

T. C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİ'NDE HAVACILIĞIN DOĞUŞU VE
TAYYARE ALIMI İÇİN YAPILAN İANELER (1911-1918)**

FERİT ARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ABİDİN TEMİZER

BURDUR
2017

T. C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE HAVACILIĞIN DOĞUŞU VE
TAYYARE ALIMI İÇİN YAPILAN İANELER (1911-1918)

FERİT ARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ABİDİN TEMİZER

JÜRİ ÜYELERİ
PROF. DR. HASAN BABACAN
DOÇ.DR. ABİDİN TEMİZER
DOÇ.DR. İBRAHİM SERBESTOĞLU

BURDUR

2017

 <p>MAKÛ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>	<p>YÛKSEK LİSANS JÛRİ ONAY FORMU</p>
--	---

M.A.K.Û Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 14/12/2016 tarih ve 2016/27 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 06.01.2017 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Ferit Arı'nın "OSMANLI DEVLETİNDE HAVACILIĞIN DOĞUŞU VE TAYYARE ALIMI İÇİN YAPILAN İANELER (1911-1918)" konulu tez çalışması Tarih Anabilim Dalında YÛKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÛRİ

ÛYE

(TEZ DANIŞMANI) : Doç. Dr. Abidin TEMİZER

ÛYE

: Prof. Dr. Hasan BABACAN

ÛYE

: Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU

ONAY

M.A.K.Û Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 14/12/2016 tarih ve 2016/27 sayılı kararı.

İMZA/MÛHÛR

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “OSMANLI DEVLETİ’NDE HAVACILIĞIN DOĞUŞU VE TAYYARE ALIMI İÇİN YAPILAN İANELER (1911-1918)” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etik kurallarına uygun bir şekilde hazırlandığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ferit ARI

07.01.2017

ÖNSÖZ

Çok eski zamanlardan beri kuşlardan ilham alınarak başlayan uçuş denemeleri zamanla meyvelerini vermeye başlamıştır. 1783'te Joseph ve Etienne Montgolfier kardeşler balonla uçmayı başarmışlardır. Balonların kullanımı, tüm dünyada hızla yayılmış ve XVIII. yüzyılın sonlarında Fransızlar tarafından eğlence amacıyla kullanılmasının yanı sıra ordularda gözetleme amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılda Alman Otto Lilienthal planörle ilk başarılı uçuşu gerçekleştirmiştir. XX. yüzyılın başında ise yapılan sayısız başarısız denemeden sonra ilk defa 1903'te Amerika'da Wilbur ve Oliver Wright kardeşler kendi yaptıkları uçakla başarılı bir uçuş gerçekleştirmişlerdir.

Uçaklar hızlı bir gelişme göstererek ordularda kara ve deniz kuvvetlerinden sonra üçüncü bir güç olarak, hava kuvvetlerinin temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti de ordusunda uçaklardan faydalanmak istemiş ve bu amaç doğrultusunda "Havacılık Komisyonu" adıyla bir komisyon kurarak havacılıkla ilgili işlerin buradan takip edilmesini sağlamıştır. Bu dönemde özellikle komisyonun başında bulunan Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından Süreyya İlmen ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın orduda havacılığın teşkilatlandırılması için gösterdikleri çabalar dikkat çekicidir. Devletin içinde bulunduğu mali sıkıntı sebebiyle havacılık teşkilatlanması için gerekli ödenek sağlanamadığından "tayyare ianesi" adıyla yardım kampanyası başlatılmış ve Osmanlı coğrafyasının birçok yerinden yardımlar toplanmıştır. Devletin çeşitli kurumlarından da tayyare ianesine destek sağlanmıştır. Katkı sağlayan kurumların başında bulunan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, bünyesinde çalışanların maaşlarından üç ay boyunca aylık %5 kesinti yapmıştır. Belgelerden anlaşıldığına göre; Anadolu, Balkanlar, Arap coğrafyası ve Bahr-i Sefid'te bulunan 45 vilâyet ve sancaktan yaklaşık 300.000 kuruş iane toplanmıştır. Anadolu, 23 merkezden toplamda 46,537 kuruş tayyare ianesi ile Osmanlı Devleti'nin diğer yerlerine kıyasla en fazla iane toplanan yer olmuştur. Toplanan bu yardımlarla birlikte Maliye Nezâreti'nin de sağladığı kısıtlı bir bütçeyle Yeşilköy'de bir havacılık merkezi kurulmuş ve tayyareler satın alınmıştır. Osmanlı Devleti, havacılık ile ilgili işlerini bu merkezden yürütmüş ve zamanla burayı geliştirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nde havacılık teşkilatının kurulmasında yaşanan zorluklar, tayyare alımı için toplanan ianeler ve devletin oluşturduğu hava kuvvetlerinin savaşlardaki durumunun ortaya konulmasıdır. Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dâhil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; dünyada havacılığın seyri, Osmanlı'da havacılık ile ilgili ilk faaliyetler ve havacılık teşkilatlanması için bütçe arayışları ele alınmıştır. İkinci bölümde, yapılan tayyare ianeleri incelenerek üçüncü bölümde ise Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarındaki havacılık faaliyetleri incelenmiştir.

Çalışma konusunun seçildiği günden bu zamana kadar birçok değerli insanın yardımını aldım. Bu çalışmamda bana destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Hasan Babacan ve Prof. Dr. Zafer Gölen ile danışmanım Doç. Dr. Abidin Temizer'e teşekkürü bir borç bilirim. Kaynak temini ve tecrübelerinden faydalandığım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Karaman ve Yrd. Doç. Dr. Reyhan Şahin Allahverdi hocalarıma da teşekkür etmeliyim. Bu çalışma sırasında bana verdiği destek ve moralden dolayı sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Sevilay Özer'e ayrıca teşekkür ediyorum. Bu çalışmamda sıkıntılarımı paylaşan, maddi manevi her zaman yanımda olan ve beni destekleyen aileme ve eşim Yasemin'e de çok teşekkür ediyorum.

Ferit ARI
BURDUR- 2017

(ARI, Ferit, *Osmanlı Devleti'nde Havacılığın Doğuşu ve Tayyare Alımı İçin Yapılan İaneler (1911-1918)*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2017)

ÖZET

Havacılık faaliyetleri kuşların uçuşlarından ilham alınarak başlamıştır. Zamanla balon, planör ve nihayetinde tayyarenin icat edilmesiyle havacılık hızlı bir gelişme göstermiştir. Özellikle tayyarenin icadı; geleneksel savaş yöntemlerini değiştiren bir gelişme olmuştur. Tayyareler Avrupa ordularında ilk başta keşif amaçlı, daha sonra da savaşlarda bombardıman yapılması amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Avrupa devletlerinin ordularında kara ve deniz kuvvetlerinin yanında bir de hava kuvvetlerini kurmaları, yüzünü batıya dönmüş olan Osmanlı Devleti'ni de harekete geçirmiştir. Osmanlı Devleti, ordusunda bir havacılık teşkilatını kurmak için neredeyse batılı devletlerle aynı tarihlerde girişimlerde bulunmuştur. İlk etapta havacılıkta büyük bir merhale kat eden Fransa'ya pilot eğitimi için zabıt gönderilmiş, hemen akabinde tayyareler satın alınarak teşkilatlanmaya hız verilmiştir. Bu gelişmeler karşısında Harbiye Nezâreti bir havacılık merkezi kurmak istemiş, ancak ekonomik sıkıntılardan dolayı Maliye Nezâreti'nden talep edilen bütçenin tamamı alınamamıştır. Buna bir çözüm olması için "tayyare ianesi" adıyla yardım kampanyası başlatılmıştır. Başta Emniyet-i Umumiye Müdüriyet olmak üzere devletin birçok resmi kurumu büyük bir fedakârlıkla söz konusu kampanyaya iştirak ederek Osmanlı Devleti'nde havacılığın teşkilatlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Maliye Nezâreti'nin sağladığı kısıtlı bir bütçe ve ianelerle Yeşilköy'de bir tayyare merkezi kurulmuş ve uçaklar alınarak havacılıkla ilgili işler buradan yürütülmeye çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti havacılık konusunda Almanya'dan büyük bir destek almış, savaşın sonuna doğru yaklaşık 90 tayyare ile hizmet edebilir bir duruma ulaşmıştır. Fakat İtilâf Devletleri'nin galip gelmesiyle 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış, Osmanlı Devleti'nin bütün silah ve teçhizatına el konulmuştur.

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin hava kuvvetlerini teşkilatlandırması aşamasında yaşanan mali sıkıntılar ve buna çözüm olarak alınan önlemlerden "tayyare ianesi" ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin ordusunda hava kuvvetlerine yer

vermesinden sonra katıldığı savaşlarda, bu kuvvetlerden ne derce yararlandığı incelenmiştir. Çalışmada başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler olmak üzere çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Havacılık, İane, Tayyare, Balon, Planör.

(ARI, Ferit, *Rise of the Aviation in Ottoman Empire and the Subsidies for the Airplane Purchases (1911-1918)*, Master Thesis, Burdur, 2017)

ABSTRACT

The aviation activities have begun with the inspiration taken from the birds' flights. With the invention of the balloon, the glider and ultimately the airplane, aviation has shown a rapid development. Especially the invention of the airplane has been a development that changed the traditional war methods. The airplanes were first used in European armies for exploration purposes and then for bombardments at wars.

European states to establish air forces along with the land and naval forces have motivated Ottoman Empire which turned its face to the west. The Ottoman State has attempted to establish an aviation organization in its army almost on the same dates as the western states. In the first stage, for pilot training officers were sent to France where big successes are achieved in aviation and right after those organizations developed purchasing airplanes. Following these developments Harbiye Nezareti wanted to establish an aviation center, however all of the budget requested from the Ministry of Finance could not be received due to the economic troubles. In order to be a solution to this problem, the aid campaign has been launched with the name of "airplane subsidies" Many public enterprises, notably the Security-General Directorate, have contributed to organizing the aviation in the Ottoman State by participating in the campaign with a great sacrifice. With the limited budget provided by the Ministry of Finance and the subsidies, an airplane center was established in Yeşilköy and airplanes have been purchased and the affairs related to the aviation have been managed from here.

In the First World War, Ottoman Empire received a great deal of support from Germany for aviation, reaching a situation where it could serve with about 90 airplanes at the end of the war. However, with the victory of the Entente States, the Mondros Armistice Agreement was signed in 1918 and all the weapons and equipment of the Ottoman State were seized.

In this study, the financial troubles experienced during the organization of the Ottoman Empire's air forces and the "airplane subsidies" which are one of the precautions taken as a solution to this have been discussed. In addition, how Ottoman

Empire has benefited from the air forces at the wars it participated after the air forces took part in the army has been examined. The study has benefited from a variety of sources, notably from the documents in the Ottoman Archives of the Prime Ministry.

Keywords: Ottoman Empire, Aviation, Subsidy, Airplane, Balloon, Glider.

OSMANLI DEVLETİ'NDE HAVACILIĞIN DOĞUŞU VE TAYYARE ALIMI İÇİN YAPILAN İANELER (1911-1918)

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası	iii
Etik Beyan Metni.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xvi
KISALTMALAR	xviii

GİRİŞ

1. Amaç ve Yöntem	1
2. Dünyada Havacılık.....	2
2.1. Havacılık Alanında İlk Faaliyetler ve Balonun Gelişimi.....	2
3. “Tayyare”nin İcadı ve Gelişmesi	7
3.1. Wilbur ve Orville Wright Kardeşler’in İlk Motorlu Uçak Başarısı	10

1. BÖLÜM

OSMANLI HAVACILIĞININ TEŞKİLATLANDIRILMASI

1.1. Osmanlı Devleti’nde Uçuş Denemeleri	14
1.1.1. Hezârfen Ahmed Çelebi’nin Uçuş Denemesi	14
1.1.2. Lagari Hasan Çelebi’nin Roketle Uçma Denemesi	15

1.2. II. Meşrutiyet Dönemine Kadar Osmanlı Devleti’nde Balonculuk Alanında Yaşanan Gelişmeler	15
1.3. Osmanlı Devleti’nde Havacılığın Teşkilatlandırılması.....	19
1.3.1. “Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfettişiliği”	19
1.3.2. Havacılık Faaliyetlerinin Gerçekleştirilmesi İçin Avrupa’ya Zabıt Gönderilmesi.....	21
1.3.3. Tayyare Komisyonu’nun Kurulması ve Faaliyetleri.....	24
1.3.4. Osmanlı Havacılığının Teşkilatlandırılması İçin Bütçe Arayışları.....	26
1.4. Yeşilköy’de Havacılık Merkezinin Kurulması	29

2. BÖLÜM

TAYYARE İANELERİ

2.1. Tayyare Alımı İçin İane Toplanması	31
2.2. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nden Yapılan Tayyare İaneleri.....	36
2.2.1. Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti	37
2.3. Toplanan İaneler	38
2.3.1. Dersaadet Polis Mektebi’nden Gönderilen Tayyare İaneleri.....	38
2.3.2. Anadolu’dan Gönderilen Tayyare İaneleri	41
2.3.2.1. Hüdavendigâr Vilâyeti’nden Gönderilen Tayyare İaneleri.....	41
2.3.2.2. Kastamonu Vilâyeti’nden Gönderilen Tayyare İaneleri	45
2.3.2.3. Sivas Vilâyeti’nden Gönderilen Tayyare İaneleri.....	48
2.3.2.4. Amasya Sancağı’nda Toplanan Tayyare İanesi	53
2.3.2.5. Konya Vilâyeti’nden Gelen Tayyare İaneleri	53
2.3.2.6. Trabzon Polis Müdürlüğü’nde Toplanan Tayyare İanesi	57
2.3.2.7. Canik Polis Müdürlüğü’nde Toplanan Tayyare İanesi	58

2.3.2.8. Van Vilâyeti'nde Toplanan Tayyare İanesi	58
2.3.2.9. Ankara Vilâyeti'nde Toplanan Tayyare İanesi	60
2.3.2.10. Adana Vilâyeti'nde Toplanan Tayyare İanesi	60
2.3.2.11. İçel Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi	61
2.3.2.12. Tarsus Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi	62
2.3.2.13. Erzurum Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi	62
2.3.2.14. Bitlis Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi	65
2.3.2.15. Mamuretül'aziz Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi	65
2.3.2.16. Urfa Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	66
2.3.2.17. Karesi Sancağı'ndan Gönderilen Tayyare İanesi.....	67
2.3.2.18. İzmit Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	68
2.3.2.19. Kale-i Sultâniye'den Gelen Tayyare İanesi	70
2.3.2.20. Bolu Sancağı'dan Gelen Tayyare İanesi.....	70
2.3.2.21. Aydın Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	70
2.3.3. Balkanlar'dan Gönderilen Tayyare İaneleri.....	71
2.3.3.1. Selânik Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi	72
2.3.3.2. İşkodra Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	83
2.3.3.3. Manastır Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi.....	86
2.3.3.4. Kosova Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri	93
2.3.3.5. Üsküp Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	93
2.3.3.6. Yanya Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	93
2.3.4. Arap Coğrafyasından Gönderilen Tayyare İaneleri.....	94
2.3.4.1. Bağdat Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	94
2.3.4.2. Samarra Kazası'ndan Gelen Tayyare İanesi.....	99
2.3.4.3. Basra Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	99

2.3.4.4. Musul Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	100
2.3.4.5. Suriye Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	100
2.3.4.6. Halep Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	101
2.3.4.7. Kudüs-i Şerif Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	101
2.3.4.8. Hicaz Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi	102
2.3.4.9. Zor Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	103
2.3.4.10. Mısır'dan Gelen Tayyare İanesi.....	103
2.3.4.11. Beyrut Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi.....	104
2.3.4.12. Yemen Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	109
2.3.5. Cezayir-ı Bahr-i Sefid Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri.....	110
2.3.5.1. Limni Sancağı'ndan Gönderilen Tayyare İanesi	110
2.3.5.2. Rodos Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi	110
2.3.5.3. Sakız Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi	110
2.3.5.4. Trablusgarp Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İaneleri	111
2.4. Yapılan Diğer İaneler.....	112
2.4.1. Maliye Nezâreti Tayyare İanesi	113
2.4.1.1. Maliye Tayyare Komisyonu.....	113
2.4.2. Kaymakamlardan Tayyare İanesi Toplanması.....	115

3. BÖLÜM

OSMANLI HAVACILIĞININ SAVAŞLARDAKİ DURUMU

3.1. Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Havacılığı.....	116
3.2. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Havacılığı	122
3.3. Balkan Savaşları'ndan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı Havacılığı	131
3.3.1. İstanbul-Kahire-İskenderiye Hava Seferi.....	132

3.4. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Havacılığı	139
3.4.1. Osmanlı Devleti'nde Uçuşa Yasak Bölgeler	140
3.4.2. De Goys'tan Sonra Yaşanan Gelişmeler.....	142
3.4.3. Çanakkale Cephesinde Osmanlı Havacılığı.....	146
3.4.4. Kafkas Cephesinde Osmanlı Havacılığı	150
3.4.5. Kanal Harekâtı ve Filistin Cephesinde Osmanlı Havacılığı	152
3.4.6. Irak Cephesi	155
3.5. Savaşın Sonunda Osmanlı Havacılığı	157
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA.....	161
EKLER.....	169
ÖZGEÇMİŞ.....	183

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: 1909-1912 Yılları Arasında Devletlerin Sahip Oldukları Balon Modelleri.

Tablo 2: Kurulması Düşünülen Balon Bölüğünün İstihdamı.

Tablo 3: Sefer Halinde Balon Bölüğünün İstihdamı.

Tablo 4: Avrupalı Devletlerin 1912 Yılına Kadar Sahip Oldukları Tayyare Sayısı.

Tablo 5: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne Gönderilen Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi.

Tablo 6: Tayyare İanesi Olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurinin Mart Maaşından Kesilen Miktarı Gösteren Pusula.

Tablo 7: Hüdavendigâr Vilâyeti Merkez, Sancak ve Kazalarından Toplanan Tayyare İanesinin Ayrıntılı Listesi Aşağıda Verilmiştir.

Tablo 8: Kastamonu Vilâyeti ve Ona Bağlı Merkezlerin 8 Mayıs 1912 Tarihine Kadar Gönderdikleri Tayyare İanesinin Listesi.

Tablo 9: Sivas Vilâyeti Merkez, Sancak ve Kazalarından Gelen Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi.

Tablo 10: Konya Vilâyeti Merkez, Kaza ve Sancaklarından Gönderilen Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi Aşağıda Verilmiştir.

Tablo 11: Erzurum Vilâyeti Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi.

Tablo 12: Karesi Sancağı'ndan Gönderilen Tayyare İanesi Defteri.

Tablo 13: İzmit Sancağı Polis Merkezi Bazı Mensuplarının Verdikleri Tayyare İanesi İçin Düzenlenen Defter.

Tablo 14: Selanik Vilâyeti'ne Bağlı Sancak ve Kazalarından Gelen Tayyare İaneleri.

Tablo 15: Selanik Vilâyeti Tayyare İanesini Veren Polis Memurları Komiserlerinin Cetvelidir.

Tablo 16: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tayyare Defterine Göre İanelerini Eksik Gönderenlerin ve Göndermeyen Listesi.

Tablo 17: Tayyare İanesine İştirak Eden Komiser, Muavin, Polis Memurlarının İsimleri ve Verdikleri Para Miktarını Gösteren Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne Gönderilen Liste.

Tablo 18: Manastır Vilâyeti Polislerinin Tayyare İanesi Defteri

Tablo 19: Bağdat Polis Mektebi Mensuplarının Ödedikleri Tayyare İanesi.

Tablo 20: Bağdat Vilâyeti Merkez Polis Memurlarının Ödedikleri Tayyare İanesi.

Tablo 21: Kudüs Polis Müdüriyeti'nden Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi.

Tablo 22: Hicaz Vilâyeti Polis Memurlarının Aldıkları Maaş Miktarı.

Tablo 23: Beyrut Vilâyeti Polis Müdüriyetinde Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi.

Tablo 24: Beyrut Vilâyeti Merkez Ve Mülhakatından Gelen Tayyare İanesi.

Tablo 25: Trablusgarp Vilâyeti Polis Merkezi Memurlarının Ödedikleri Tayyare İanesi Listesi.

Tablo 26: Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin Elindeki Tayyareler.

Tablo 27: 1912-1913 Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Tayyarecileri.

Tablo 28: Birinci Dünya Savaşı Başlangıcında Devletlerin Sahip Oldukları Tayyareler ve Tayyareci Sayısı.

Tablo 29: Savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin elinde kalan tayyareler.

HARİTALAR

Harita 1: Osmanlı Devleti'nde yabancı balon ve tayyarelere yasak bölgeler. (Ölçek 1/5000000).

KISALTMALAR

A. DVN. MKL.	: Sadâret Divan Mukavelenameler
A. MTZ.	: Sadâret Eyalet-i Mümtaze
B	: Receb
BEO.	: Bâb-1 Âli Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cemaziyelahir
c.	: Cilt
Ca	: Cemaziyelevvel
Çev.	: Çeviren
DH. EUM. ADL.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Adliye Şubesi
DH. EUM. EMN.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kısım-1 Adlî Kalemi
DH. EUM. LVZ.	: Dâhiliye Nezâreti Levazım Kalemi
DH. EUM. MEM.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurin Kalemi Evrakı
DH. EUM. MH.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi
DH. EUM. MTK.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Mektûbi
DH. EUM. THR.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi
DH. EUM. VRK.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Evrak Odası
DH. HMSŞ.	: Dâhiliye Nezâreti Hukuk Müşâvirliği
DH. İ.UM. EK.	: Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umumiye Ekleri
DH. İD.	: Dâhiliye Nezâreti İdâre
DH. KMS.	: Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûsa
DH. MTV.	: Dâhiliye Nezâreti Mütenevvîa

DH. UMVM.	: Dâhiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye ve Vilâyat Müdüriyeti
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DOMMC.	: Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti
Haz.	: Hazırlayan
HR. HMŞ. İŞO	: Hariciye Nezâreti İstişare Odası
HR. SFR. 4.	: Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri
HR. SYS.	: Hariciye Nezâreti Siyasi Kısım
HR. TO.	: Hariciye Nezâreti Tercüme Odası
İ. DUİT.	: İrâde Dosya Usûlü İrâdeler Tasnifi
İ. MBH.	: İrâde Mabeyn-i Hümayûn
İ. MMS.	: İrâde Meclis-i Mahsûs
L	: Şevval
M	: Muharrem
MF. MKT.	: Maârif Mektubi
MV.	: Meclis-i Vükelâ Mazbataları
N	: Ramazan
R	: Rebiülahir
Ra	: Rebiülevvel
S	: Safer
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Ş	: Şaban
ŞD.	: Şûrâ-yı Devlet
Yay.	: Yayınlayan
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade

GİRİŞ

1. Amaç ve Yöntem

Dünya havacılık tarihinde motorlu uçakların kullanılmaya başlanması XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk çeyreğine rastlar. Bu dönemde ABD, Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya ordularında hava kuvvetlerine yer vermeye başlamışlardı. Osmanlı Devleti'nin havacılık teşkilatı için çalışmaları da bu döneme rastlamaktadır. Öyle ki II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra kurulan İbrahim Hakkı Paşa kabinesinde dönemin Harbiye Nâzırı olan Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı'da havacılık teşkilatlanması için ilk girişimlerde bulunmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin önce İtalya ile Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve hemen akabinde Balkan devletleriyle yaptığı Balkan Savaşları (1912-1913) devletin zaten iyi olmayan ekonomik durumunu daha da kötüye sevk etmiştir. Büyük toprak kayıpları yaşayan Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Harbi'ne de katılınca devletin maliyesindeki sarsıntılar önü alınamaz bir hale gelmiştir. İşte böyle bir hal içerisinde havacılığın teşkilatlanması için Harbiye Nezâreti tarafından 1911 senesinde "Tayyare Komisyonu" kurulmuş ve yine bu amaçla Yeşilköy'de Tayyare Mektebi açılmıştır (1912). Söz konusu komisyon, bazı kaynaklarda "Havacılık Komisyonu" adıyla da geçmektedir. Osmanlı havacılığının teşkilatlanması için atılan diğer bir adım da orduya tayyare alımında devlet bütçesinin yetersiz gelmesi sebebiyle iane yoluna gidilmesidir. Devletin kontrolünde 'Tayyare İanesi' sloganıyla yürütülen bu yardım faaliyeti "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti" bünyesinde toplanmıştır.

Bu çalışma kronolojik olarak 1911-1918 yılları ile sınırlandırılmıştır. Bu tarih aralığını belirlememizin sebebi; 1911'de ilgili komisyonun kurulmasıyla başlayan Osmanlı havacılığının, 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince Osmanlı ordusundaki teçhizatlara el konularak sona ermiş olmasıdır. Çalışmamızda öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler, süreli yayınlar ve kaynak eserler ışığında Osmanlı Devleti'nde havacılığın teşkilatlanma süreci, yapılan ianeler, Yeşilköy'de kurulan Tayyare Mektebi ve yapılan savaşlarda Osmanlı havacılığı ele alınacaktır. Orduya alınacak tayyareler için kimlerin, hangi kurumların ne şekilde yardımda bulunduğu ve yapılan yardımların bir düzene oturtulması için Osmanlı Devleti

tarafından kurulan “*Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*” bünyesinde oluşturulan fonlarda toplanan paranın miktarı ve bunlarla yapılan tayyare alımları değerlendirilecektir.

Osmanlı’da havacılık konusunu ele alan birçok eser mevcuttur. Fakat aynı durumun yapılan akademik tezler için söylenmesi pek mümkün değildir. Öyle ki bugüne kadar yapılan bir doktora tezi ve üç tane de yüksek lisans tezini vardır. Bunlar, 2008 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Prof. Dr. Mustafa Turan’ın danışmanlığında Osman Yalçın tarafından yapılan “Türk Hava Harp Sanayi Tarihi” adlı doktora tezi, yine Osman Yalçın tarafından 2004 yılında Prof. Dr. E. Semih Yalçın’ın danışmanlığında yapılmış olan “Türk Hava Kuvvetlerinin Teşkilatlanma Tarihi” adlı yüksek lisans tezi, bir diğeri ise 2004 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Ahmet Çelik tarafından yapılan “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Hava Kuvvetleri” başlıklı yüksek lisans tezi ve son olarak da Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2015 yılında Cevat Sarıkaya tarafından “Tarihi Gelişim İçerisinde Türk Hava Harp Sanayi” yüksek lisans tezidir. Bu çalışmanın yukarıda zikredilen tezlerden farkı ise konu hakkında daha önce ele alınmayan arşiv belgeleri kullanılmasıdır. Ayrıca dönemin gazete, mecmua ve konuyla ilgili basılan kitapların da ele alınması hazırladığımız tezin diğer tezlerden farkını ortaya koymaktadır.

2. Dünyada Havacılık

2.1. Havacılık Alanında İlk Faaliyetler ve Balonun Gelişimi

Kuşlardan ilham alarak uçmak isteyen ve bir cisim uçurmak isteyen insanoğlu ilk zamanlarda bunu gerçekleştirmek için kuş kanatlarına benzeyen kanatlar takarak yüksek bir yerden atlayıp hayallerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Çinliler M.Ö. III. yüzyılda uçurtmayı icat etmişlerdir. Ayrıca Çin kaynakları M.Ö. 1760 yıllarında "fei tschü" adı verilen uçan taşıttan bahsetmektedirler. İranlılar da Şehnâmede uçurulan bir

tahtirevandan bahsetmektedirler. Yunan Mitolojisinde ise Deodalus ve İkarus efsanesindeki, Deodalus ve oğlunun kanat takarak uçuğu iddia edilmektedir¹.

Türk-İslam tarihine baktığımızda konuyla ilgilenen İmam Cevheri, uçma hayalini gerçekleştirmek için kanat takıp uçmaya çalışmıştır. İbrahim Müteferrika Matbaasından ilk çıkan kitap (1729) olan El-sihah'ın da müellifi olan İmam Cevheri, fenle uğraşmış ve kuşların uçuşuna merak sarıp birtakım hesaplamalar yapmıştır. Horasan'da Nişabur şehrinde caminin damına çıkıp, kuş kanatlarına benzeyen kanatlar takarak kendisini aşağıya bırakmıştır. Ancak İmam Cevheri'nin taktığı kanatlar planladığı gibi işe yaramamış ve yere düşerek vefat etmiştir. Bu olayın meydana geldiği tarih tam olarak bilinmemekle birlikte incelenen kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir². İmam Cevheri'nin bu uçuş denemesi kaynaklarda en eski uçuş teşebbüsü olarak gösterilmektedir³.

Daha sonra insanoğlu çadırdan balon dikerek, sıcak hava dalgasıyla bunu uçurmayı başarmıştır. Bu çalışmalara öncülük eden Fransa'da Montgolfier kardeşler 1783'te balonla ilk uçuşu gerçekleştirme başarısını göstermişlerdir⁴. Bezden dikilen 800 m³ çapındaki balonu kardeşlerden Joseph Montgolfier tasarlamış, kardeşi Etienne Montgolfier ise ona yardım etmiştir⁵. Montgolfier kardeşler, Fransa'nın Annonay şehrinde 5 Haziran 1783'te balonu uçurmuş, fakat balon 1500 metre irtifada alev alıp düşmüştür. Fransız Montgolfier kardeşler çalışmalarına devam ederek, aynı yılın Eylül ayında yaptıkları balonu, sepetine koydukları keçi ve horoz ile birlikte uçurmuşlardır. Balon yaklaşık 2 km mesafe kat edebilmiştir. Daha sonra kardeşlerden Etienne Montgolfier, yaptığı balona bir kimyager olan François Platre De Rozier'i bindirerek

¹Yavuz Kansu, Sermet Şensöz ve Yılmaz Öztuna, *En Eski Çağlardan I. Dünya Savaşı'na Kadar Havacılık Alanında Türkler I*, Hava Kuvvetleri Yayınları, Ankara, 1971, s. 10-15.

² 1002, 1003, 1007, 1008, 1009 ve 1010 tarihlerini farklı kaynaklar vermektedir. Bkz., Arslan Terzioğlu, "Türk-İslâm Kültür Çevresinde IX. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Uçma Denemeleri ve Tekniğe Ait El Yazma Eserler", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S. 254, Şubat 2008, s. 30; Kansu vd., 1971: 18-19.

³ Piero Boitani, *Winged Words: Flight in Poetry and History*, The University of Chicago Press, Chicago, 2007, s. 36-37; Osman Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. XVI.

⁴ Zafer Orbay, *Türkiye'de Havacılık ve Uçak Yapımı*, Türk Bilim Tarihi Kurumu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 2; Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Havacılığı ve İlk Havacılık Teşkilatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 1, İstanbul, 2000, s. 143; Kansu vd., 1971: 46; Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar, *Çağın Yakalayan Osmanlı-Osmanlı Devleti'nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri* "Osmanlı Havacılığına Genel Bir Bakış", IRCICA Yayınları, İstanbul, 1995, s. 498; Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, s. 3; Abdurrahman Velid, *Tayyarecilik Mâzisi Ehemmiyeti Terakkiyat-ı Hâzırası İstikbâli*, Matbaa-i Ebüzziya, Konstantiniyye, 1329, s.13.

⁵ Kansu vd., 1971: 46-47.

yaklaşık dört dakika uçmuştur. Yapılan bu uçuş, ilk defa bir insanın balonda uçması sebebiyle havacılık tarihi açısından önem arz etmektedir. Montgolfier kardeşler 1784'te de çalışmalarını sürdürmüşler ve yaptıkları balona, Madam Thible adındaki bir kadını alarak havalanmışlardır. Madam Thible bu uçuşla birlikte, balonla uçan ilk kadın olarak tarihe geçmiştir⁶.

Fransa'da 1746-1823 tarihleri arasında yaşamış olan J.A.C Charles, yaptığı balonu 1783'te başarısız denemeler yapmıştır. Charles'in başarısız denemelerinden birinde rivayete göre, balon açık alanda tarlaya düşmüş ve çiftçiler tanımlayamadıkları bu cismi parçalamışlardır. Montgolfier kardeşlerden sonra "Baloncu Godard"lar ailesi dönemin en tanınmış baloncularıydı. Ailenin en büyüğü olan Eugene Godard, sayısız uçuşlar yapması sebebiyle III. Napolyon tarafından kendisine "İmparator Baloncusu" unvanını verilmiştir. Ayrıca hava fotoğrafçılığı da Godard ailesinin öncülüğünde yaygınlaşmaya başlamıştır⁷. Balonun ilk gelişiminin ardından 1790'lardan itibaren askeri alanda istikâfat yani, orduda keşif görevinin yerine getirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır⁸. Bu tarihlerde Fransızlar ordularında balon bölükleri kurmuşlardır. Fransa, 1794'te Avusturya ile yaptığı savaşta ilk defa balonu kullanmıştır. Fransız General Jurdan balonla keşif yapmıştır. Yükselen balonun içindeki asker, uzakta bulunan düşman ordusunun hareketini yazarak, yerdeki bölüğüne kâğıdı dürüp aşağıya atıyor, böylece ordusunun yapacağı hareketin karar verilmesinde etkili oluyordu. Bu yöntem Fransızların savaşı kazanmasında büyük yarar sağlamıştır. 1870'de Fransa ile Almanya arasında vuku bulan savaşta, Paris kuşatması esnasında Fransa, balonlar vasıtasıyla birçok insanı buradan çıkarmıştır. Bahsi geçen balonlar kontrol edilmesi zor olan serbest balonlardı. Bu zorluğu aşmak için Fransızlar bundan sonra istenildiğinde yön değiştirme ve başarılı iniş yapma özelliğine sahip olan güdümlü balonlar yapmaya başlamışlardır⁹. Fransa Devleti Fleurus Savaşı'nda sabit balonu gözetleme kulesi olarak kullanmıştır¹⁰. Fransızlar askeri alanda keşif amacıyla balonu 1907 senesinde Fas'ın işgalinde de kullanmışlardır¹¹. Balonla yapılan uçuşlar esnasında kazalar da kaçınılmaz olmuştur.

⁶ Kansu, vd., 1971: 49.

⁷ Kansu vd., 1971: 58-59.

⁸ İhsanoğlu vd., 1995: 498, Kansu vd., 1971: 49.

⁹ Mazlum Keyüsk, *Türk Havacılık Tarihi (1912-1914)*, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir, 1950, s. 10, Kansu vd., 1971: 52; Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, 2013: 8.

¹⁰ Orbay, 2009: 2; Kansu vd., 1971: 71; Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, 2013: 8.

¹¹ Keyüsk, 1950: 9; Kansu vd., 1971: 71-75.

Fransa’da XIX. yüzyıl boyunca yaklaşık 20 bin kişi balonla uçuş yapmış, bunlardan 20 kişinin kaza sonucu öldüğü kaydedilmiştir. Fransa paraşütün keşfinde de öncü olan devlet olmuştur. Fransa’da ihtilal döneminde tutuklanan André-Jacques Garnerin adlı bir komiser, esareti boyunca kaçış planları yapmış ve özgürlüğüne kavuştuktan sonra tasarladığı paraşütü yaparak paraşütle ilk başarılı uçuşu gerçekleştirmiştir¹².

Almanya’da da XIX. yüzyıl boyunca güdümlü balon yapımı üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yapılan güdümlü balon çalışmalarında balona pervane takılarak, bu pervaneyi çalıştırabilmek için de küçük çaplı motorlar (4-10 beygir) balona monte edilmekteydi. 1882’de Alman Bomgarten ve Dr. Wolfert 8 beygirlik “Deutschland” isimli güdümlü bir balon yapmışlardır. İlk defa bir benzinli motor balona monte edilmiş olması, bu balonu önceki balonlardan ayıran fark olmuştur. Fakat Bomgarten ve Dr. Wolfert, balonlarını uçurmada istedikleri başarıyı sağlayamamışlardır. 1883’te de Tissandier kardeşler elektrikli motorla çalışan güdümlü balon denemesi yapmışlarsa da istedikleri sonucu vermemiştir¹³. Güdümlü balon çalışmalarının devam ettiği Almanya’da 1875 senesinde “Kont Ferdinand Von Zeppelin” güdümlü balon çalışmalarına başlamış ve başarısı uçuşların ardından 1898’de çalışmasının patentini almıştır. İçerisi baloncuklarla doldurulan, 15’er beygirlik iki motora sahip olan bu güdümlü balonlar daha sonra “Zeplin” adıyla anılacaktır¹⁴. Almanya’da Zeplinler giderek geliştirilmiştir. 1916’da Almanya’da daha önce emsali görülmemiş bir zeplin inşa edilmiştir. Bu zeplin Avrupa’dan Amerika’ya seyahat etmek niyetiyle yapılmıştır. Kont Zeppelin bizzat testlerini yapmış olduğu Zeplin, saatte 200 kilometre sürata ulaşabilmekteydi¹⁵. Basında çıkan haberlerde, Avrupa’dan Amerika’ya seyahat edecek olan balonun 299 metre uzunluğunda ve 27 metre genişliğinde, altında beş büyük sandalı ve içinde yedi motoru olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Zeplinin içerisinde, yolcular için yatak yerleri, eğlence, mütalaa, yemek ve sigara salonlarının olduğu ve Avrupa’dan Amerika’ya yapılacak seyahatin yaklaşık 3 gün süreceği yazılmıştır. Zeplin, 35 ton benzin kapasiteli bir depo ve 20 vagon kömür alacak kadar büyük bir ambarının olduğu belirtilmiştir. Zeplin satın alan Amerika, Almanya’ya 7.000.000 milyon altın mark

¹² Kansu vd., 1971: 53-55.

¹³ Kansu vd., 1971: 68-69.

¹⁴ *Yeni Yol*, “Havada Devr-i Âlem”, 3 Teşrin-i evvel 1340, s. 1; Kansu vd., 1971: 70.

¹⁵ *Sabah*, 10 Ağustos 1916 (28 Temmuz 1332).

ödeme yapmıştır¹⁶. Avrupa'dan Amerika'ya o zamana kadar sadece gemiyle yolculuk yapılmaktaydı. Bu Zeplinin yapılmasıyla beraber Zeplin ile hava seferleri düzenlenmeye başlanmıştır¹⁷.

Amerika'da havacılık faaliyetlerine baktığımızda, ilk olarak 1861-1863'de meydana çıkan iç savaşta başkan Lincoln'nün isteğiyle bir balon bölüğü kurulmuştur¹⁸. Bu dönemde Amerika'da ise en tanınmış baloncuların Hobart, John Wise, Clayton ve Paullin olduğu görülmektedir. Bunlardan John Wise, balonla Atlantik'i aşmış Avrupa'ya geçmeyi planlamışsa da buna başaramamıştır. Yaklaşık 20 saat boyunca 1.292 km kat ettikten sonra olumsuz hava koşullarından dolayı iniş yapmıştır. Bu uçuşu esnasında John Wise, Amerika'daki "Amerikan Express" postasının bir çantasını da taşımıştır ki bu da ilk havacılık postası olarak dünya tarihe geçmiştir. Wise 1871 yılında İstanbul'da da balonla bir uçuş denemesi gerçekleştirmiştir¹⁹.

İngiltere'de de 19 Ocak 1784'te balonla ilk uçuş yapıldığı görülmektedir. Daha sonra 7 Ocak 1785 tarihinde "Blanchard" adlı baloncu Manş Denizi'ni ilk defa balonla geçmiştir. XIX. yüzyılda İngiltere'de Charles Green, yaşamı boyunca 500'ü aşkın uçuş yapmıştır²⁰. Green'nin diğer balonculardan farkı, daha önce balonların havalanması için kullanılan hidrojenin yanı sıra hava gazını da kullanmış olmasıydı²¹.

Diğer Avrupa devletlerinden Danimarka ve İsveç'te Robertson ve oğulları, balon uçuşunu yapan ilk baloncular olma özelliğine sahiptirler²². XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra diğer devletlerin de askeri birliklerinde balon kullanılmaya ve balon bölüklerini kurmaya başlamış olduklarını görmekteyiz. İtalya 1885, Rusya 1884 senesinde askeri baloncu birliklerini kurmuşlardır. Ayrıca Rusya ve Japonya arasında 1904 senesinde yapılan savaşta balon, Mançurya cephesinde Japonlar tarafından kullanılmıştır²³.

¹⁶ *Yeni Yol*, 3 Teşrin-i evvel 1340; Orbay, 2009: 3; Kansu vd., 1971: 69-70.

¹⁷ *Sabah*, 10 Ağustos 1916 (28 Temmuz 1332).

¹⁸ Keyüsk, 1950: 9; Kansu vd., 1971: 71-75.

¹⁹ Kansu vd., 1971: 56-57; Stuart Kline, *A Chronicle of Turkish Aviation (Türk Havacılık Kronolojisi)*, Havaş Yayınları, İstanbul, 2002, s. 47.

²⁰ Kansu vd., 1971: 54-55.

²¹ Orbay, 2009: 2; Kansu vd., 1971: 54.

²² Kansu vd., 1971: 56-57; Kline, 2002: 47.

²³ Keyüsk, 1950: 9; Kansu vd., 1971: 71-75.

Tablo 1: 1909-1912 Yılları Arasında Devletlerin Sahip Oldukları Balon Modelleri²⁴.

Menşei	İsmi	Hacmi	Sürati	Hizmete Giriş Tarihi
Fransa	Kolonel Renard	4300 m ³	45 km/s	1909
Fransa	Kapiten Marşal	7200 m ³	45 km/s	1911
Fransa	Tan	2500 m ³	48 km/s	1911
Fransa	Adjudan Vensan	10000 m ³	55 km/s	1911
Fransa	Sel Du Buşan	10000 m ³	45 km/s	1912
Fransa	Adjudan Reo	9000 m ³	53 km/s	1912
Fransa	Dü Poydelum	9000 m ³	55 km/s	1912
Fransa	Kapiten Feriyer	6000 m ³	55 km/s	1912
Fransa	Floros	6500 m ³	55 km/s	1912
Almanya	Z. II	17800 m ³	75 km/s	1911
Almanya	Viktorya Luiza	18700 m ³	75 km/s	1912
Almanya	Hansa	190000 m ³	75 km/s	1912
Almanya	P. I (Parseval)	4000 m ³	45 km/s	1908
Almanya	P. 2 (Parseval)	6000 m ³	50 km/s	1909
Almanya	Şütellans	20000 m ³	65 km/s	1912
Almanya	Simens Şuker	15000 m ³	70 km/s	-
İngiltere	Gamma	2000 m ³	46 km/s	-
İngiltere	Yeta	2700 m ³	50 km/s	-
İtalya	P 1	4200 m ³	50 km/s	-

3. “Tayyare”nin İcadı ve Gelişmesi

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Montgolfier Kardeşler ile başlayan balon uçuşları XIX. yüzyılda nerdeyse bütün dünyada bilinir hale gelmiştir. Uçma çabaları sadece uçurtma, balon ve paraşüt ile sınırlı kalmamış, bu yüzyıl planör uçuşlarından tayyare uçuşlarına doğru bir geçiş süreci olmuştur. Nitekim XX. yüzyılın hemen başında Amerikalı kardeşler Wilbur ve Orville Wright kendi yaptıkları motorlu uçağı başarılı bir şekilde uçurmuşlar ve böylece insanoğlunun yüzlerce yıldır uçma arzusu yeni bir noktaya ulaşmıştır²⁵.

XIX. yüzyılda motorsuz planörle ilk başarılı uçuşu gerçekleştiren Alman Otto Lilienthal’dır (1848-1896). 1860’tan beri kuşların uçuşunu inceleyen Otto Lilienthal, 1889’da mühendislik eğitiminin ardından kuşların uçuşlarının sistematığı ile ilgili

²⁴ Keyüsk, 1950: 61.

²⁵ David Mccullough, *Wright Kardeşler*, Lemur Yayınları, Çev. Ceylan Uşaki Erali, İstanbul, 2016, s. 108.

önemli bir eser yayınlamıştır²⁶. Kısa bir süre sonra da 1891’da ilk büyük planörü yapmıştır. Planörün ağırlığı 20 kg olup, kanat açığı 7 metre idi. Planörün uçabilmesi için bir tepeye çıkılması gerekmekteydi. Pilotun elleri ve kolları araca bağlanıp, rüzgâra karşı koşarak uçuş gerçekleştirilmekteydi. 300 metre yüksekliğe kadar çıkabilen bu planör ile Almanya’da Derwitz’de başarılı bir uçuş gerçekleştirilmiştir. Otto Lilienthal, bu şekilde 2000’den fazla deneme yapmıştır. Ancak 9 Ağustos 1896’da bir uçuş denemesi sırasında yere düşerek ölmüştür²⁷. Lilenthal, kendisinden sonra bu alanda çalışanlara adeta bir rehber olmuştur. Otto Lilienthal’in havacılık alanına kazandırdığı bir diğer katkı da uçuş anında çekilen fotoğrafları olmuştur²⁸.

Bu dönemde başta Amerika, Fransa ve İngiltere olmak üzere pek çok ülkede havacılık alanındaki çalışmalar göze çarpmaktadır. İngiltere 1866 yılında Havacılık Kurumu’nu kurmuştur. Fransız Lenoir 1860’ta çalışmaları sonucunda planörlerde kullanılabilen bir gaz motoru ortaya çıkarmayı başarmıştır. Aynı zamanda bir helikopter çizimi de yapan Lenoir, birkaç uçuş denemeleri yapmışsa da istenilen sonucu elde edememiştir. İngiltere’de Sir George Cayley (1773-1857) ise ilk modern uçağın tasarımını yapan mucit olarak bilinmektedir. Cayley bu çizimini 1799’da gümüş bir diskin her iki tarafına çizmiştir ve bu disk günümüzde Londra’daki bilim müzesinde muhafaza edilmektedir. Cayley, 1848-1854 yılları arasında yaptığı tam boyutlu uçağını test etmiştir. Söz konusu testte; 10 yaşındaki bir erkek çocuğunu uçağa bindirmiş ve çocuk tek başına birkaç metre yükselbilmiştir. Bu denemede uçak, tepeden aşağı giderek yükselmiştir. Nitekim bu denemede çocuk kullanıldığı için uçak “boy carrier” olarak adlandırılmıştır. Sir George Cayley’in 1852’de kendisi 79 yaşında iken havacılık alanında önemli bir makalesi yayınlanmıştır²⁹. Cayley, aynı zamanda ilk insan taşıyan planörü de yapmıştır. Ancak bunun tam tarihi belli değildir. 1855 yılına kadar tayyare ile ilgili 55 çalışma ve proje hazırlamıştır³⁰. 84 yaşında vefat eden Sir George Cayley, kendisinden sonra havacılıkla ilgilenenlere de rehber niteliğinde çalışmalar bırakmıştır.

²⁶ 1889 yılında yayımlanan kitabın ismi: “Der Vogelflug als Grundlage der Fliegekunst (Bird Flight as the Basis of Aviation)”, Bkz., John D. Anderson and Professor Emeritus, *Introduction to Flight*, 4’nd Ed., Mc Graw-Hill, London, 2005, p. 17-18.

²⁷ Anderson and Emeritus, 2005: 18-19.

²⁸ Orbay, 2009: 3; Kansu vd., 1971: 84-85.

²⁹ Mechanics’ Magazine’de yayımlanan makalenin başlığı: “Sir George Cayley’s Governable Parachutes”, Bkz., Anderson and Emeritus, 2005: 10-14.

³⁰ Anderson and Emeritus, 2005: 7-12.

Fransa'da ise Clement Ader, 1890 yılında ilk defa motor gücüyle bir uçuş gerçekleştirilmişse de söz konusu bu uçuşun havada süzülerek mi yapıldığı yoksa sadece bir sıçrama mı olduğu tartışılmalıdır. Ader, 1882'de buhar motorlu bir tayyare yapımına başlamış ve 1889'da *Avion* ismini verdiği yarasa görünümündeki tayyaresini tamamlamıştır. Bu sebeple Fransızların uçağa *Avion* ismini verdikleri görülmektedir. Clement Ader, yaptığı uçağı denemiş ancak başarılı sonuçlar elde edememiştir. Fakat Fransa hükümeti, yine de Ader'in bu projesine destek vermiştir. Hükümetin desteğine rağmen uçuşlarda başarı sağlanamamıştır. Bu yüzden de hükümet, yardımlarını geri çekmiştir. Ader ise çalışmalarında yeterli desteği bulamadığından, bu uğraşlardan vazgeçmiştir. Hayatının geri kalan kısmında askeri havacılık alanında kitap yazan Clement Ader 1925 senesinde hayatını kaybetmiştir³¹.

Avusturyalı Wilhelm Kress, 1898'de yaptığı bir tayyareye hem suyun hem de karın üzerinde kalkış yapmasını sağlayacak kızaklar monte ederek uçuş denemesi yapmışsa da başarı elde edememiştir. Bu dönemde yapılan planör/tayyarelerde benzinli, gazlı veya dizel motorlar kullanılmıştır. Almanya'da Karl Jatho, geliştirdiği benzin motorlu bir tayyare ile 1903 Ağustosunda uçuş denemesi yapmıştır. Ancak o da diğer çağdaşları gibi başarılı olamamış ve denemesi sadece bir sıçrama ile sınırlı kalmıştır³².

Bu dönemde Amerika'da da havacılık alanında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Amerika'da uçuş ile ilgili çalışmaların Octave Chanute (1832-1910) ile başladığı kabul edilmektedir. Şikago'da yaşayan Fransız asıllı Chanute, XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren havacılık ile meşgul olmaya başlamıştır. Chanute, Otto Lilienthal'in çalışmalarından yola çıkarak çift kanatlı bir planör yapmıştır. Fakat bu planörle 1886 yılında uçuş denemelerinde istediği sonucu alamamıştır. Bir inşaat mühendisi olan Chanute, 1875 yılından sonra mekanik uçuşlara merak sarmış ve bu doğrultuda çalışmalar yapmıştır³³. Chanute çift satırlı tayyarelerin ilk çizimini yapan kişi olarak da bilinmektedir. Chanute, uçuş denemelerinde kendi yaşının uygun olmaması sebebiyle, pilotluk yapması için Herring ve Avery adında iki kişiyle anlaşmış uçuş denemelerinde bunları görevlendirmiştir. Chanute, 1896-1901 yılları arasında çok sayıda planör uçuşu gerçekleştirmiştir. Octave Chanute, Wright kardeşlerin uçuş

³¹ Kansu vd., 1971: 76-83.

³² Kansu vd., 1971: 89.

³³ Bkz., Octave Chanute, *Progress in Flying Machines*, Published by Dover, Mineola, 1997.

denemelerinde kullandıkları uçak ile ilgili gözlemediği bilgileri Fransa'daki sayısız konuşmalarında dile getirmiştir. Böylece Fransız havacılığına büyük katkı sağlamıştır. Octave Chanute çalışmaları neticesinde birçok eser ortaya koymuştur. Bu eserler ileriki zamanlarda Amerikalı Wright kardeşlerin de yararlandıkları kaynaklar arasında yer almıştır³⁴.

3.1. Wilbur ve Orville Wright Kardeşler'in İlk Motorlu Uçak Başarısı

Dünyada havacılığın gelişimine baktığımızda insanoğlu ilk başta kas gücüyle, daha sonra baruttan faydalanarak; insan sırtına bağlanılan roketle uçabilmeye yönelik çalışmalar yapmıştır³⁵. XVIII. yüzyıldan itibaren ise balonculuk faaliyetlerinde gelişmeler yaşanmaya başlamış ve ilk başarılı uçuşlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sanayi devrimiyle buharlı motorların icat edilmiş olması da havacılığa yeni bir boyutlar kazandırmıştır³⁶. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise artık balonların yanında planörler de kullanılmaya başlanmıştır. Planörün uçuşundan sonra XX. yüzyılın hemen başında ilk kez motorlu bir uçak başarılı bir şekilde uçurulmuştur³⁷. Böylece insanların asırlarca süren çalışmasının sonucunda uçak icat edilmiş ve havacılık yepyeni bir döneme girmiştir.

Amerika'da Ohio eyaletine bağlı Dayton şehrinde yaşayan Wilbur ve Orville Wright kardeşler bisiklet imalatıyla uğraşırken uçmaya olan merakları; onları havacılıkla uğraşmaya sevk etmiştir. Wright kardeşler, o zamana kadar yapılan çalışmalardan yola çıkarak bir motorlu tayyare yapmışlardır. Bu tayyareyi, 17 Aralık 1903'te başarılı bir şekilde uçurmaları dünya havacılık tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihe kadar başta Otto Lillenthal olmak üzere Octave Chanute, Clement Ader, Sir George Cayley ve daha birçok mucit motorlu bir tayyareyi uçurmak için çaba

³⁴ Orbay, 2009: 3-4; Kansu vd., 1971: 86; Mccullough, 2016: 94.

³⁵ Lagari Hasan Çelebi'nin bir rokete binerek havalanması hadisesi, Bkz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1314: 670.

³⁶ Anderson and Emeritus, 2005: 21.

³⁷ Tom D. Crouch, *The Bishop's Boys A life of Wilbur and Orville Wright*, W.W. Norton Company Publishing, United States of America 1989, s. 54.

sarf etmişlerdir. Ancak hiçbiri bu başarıyı tam manasıyla gösterememiş ve hepsi de çalışmalarından vazgeçmiştir³⁸.

Wright kardeşlerin “Flyer I” ismini verdikleri uçaklarını yaptıkları dönemde, Amerikalı Samuel Langley adındaki bir mucit de planör üzerinde çalışmalar yapmaktaydı. Ancak yaptığı çalışmalar bir netice vermediğinden, hükümet de ona verdiği maddi desteği kesmiştir³⁹. Wright kardeşler ilk planörlerini yaparken (1900-1901) Otto Lilienthal’ın “Der Vogelflug als Grundlage der Fliegekunst (Bird Flight as the Basis of Aviation)” eserini de incelemişlerdir⁴⁰. Ayrıca bu yolda ilerlerken Otto Lilienthal’dan ilham almışlardır. Ancak Lilienthal ve Chanute’nin yaptığı hesaplamaların eksik olduğunu fark eden Wright kardeşler, kendi hesaplamalarıyla ilk planörlerini yapmışlardır. Kardeşlerin Kitty Hawk’da⁴¹ yaptıkları denemelerden bazılarında Octave Chanute de katılmıştır⁴².

Wright Kardeşler, Sir George Cayley’in tasarladığı uçak modelini geliştirerek kendi uçaklarını yapmayı başarmışlardır. 1901 yılında *Flyer I* adlı planörü yaptıktan sonra Kitty Hawk’da bir dizi denemeler yapmışlardır. Kardeşler 1902’deki denemelerinin ardından artık bir motor yapmak için çalışmalara başlamışlardır⁴³. Wright kardeşler kendi motorlarını 1903’te yapmışlardır⁴⁴. 17 Aralık 1903’te Wright kardeşler, Kitty Hawk’ta uçaklarının son kontrollerini yaptıktan sonra motorunu çalıştırdılar. Fakat uçuşa geçen uçak sadece 37 saniye uçabilmiştir. Bu kısa bir uçuş olsa da motorlu uçakla yapılan başarılı ilk gerçek uçuş olmuştur. Wright kardeşler yanlarında getirdikleri fotoğraf makinesiyle de o anları ölümsüzleştirmişler ve bu sayede o anın fotoğrafları günümüze kadar ulaşmıştır. Aynı gün içerisinde kardeşlerden Wilbur uçağı uçurmuş, yaptığı üç denemede sırasıyla 54, 60 ve 800 metreden fazla uçmuştur. En az dört senedir üzerinde çalıştıkları bu alet işe yaramış ve Wright kardeşler motorlu uçağı ilk uçurabilen kişiler olarak tarihe geçmişlerdir.

³⁸ Wright kardeşler yaptıkları planörleri denemek amacıyla 1903’e kadar, yaşadıkları Dayton’dan Kitty Hawk’a dört defa gitmişlerdir (1900-1901-1902-1903), Bkz., Mccullough, 2016: 51, 64, 80, 98.

³⁹ Mccullough, 2016:103.

⁴⁰ Anderson and Emeritus, 2005: 17-18.

⁴¹ Amerika’nın güneydoğusunda Atlantik Okyanusu’nun kıyısında bir ada.

⁴² Mccullough, 2016: 75, 84.

⁴³ Mccullough, 2016: 64, 86, 90.

⁴⁴ Wright kardeşlerin yaptıkları motor dört silindirli, 8 beygir gücünde toplam ağırlığı 90 kg. olup 300 kg. bir uçağı uçurabilecek kadar güce sahipti. Bkz., Mccullough, 2016: 91.

Amerikan hükümetinin Samuel Langley'e planör çalışmaları için verdiği 70.000 dolara karşılık, Wilbur ve Orville Wright kardeşlerin 1900-1903 arasında yaptıkları çalışmaların toplam harcamaları ise 1000 dolardan daha az bir masrafa mâl olmuştur. Bu masraflarını ise bisiklet işinden kazandıkları parayla karşılamışlardır⁴⁵. Yani Wright kardeşlerin yaptığı bu çalışmaları hükümet desteklemedi ve onlarla herhangi bir anlaşma yapmadı. Kardeşler 1905 yılında yaptıkları Flyer III'ü⁴⁶ piyasaya sürmek için İngiltere ile anlaşma yoluna gitmişler fakat bu gerçekleşmeyince, Fransa ile anlaşmışlardır. Anlaşmaya göre, uçak başına 1 milyon frank (200 bin dolar) alacaklardı. Wilbur Wright, 1906 yılının Mart ayında Paris'e gitti. O dönemde Fransa'da Louis Blériot, Henri Farman, Gabriel-Charles Voisin kardeşler, Leon Delegrange ve Alberto Santos gibi tanınan tayyareciler de vardı. Fakat bunlardan hiçbiri, tüm çabalarına rağmen Wright kardeşlerin o güne kadar elde ettikleri başarıyı yakalayamamışlardır. Bu yüzden Fransız basını, tayyarecilerin herkesi kandırdığını ve aslında uçmanın gerçekleşmeyecek bir durum olduğunu yazmaktaydılar. Bu arada Orville Wright, Flyer III'ü paketleyip Fransa'ya göndermiş ve kendisi de Fransa'ya gitmek için yola çıkmıştır. Kardeşler burada uçak satışı için gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra Amerika'ya geri dönmüşlerdir. 1908 Şubat'ında tekrar Fransa'ya gelen kardeşler, Fransa savaş bakanlığı ile uçak başına 25 bin dolarlık bir anlaşma imzaladılar. Ayrıca halka açık uçuş gösterileri yapmak şartı da anlaşmaya dâhil edilmiştir. Wilbur, gösteri uçuşu için uygun görülen Le Mans şehrine gelmiş ve 8 Ağustos 1908'de 3,5 km boyunca seyircilerin gözleri önünde uçmuştur. Bu, dünya havacılık alanında bir rekordur⁴⁷. Wilbur'un bu uçuşu, Fransa'da ve haberin ulaştığı her yerde sansasyonel bir etki yaratmıştı. Wilbur, bu tarihten itibaren mesafeyi artırıp pek çok uçuş gerçekleştirerek, Fransızları kendine hayran bırakmıştır.

Wright kardeşlerden Orville ise Almanya, İtalya ve Washington'da gösteri uçuşları yapmaktaydı. Ancak Orville, bir uçuşunda yanına aldığı Amerikan Teğmen Selfridge ile beraber uçarken kaza yaptı ve bu kazanın getirmiş olduğu sağlık sorunlarından dolayı uzun bir müddet uçamamıştır. Wright kardeşler giderek tanınmış

⁴⁵ Anderson and Professor Emeritus, 2005: 7; Mccullough, 2016: 106-110.

⁴⁶ Wright kardeşlerin o zamana kadar yaptıkları en üstün uçaktır. Wilbur bu uçakla 38 dakika, 40 km. kat etmiştir. Bkz., Mccullough, 2016: 144; *American Aviation Heritage, Identifying and Evaluating Nationally Significant Properties*, Editor: Alexandra M. Lord, The National Historic Landmarks Program Cultural Resources National Park Service, Washington, D.C., 2011, s. 18-25.

⁴⁷ Mccullough, 2016: 140-148, 162-168, 174, 183.

ve zenginleşmişlerdir. Maliyeti 100 doları bile geçmeden yaptıkları uçaklar, onlara kısa bir sürede 200.000 dolar kazandırmıştı⁴⁸.

1903-1912 tarihleri arasında Fransa, uçak filosu bakımından en güçlü devletti. Uçak sanayisi gelişmiş ve dışarıya uçak satan Fransa, açtığı okullarda havacılık eğitimi de vermekteydi. Almanya, Rusya ve İngiltere gibi diğer Avrupa devletleri, Fransa'yı bu konuda takip ve taklit ederek kendi hava sanayilerini kurmayı başarmışlardır. Keza Amerika'da Wright Kardeşler uçaklarını geliştirdikten sonra Amerikan hükümeti tarafından desteklenmedikleri için Fransız askeri yetkilileri Wright kardeşlerle iletişime geçerek kardeşlerin bu başarısına destek olmuştur⁴⁹.

⁴⁸ İhsanoğlu vd., 1995: 524-525; Mccullough, 2016: 218-219, 248.

⁴⁹ Keyüsk, 1950: 61.

1. BÖLÜM

OSMANLI HAVACILIĞININ TEŞKİLATLANDIRILMASI

1.1. Osmanlı Devleti'nde Uçuş Denemeleri

1.1.1. Hezârfen Ahmed Çelebi'nin Uçuş Denemesi

IV. Murad döneminde (1623-1640) yaşamış olan Hezârfen Ahmed Çelebi, fen ilimleriyle meşgul olmaktadır. IV. Murat, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed dönemlerinde yaşamış olan Evliya Çelebi (1611-1682)⁵⁰, seyahatnamesinde Hezârfen Ahmed Çelebi'den "Fen-i Çelebi" diye bahsetmektedir. "Bin Fenli"⁵¹ anlamında olan Hezârfen, Osmanlı Devleti'nde havacılık alanında ilk faaliyet gösteren kişilerdendir. Taktığı kanatlarla Galata Kulesi'nden kendini bırakmasını, Evliya Çelebi seyahatnamesinde şu şekilde anlatmaktadır:

"İbtidai Okmeydanı'nın minberi üzerinde rüzgârın şiddetinde kartal kanatlarıyla sekiz dokuz kere havada pervaz ederek tâlim etmiştir. Bâde Sultan Murad Han Sarayburnu'nda Sinan Paşa Köşkü'nden temaşa ederken Galata Kulesi'nin ta zirve-i âlâsından lodos rüzgârıyla uçarak Üsküdar'da Doğancılar meydanına inmiştir. Sonra Murad Han kendisine bir kise altın ihsan ederek "bu âdem pek havf edilecek bir âdemdir her ne murad eylediyse elinden gelir böyle kimselerin bekâsı câiz değil" diye Cezaîr'e nefy eylemiştir. Anda (Orda) merhum oldu"⁵².

Bu uçuşun hangi tarihte vuku bulduğu Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde belirtilmemiştir. Sadece dönem olarak IV. Murat döneminde bu olayın gerçekleştiği bilgisi vardır. Ancak bazı kaynaklarda bu uçuş denemesinin 1632 tarihinde vuku bulduğu belirtilmektedir⁵³. İngiliz papaz John Wilkins (1614-1672) tarafından yazılan "Yeni Bir Dünyanın Keşfi: Ay" adlı eserde; bir Türk'ün uçtuğundan bahsedilmiş fakat bu kişinin Hezârfen Ahmed Çelebi olup olmadığı belirtilmemiştir⁵⁴.

⁵⁰ Kansu vd., 1971: 35-36.

⁵¹ Kline, 2002: 44.

⁵² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İkdam Matbaası, Cilt I Dersaadet 1314, s. 670.

⁵³ Kline, a.g.e., s. 44.

⁵⁴ Yalçın, Türk Hava Harp Sanayii Tarihi, 2013: 3; Kansu vd., 1971: 36.

1.1.2. Lagari Hasan Çelebi'nin Roketle Uçma Denemesi

Osmanlı'da gerçekleşen bir diğer uçuş denemesi de Lagari Hasan Çelebi'nin bir rokete binerek havalanması hadisesidir ki bu olayın da IV. Murad devrinde geçtiğini Evliya Çelebi, seyahatnamesinde bahsetmektedir. Olayın kesin tarihi belirtilmemişse de adı geçen kaynakta; “ *Murad Han'ın Kaya Sultan nam duhter-i pakize ahteri vücuda geldiği gece*” diye bahsedilen IV. Murad Han'ın kızının doğum senesi 1633'tür⁵⁵. Lagari Hasan Çelebi'nin söz konusu uçuşunu Evliya Çelebi şu şekilde ifade etmektedir:

“Murad Han'ın Kaya Sultan nam duhter-i Pakize ahteri vücuda geldiği gece âkike şadmanlığı oldu. Lagari Hasan elli okka barut macunundan yedi kollu bir fişenk icad etti. Sarayburnu'nda Hünkâr huzurunda fişenke bindi. Ve şakirtleri fitili ateşlediler. Lagari: “Padişahım, seni Hüda'ya ısmarladım, İsa nebi ile konuşmaya gidiyorum” diyerek temcid ve tahmîd ile evc-i âsmâna ûruc eyledi. Bam-u felekte fişenk-i kebirinin barutu kalmayıp da zemine doğru nüzul ederken, ellerinde olan kartal cenahlarını açıp Sinan Paşa Kasrı önünde deryaya indi. Oradan şenaverlik ederek üryana huzur-ı padişahiye geldi. Zemini pos ederek: “Padişahım İsa nebi sana selam eyledi” diye şakaya başladı. Bir kise akçe ihsan olunup yetmiş akçe ile Sipahi yazıldı. Sonra Kırım'da Selamet Giray Han'a gidip orada merhum oldu”⁵⁶.

Bu olayın da günümüzde bilinen tek kaynağı Evliya Çelebi Seyahatnamesidir.

1.2. II. Meşrutiyet Dönemine Kadar Osmanlı Devleti'nde Balonculuk Alanında Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nde balon, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar *çadır, hayme, kebir küre, çadır denginde bir nesne, frenklerin tertib-i ecza ile uçurdıkları çadır veya âlat-ı tayaran* adlarıyla ifade edilmekteydi⁵⁷. Balonların Avrupa'da yaygınlaşmasıyla beraber Osmanlı Devleti, farklı milletlerden baloncuları İstanbul'a davet ederek onlara

⁵⁵ Kansu vd., 1971: 40.

⁵⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1314: 670-671.

⁵⁷ İhsanoğlu vd., 1995: 503, 508.

gösteriler yaptırmıştır. Osmanlı topraklarında ilk defa balon uçuşu gerçekleştiren kişi İranlı bir baloncu olmuştur. 1785 senesinde Sultan I. Abdülhamid'in hazır bulunduğu bir merasimde İranlı baloncu, yanında iki saray bostancısıyla birlikte Topkapı Sarayı'ndan havalanarak Kadıköy'e başarılı bir şekilde iniş yapmıştır⁵⁸. I. Abdülhamid, aynı zamanda hekim de olan İranlı baloncuyu saraya hekimbaşı yapmış ve maaş olarak senelik 24 kese akçe ile onu mükâfatlandırmıştır. İranlı baloncunun maiyetinde bulunan iki bostancıyı da paşalığa tayin etmiştir. I. Abdülhamid, uçuşta kullanılan balonun da Ayasofya Camiine asılması emretmiştir. Mevcut kayıtlarda balonla ilk uçan Türk ise Osmanlı'nın Lehistan Sefiri İbrahim Paşa'dır. İbrahim Paşa, 1789 yılında Fransız Blanchard ile birlikte Varşova'da söz konusu uçuşu gerçekleştirmiştir⁵⁹. 1798 Mısır'a gelen baloncu Nicolas Jacques Conte, bir balon gösterisi yapmıştır⁶⁰. Osmanlı Devleti'nde bir diğer balon uçuşu III. Selim'in hükümrânlık dönemine (1789-1807) rastlamaktadır. Osmanlı Devleti'nde mühendis olan Selim Ağa, kendi çabalarıyla yaptığı balonla birkaç defa uçmaya teşebbüs etmiştir. Uçuş tarihleri tam olarak belli olmayan bu denemelerden sonra Selim Ağa, başarılı bir uçuş gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı padişah tarafından mükâfatlandırılarak Mühendishaneye alınmıştır⁶¹. Osmanlı'da gerçekleştirilen diğer bir balon uçuşu da İngiliz baloncular Baily ve Devignes'e aittir. III. Selim dönemine denk gelen bu uçuş için Osmanlı Devleti İngiltere'den iki baloncuyu davet ederek bir gösteri yapmalarını istemiştir. Davet üzerine İstanbul'a gelen Baily ve Devignes 1802 senesinde balonla gösteri uçuşları gerçekleştirmişlerdir⁶².

İngiliz baloncuların uçuşlarından sonra Fransa'dan İstanbul'a gelen baloncu Antonio Comaschi, 1844'te yaptığı balon uçuşuyla birlikte yukarıda değindiğimiz balon yerine kullanılan terimler ortadan kalkmış ve "balon" terimi Osmanlı'da kullanılmaya başlanmıştır. Comaschi'nin, İstanbul'da gerçekleştirdiği balon uçuşlarından sonra Osmanlı'nın balonculuk konusunda bilgi ve ilgisi artmıştır. Sultan Abdülmecid, Comaschi'nin yaptığı uçuş için kendisine gerekli yardımın yapılmasını emretmiştir⁶³. Comaschi'nin balonu, 8 Temmuz 1844 tarihinde deniz üzerinde uçarak yaklaşık 350 km

⁵⁸ Ancak bazı kaynaklarda İranlı baloncunun Bursa'ya kadar uçtuğu da belirtilmektedir. Bkz., Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, 2013: 4; Kansu vd., 1971: 61.

⁵⁹ Kansu vd., 1971: 61; İhsanoğlu vd., 1995: 499-500.

⁶⁰ İhsanoğlu vd., 1995: 501.

⁶¹ Beyoğlu, 2000: 143; İhsanoğlu vd., 1995: 502-503.

⁶² Kansu vd., 1971: 62; İhsanoğlu vd., 1995: 504.

⁶³ İhsanoğlu vd., 1995: 509-509.

mesafe kat etmiş ve Demirciköyü'ne kadar sorunsuz bir uçuş gerçekleştirmiştir. Balon havadayken Comaschi, padişaha takdim için hazırladığı beyitleri balondan aşağıya bırakmıştır. Daha sonra Comaschi, Demirciköyü'nden İstanbul'a 11 Temmuz'da ulaşmıştır. Comaschi, uçuş esnasında ve indikten sonra gördüğü halkı Ceride-i Havadis gazetesine verdiği mülakatta tasvir ederken; balonu ilk defa gören insanların, sopalarla yanına gelerek ne olduğunu anlamaya çalıştıklarını ve rüzgârın kuvvetiyle balon kımıldadığında ise halkın çok ürktüğünü dile getirmiştir⁶⁴. Comaschi, İstanbul'da iki uçuş daha gerçekleştirmiştir. İkinci uçuşu ilkinden yaklaşık iki ay sonra gerçekleştiren Comaschi, bu uçuşuna Beyoğlu'nda başlayıp, Yeşilköy'de Safra Köyü muhitinde son bulmuştur. Comaschi, üçüncü uçuşunu da 5 Haziran 1845 tarihinde II. Mahmud'un kızı Adile Sultan ile Mehmet Ali Paşa'nın düğün merasiminde yapılan şenlikler esnasında yapmıştır⁶⁵.

Antonio Comaschi'nin uçuşlarından sonra kaynaklardan iki uçuştan daha bahsedilmektedir. Bunlardan ilkinin kahramanı ünlü baloncu Eugene Godard'tır. Godard, 1859'da Fransa'dan İstanbul'a gelen gösteri uçuşu için gelmiş, ancak Fransa'da yaşanan gelişmelerden dolayı derhal geri dönmek zorunda kaldığından uçuş gerçekleşmemiştir⁶⁶. İkinci uçuş denemesi ise 1871'de Amerikalı baloncu Rufus Gibbon Wells tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da gerçekleşen bu deneme de başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁶⁷.

Osmanlı Devleti'nde görülen yukarıda değinilen ilk balon uçuşları eğlenceden öteye geçememiş, devlet yetkilileri *alet-i tayaran* olarak adlandırdıkları balondan, nasıl faydalanılması gerektiği konusunda çaba sarf etmemiştir. Osmanlı Devleti son dönemde içeride ve dışarıda yaşadığı sıkıntılardan dolayı birçok alanda çağdaşlarından geride kaldığı gibi havacılık alanında da geride kalmış ve bu alanda II. Meşrutiyet dönemine kadar istenilen gelişmeler sağlanamamıştır⁶⁸.

XX. yüzyılın başında dünyada havacılık alanındaki gelişmeler hız kazanmış ve Osmanlı Devleti'nde bu alanda gelişmeler meydana gelmiştir. Mayıs 1909 tarihinde Fransız baloncu Ernest Barbotte İstanbul'a gelmiş ve 28 Mayıs'ta "Osmanlı" adını

⁶⁴ Kansu vd., 1971: 63; İhsanoğlu vd., 1995: 510-512.

⁶⁵ İhsanoğlu vd., 1995: 514.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., Kansu, 1971: 65.

⁶⁷ Kansu vd., 1971: 65; İhsanoğlu vd., 1995: 516.

⁶⁸ Kansu vd., 1971: 129.

verdiği balonuyla Taksim'den Çamlıca'ya kadar uçmuştur. Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen bu uçuşu diğer uçuşlardan ayıran en önemli özelliği ilk defa balonla yolcu taşınmış olmasıdır. Ernest Barbotte farklı tarihlerde İstanbul'da üç uçuş daha gerçekleştirmiştir (31 Mayıs, 4 Haziran ve 6 Haziran 1909). Barbotte, daha sonra 16 Haziran'da İzmir'e geçmiş ve burada bir uçuş gösterisi yaptıktan sonra memleketine dönmüştür⁶⁹.

1910 senesinde Osmanlı basınında balonların ve tayyarelerin önemini hakkında tartışmalar yaşanmaktaydı. Yapılan tartışmalarda yakın bir zamanda balon ve tayyarelerin harpte önemli bir rol alacaklarına dikkat çekilmiştir⁷⁰. Osmanlı Devleti, Fransa ve Almanya'nın havacılık alanındaki gelişmelerini takip etmiş ve güdümlü balonların savaşlarda ne kadar mühim bir rol oynadığını zamanla idrak etmiştir. Zira Harbiye Nezâreti'nin 1910 yılında havacılık ile ilgili bir raporunda balonların önemine şu şekilde değinilmektedir; “*Fransız hava donanması, havada serbestçe hareket eden yuvarlak balonlarla, bağlı balonlar ve kabil-i sevk balonlardan mürekkeptir. Kabil-i sevk balonunun harpte yapacağı işler pek azlarınca bilinmektedir. Bir muharebe halinde, kabil-i sevk balonlar derhal düşman memleketine girerek düşman birliklerinin hareketlerini tarassut eder ve stratejik keşiflerini telsiz-telgrafla haber verir. Aynı zamanda istasyon, köprü ve bunlara benzer mühim yerlere bomba ve yangın bombası atarak seferberliği ve asker toplanmasını güçleştirir veya geç bırakır. Bu istekle uçurulacak balonların 1000 km'den fazla bir uçuş sahası olmalıdır. Düşman seferberliğini güçleştirmiş ve geciktirmiş olan kabil-i sevk balonlar kendi ordusunun hareketlerini korumuş ve onun tam kuvvetle düşman karşısına çıkmasını sağlamış olur.*” Bu raporun devamında, belirli bir derinliğe kadar denizin dibini de görebilen balonların düşman denizaltılarını tespit edebileceğinden, denizlerde yapılacak savaşlarda da keşif amacıyla kullanılabilirliği belirtilmiştir⁷¹.

⁶⁹ İhsanoğlu vd., 1995: 519-520.

⁷⁰ *Donanma Dergisi*, “Harpte Süfun-ı Havaiyye”, Kanunû evvel 1326 (Aralık 1910), S. 10, s 907-911; Osmanlı Devleti'nde bu tarihten itibaren tayyareciliğe ilginin arttığı görülmektedir. Bunun için özel çalışmaların yapıldığına rastlanılmaktadır. Ahmet Zeki Paşa, İslam dünyasında tayyareciliğe bakışı ve tayyarecilikle ilgili bilgileri, yazdığı eserinde açıklamaya çalışmıştır. Bkz., Ahmet Zeki Paşa, *Âlem-i İslâmda Tayyarecilik*, Matbaa-i Bahriye 1328, Osmanlı basını sonraki yıllarda da tayyarelerin harpte önemli bir vasıta olduklarıyla ilgili haberler çıkmıştır. Bkz., *Ordu ve Donanma Dergisi*, “Tayyarelerin Ehemmiyet-i Harbiyeleri”, 1328 (1912), s. 43-50.

⁷¹ Keyüsk, 1950: 11-12.

1.3. Osmanlı Devleti'nde Havacılığın Teşkilatlandırılması

Fransız baloncu Ernest Barbotte ve Antonio Comaschi'nin Osmanlı topraklarında yaptıkları balon gösterileri, havacılık alanında da Avrupa ülkelerini yakından takip eden Osmanlı'nın harekete geçmesinde önemli rol oynamıştır. Balonların yanında tayarelerin ünü de gün geçtikçe artmış ve tayarreciliğin gelişimiyle paralel olarak balondansa tayyare tercih edilmeye başlanmıştır⁷². 1910 senesinden itibaren tayarrecilikte büyük gelişmeler yaşanmış, devletler bu tarihten itibaren ordularında kara ve deniz gücünün yanında artık havacılık teşkilatını da kurmaya başlamışlardır. Tayyare fabrikaları ve eğitim için okullar açılmış, ordularında havacılık bölümü kurmak isteyen devletler bu okul ve fabrikalara rağbet etmişlerdir. Başta Fransa olmak üzere Avrupa devletleri, ürettiği tayareleri dünyaya tanıtip satışını yapabilmek için farklı ülkelerde tayyare gösterileri tertip etmiştir. Osmanlı Devleti de yaşanan bu gelişmeler karşısında ordusunda balon ve tayarelerden faydalanmaya karar vermiştir⁷³.

1.3.1. “Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfettişliği”

Harbiye Nezâreti, havacılık alanında Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek amacıyla Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfettişliği'ni 1910'da kurmuştur. Müfettişliğin yaptığı ilk çalışmalar, Avrupa'da askeri alanda kullanılmaya başlanan balonları incelemek ve Osmanlı ordusuna için uygun bir balonu satın almaya yöneliktir⁷⁴.

Müfettişlik ilk olarak balonla ilgili gelişmelerden haberdar olmak amacıyla Miralay Nuri, Harbiye Nezâreti'nde memur olan Galip Bey'i Fransa ve Almanya'ya incelemeler yapmak üzere göndermiştir. Ayrıca Berlin ataşemiliteri Binbaşı Enver

⁷² Wilbur 1908 yılında Fransa hükümetiyle tayyare satışları için anlaştıktan sonra Fransa'ya gelmiştir. 8 Ağustos 1908'de Le Mans şehrinde 3,5 km. boyunca seyircilerin gözleri önünde uçtu. Bu dünya havacılık alanında bir rekordu. O zamana kadar Fransa'daki havacılarından Henri Farman iki dakika uçmuştu ve Fransızlar bununla övünmekteydiler. Wilbur bu tarihten itibaren mesafeyi artırarak birçok uçuş gerçekleştirmiş ve Fransızları kendine hayran bırakmıştır. Wilbur ve Orville Wright kardeşler daha sonra Almanya ve İtalya başta olmak üzere Avrupa'da birçok uçuş gerçekleştirmişlerdir. Bkz., Mccullough, 2016: 183-185.

⁷³ 1909'da Fransa'da uçak üreten en az 15 fabrika bulunmaktaydı. Bkz., Mccullough, 2016: 167, 246.

⁷⁴ Müfettişlik 1914 yılına kadar Osmanlı'da havacılıktan sorumlu kurum olarak görev yapmıştır. Bkz., *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi (1908–1920)*, Genelkurmay Basımevi, 1996, s. 298; Süreyya İlmen, *Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi*, Hilmi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1947, s. 9; Ajun Kurter, *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi*, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, C. 1, İstanbul, 2009, s. 42; Kansu vd., 1971: 159.

Bey'den⁷⁵ ve Fransa ataşemiliteri Fethi beylerden de Avrupa'da havacılık konusunda yaşanan gelişmeler hakkında gerektiği zamanlarda raporlar almıştır. Harbiye Nezâreti'nin emri doğrultusunda müfettişlik, Edirne Kalesi'ne balon alınması için Avrupa'da bulunan ataşemiliterlerden gerekli çalışmaları yapmalarını istemiştir. Bunun üzerine Berlin ataşemiliteri Enver Bey, Alman balonlarını inceleyerek gönderdiği raporda Almanların “uçurtma balonu” dedikleri bir balon kullandıklarını ve eğer balon alınacaksa bu balonun uygun olacağını, ancak balonun havalanması için sürekli gaz ihtiyacı duyulacağı belirtilmiştir. Fakat daha önce balonculukla ilgilenmediğinden Osmanlı Devleti'nin gaz fabrikaları mevcut değildi. Binbaşı Enver Bey; gaz fabrikası kurmanın yaklaşık 300 bin liraya mal olacağını belirterek, bu paranın şuan ordunun çeşitli kademelerinde acil işler için harcanmasının daha yerinde olacağını ve balonun yerine tarassut⁷⁶merdivenlerinin kullanılmasının önermiştir. Binbaşı Enver Bey, bu önerisine gerekçe olarak bu merdivenin parçalar halinde olduğu ve parçaların birbiriyle birleştirilerek yerden tel vasıtasıyla sağlamlaştırmak suretiyle rüzgârlı havalarda kullanıldığını belirtmiştir. Binbaşı Enver Bey, söz konusu raporunda balonlara karşı kullanılabilen ateşli silahlar hakkında da bilgiler vermiştir. Balonları etkisiz hale getirmek için silahlar üreten “Krupp” adındaki fabrikada üretilen bir topun havada yanarak gidebildiğini ve bunun da balonu parçalayabildiğini, dolayısıyla şiddetle tavsiye ettiğini bildirmiştir⁷⁷. Fakat Nezâret, Enver Bey'in tarassut merdiveni önerisini geri çevirerek, balon alınmasına yönelik incelemelere devam edilmesini emretmiştir. Fethi Bey Fransa'da, Enver Bey Almanya'da balon fabrikalarını gezerek bunlar arasından Alman balon fabrikası “Ridinger”i önermişlerdir. Harbiye Nezâreti'nin de uygun görmesiyle Ridinger balon fabrikasıyla yapılan ön anlaşmayla 185.589 Mark⁷⁸ karşılığında iki adet *Drahen* balonu ve gerekli teçhizatı ile beraber üç ay süre içerisinde Edirne'de teslim edileceği bildirilmiştir. Ancak balonun yapım aşamasının uzaması ve paranın geç ulaştırılması sebeplerinden balonlardan sadece bir tanesi teslim alınmıştır.

⁷⁵ Binbaşı Enver Bey 5 Mart 1909'da 500 kuruş maaşla Berlin ataşemiliteri (1909-1911) olarak görevlendirilmiştir. Bkz., Hasan Babacan, “Enver Paşa”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara, 2002, s. 477-478.

⁷⁶ Tarassut: gözetleme.

⁷⁷Fethi Kural, *Kuruluş Yıllarında Türk Askerî Havacılığı Belgeleri*, Hv. Bas. ve Neş. Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1975, s. 10-11; Kurter, 2009: 41.

⁷⁸ Osmanlı parasıyla 1.030.400 kuruş etmektedir. Bkz., Kural, 1975: 114; Enver Bey'in gönderdiği rapor için bkz., Kurter, 2009: 43-44.

Bu balon Mayıs 1912'de Edirne'ye getirilmiştir⁷⁹. Sonradan yapılan incelemede balonun jeneratörünün gönderilmediği tespit edilmiş ve bilahare tedarik edilmiştir. Kaynaklarda balonla ilk uçuşun 6 Kasım 1912'de yapıldığına dair bilgi varsa da⁸⁰ başka bir kaynakta balon için yeterince gaz eksikliği ve yetişmiş eleman sıkıntısından dolayı uçuşun gerçekleşmediği belirtilmiştir⁸¹.

Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfettişliği, baloncu zabitanı yetiştirmek maksadıyla gerekli tetkiklerin ardından uygun görülen zabıtları Avrupa'ya gönderme kararı almıştır. Buna göre zabıtların eğitimi için ataşemiliterlerden Almanya ve Fransa'daki balon eğitiminin yapıldığı bir yeri, altı ay süreyle ayarlama emri verilmiştir⁸². Ataşemiliterler Almanya'da bulunan bir balon merkezini ayarlamışlardır. İki aylık eğitim için seçilen mülâzım-ı evvel Emin Fuat ve Hüseyin Hüsnü efendiler 1912 senesi Şubat ayında Almanya'ya gönderilmiştir. Fakat Almanya çeşitli bahanelerle zabıtlara eğitim vermeyi vazgeçmiş ve iki zabıt de geri dönmek zorunda kalmıştır⁸³.

1913 senesinde de Erkân-ı Harbiye, Parseval model bir balon almıştır. Parseval balonuyla beraber kaptan K. Hackstetter da gelmiştir. Alınan bu balon yaklaşık iki ton ağırlığında, 2400^{m3} hacminde, 48 metre uzunluğunda ve altı kişiyi taşıyabilme kapasitesine sahipti. Balonla ilk uçuş 5 Ağustos 1913'te İstanbul'da yapılmıştır. Yeşilköy, Bakırköy, Yenikapı, Harbiye Nezâreti binası, Köprü, Kasımpaşa ve Davutpaşa Kışlası üzerinde uçan balon, yaklaşık bir saatlik uçuştan sonra inmiştir⁸⁴.

1.3.2. Havacılık Faaliyetlerinin Gerçekleştirilmesi İçin Avrupa'ya Zabıt Gönderilmesi

Osmanlı Devleti, baloncu gösterileri gibi, tayyare gösterileri için de Avrupa'dan tayyarecileri İstanbul'a davet etmiştir. 1909 yılında Belçikalı Baron De Catters tayyaresiyle İstanbul'da bir gösteri uçuşu yapmıştır. Bu gösteri uçuşu aynı zamanda

⁷⁹ Kural, s. 12-14, 43, 115.

⁸⁰ İhsanoğlu vd., 1995: 521; Kansu vd., 1971: 129; Kural, 1975: 114.

⁸¹ Kansu vd., 1971: 133, 144.

⁸² Kural, 1975: 15-16.

⁸³ Kural, 1975: 103-108.

⁸⁴ Kansu vd., 1971: 144; İhsanoğlu vd., 1995: 523.

İstanbul'da ilk tayyare uçuşu olma özelliğine sahiptir⁸⁵. Baron de Catters 2 Aralık'ta uçuşunu gerçekleştirmiştir. Catters, ilkinden başka iki başarısız uçuş denemesi daha yapmış ve memleketine dönmüştür. İstanbul ahalisinin ilk defa tayyareyi görmüş olmaları açısından bu gösteri önemlidir⁸⁶. Tayyareci Baron De Catters'ten sonra Fransız havacı Louis Blériot⁸⁷ aynı yıl İstanbul'a gelerek tayyaresiyle gösteriler yapmıştır. Blériot'un gösterisinden evvel halkı haberdar etmek amacıyla gazetelere ilanlar verilmiştir⁸⁸. Blériot, 11 Aralık'ta tayyaresiyle havalanmıştır. Fakat Fransız tayyareci şiddetli rüzgâr sebebiyle tayyaresinin kontrolünü kaybederek bir eve çarpması sonucu yaralanmıştır⁸⁹.

İstanbul'a gelen bu tayyareciler her ne kadar başarısız uçuşlar yapmış olsalar da Osmanlı Devleti'nin askeri yetkililerinin tayyarelere ilgi duymalarını sağlamıştır. 1910'da Mahmut Şevket Paşa'nın başında bulunduğu Harbiye Nezâreti, tayyarelerden askerî alanda ne kadar istifade edilebileceği konusunda zabitlerden bir araştırma yapmalarını istemiştir⁹⁰. Avrupa'da incelemelerde bulunan heyetten Fethi Bey, Fransa'da icra edilen askeri Picardie tatbikatlarına katılmış ve gözlemlerini bir rapor halinde sunmuştur. Raporda; manevralarda tayyarelerin de kullanıldığını, İngiliz, Alman, İtalyan ve Rus ordularının Fransa'ya havacılık eğitimi almaları için talebe gönderdiğini, Osmanlı Ordusu'nda da havacılığın teşkilatlanması için zabitlerin gönderilmesi ve daha sonra tayyarelerin satın alınması gerektiğini Harbiye Nezâreti'ne

⁸⁵ Kasım ayında İstanbul'a gelen Belçikalı havacı yanında "Voisin" tipi 500 kg. ağırlığında, saatte 76 km hıza ulaşan bir uçak getirmiştir. Bkz., Kline, 2002: 51-52.

⁸⁶ *Tasvir-i Efkâr*, 2 Kanunü evvel 1325 (15 Aralık 1909).

⁸⁷ O dönemde Fransa'nın en ünlü birkaç tayyarecisinden biridir. Wilbur Wright'ın Le Mans şehrinde yaptığı gösteri uçuşlarını takip etmiştir. Uçağıyla Manş Denizi'ni 37 dakikada geçme başarısını göstermiş ve 1,000 Sterlin ödül kazanmıştır. Bkz., Orbay, 2009: 4; Beyoğlu, 2000: 143; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*, 1971: 488; Mccullough, 2016: 259

⁸⁸ "Fransa-İngiltere arasında Manş Denizi üzerinden seyahate muvaffak olan Mösyö Blériot şehrimizde ilk tecrübesini hava müsait olduğu halde Pazar günü Taksim kışlası talimhanesinde icra edecektir". Bkz., *Tasvir-i Efkâr*, 2 Teşrin-i evvel 1325 (10 Kasım 1909).

⁸⁹ Blériot'un Taksim Tamirhane'de yaptığı gösteriyi Padişah V. Mehmed Reşad dâhil yaklaşık 10 bin kişilik bir kalabalık seyretmiştir. 11 Aralık'ta uçan Blériot 40 metre kadar halk üzerinden uçtu ancak şiddetli rüzgârdan dolayı marangoz Andon adlı vatandaşın evine çarpmıştır. Bu kaza Osmanlı topraklarındaki ilk uçak kazası olma özelliğini de taşımaktadır. Bkz., Kline, 2002: 51-52; Kansu vd., 1971: 116; Kurter, 2009: 43.

⁹⁰ Kansu vd., 1971: 144.

bildirmiştir. 1910 senesinde havacılık için maliyede herhangi bir bütçe ayrılmadığı için tayyare veya balon alınamamış ve zabıtlar da Avrupa'ya gönderilememiştir⁹¹.

Harbiye Nezâreti 1911 senesinde havacılık eğitimi için zabıtların gönderilmesinde kararlıydı. Bunun için de uygun bir mektebin ayarlanması için Berlin ve Paris ataşemiliterleri Enver ve Fethi beylere emir verilmiştir. Fethi bey, gönderilecek zabıtlar konusunda Fransız askeri yetkililer ile yaptığı görüşmeyi bir rapor halinde sunmuştur. Fethi bey, Fransa ordusunda havacılık eğitiminin sadece kendi askerlerine yönelik olduğu, bunun yerine Fransız askeri yetkililerinin önerdiği sivil tayyare mekteplerinde eğitimlerin verilebileceğini belirtmiştir. Fethi Bey, Fransa'da en iyi mektebin Blériot tayyare mektebi olduğunu bildirmiştir. Mektep yetkilileriyle yaptığı görüşmede, bir zabıtın ortalama üç haftalık bir eğitimden geçirildiğini, bu süre zarfında zabıtların zarar verdikleri malzemelerin fiyatı da ekstra olmak üzere bir zabıttan 800 Frank ve sigorta parası olarak da 150 Frank aldıklarını belirtmiştir⁹². Berlin ataşemiliteri Enver Bey de havacılık eğitimi için Almanya'da incelemelerde bulunmuştur. Enver Bey Harbiye'ye gönderdiği raporunda Alman havacılık mekteplerinin bir zabıt için 2500 Mark istediklerini ve zabıtların zarar verdiği malzemelerin parasının da ayrıca alınacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Harbiye Nezâreti, havacılık eğitimi için zabıtları Fransa'da bulunan Blériot tayyare mektebine göndermeye karar vermiştir. Blériot mektebinin mali açıdan daha uygun olması hem de tecrübeli bir kuruluş olması bu kararın alınmasında önemli etkenler olmuştur⁹³. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 2. Şubesi, 1., 2., ve 3. Ordulara gönderdiği 14 Şubat 1911 tarihli tahriratta; tayyarecilik tahsili için Avrupa'ya iki zabıtın gönderilmesine karar verildiği, bu zabıtların sınav usulüyle belirleneceği belirtilmiştir. Orduda Almanca ve Fransızcaya aşina olan, sağlık problemi olmayan, makinelerden anlayan seçkin nitelikli olan iki zabıtın Dersaadet'e gönderilmesi emredilmiştir⁹⁴. Aynı yıl içerisinde 17 Mayıs'ta Süvari Yüzbaşı Mehmet Fesâ,

⁹¹ İhsanoğlu vd., 1995: 530; O dönemde bazı Osmanlı belgelerinde tayyare yerine "aeroplane" deyimini de geçmektedir. Bkz., Kural, 1975: 2, 35; Ö. Kürşat Karacaçıl, "Osmanlı Havacılık Teşkilatının Kuruluşuna Dair Nizamnameler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 27, İstanbul, 2012, s. 46.

⁹² Kural, 1975: 21; Osman Yalçın, "Hava Kuvvetleri Tarihinde Hava Okulu ve Harp Okuluna Geçiş Süreci", *Akademik Bakış Dergisi*, C. 9, S. 17, Kış 2015, s. 231.

⁹³ Kansu vd., 1971: 117; Kurter, 2009: 45-46.

⁹⁴ İlmen, 1947: 19; Keyüsk, 1950: 14; Kural, 1975: 22.

Mülâzım-ı evvel⁹⁵ Yusuf Kenan, Piyade Yüzbaşı Mülâzım-ı evvel Mehmet Macit, Mülâzım-ı Sani Necmettin Efendi, Mülâzım-ı Evvel Kazım Efendi, Mülâzım-ı Evvel Ahmet Hilmi ve Mülâzım-ı Sani (Teğmen) Mehmet Cemal efendiler Erkân-ı Harbiye'ye önerilmiştir⁹⁶. 28 Haziran'da yapılan sınavda Fesâ Bey birinci, Yusuf Kenan Bey ikinci olarak seçilmiştir⁹⁷. İlk başta Yusuf Kenan Bey'in Almanya'ya, Fesâ Bey'in ise Fransa'ya gönderilmesi düşünülmüşse de Almanya'daki okulların daha pahalı olması sebebiyle iki pilot adayı da Fransa'daki Blériot Havacılık Okulu'na gönderilmiştir. Bu arada önceden Fransa'ya gelen ve kendi parasıyla havacılık okulunda eğitim gören Teğmen Hikmet efendinin de bazı masraflarının karşılanmasına karar verilmiştir⁹⁸.

1.3.3. Tayyare Komisyonu'nun Kurulması ve Faaliyetleri

Havacılık eğitimi için zabitler Fransa'ya gönderildikleri sırada Erkân-ı Harbiye Nezâreti, 2. Şube'de mesai yapan kaymakamlardan Süreyya beyi havacılık işleriyle ilgilenmesi için görevlendirmiştir. Süreyya Bey, yaptığı incelemelerde havacılık işleriyle sadece kendisinin ilgilenmesinin yetersiz olacağını bu yüzden de Kıtaat-ı Fenniye Müfettişliği'ne bağlı bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir. Bu teklif Harbiye Nezâreti tarafından uygun görülmüş ve 1 Haziran 1911'de⁹⁹ "Tayyare Komisyonu" adıyla bir komisyon kurulmuştur¹⁰⁰.

Komisyon, başında Süreyya Bey olmak üzere Kıtaat-ı Fenniye Şubesi reisi İstihkâm Kaymakamı Refik, İstihkâm Binbaşlarından Mehmet Ali ve Zeki beylerden oluşmaktaydı¹⁰¹. Komisyon Avrupa'ya tayyare eğitimi için öğrenci gönderilmesi,

⁹⁵ Üsteğmen. Bkz., Ayten Can Tunalı, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s. cxlv.

⁹⁶ Kline, 2002: 55.

⁹⁷ Sınavın soruları için bkz., Kural, 1975: 41-42.

⁹⁸ Teğmen Hikmet Efendi ile ilgili BOA'da yapılan araştırmada herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Bununla ilgili bilgi veren şuna kadar tek kaynak Fethi Kural'ın eseridir. Bkz., Kural, 1975: 3.

⁹⁹ Bu tarih 1960 yılında Türk Hava Kuvvetleri'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. Bkz., Emin Kurt, *Türkiye'de Ana Jet Üslerinin Kuruluşu ve Gelişimi (1951-2010)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 6.

¹⁰⁰ Bunun yanında "Havacılık Komisyonu" tabiri de kullanılmaktadır. Söz konusu komisyonun kuruluş tarihi muhtelif kaynaklarda Mart 1912 ve 1 Haziran 1911 olarak geçmekte. Bkz., İlmen, 1947: 20-21; Kurter, 2009: 79; Yalçın, "Hava Kuvvetleri Tarihinde Hava Okulu ve Harp Okuluna Geçiş Süreci", 2015: 229.

¹⁰¹ İlmen, 1947: 21.

havacılık merkezinin açılması ve tayyare ianesi konusunda önemli bir çaba göstermiştir¹⁰².

Temmuz ayında gönderilen subaylar mali sıkıntılardan dolayı eğitimlerine ancak Ekim ayında başlayabilmişlerdir. Pilotların Fransa'da bulunacakları süre içerisinde Maliye Nezâreti 37449 kuruş ödenek ayırmaya karar vermiştir. Bu ödeneğin de Avusturya'daki atış mektebine gönderilecek subaylara ayrılan ödenekten karşılanacağını Harbiye Nezâreti'ne bildirmiştir. Ancak pilot adaylarına 9747 kuruş verilmiş ve geri kalanın meblağın Paris Sefareti'ne gönderileceği bildirilmiştir. Fakat maliyedeki sıkıntılardan söz konusu para zamanında gönderilememiştir. Blériot tayyare mektebi de parayı almadan eğitimlere başlanmayacağını bildirmiştir. Bu yüzden pilot adayları Temmuz ayından Ekim ayına kadar paranın gönderilmesini beklemişlerdir. Tayyare Komisyonu ve Avrupa'ya gönderilen zabıtlar hakkındaki gelişmeler, dönemin basınına da yansımıştır. Zafer gazetesinde; “Kıtât-ı Fenniye Müfettişliğinden müteşekkil Tayyare Komisyonu riyasetine muktedir, Muharrerin-i askeriyeden ve Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından Süreyya Bey'in tayin edildiği ve komisyonun Avrupa'ya gönderdiği Süvari Yüzbaşılardan Fesâ Bey ve istihkâm mülâzımlarından Kenan beylerin Paris'te Blériot müessesinde tayyarecilik diplomalarını alarak, bunlardan Kenan Bey'in geçen gün Dersaadet'e vardığı, Yüzbaşı Fesâ Bey'in de birkaç güne kadar Dersaadet'e varacağı” şeklinde bir haber yapılmıştır¹⁰³. 1912 yılının Şubat ayında eğitimlerini bitiren subaylar yurda dönmüşlerdir. Fesâ Bey Fransa Hava Kulübü'nün 780 numaralı ve Osmanlı ordusunun 1 numaralı brövesini almaya hak kazanmıştır. Yusuf Kenan Bey de Fransa'da 797, Osmanlı'da 2 numaralı bröveye sahip olmuşlardır¹⁰⁴.

Tayyare Komisyonu'nun yaptığı çalışmalar neticesinde, Avrupa'ya eğitim için ikinci bir heyet gönderilmesine karar verilerek altı kişiden oluşan bir zabıt grubu 1912 Nisan ayında Fransa'ya gönderilmiştir. Havacılık eğitimi için gönderilen ikinci heyette Yüzbaşı Cemal, Yüzbaşı Refik, Yüzbaşı Fevzi, Topçu Teğmen Nuri, Süvari Teğmen Şükrü ve Yüzbaşı Salim İlkuçan beyler vardı. 6 subay Fransa'daki Bucq tayyare mektebine gönderilmiştir. Heyet Paris'e vardıktan sonra Versailles topçu mektebinde

¹⁰² Kansu vd., 1971: 124.

¹⁰³ Zafer, “Ecnebi Ordularında Neler Oluyor”, 8 Mart 1328 (21 Mart 1912), s. 22.

¹⁰⁴ Kansu vd., 1971: 117; Kural, 1975: 47-53, 76.

bulunan Mülâzım Mithat ve Paris’te bulunan Topçu Yüzbaşı Salim Bey de havacılık eğitimi için bu altı kişilik heyete katılmıştır. Komisyonun Avrupa’ya havacılık eğitimi için gönderdiği üçüncü katile Temmuz 1912’de İngiltere’deki Bristol Fabrikası’na gönderilmiştir. Bu katile yedi kişiden ibaret olmakla birlikte bunlardan iki kişi makinist eğitimi görmek için gönderilmişlerdir. Kafilde; Deniz Çarkçı Üsteğmeni Fethi Bey¹⁰⁵, Piyade Teğmeni Fâzıl, Abdullah, Sabri, Mehmet Ali, Sanayi-i Harbiye Teğmeni Aziz ve Topçu Teğmeni Saffet beyler vardı. Bunlardan Aziz ve Fethi beyler makinist eğitimi için gönderilmişti. Ancak Fethi Bey yeteneğinden dolayı pilot olmuştur¹⁰⁶.

Avrupa’ya havacılık eğitimi için gönderilen zabitlerin maliyetli olduğunu ileri süren Tayyare Komisyonu, bunun yerine İstanbul’da bir tayyare mektebinin açılması önerisini Harbiye Nezâreti’ne sunmuştur. Harbiye Nezâreti, bu görüşü desteklemiş, ancak bütçenin sağlanabilmesi için Maliye Nezâreti’nde onay alınması gerekmektedir. Harbiye Nezâreti bunun için Maliye Nezâreti’nden bütçe talep etmişti¹⁰⁷.

1.3.4. Osmanlı Havacılığının Teşkilatlandırılması İçin Bütçe Arayışları

Harbiye Nezâreti, pilotluk eğitiminin verileceği bir mektep başta olmak üzere bünyesinde tamirhane, hangar ve hastane barındıracak olan bir tesisin kurulmasına karar vermiştir. Bu tesis için yaklaşık 42-50 bin liraya¹⁰⁸ ihtiyaç duyulduğu tespit edilerek, bu meblağın tahsisi için Mart 1912 tarihinde Maliye Nezâreti’ne başvurulmuştur. Erkân-ı Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’nın kaleme aldığı yazıda, Osmanlı ordusunda havacılık teşkilatının kurulmasının niçin gerekli olduğu ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve gerekli paranın Maliye’den verilmesi için sadareten yardım istenilmiştir. Osmanlı havacılığının kuruluş sürecinde büyük bir çaba sarf eden Mahmut Şevket Paşa yazısında şunlara değinmiştir;

“Tayyarelerin son zamanlarda kesp ettiği ehemmiyet-i müstefîi arz ve izah olup hükümet-i muazzama ordularının tayyarecilikle iştigale başlandığı ve bu kere komşu hükümetlerden Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan'ın dahi

¹⁰⁵ İstanbul-Kahire-İskenderiye Hava Seferi’nde şehit olmuştur. Bkz., *Şehit Pilot Çarkçı Yüzbaşı Mehmet Fethi*, Deniz Kuvvetleri Yayınları, İstanbul, 2014, s. 42.

¹⁰⁶ Kansu vd., 1971: 126-127.

¹⁰⁷ BOA. BEO., 4013/300907, 4 Şubat 1327 (17 Şubat 1912).

¹⁰⁸ BOA. BEO. Dosya No: 4013, Gömlek No: 300907, ek 1, (bundan sonra Gömlek No/Dosya No olarak verilecektir) 24 Şubat 1327 (8 Mart 1912).

tayyareler mübayaaya ve Avrupa'ya tayyarecilik tahsil etmek üzere zabitan gönderdikleri ve tayyareci mektepleri tesisine çalıştıkları halde piyade, süvari, topçu sınıflarına ilaveten dördüncü bir sınıf olarak tayyareci sınıfını da tesis etmeye başladıkları görülmektedir. Ordu-yı Hümayun'da da bu sınıfın teşkili elzemdir. Tayyarecilik teşkilatı için talep edilen kırk bin lira, sadece tayyarecilik mektebi tesisi için olmayıp nısfı, mektep tesisinde ve nısf-ı diğeri de mektebe ikmal tahsil edeceklere verilmesi ve tayyare mübayaasına ve bir miktar seyyar tayyare alınmasına karşılık olmak üzere tahsil edilmiş olduğundan yalnız mektep tesisi için lüzum olan yirmi bin liranın bunlara yetmeyeceği tabiidir. Ba'husus mektep tesis edildiği halde senede Ordu-yı Hümayun'a kırk-elliye mütecaviz tayyareci zabitan ve efradı yetiştirebileceği mümkün olduğu ve elyevm Fransa'da tayyarecilik tahsilinde bulunan iki zabitan için şimdiye kadar 1500 liradan fazla bir masraf edildiği nazar-ı itibare alındığı halde bu kadar zabita ve efradın Avrupa'da tahsil ettirilebilmesi daha ziyade külfet ve masraf olacaktır. Bundan maada zabitan ve efrâd Avrupa'da yetiştirilse bile, tayyarecilik teşkilatında evvela bir merkez-i umum teşkil etmek lüzum gelip işbu merkez-i umumiyyede bir tayyare parkı vücuda getirmek, icab eden tayyarelerle imalat ve tamirhaneleri ve saîresi herhalde mevcut bulunması elzemdir. Hâlbuki tesis edilecek tayyarecilik mektebi aynı zamanda tamirhane ve imalathanesiyle beraber havacılık için merkez-i umumiyi dahi ihtiva edeceğinden bu cihetten dahi istifade edilmiş olacağı tabiidir. Binaenaleyh mektebin katiyen tesisi elzemdir. İşbu tayyarecilik mektebi teşkil edeceği cihetle sene-be-sene yetiştirilecek zabitanın ve efrâdatın peyderpey seyyar tayyare kolları teşkil edilerek ordu merkezlerine sevk edileceklerdir...»¹⁰⁹.

Harbiye Nezâreti, Maliye'ye gönderdiği tarihli bir başka yazıda da Osmanlı'da havacılığın teşkilatlanması için gerekli olan tayyare mektebinin kuruluş masrafı için

¹⁰⁹ BOA. BEO., 4017/301212, 21 Şubat 1327 (5 Mart 1912); BOA. BEO., 4005/300301, 7 Şubat 1327 (20 Şubat 1912).

bütçe talebini tekrarlamıştır¹¹⁰. Fakat Maliye Nezâreti, devletin içerisinde bulunduğu mali sıkıntılardan dolayı Harbiye Nezâreti'nin istediği ödeneği sağlamayacağını bildirmiştir. Maliye Nezâreti bütçe taleplerine karşı verdiği cevapta, yeni icat edilmiş olan tayyarelerin Osmanlı ordusunda da bulundurulmasının gerekliliği tartışılmayacağı ancak havacılık teşkilatlanması için 40-50 bin lira sarf edilerek tesis açmaktansa, tayyarelerin Avrupa'dan satın alınarak, onları idare edecek pilotların da Avrupa'da eğitim görmeleri hazinenin mevcut durumundan dolayı daha uygun olacağı bildirilmiştir¹¹¹. Süreyya Bey, Maliye'nin bu önerisine karşı çıkmıştır. Süreyya Bey, Avrupa'ya tayyare eğitimi için talebe gönderildiğinde elde sadece iki üç pilot kaldığını ve bunların eğitim masraflarının da çok yüksek bir meblağa ulaştığını ifade ederek, bir tesis kurulması düşüncesinde kararlı olduklarını belirtmiştir. Maliye'nin tayyare teşkilatlanması için ödenek ayıramayacağını bildirmesinden sonra Harbiye Nezâreti Sadaret makamına başvurarak, bu işin önemini anlatmaya çalışmışlardır. Daire-i Sadaret, Maliye'den havacılık teşkilatı için gerekli olan 15 bin lira mektep masrafı ve alınacak 15 tayyare için de 20 bin liranın bütçeye dâhil edilmesini isteyerek Maliye Nezâreti'ne baskı yapmıştır¹¹². Ancak bu baskılar da olumlu bir netice vermemiştir. Zira Maliye Nezâreti bu talepleri ekonomik sıkıntıdan reddetmiştir¹¹³.

Fakat Harbiye Nezâreti kararından vazgeçmeyerek Maliye Nezâreti'nden bütçeyi koparmak için çabalarını sürdürmüştür. Nitekim Sadaret ile yeniden yazışmalar yapılmış ve konu Meclis-i Vükelâ'nın da gündemine gelmiştir. Meclis 17 Mart 1912 tarihinde aşağıdaki kararı almıştır;

“bir merkez-i umûmî ve tayyare parkı ile imalat ve tamirhaneleri içeren bir tayyare mektebi tesisi ve gerekli paranın tahsisi için... Tayyarelerin fıkdanında (yokluğunda) Osmanlı ordularınca müşkilât tahaddüs edeceği ve Avrupa'ya zabıta ve efrad i'zâm ve tahsil ettirilmesiyle tayyarecilik teşkilatının evvela bir merkez-i umumi bulunması icap edip bu merkezde mükemmel bir tayyare parkı ve tayyareler ile imalat ve tamirhanelerinin ve müştemilat-ı sairenin de mevcudu muktezi ve tesis edilecek mektebin

¹¹⁰ BOA. BEO., 4013/300924, ek 1, 26 Şubat 1327 (10 Mart 1912); Şakir Batmaz, “Türk Havacılığının Kuruluşunda Emniyet Teşkilâtının Yardımları”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 23, 2013, s. 196.

¹¹¹ BOA. BEO., 4017/301212, 21 Şubat 1327 (5 Mart 1912).

¹¹² BOA., BEO., 4005/300301, 7 Şubat 1327 (20 Şubat 1912).

¹¹³ BOA., BEO., 4013/ 300907, ek 1, 24 Şubat 1327 (8 Mart 1912).

bunları da ihtiva etmesi tabii bulunacağı anlaşıldığından mezkûr-ı mektep ve zikredilen hususlar için talep edilen 40 bin liranın cihet-i tahsisinin tâyin ve işarı hususunun Maliye Nezâreti'ne tebliği ve Harbiye Nezâreti'ne malumatın arzı tezkîr kılındı¹¹⁴”

Bunun sonucunda Maliye Nezâreti bir karar almıştır. Harbiye Nezâreti'ne gönderilen yazıda; “hâlihazır hazine bütçe tahsisatının tezyidine (artırılmasına) müsait olmadığı, ahali tarafından verilmekte olan iane-i akçeler ile meblağın bir kısmı temin olunabileceğinden, iane akçeleriyle temin olunamayan kısmının ise Harbiye'nin üç senelik fevkalade bütçesinden karşılanması için bir kanun düzenlemesi yapılacağını bildirmiştir”¹¹⁵.

1.4. Yeşilköy'de Havacılık Merkezinin Kurulması

Bütçe temin etme sıkıntısı çekildiği bir sırada Fransa'dan REP tayyare fabrikası müdürü Mösyö Simon İstanbul'a gelmiştir. Tayyare Komisyonu ile Simon arasında bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede Osmanlı'da havacılığın teşkil edilmesi konusu görüşülmüş ve Osmanlı'da havacılık merkezi kurulması için bir yol haritası belirlenmiştir. Simon, 15 bin lira mektebin tesisi, 5 bin lira mektebin bir senelik masrafı ve alınacak tayyareler için de 20 bin lira olmak üzere, toplamda 40 bin liralık bir maliyet çıkarmıştır. Maliye Nezâreti'nden verilen kısıtlı bir bütçeyle yola konulmuş ve REP fabrikasına iki tayyare sipariş edilmiştir. Ayrıca bir havacılık merkezinin kurulması için İstanbul'da bir yer tespit edilerek işe başlanmıştır. Merkezin kurulacağı yer için Yeşilköy'de yaklaşık dört-beş bin dönümlük bir arazi seçilmiştir¹¹⁶. Seçilen arazi Barutçubaşı Zadelere ait olduğundan onlarla görüşülerek arazinin kullanım hakkı elde edilmiştir. Kurulacak havacılık merkezinde üç hangar, bir müdür dairesi, bir zabitan ikametgâhı, ufak bir hastane, bir karakol binası, tamir ve imalathane binaları ve yedek parçalara mahsus olacak olan bir deponun yapılması planlanmıştır¹¹⁷.

¹¹⁴ BOA., MV., 162/83, 4 Mart 1328 (17 Mart 1912).

¹¹⁵ BOA. BEO., 4019/301364, 22 Mart 1328 (4 Nisan 1912).

¹¹⁶ Bugün bu bölgede Atatürk Havalimanı, Havacılık Müzesi ve Hava Harp Okulu binaları bulunmaktadır.

¹¹⁷ Keyüsk, 1950: 18-19.

1912 senesinin bahar ayında kısıtlı imkânlarla inşaata başlanmış ve bir ay içerisinde iki hangarın inşası tamamlanmıştır. Aynı zamanda burada Temmuz 1912’de havacılık mektebi de açılmıştır¹¹⁸. İnşaat devam ederken REP fabrikasından satın alınan tayyareler İstanbul’a getirilmiştir. Tayyareler Yusuf Kenan ve Fesâ Beylere teslim edilmiştir. Fransa’dan alınan Deperdussin tipi bu tayyareler 12 Mart 1912 tarihinde İstanbul’a ulaşmıştır. Bunlardan biri eğitim diğeri ise orduda kullanılabilecek kabiliyete haizdi¹¹⁹. Tayyarenin tanıtımını ve ilk uçuşunu yapmak için İngiliz pilot Gordon Bell de İstanbul’a gelmiştir. Süreyya İlmen hatıralarında, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’nın Yeşilköy’de yapımına devam eden mektep ve hangarların bulunduğu alanı Nisan ayında ziyaret ettiğini, Fransa’dan gelen iki tayyarenin önünde Fesâ ve Kenan Beylerin de hazır olduğu bir fotoğraf çektiklerini belirtmektedir. Harbiye Nezâreti, getirilen bu tayyareyle cülus yıldönümü etkinliklerinde bir gösteri uçuşu yapılmasına karar vermiştir. Buna göre İngiliz pilot Gordon Bell, 27 Nisan’da düzenlenecek olan cülus töreninden bir gün evvel deneme uçuşu gerçekleştirmiştir¹²⁰. Cülus-ı Hümayun günü yapılan tayyare gösterisi basından da takip edilmiştir;

“...Hürriyet-i Ebediye tepesine muvasalat-ı şahaneyi mütâkib vasî geniş meydanda ictimaî etmiş olan asakîr-i muhtelif hep birden “Padişahım çok yaşa” naraları içerisinde, ordu tayyaresinin zuhuru halk üzerinde bir heyecan yaratarak, Ayastefanos’tan Hürriyet-i Ebediye tepesine doğru kat-i mesafeye başladı. Halk, nazarlarını tayyareden ayırmadı ve tayyare tepenin üzerinden üç defa devr-i icra ettikten sonra uzaklaştı”¹²¹

¹¹⁸ Rifat Uçarol, *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 1988, 29.

¹¹⁹ Kansu vd., 1971: 124-125.

¹²⁰ İlmen, 1947: 22, 28-30; Kurter, 2009: 86-88; Kural, 1975: 161.

¹²¹ *Zafer*, 19 Nisan 1328 (2 Mayıs 1912), s. 90.

2. BÖLÜM

TAYYARE İANELERİ

2.1. Tayyare Alımı İçin İane Toplanması

Osmanlı Devleti'nde havacılığın teşkilatlandırılması için Maliye'den istenilen bütçe tahsis edilmeyince başka bir yola, "tayyare ianesine" başvurulmuştur. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, orduda havacılığın önemine değinerek, istenilen bütçenin Maliye Nezâreti'nce ayrılmadığı için başka bir yolun seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahmut Şevket Paşa yazdığı yazıda Harbiye Nezâreti'nin zor şartlarda ve kıt bir bütçeyle Fransa'nın Deperdussin tayyare fabrikasından iki tayyare satın almış olduğunu ikisini de sipariş vereceklerini ve Yeşilköy'de bir mektep tesisine teşebbüs ettiklerini bildirerek, havacılık teşkilatlanması için bir bütçeye sahip olunması gerektiğini vurgulamıştır. Mahmut Şevket Paşa yapılan bu çalışmaların şu ana kadar üç aylık fevkalade bütçeden avans alınarak sağlanmaya çalışıldığını ancak buradan alınan paranın yerine konulmadığı ve avansın da artık verilmediğini bu yüzden işlerin aksadığını belirtmiştir. Mahmut Şevket Paşa, şimdiye kadar zabitlerin Avrupa'ya eğitim için gönderildiğini, tayyarelerin satın alındığını ve tesis için inşaatın başladığını belirterek, bu işin yarıda bırakılmaması için bütçenin bir şekilde sağlanmasını talep etmiştir. Ayrıca bu talebe dayanak olarak diğer devletlerin havacılık alanında yaptıklarından da örnekler veren Mahmut Şevket Paşa yazısında;

"...Atina Sefâret-i Seniyyesi Ateşemiliterliği'nden alınan tahrîrâtta Yunanistan'ın sâbık Petersburg Sefîrinin oğlu "Andriopoulos" adlı şahsın beraberinde getirdiği tayyarenin Atina'da tecrübe edildiği ve bu tayyareyi hükûmetin emrine terk eylediği ayrıca Yunan Hükûmetince Farman sisteminde altı adet tayyarenin daha Fransa'ya sipariş edilerek bunların Mart'ta geleceği bildirilmektedir. Bulgarların da tayyare tedârikiyle meşgul oldukları bilindiğinden yeniden iki adet tayyarenin satın alınması ve tayyare mu'allimi ile makinistlerin celbi ve burada bir mekteb te'sîsi için gerekli kırk bin liranın te'mîn-i tedâriki lüzûmu Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Dâiresi'nden ifâde kılınmıştır. Fi'l-hakîka ordu-yı Hümâyûn için dahi bu ihtiyâc-ı mühimin te'mîn-i ifâsı vâcibâtdan olarak ma'amâfih Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Dâiresi'nin taleb ve ifâdesi vechile icâb-ı

hâlin icrâsı için gerekli kırk bin liranın Dâire-i Harbiye'nin ne ale'l-âde ve ne de fevka'l-âde bütçelerinde karşılığı olmadığından hangi cihetten ne sûretle te'mîn-i tesviyesi lâzım gelir...”¹²².

Ancak, Maliye'deki ekonomik sıkıntılardan dolayı bir türlü istenilen bütçe ayrılamamıştır. Bu da Harbiye Nezâreti'ni başka çözüm arayışlarına sevk etmiştir. Bu arayışlardan, bağış yoluyla tayyare ianesi toplanması fikri gündeme gelmiştir. Fikrin ortaya çıkmasında Osmanlı Donanması için yapılan ianelerin etkisi olmuştur. İane ile ilgili fikir, ilk olarak Müdafaa-i Milliye gazetesi yazarlarından Mehmet Zeki Bey tarafından Erkân-ı Harbiye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Zeki Bey, Trablusgarp Harbi'nde İtalyan tayyarecilerin yaptıklarından ders çıkarılması gerektiğini ve Balkan devletleri ile çıkması muhtemel savaştan önce tayyarelerin satın alınması gerektiğini belirterek, eğer Harbiye Nezâreti'nin bütçesi bu iş için yetersizse iane kampanyasının başlatılması gerektiğini vurgulamıştır¹²³. Ayrıca 21 Mart 1912'de Çürüksulu Mahmut Paşa'nın bağış toplanmasıyla ilgili yaptığı tavsiyesi de iane yolunun seçilmesinde etken olmuştur¹²⁴. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa da tayyare alımı ve teşkilatlanma için milli iane fikrine sıcak bakmıştır. Bunun için 30 altın bağışta bulunmuştur. Ayrıca tüm ordu mensuplarının altı aylık maaşlarının 1/4'ünü tayyare ianesi olarak bağışlamalarına karar verilmiş ve bütün ordu mensuplarına gönderilen bir taktirle duyurulmuştur¹²⁵.

Bu yöntem sadece Osmanlı'da başvurulan bir çözüm arayışı değildi, genel itibariyle mali yönden sıkıntı çeken devletlerin de tercih ettikleri bir yöntem olmuştur. Örneğin Yunanistan ve Bulgaristan'da havacılık teşkilatının kurulmasında hükümet ve millet fedakârlıklar yaparak tayyare alımı için bağış yapmışlardır¹²⁶.

Tayyare ianesi adıyla başlatılan kampanyaya başta halk olmak üzere birçok devlet kurumu da destek vermiştir. En başta Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti olmak üzere, Harbiye, Nafia, Adliye, Maliye, Posta Telefon Telgraf nezâretleri, Kaymakamlıklar ve

¹²² BOA. BEO, 4013/300924, ek 2, 23 Şubat 1327 (7 Mart 1912); Batmaz, 2013: 196; Kural, 1975: 159.

¹²³ Müdafaa-i Milliye, “Askeri Tayyarecilik”, 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912), s. 3; Zeki Bey, orduya 10 tayyare alınması için kampanya başlatmış ve toplanan paraların peyderpey Harbiye Nezâreti'ne gönderileceği, iştirak edenlerin de isimleri gazetede verileceğini belirtmiştir. Bkz., Müdafaa-i Milliye, “Harbiye nazırı-ı alisi Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine”, 15 Mart 1328, s. 1.

¹²⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi..., 1971: 489-490.

¹²⁵ BOA. BEO., 4019/301364, 22 Mart 1328 (4 Nisan 1912); Keyüsk, 1950: 27; Kurter, 2009: 83; Kansu vd., 1971: 124.

¹²⁶ Kural, 1975: 4, 160-161.

Ziraat Bankası tayyare ianesi kampanyaya destek vermişlerdir¹²⁷. Sultan Mehmed Reşad bir tayyare parası kadar (1000 lira) bağışta bulunmuştur. Bu ilk yardımlarla Fransa'dan Deperdussin tipi iki tayyare satın alınarak 15 Mart 1912 tarihinde İstanbul'a getirilmiştir¹²⁸.

Tayyare ianesine katılmak isteyenler genelde, bir tayyare alınması için gereken para birikinceye kadar bağışlarını sürdürmüşlerdir. Bu konuda Harbiye'ye İçel Sancağı'ndan gelen telgrafta; İçel Sancağı, sancak adına tayyare ianesine katılmak istediklerini, bunun için bir tayyare parası toplanılıncaya kadar ianeye devam edeceklerini bildirmişlerdir. Bu sebeple bir tayyarenin fiyatının ne kadar olduğu ile ilgili Harbiye'den malumat istemişlerdir. Harbiye Nezâreti de vilâyet ve sancaklara gönderilen takrirlerde, bir tayyare fiyatının yedek parçalarıyla beraber 2500 liraya mal olduğunu bildirmiştir¹²⁹.

Bu arada Tayyare Komisyonu'nun başında bulunan Süreyya Bey'in yapılan tayyare ianelerini teşvik edici bir yazısı "Osmanlıların büyük bir istikbali de tayyarelerdir" başlığıyla basında çıkmıştır. Süreyya Bey bu yazısında, tayyarelerin nerede kullanılacağıyla ilgili bilgiler verdikten sonra, milli ianeye birlikte artık Osmanlı'nın da tayyare bölüklerine sahip olacağını belirterek yapılan ve yapılacak ianelerin önemine dikkat çekmiştir¹³⁰. Süreyya Bey, Erkân-ı Harbiye'ye yazdığı bir raporda da; "Ordu-yı Osmanide tayyarecilik ve balonculuk teşkilatının cidden bir semere göstermesi arzu ediliyor ise en evvel yapılacak şey fedakârlıktır. Fedakârlık da para ile olur. Şimdiye kadar Maliye'den bize gelen paralar çok zorlu bir süreçle koparılabildiği" denilerek, yapılan ianelerin önemine dikkat çekilmiştir¹³¹.

Dönemin basınında Avrupa'da havacılık konusundaki gelişmelerden örnekler verilerek, kurulmaya çalışılan havacılık teşkilatını destekleyen haberler de çıkmaktaydı. Avrupalı devletlerin ordularında tayyare filolarını teşkilatlandırmaya çalıştıkları görülmekte ve bu durum örnek gösterilerek havacılığın önemi ortaya konulmaya

¹²⁷BOA., *DH. EUM. MEM.*, 10/14, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912); BOA. *DH. EUM. MH*, 35/37, Cemaziye'l-ahir 1330 (Mayıs 1912).

¹²⁸ *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askerî Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 166; Kansu vd., 1971: 124-125.

¹²⁹ BOA. *DH. MTV*, 4/48, Mart 1328 (Mart 1912).

¹³⁰ *Ceride-i Askerîye*, "Osmanlıların Büyük Bir İstikbali de Tayyarelerdir", 8 Mart 1328 (21 Mart 1912); *Zafer*, "Osmanlıların Büyük Bir İstikbali de Tayyarelerdir", 8 Mart 1328 (21 Mart 1912), s. 13.

¹³¹ İlmen, 1947: 123.

çalışılmaktaydı. Avrupa’da havacılık konusunda lider durumda olan Fransa’da tayyarecilik teşkilatının tadili için 27 milyon Frank bütçe talep ettiği ve 1912 senesinin sonuna kadar havacılık planlamasına göre hava filolarında 234 tayyareci, 210 râsıd¹³², 46 makinist, 110 küçük zabıt ve 1600 hususi efrat yetiştirmeyi planladıkları bildirilmiştir. Ayrıca Fransa’da tayyarelerle mermi atışları eğitimlerinin verildiği ve bu doğrultuda yapılan bir tatbikatta, tayyareden atılan mermiler, yirmi metrekare bir daireye isabet ettirilmeye çalışılmış ve bazı mermilerin hedefe vardığı belirtilmiştir.

Avrupa’da tayyarecilik konusunda Fransa’dan sonra Almanya’nın geldiği belirtilmektedir. Havacılık alanında müspet gelişmelerin yaşandığı Almanya’da, tayyarelerde ve otomobillerde artık telsiz ve telgraf muhaberatı denenmekteydi. Havacılığa yatırım yapılan Almanya’da, imparator tayyare inşası için 50,000 Frank iane vermiş ve Almanya’nın her yerinde tayyare filolarının artırılması için ianeler toplanmaya başlanmış olduğu basında yer almıştır. Ayrıca Almanya, tayyare filolarını kurmak adına milli piyango dahi tertip etmiştir. Komşu devletlerden Bulgaristan’da da tayyareler için 300 bin Frank bütçe ayırdığı basına yansımıştır¹³³. Rusya’da ise 1911’den başlayarak havacılık dersleri vermeye başlandığı belirtilmiştir. Ayrıca havacılık için seçilen zabıtların ciddi bir sağlık kontrolünden geçirilmekte olduğu belirtilmektedir. Rusya’da tayyarecilik ile ilgili işler ilk başta bir komisyon tarafından yürütülmüş ancak yayınlanan bir layihayla tayyarecilik için Harp Nezâreti’ne bağlı özel bir dairenin kurulduğu haber verilmektedir. Rusya havacılık filosu cemiyetinin reisi Prens Aleksander Mihailoviç, Rusya’da havacılığın geldiği noktayı ahaliye göstermek ve bu suretle de ahalinin havacılığın teşkilatlanmasına yardım etmesini sağlamak için beyanname yayımladığına dair haberler, dönemin askerî basınında yer almaktadır. Buna göre cemiyetin Sivastopol’de açtığı hava mektebinde 102 zabıtın, 200 küçük zabıtın¹³⁴ eğitim görmekte, ayrıca devletin 55 tayyareye sahip olduğu belirtilmiştir. Rusya’nın kullandığı tayyareler ise, Blériot, Farman tipindeki tayyareler olup, iki sene zarfında da

¹³² Râsıd: Gözlemci, bir nevi yardımcı pilot anlamındadır. Bkz., Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 14. Baskı, Ankara 1997.

¹³³ Zafer, “Ecnebi Ordularında Neler Oluyor”, 22 Mart 1328 (4 Nisan 1912), s. 47-48.

¹³⁴ Osmanlı ordusunda da kullanılan “küçük zâbit” tanımlamasının karşılığı “başçavuş” ya da daha genel olarak “astsubay” olduğu belirtilmektedir. Astsubay kadrolarına eleman yetiştirmek amacıyla ilkokul olan Küçük Zâbit Mektebi, Mahmud Şevket Paşa tarafından İstanbul’da 1909 yılında açılmıştır. Bkz., Mehmet Beşikçi, “İhtiyat Zâbiti’nden “Yedek Subay”a: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi Olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar 1891-1930”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 13, Güz 2011, s. 50, 54-55.

77 tayyarenin sipariş edildiği vurgulanmaktadır. Belki de en önemli kısım da söz konusu tayyarelerin bir kısmının Rusya’da imal edilmekte olduğudur. Zira 1912 Mayıs’ı itibariyle Rusya’nın, Fransa ve Almanya’dan sonra havacılık için önemli bir bütçe ayırdığı, basına yansımıştır¹³⁵.

Tablo 4: Avrupalı Devletlerin 1912 Yılına Kadar Sahip Oldukları Tayyare Sayısı¹³⁶.

Devletler	Tayyare	Tayyareci
Fransa Ordusu	500	650
Almanya Ordusu	150	140
Prusya Ordusu	140	100
İngiliz Ordusu	65	60
İtalya Ordusu	50	35
Avusturya Ordusu	30	35

Osmanlı’da havacılığın geliştirilmesi fikrine dayanak göstermek amacıyla Avrupa ordularında havacılık faaliyetleri ile ilgili Osmanlı basınında sık sık haberler çıkmaktaydı. Fransa’da savaşlarda faydalanılması için “Kaptan-Feber” adında güdümlü balonla yapılan denemelerde, balon 5 saat zarfında 1400-1500 metre irtifada 280 km kat etmiştir. Başarılı denemelerin ardından Fransız ordusu bu balonlardan sekiz tane yapılmasını istemiştir. Almanya’da da Harbiye Nezâreti, 7. Parseval isimli güdümlü balonla deneme uçuşları yapmıştır. Buna göre sabah saatlerinde saat beşi kırk üç geçe Berlin civarında havalanmıştır ve Köln’e doğru yol almıştır. Saat dokuzu elli geçe 310 km kat etmiştir. Testlerden sonra Alman Harbiye Nezâreti’nin bu tip balonlardan sipariş ettikleri basına yansımıştır¹³⁷.

Bu çıkan haberlerin asıl amacı, Osmanlı’nın çağdaşlarının havacılık alanında ne durumda olduklarını ortaya koyarak, tayyare ianesinin ne kadar önemli olduğunun farkına vandırılmasıdır. Öyle ki basında tayyare ianesini teşvik edici şiirler dahi yayımlanmıştır. Bu şiirlerden birini de Halil Rüştü yazmıştır.

¹³⁵ Zafer, “Ecnebi Orduların Neler Oluyor”, 10 Mayıs 1328 (23 Mayıs 1912), s. 145; Rusya’da havacılığın teşkilatlandırılması için tayyare ile müsabakalar yapıldığı Osmanlı basınından da takip edilmiştir. Bkz., *Müdafa-i Milliye*, “Tayyare İnşası İçin Müsabaka”, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912), s. 36.

¹³⁶ Zafer, “Şuûnât-ı Askerîye, Tayyare Filomuza Mûtaalik Havadis”, 8 Mart 1328 (21 Mart 1912), s. 22-23; Zafer, “Ecnebi Orduların Neler Oluyor”, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912), s. 76; Zafer, “Tayyareler Hakkında Mülâhazat-ı Umumiye”, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912), s. 66.

¹³⁷ Zafer, “Şuûnât-ı Askerîye, Tayyare Filomuza Mûtaalik Havadis” 8 Mart 1328 (21 Mart 1912), s. 22-23; Zafer, “Ecnebi Orduların Neler Oluyor”, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912), s. 76.

...Tayyare bugün çeşm-i vücud-ı galebedir

Tayyare bugün revan-ı harekettir

Tayyare bugün Menhac-ı fütuhât

Tayyare bugün maaric-i saadat... diye devam etmektedir¹³⁸.

2.2. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Yapılan Tayyare İaneleri

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden vilâyetlere gönderilen 28 Mart 1912 tarihli bir yazıda; tayyarelerin ne kadar önemli oldukları konusunda, İtalyanlarla devam eden Trablusgarp Savaşı örnek verilmiş, İtalyanların tayyare kullanarak ne kadar fayda sağladıkları belirtilerek, tayyarelerin vatanın savunulmasındaki önemi vurgulanmıştır. Devletlerin artık ordularında kara ve deniz kuvvetlerinin yanında üçüncü bir kuvvet olarak havacılıkla ilgilendikleri ve bunun için de tayyare filoları kurmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Bunun üzerine Harbiye Nezâreti de Osmanlı ordusunda tayyare filolarını kurmaya karar verdiğini belirtmiştir. Ancak Maliye Nezâreti'nden gerekli olan ödenek sağlanamadığından iane yoluna başvurulduğu bildirilmiştir. Burada ayrıca bir tayyarenin ortalama fiyatının 1200 lira olduğundan bahsedilmiştir. Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü de bu doğrultuda Osmanlı ordusuna yardımcı olmak adına bütün vilâyet, sancak ve kazalardaki polis memurları, polis mektepleri ve bu mekteplerde çalışan müdavimlerin tayyare ianesi olarak maaşlarından %5'lik bir kesinti yapılmasına karar verilmiştir. Söz konusu karar 30 Mart 1912'de emniyet teşkilatlarına gönderilmiştir¹³⁹. Her ne kadar %5'lik bir kesinti yapılacağı belirtilmişse de ileride de bahsedileceği üzere bazı polis merkezlerinin %10'lik kesinti yaptıkları görülmektedir.

Tayyare ianesinin organizasyonu için her merkezde bir komisyon teşkil edilmesi kararı alınmışsa da belgelerden anlaşıldığına göre her yerde komisyon açılmamıştır. Ancak bu durum ianelerin toplanması hususunda bir engel teşkil etmemiştir¹⁴⁰.

¹³⁸ Bkz., *Zafer*, “Tayyare”, 19 Nisan 1328 (2 Mayıs 1912), s. 98-99; *Zafer*, “Osmanlılar Rodos’u Nasıl Zabt ettiler?”, 10 Mayıs 1328 (23 Mayıs 1912), s. 135-139.

¹³⁹ BOA. DH. EUM. MEM., 10/14, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912); BOA. DH. EUM. THR., 75/54, ek 3, 26 Mart 1328 (8 Nisan 1912).

¹⁴⁰ BOA. DH. EUM. MH., 35/37, Mart 1328 (Mayıs 1912).

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, polislerden ve polis merkezlerinden aldığı tayyare ianesini aşağıdaki tablodaki maaşları göz önüne alarak belirlemekteydi. Tablo 5'te verilen bilgiler, polis maaşlarından %10 kesinti yapıldığında, toplanan iane miktarını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 5: 1912 Senesi Polis Maaşları¹⁴¹.

Rütbesi	Aldıkları Maaş	%10
Polis Müdürü	2500 Kuruş	250 Kuruş
İkinci Komiser	750	75
Üçüncü Komiser	600	60
Muâvin	1500	150
Polis Memurları	1320	1320

2.2.1. Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti

Tayyare alımı için iane toplanmaya karar verilmesinden sonra bu yardımların nerede biriktirileceği konusu gündeme gelmiş ve bunun için de Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti (DOMMC) uygun görülmüştür. İanelerin niçin burada biriktirilmek istendiğinin anlaşılabilmesi için DOMMC'nin¹⁴² tarihine kısaca bakmamızda fayda vardır. Osmanlı donanması Abdülaziz döneminde (1861-1876) İngiltere'den sonra en güçlü donanmaydı. Ancak Osmanlı Devleti'nin yaşadığı pek çok sıkıntı, donanmaya da yansımış ve donanma zamanla zayıflamıştır. Bu sebeple donanmayı kuvvetlendirmek için iane yoluna gidilmiştir. Yapılacak yardımları bir düzene sokmak ve gelecek yardımlarla gemi alımlarını yönetmek için 19 Temmuz 1909 tarihinde *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti* kurulmuştur¹⁴³. Söz konusu cemiyet 1919 senesinde kapatılmış ve 1925 yılında alınan bir kararla cemiyetin mal varlığı Tayyare Cemiyeti'ne intikal etmiştir¹⁴⁴.

Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, DOMMC'ne yazdığı bir yazıda tayyare ianesinin, cemiyette açılacak hususi bir hesapta biriktirilmesini istemiştir¹⁴⁵. Cemiyet de

¹⁴¹ BOA. DH. EUM. VRK., 9/29, 29 Rebiü'l ahir 1330 (17 Nisan 1912).

¹⁴² DOMMC: *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*.

¹⁴³ Selahittin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 7, 13.

¹⁴⁴ Özçelik, 2000: 233.

¹⁴⁵ Uçarol, 1988: 25-26.

buna olumlu cevap vermiş ve söz konusu cemiyetin bünyesinde “Tayyare İanesi” için özel bir hesap açılmıştır¹⁴⁶. DOMMC’de hesabın açıldığına ve tayyare ianelerinin burada muhafaza edildiğine dair bilgiler birçok belgede geçmektedir¹⁴⁷. Ayrıca belgelerin bazılarında “Emniyet-i Umumiye Donanma-yı Osmani İane Komisyonu Reisi” ibaresi geçmektedir. Buradan anlaşılıyor ki DOMMC’nin bünyesinde böyle bir komisyon kurulmuş ve tayyare ianeleri buraya nakledilmiştir¹⁴⁸.

Emniyet teşkilatları, verecekleri tayyare ianesini nereye teslim edeceklerini Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ne sormuşlardır. Müdüriyet, verdiği cevapta ianelerin DOMMC’nin mahalli şubelerine teslim edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bazı yerlerde bu şubeler olmadığından, ianelerin doğrudan postayla İstanbul’a gönderildiği de belgelerde geçmektedir¹⁴⁹. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, vilâyetlerdeki polis müdüriyetlerinin, polis merkez memurluklarının, serkomiserliklerin ve polis mektepleri müdüriyetlerinin polis maaşlarından yapacakları kesintilerle taahhüt edecekleri miktarları belirleyip, merkeze göndermelerini istemiştir. Söz konusu merkezler de taahhüt ettikleri miktarı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ne göndermişlerdir¹⁵⁰. İanelerin gönderildiği bazı merkezlerde ahalinin de bu kampanyaya destek verdikleri görülmüştür¹⁵¹.

2.3. Toplanan İaneler

2.3.1. Dersaadet Polis Mektebi’nden Gönderilen Tayyare İaneleri

Dersaadet Polis Mektebinden DOMMC’ne gönderilen ilk tayyare ianesi 18 Nisan 1912’de gönderilmiştir. Mektebin idare heyeti ile erzak ve polis hastanesi inşaatı müteahhitleri tayyare ianesi olarak 40 lirayı DOMMC’nin şubesine teslim etmişlerdir. Hastane inşaat müteahhitleri Hafız, Kalfa Pezro ve Nikoli efendiler de 304 kuruş

¹⁴⁶ BOA. *DH. EUM. VRK.*, 9/38, ek 1, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); BOA. *DH. EUM. THR.*, 76/53, 29 Cemaziye’l-evvel 1330 (16 Mayıs 1912).

¹⁴⁷ BOA. *DH. EUM. THR.*, 77/5, 14 Nisan 1328 (27 Nisan 1912); BOA. *DH. EUM. THR.*, 77/40, ek 6, 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912); BOA. *DH. EUM. THR.*, 78/4, ek 3, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912).

¹⁴⁸ BOA. *DH. EUM. MTK.*, 75/13, 7 Kânûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1914).

¹⁴⁹ BOA. *ŞD.*, 2799/28, 10 Kânûn-ı sâni 1326 (23 Ocak 1911).

¹⁵⁰ BOA. *THR.*, 78/61.

¹⁵¹ Orhan Koloğlu, “Gözlem Uçuşundan Saldırıya Dünyada İlk Hava Savaşı”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 50, Şubat 1988, s. 21.

tayyare ianesi olarak bağışlamışlardır¹⁵². DOMMC bünyesinde kurulan tayyare ianesi şubesinden gönderilen telgrafta, söz konusu paranın teslim alındığı bildirilmiştir¹⁵³.

Dersaadet polis merkezi tayyare ianesi olarak birinci taksit 4320 kuruş, ikinci taksit de 1142 kuruşu DOMMC'ne teslim etmiştir¹⁵⁴. Polis merkezler tayyare ianesi için bir, iki veya üç taksitli ödeme planlarıyla topladıkları tayyare ianesini göndermişlerdir. Yapılan tayyare ianesi ödemelerinde kimden ne kadar para alındığı gönderilen listelerde kayıt altına alınmıştır. Dersaadet polis mektebinde çalışanlardan alınan Mart ayı tayyare ianesi örneğinde de görüldüğü gibi kimden ne kadar para alındığı bildirilmiştir.

Tablo 6: Tayyare ianesi olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti memurinin mart maaşından kesilen miktarı gösteren pusula¹⁵⁵.

Esami	Alınan İane Miktarı
Emniyet-i Umumiye Müdürü Şakir Bey	200
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Müdürü Şükrü Bey	40
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Feyzi Bey	20
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Memduh Bey	10
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Hakkı Şevki Bey	20
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Hikmet Bey	10
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Arif Bey	10
Emniyet-i Umumiye Tahrirat Naci Bey	4
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Reisi Ferit Bey	30
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Mümeyyizi Kerameddin Bey	29
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemdarı Halit Bey	10
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemdarı Talat Bey	20
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemdarı Hacı Mehmet Efendi	10
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemdarı Sadık Bey	10
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemdarı Nuri Bey	10
Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemdarı Kemal Bey	10
Emniyet-i Umumiye Mutemedi Seyit Bey	20
Emniyet-i Umumiye Emniyet Ve Levazım Müdüriyeti Fahri Bey	30
Emniyet-i Umumiye Emniyet Ve Levazım Müdüriyeti Nuri İhsan Bey	25
Emniyet-i Umumiye Emniyet Ve Levazım Müdüriyeti Kalem Niyazi Bey	10
Emniyet-i Umumiye Emniyet Ve Levazım Müdüriyeti Kalem	20
Emniyet-i Umumiye Emniyet Ve Levazım Müdüriyeti Kalemdar Suri Bey	10

¹⁵² BOA. DH. EUM. MH., 44/63, 27 Nisan 1328 (9 Nisan 1912).

¹⁵³ BOA. DH. EUM. THR., 76 /21, ek 3, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

¹⁵⁴ BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 1, 12 Nisan 1328 (25 Nisan 1912).

¹⁵⁵ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 5, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

Emniyet-i Umumiye Emniyet Ve Levazım Müdüriyeti Kalemdar Fahri Bey	10
Emniyet-i Umumiye Tercümanı Fuat Bey	25
Emniyet-i Umumiye Memurin Esat Bey	25
Emniyet-i Umumiye Memurin Mümeyyizi Nureddin Bey	25
Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemdarı İsmail Bey	20
Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemdarı Said Bey	15
Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemdarı Refet	15
Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemdarı Refik Bey	10
Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemdarı Ziya Bey	10
Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemdarı Selahaddin	10
Emniyet-i Umumiye Evrak Mümeyyizi Celal Bey	25
Emniyet-i Umumiye Evrak Kalemdarı Emin Bey	10
Emniyet-i Umumiye Evrak Kalemdarı Niyazi Bey	10
Emniyet-i Umumiye Evrak Kalemdarı Nuri Bey	10
Emniyet-i Umumiye Evrak Kalemdarı Ömer Bey	10
Emniyet-i Umumiye Evrak Kalemdarı Kemal Bey	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Zahir Efendi	9
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü İhsan Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Tevfik Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Ali Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Mustafa Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Ahmet Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Tevfik Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Mehmet Hakan Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Mustafa Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü İsmet Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Hademe Müdürü Ali Efendi	5
Emniyet-i Umumiye Telgraf Memuru Ziya Bey	5
Yekûn:	882 Kuruş

Eğitim için polisler buldukları merkezlerden başka yerlerdeki polis merkezlerine gittiklerinde orada tayyare ianelerini vermekteydiler. Polisler asıl görev yaptıkları yere geri döndüklerinde bu iane onlardan tekrar talep edilmemekteydi. Ancak iletişimde yaşanan aksamalardan dolayı bu polislerden ikinci defa tayyare ianesi talep edildiğine bazı belgelerde rastlanılmaktadır. Örneğin Konya polis müdüriyetinde görev yapmaktayken Dersaadet polis mektebine eğitim için gönderilen Ahmet, Osman ve Ahmet Celil efendilerden eğitimleri esnasında toplam 30 kuruş tayyare ianesi alınmıştır. Ancak söz konusu şahıslar Konya'ya döndüklerinde burada da onlardan tayyare ianesi talep edilmiştir. Şahıslar Dersaadet'teyken iane verdiklerini söylemeleri üzerine, Konya

polis müdüriyeti Dersaadet'ten bilgi almış ve bunlardan gerçekten tayyare ianesi alındığı tespit edilmiştir. Bunun neticesinde de adı geçen şahıslardan ikinci defa iane alınmamıştır¹⁵⁶.

Tablo 5: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen tayyare ianesine iştirak edenlerin listesi¹⁵⁷.

	Mayıs	Mart	Nisan
Tahrirat Müdürü Şükrü Bey	30 Kuruş	30 Kuruş	60 Kuruş
Tahrirat Mülazimini Feyzi	20	20	40
Tahrirat Mülazimini Memduh	-	10	10
Tahrirat Mülazimini Hakkı Şevki	10	10	30
Tahrirat Mülazimini Hikmet	-	10	10
Tahrirat Mülazimini Naci	4	4	8
Muhasebe Mümeyyizi Kerametdin Bey	28	28	56
Muhasebe Katibiyesinden Halid Bey	-	15	15
Muhasebe Katibiyesinden Talaat Bey	-	25	25
Emniyet Kalemi Katibiyesinden Fahri Bey	10	10	20
Tercüman	30	35	65
Evrak Mümeyyizi Celal Bey	-	25	25
Evrak Katibiyesinden Nuri Bey	5	5	10
İşçi İbrahim Bey	20	-	20
Yekûn:	162	232	394

2.3.2. Anadolu'dan Gönderilen Tayyare İaneleri

2.3.2.1. Hüdavendigâr Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri

Polis teşkilatı olarak Hüdavendigâr Vilâyeti ve vilâyete bağlı sekiz merkezden toplamda 3440 kuruş tayyare ianesi gönderilmiştir. Tayyare ianesine iştirak edenlerin listesi de daha sonra Dersaadet Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiş, ancak verilen tahsilat makbuzunda 3437 kuruş 25 para kaydı tutulmasına rağmen daha sonra gönderilen ayrıntılı listede bu tutar 3440 kuruş 20 para olarak gösterilmiştir. Buradaki iki farklı rakamın ortaya çıkmasındaki sebep ise kuruşların yanında gönderilen paraların hesaplanmasıdır. Nitekim 40 para 1 kuruş olarak hesaplanmaktaydı. Gönderilen tayyare

¹⁵⁶ BOA. EUM. MTK., 5/6, ek 6, 3 Ağustos 1329 (16 Ağustos 1913).

¹⁵⁷ BOA. DH. EUM. VRK., 9/38, ek 7, 6 Haziran 1328 (19 Haziran 1912).

ianesinin DOMMC'de muhafaza edildiği bilgisi de Hüdavendigâr vilâyeti polis merkezine bilahare gönderilmiştir¹⁵⁸.

Tablo 7: Hüdavendigâr vilâyeti merkez, sancak ve kazalarından toplanan tayyare ianesinin ayrıntılı listesi aşağıda verilmiştir¹⁵⁹.

Görev Yeri	Esami	Kuruş/Para
Merkez-i Vilâyet	Müdür Salih Bey	100
	Komiser-i Salis	37/20
		Kuruş/Para
	Komiser-i Salis Mehmet Fevzi Efendi	37/20
	Komiser-i Salis Yusuf Efendi	30
	Komiser-i Salis İzzet Efendi	20
	Komiser-i Salis	30
	Komiser-i Salis Mustafa Rıfat Efendi	30
	Komiser-i Salis Hidayet Efendi	30
	Komiser-i Salis Hacı Şükrü Efendi	30
	Komiser Muavini Ahmet Hulusi Efendi	25
	Komiser Muavini Hurşit Efendi	10
	Komiser Muavini Mehmet Tevfik Efendi	25
	Komiser Muavini Mehmet Hayri Efendi	25
	Komiser Muavini Yusuf Haya Efendi	-
	Komiser Muavini Cemal Efendi	25
	Komiser Muavini Mustafa Kazım Efendi	25
	Polis Memuru Hafız Abdülrahman Efendi	20
	Polis Memuru Muharrem Efendi	20
	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	20
	Polis Memuru Derviş Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	20
	Polis Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi	20
	Polis Memuru Osman Efendi	20
	Polis Memuru Hafız Aziz Efendi	20
	Nakl-i Yekûn:	640 Kuruş
	Polis Memuru Hurşit Efendi	20
	Polis Memuru Abdullah Efendi	20
	Polis Memuru İsmail Hakkı Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Rasim Efendi	20
	Polis Memuru Ahmet Efendi	20
	Polis Memuru İbrahim Efendi	20
Polis Memuru Hüsrev Efendi	20	
Polis Memuru	20	
Polis Memuru	20	

¹⁵⁸ BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 8, 19 Haziran 1328 (2 Temmuz 1912).

¹⁵⁹ BOA. DH. EUM. THR., 78/63, ek 7, ek 8, 14 Haziran 1328 (27 Haziran 1912).

Merkez-i Vilâyet	Polis Memuru Adil Efendi	20
	Polis Memuru Hacı Şükrü Efendi	20
	Polis Memuru Ali Rahmi Efendi	20
	Polis Memuru Mahmut Efendi	20
	Polis Memuru Hasan Basri Efendi	20
	Polis Memuru Lütfü Efendi	20
	Polis Memuru Canip Efendi	20
	Polis Memuru Ahmet Nezir Efendi	20
	Polis Memuru İsmail Feyzi Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Tevfik Efendi	20
	Polis Memuru Lütfü Efendi	20
	Polis Memuru Şahap Efendi	20
	Polis Memuru Yusuf Cemal Efendi	20
	Polis Memuru Hacı Emin Efendi	20
	Nakl-İ Yekûn:	1100 Kuruş
	Polis Memuru İsmail Hakkı Efendi	20
	Polis Memuru Behçet Efendi	20
	Polis Memuru Naim Efendi	20
	Polis Memuru Rahmi Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	20
	Polis Memuru Halil Sami Efendi	20
	Polis Memuru Hacı Mustafa Şevket Efendi	20
	Polis Memuru Arif Efendi	20
	Polis Memuru Nazif Efendi	20
	Polis Memuru Şerif Efendi	20
	Polis Memuru Muhtar Efendi	20
	Polis Memuru Zekayi Efendi	20
	Polis Memuru Şevket Efendi	20
	Polis Memuru	20
	Polis Memuru Ali Haydar Efendi	20
	Polis Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi	20
	Polis Memuru Ferdi Efendi	20
	Polis Memuru İsmail Fevzi Efendi	20
	Polis Memuru Cevat Efendi	20
	Polis Memuru Agop Efendi	20
	Polis Memuru Halil Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet İzzet Efendi	20
	Polis Memuru Tevfik Efendi	20
	Polis Memuru Raif Efendi	20
	Nakl-İ Yekûn:	1580 Kuruş
	Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	20
	Polis Memuru Haşim Efendi	20
	Polis Memuru Hüseyin Efendi	20
	Polis Memuru Ahmet Nuri Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Efendi	20

	Polis Memuru Nazif Efendi	20
	Polis Memuru Kasım Efendi	20
	Polis Memuru Şevket Efendi	20
	Polis Memuru Ahmet Münir Efendi	20
	Polis Memuru Ahmet Hilmi Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	20
	Polis Memuru Abdullah Efendi	20
	Polis Memuru Şaban Efendi	20
	Polis Memuru İsmail Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Rüştü Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Emin Efendi	20
	Polis Memuru Musa Kazım Efendi	20
	Komiser-i Salis Fuat Efendi	30
Mudanya Kazası	Komiser Muavini Bahattin Efendi	25
	Polis Memuru İbrahim Vahap Efendi	20
	Polis Memuru İbrahim Efendi	20
Pazarköy Kazası	Polis Muavini Abdülvahit Efendi	25
	Polis Memuru Ahmet Nazif Efendi	20
	Nakl-İ Yekûn:	2060 Kuruş
Mihaliç Kazası	Komiser Muavini Maksut Efendi	25
	Polis Memuru Kamil Efendi	20
	Polis Memuru Ali Cemal Efendi	20
	Komiser-i Salis Mehmet Hulusi Efendi	30
Kirmasti Kazası	Polis Memuru Ethem Efendi	20
	Polis Memuru Ferdi Efendi	20
	Komiser-i Salis Mehmet Tevfik Efendi	30
	Komiser Muavini Rifat Efendi	25
Gemlik Kazası	Polis Memuru Hacı Mustafa Efendi	20
	Polis Memuru Salih Efendi	-
	Polis Memuru Mustafa Efendi	-
	Komiser-i Sani Halil Efendi	-
	Polis Memuru Ahmet Refik Efendi	-
	Polis Memuru Yusuf Efendi	-
	Polis Memuru Mehmet Emin Efendi	-
	Komiser Muavini Neşet Efendi	25
	Polis Memuru Mustafa Efendi	20
Ertuğrul Sancağı	Polis Memuru Yusuf Hayrettin Efendi	25
	Polis Memuru İsmail Efendi	20
	Polis Memuru Hacı Efendi	25
	Polis Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi	20
	Polis Memuru Ali Efendi	20
	Komiser-i Sani Hasan Fehmi Efendi	40
	Komiser Muavini Bilal Efendi	80
	Komiser Muavini Mehdi Efendi	30
	Komiser Muavini Tahir Efendi	83/20
	Polis Memuru Abdullah Efendi	80

Karahisar Sancağı	Polis Memuru Muslihiddin Efendi	20
	Polis Memuru Şükrü Efendi	40
	Polis Memuru Hayri Efendi	20
	Polis Memuru Şevki Efendi	-
	Polis Memuru Hacı Salih Efendi	-
Karahisar Sancağı	Polis Memuru Ethem Efendi	66/20
	Polis Memuru Mehmet Efendi	40
	Komiser-i Sani Mahmut Nazım Efendi	40
	Komiser Muavini Osman Zehdi Efendi	25
	Polis Memuru Bilal Efendi	20
	Polis Memuru Abdülkadir Efendi	20
	Polis Memuru Ethem Efendi	20
	Polis Memuru Mahmut Cemal Efendi	20
Kütahya Sancağı	Polis Memuru Salih Efendi	20
	Polis Memuru Hüseyin Hüsnu Efendi	20
	Komiser-i Salis Kemal Efendi	30
	Komiser Muavini Rıfat Efendi	25
	Polis Memuru Mahmut Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Cemal Efendi	20
	Polis Memuru Mahmut Vahit Efendi	20
	Polis Memuru Süleyman Faik Efendi	20
	Komiser-i Salis Ali Seyit Efendi	30
	Komiser Muavini Hamdin Efendi	20
	Polis Memuru Hasan Hilmi Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Hayri Efendi	20
	Polis Memuru Süleyman Efendi	20
	Polis Memuru Herstev? Efendi	20
	Polis Memuru Ahmet Alevi? Efendi	20
Yekûn:		3440 Kuruş 20 Para

2.3.2.2. Kastamonu Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, tayyare ianesi için Kastamonu vilâyeti ve ona bağlı sancak ve kazalardan ne kadar para toplanılacağını bildirmesini istemiştir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin tayyare ianesi için şart koştuğu madde, Osmanlı coğrafyasında bulunan bütün emniyet teşkilatlarını kapsamaktaydı. Bu şart da teşkilatta görevli komiser, polis, muavin, hademe vs. herkesin maaşından %5 oranında bir kesinti yapmalarıydı. Ancak vilâyetlerden bazıları kendi istekleri doğrultusunda %5 değil de

%10'luk bir kesinti yaptıkları görülmüştür¹⁶⁰. Kastamonu vilâyeti gönderdiği telgrafta, teşkilatta çalışanlardan toplayacakları tayyare ianesinin toplamda 6112 kuruş olduğunu ve bu parayı üç taksit şeklinde (Mart-Nisan-Mayıs) ödeyeceklerini taahhüt ettiklerini bildirmiştir. Fakat başka bir belgede ise taahhüt edilen miktar 2112 kuruş 20 para olarak geçmektedir. Bu son taahhüt edilen miktar en doğru olandır. Çünkü tarih olarak diğerlerinden daha yenidir ve Kastamonu'dan gelen tayyare ianelerinin toplam miktarı 2024 kuruş olduğu ve bunun geri kalan 88 kuruşun gönderilmediği belirtilmiştir. Zira 88 kuruşun hesap edilmesiyle 2112 kuruş ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Dersaadet'e gönderilen belgelerin en altında "iane komisyonuna" ibaresinin olması DOMMC içerisinde tayyare ianesi için komisyon teşkil edildiğine dair bir diğer kanıttır¹⁶¹.

Tablo 8: Kastamonu vilâyeti ve ona bağlı merkezlerin 8 Mayıs 1912 tarihine kadar gönderdikleri tayyare ianesinin listesi¹⁶².

Mahal-İ İstihdamı	Esami	No	Kuruş/Para
Merkezde	Polis Müdürü Rıfât Bey	0	100
	Komiser-i Salis Murat Efendi	8	27/20 Kuruş/Para
	Komiser-i Salis Rıfât Efendi	1	30
	Komiser-i Salis Mehmet ali Efendi	3	30
	Komiser-i Salis Raşit Efendi	6	30
	Polis Muavini Mehmet Ali Efendi	4	25
	Polis Muavini Ziyaeddin Efendi	22	25
	Polis Memuru Ali Hilmi Efendi	30	20
	Polis Memuru Murat Efendi	63	20
	Polis Memuru İsmail Efendi	40	20
	Polis Memuru Haşim Efendi	62	20
	Polis Memuru Ferhat Efendi	52	20
	Polis Memuru Şükrü Efendi	13	20
	Polis Memuru Şükrü Efendi	99	20
	Polis Memuru Abidin Efendi	57	20
	Polis Memuru Ali Remzi Efendi	51	20
	Polis Memuru Tevfik Efendi	41	20
	Polis Memuru Hasan Hayri Efendi	58	20
	Polis Memuru Mahir Efendi	80	20

¹⁶⁰ Hicaz Vilâyeti memurların maaşlarından % 10 kesinti yaparak tayyare ianesi olarak Dersaadet'e göndermişlerdir. BOA. DH. EUM. VRK., 9/29, ek 3, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912).

¹⁶¹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 33, 6 Nisan 1328 (19 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3.

¹⁶² BOA. DH. EUM. THR., 78/21, ek 4, ek 5, 21 Mayıs 1328 (8 Mayıs 1912).

Merkezde	Polis Memuru Hidayet Efendi	89	20
	Polis Memuru Niyazi Efendi	100	20
	Polis Memuru Abdülkadir Efendi	71	20
	Polis Memuru Halit Efendi	48	20
	Polis Memuru Yakup Efendi	69	20
	Polis Memuru Tevfik Efendi	60	20
	Polis Memuru Süleyman Rüştü Efendi	59	20
	Polis Memuru Bahir Efendi	36	20
	Polis Memuru Seyit Ahmet Efendi	95	20
	Polis Memuru Osman Nuri Efendi	85	20
	Polis Memuru Mustafa Kemal Efendi	82	20
	Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	61	20
	Polis Memuru İsmail Kemal Efendi	93	20
	Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	47	20
	Polis Memuru Mehmet Emin Efendi	52	20
	Polis Memuru Kemal Efendi	92	20
	Polis Memuru Hüseyin Lütfü Efendi	91	20
	Polis Memuru Sadık Efendi	16	20
	Polis Memuru İsmail Efendi	77	20
	Polis Memuru İhsan Efendi	55	20
	Polis Memuru Hakkı Efendi	97	20
	Polis Memuru Sadık Efendi	65	20
	Polis Memuru Samî Efendi	45	20
	Polis Memuru Abdülkadir Efendi	79	20
	Polis Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi	15	20
	Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	18	20
	Polis Memuru Ahmet Efendi	49	20
	Polis Memuru Hasan Hayri Efendi	75	20
	Polis Memuru Abdullah Efendi	84	20
	Polis Memuru Haşim Efendi	90	20
Polis Memuru Hasan Vehbi Efendi	34	20	
Kenğırı (Çankırı)	Komiser-i Salis Ahmet Efendi	2	30
	Komiser Muavini Mehmet Emin Efendi	20	25
	Polis Memuru Bedus Efendi	24	20
	Polis Memuru Mustafa Hayri Efendi	74	20
	Polis Memuru İsmail Hakkı Efendi	66	20
	Polis Memuru Fevzi Efendi	98	20
	Polis Memuru Mustafa Efendi	88	20
Çerkeş	Komiser Muavini Mehmet Hilmi Efendi	27	25
Tosya	Komiser Muavini Cemil Efendi	29	25
	Komiser Muavini Muhiddin Efendi	43	20
Taşköprü	Komiser Muavini Hasan Fahri Efendi	7	25
	Polis Memuru Abdullah Efendi	87	20

Araç	Komiser Muavini Yusuf Efendi	82	25
	Polis Memuru Ahmet Efendi	32	20
	Komiser Muavini Kemal Efendi	26	25
	Polis Memuru Bekir Sıtkı Efendi	25	20
	Polis Memuru Kadir Efendi	68	20
İnebolu	Nakl-i Yekûn:		1517 Kuruş 20 Para
İnebolu	Polis Memuru Hasan Tahsin Efendi	50	20
	Polis Memuru Kazım Efendi	38	20
	Polis Memuru Ömer Efendi	53	20
	Polis Memuru Hayri Efendi	54	20
Zağferanbolu (Safranbolu)	Komiser Muavini Mustafa Efendi	5	25
	Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	73	20
	Polis Memuru Mehmet Remzi Efendi	17	20
Cide	Polis Memuru Hidayet Efendi	16	40
Daday	Komiser Muavini Halim Efendi	31	23 Kuruş 30 Para
	Polis Memuru Mustafa Efendi	11	19
	Komiser-i Salis Zeki Efendi	10	30
	Komiser Muavini Ahmet Fahri Efendi	25	25
Sinop	Polis Memuru Abbas Efendi	21	15
	Polis Memuru Hasan Efendi	39	15
	Polis Memuru Mahir Efendi	72	15
	Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	33	15
	Polis Memuru Lütfi Efendi	19	10
	Polis Memuru Hayri Efendi	67	15
Boyabat	Komiser Muavini Mustafa Efendi	14	19
Gerede	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	42	20
Yekûn:			1924 Kuruş 10 Para

Gönderilen ianeler yukarıda taahhüt edildiği gibi üç taksitten ziyade, tespit edilebildiği kadarıyla dört taksitte gönderilmiştir¹⁶³.

2.3.2.3. Sivas Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri

Sivas vilâyeti merkez, sancak ve kazalarındaki polis teşkilatlarından tayyare ianesi için 3630 kuruş taahhüt edilmiştir. Ancak bu taahhüt edilen miktardan fazla olarak 216

¹⁶³ BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 32, 18 Temmuz 1328 (31 Temmuz 1912).

kuruş 20 para gönderilmiştir. Sivas vilâyetinden gelen toplam tayyare ianesi 3846 kuruş 20 paradır¹⁶⁴.

Dersaadet'e gönderilen paralar postayla, DOMMC'nin şubesi varsa şubesi vasıtasıyla veyahut Osmanlı Bankası vasıtasıyla gönderilmekteydi. Merkeze giden para Emniyet-i Umumiye'nin bilgisi dâhilinde DOMMC'ne teslim edilirdi. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de bu paranın DOMMC'ne teslim edildiğini ve daha sonra gönderilen meblağ için bir makbuzun gönderileceğini bildirmekteydi. Sivas vilâyetine de aynı şekilde paranın teslim alındığını ve daha sonra makbuzun gönderileceğini bildirilmiştir¹⁶⁵.

Tablo 9: Sivas vilâyeti merkez, sancak ve kazalarından gelen tayyare ianesine iştirak edenlerin listesi¹⁶⁶.

Mahal-i İstihdamı	Künye No	Esami	Kuruş/Para
Merkez-i Vilâyet	1	Polis Müdürü Mahmut Celalettin Bey Efendi	100
	5	İkinci Komiser Yakup Fahri Efendi	37/20 Kuruş/Para
	2	İkinci Komiser Hafız Mehmet Efendi	37/20
	7	Üçüncü Komiser Mustafa Latif Efendi	30
	11	Üçüncü Komiser Mahmut Nedim Efendi	30
	33	Komiser Muavini Hüseyin Avni Efendi	25
	41	Komiser Muavini İsmail Hakkı Efendi	25
	42	Komiser Muavini	25
	39	Komiser Muavini Ahmet Şevket Efendi	25
	69	Polis Memuru Ahmet İhsan Efendi	20
	53	Polis Memuru Hasan Fehmi Efendi	20
	65	Polis Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi	20
	55	Polis Memuru Hasan Hulusi Efendi	20
	64	Polis Memuru Hayrettin Efendi	20
	50	Polis Memuru Mehmet Serter Efendi	20
	90	Polis Memuru Hasan Şevki Efendi	20
	115	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	20
	77	Polis Memuru Mehmet Rıza Efendi	20
	138	Polis Memuru Mahmut Nedim Efendi	20
	66	Polis Memuru Mehmet Ferhat Efendi	20
48	Polis Memuru Ahmet Zihni Efendi	20	
	73	Polis Memuru Ömer Lütfü Efendi	20

¹⁶⁴ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 8, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

¹⁶⁵ BOA. DH. EUM. THR., 77/40, ek 6, 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912).

¹⁶⁶ BOA. DH. EUM. THR., 77/40, ek 1, ek 2, 23 Nisan 1328 (6 Mayıs 1912); BOA. DH. EUM. MH., 35/21, 8 Mayıs 1328 (21 Mayıs 1912).

Merkez-i Vilâyet	78	Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	20
	95	Polis Memuru Ömer Lütfü Efendi	20
	111	Polis Memuru Recep Necip Efendi	20
	107	Polis Memuru Şevki Efendi	20
	101	Polis Memuru Yusuf Ziya Efendi	20
	118	Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	20
	147	Polis Memuru Mehmet Münir Efendi	20
	109	Polis Memuru Mehmet Tahir Efendi	20
	96	Polis Memuru Mehmet Nazif Efendi	20
	113	Polis Memuru İbrahim Hakkı Efendi	20
	61	Polis Memuru	20
	140	Polis Memuru Hacı Osman Efendi	20
	46	Polis Memuru Abdulvahit Efendi	20
	151	Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	20
	152	Polis Memuru Mehmet Faik Efendi	20
	153	Polis Memuru Ahmet Nazım Efendi	20
	98	Polis Memuru Ahmet Cumali Efendi	20
	155	Polis Memuru Osman Nuri Efendi	20
	146	Polis Memuru Abdullah Efendi	20
	15	Üçüncü Komiser Yusuf Hayrettin Efendi	30
Aziziye Kazası	92	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	20
	97	Polis Memuru Mehmet Kamil Efendi	20
	100	Polis Memuru Mehmet Arif? Efendi	20
	27	Polis Memuru Mustafa Atıf Efendi	25
Bünyan Kazası	71	Polis Memuru Mustafa Rahmi Efendi	20
	114	Polis Memuru	20
	34	Polis Memuru Mustafa Hayri Efendi	25
Gürün Kazası	72	Polis Memuru Hikmet Bayram Efendi	20
	104	Polis Memuru	20
		Nakl-i Yekûn:	1875¹⁶⁷
	52	Polis Memuru Ebubekir Sadık Efendi	20
	126	Polis Memuru İbrahim Ethem Efendi	20
	112	Polis Memuru Ebubekir Sıtkı Efendi	20
	125	Polis Memuru Süleyman Servet Efendi	20
63	Polis Memuru Lütfullah Latif Efendi	20	
Tokat Sancağı	144	Polis Memuru Hafız Ömer Hilmi Efendi	20
	110	Polis Memuru Hafız Muhittin Efendi	20
	143	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	20
	117	Polis Memuru Mehmet Faik Efendi	20
	83	Polis Memuru Neşet Efendi	20
	3	Polis Memuru Mustafa Efendi	20
	4	İkinci komiser Mehmet Kemal Efendi	37/20

¹⁶⁷ Belgenin son kısmı çıkmadığı için listede bazı isimler eksiktir.

Tokat Sancağı	2	İkinci Komiser Hüseyin Sami Efendi	37/20
	19	Üçüncü Komiser Mehmet Arif Efendi	30
	24	Komiser Muavini Bahri Hilmi Efendi	25
	30	Komiser Muavini Ali Efendi	25
	7	Polis Memuru Şerif Efendi	20
	16	Üçüncü Komiser Mehmet Raci Efendi	30
Zile Kazası	124	Polis Memuru Mehmet Salih Efendi	20
	127	Polis Memuru Hafız Mehmet Hamdi Efendi	20
	116	Polis Memuru Abdülkadir Şükrü Efendi	20
	43	Komiser Muavini	25
Erbaa Kazası	47	Polis Memuru Hüseyin Avni Efendi	20
	122	Polis Memuru Ahmet Rüstü Efendi	20
	38	Komiser Muavini Seyit Mehmet Efendi	25
Niksar Kazası	120	Polis Memuru Ahmet Efendi	20
	121	Polis Memuru Mahmut Hilmi Efendi	20
Reşadiye Kazası	25	Komiser Muavini Halil İbrahim Efendi	25
	150	Polis Memuru Mehmet Tevfik Efendi	20
	6	İkinci Komiser Ali Ramiz Efendi	37/20
	17	İkinci Komiser	30
	9	Üçüncü Komiser Abdülkerim Efendi	30
	26	Komiser Muavini Mehmet Emin Efendi	25
	106	Polis Memuru Hacı Mehmet Efendi	20
Amasya Sancağı	79	Polis Memuru Mehmet Cemal Efendi	20
	132	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	20
	133	Polis Memuru Mehmet Rüstü Efendi	20
	123	Polis Memuru Muhsin Zeki Efendi	20
	148	Polis Memuru Fevzi Efendi	20
	136	Polis Memuru Mehmet Rüstem Efendi	20
	108	Polis Memuru Abdülvahap Efendi	20
	149	Polis Memuru	20
	22	Komiyon Muavini Mehmet Mahir Efendi	25
Merzifon Kazası	128	Polis Memuru Abdürrahim Efendi	20
	134	Polis Memuru İsmail Hakkı Efendi	20
	129	Polis Memuru	20
	40	Komiser Muavini Salih Zeki Efendi	25
Köprü Kazası	137	Polis Memuru Mehmet Efendi	20
	130	Polis Memuru İshak Efendi	20
	9	Üçüncü Komiser Abdülaziz Hulusi Efendi	30
Havza Kazası	135	Polis Memuru Mustafa Hulusi Efendi	20
	56	Polis Memuru Hüseyin Efendi	20
	21	Komiser Muavini Mehmet Şakir Efendi	25

Mecitözü Kazası	81	Polis Memuru	20
	131	Polis Memuru Ebubekir Efendi	20
Gümüşhacıköy Kazası	18	Üçüncü Komiser	30
	45	Komiser Muavini Mehmet Şakir	25
Darende Kazası	119	Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	20
	75	Polis Memuru Mehmet Hayri Efendi	20
	145	Polis Memuru Mehmet Hilmi Efendi	20
Hafik Kazası	35	Komiser Muavini Osman Nuri Efendi	25
	89	Polis Memuru Seyit Mehmet Efendi	20
	82	Polis Memuru Karabet Efendi	20
	10	Üçüncü Komiser Süleyman Vehbi	20
Zara Kazası	68	Polis Memuru Ebubekir Hakkı Efendi	20
	91	Polis Memuru Abdullah Efendi	20
	93	Polis Memuru Ahmet Cemil Efendi	20
	44	Komiser Muavini Mehmet Zihni Efendi	25
Divriği Kazası	58	Polis Memuru Feyzullah Efendi	20
	103	Polis Memuru Mustafa Celal Efendi	20
	154	Polis Memuru Ömer Hulusi Efendi	20
Yenihan Kazası	36	Komiser Muavini Ali Rıza Efendi	25
	70	Polis Memuru Zahir Efendi	20
	20	Komiser Muavini Mehmet Şükrü Efendi	25
	74	Polis Memuru Mehmet Veli Efendi	20
Tonos Kazası	86	Polis Memuru Abdülhamit Efendi	20
	105	Polis Memuru Osman Nuri Efendi	20
Kangal Kazası	29	Komiser Muavini Hafız Hacı Ahmet Naci Efendi	25
	87	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	20
	14	Üçüncü Komiser Mehmet Nuri Efendi	30
Lâdik Kazası	94	Polis Memuru Hasan Hulusi Efendi	20
	62	Polis Memuru Hüseyin Hami	20
	3	İkinci Komiser Servet Aram Efendi	37/20
	12	Üçüncü Komiser Ali Rıza Efendi	30
	28	Komiser Muavini Abdülrahman Hulusi Efendi	25
	31	Komiser Muavini Ahmet Raif? Efendi	25
Karahisar-ı Şarkî Sancağı	49	Polis Memuru Mehmet Tevfik Efendi	20
	102	Polis Memuru Ahmet Efendi	20
	67	Polis Memuru İbrahim Hakkı Efendi	20
	85	Polis Memuru Kalust?	20
	139	Polis Memuru İbrahim Ethem Efendi	20
	76	Polis Memuru İsmail Hakkı Efendi	20
	141	Polis Memuru İsmail Hakkı Efendi	20
Suşehri Kazası	13	Üçüncü Komiser Mehmet Arif Efendi	30
	57	Polis Memuru Dursun Hamdi Efendi	20
	51	Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	20

	80	Polis Memuru Mükrim Efendi	20
	32	Polis Memuru	20
Mesudiye Kazası	60	Polis Memuru Mehmet Tevfik Efendi	20
	88	Polis Memuru Mehmet Cevdet Efendi	20
	23	Komiser Muavini İsmail Zeki Efendi	25
Koçhisar Kazası	84	Polis Memuru	20
	142	Polis Memuru Abdülaziz Efendi	20
Alucra Kazası	37	Komiser Muavini Abdullah Hilmi Efendi	25
	54	Polis Memuru Mahmut Asım Efendi	20
Yekûn:			3665 Kuruş ¹⁶⁸

2.3.2.4. Amasya Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi

Amasya sancağı adına bir tayyare alınması için bin lira toplanarak DOMMC'nin bünyesinde bulunan iane komisyonuna gönderilmiştir¹⁶⁹. Ancak tayyare ianesi toplandıktan sonra paranın nereye gönderileceği hususunda karışıklık meydana gelmiş ve bunun çözümü için de Dâhiliye Nezâreti'ne bir telgraf gönderilmiştir. Nezâret verdiği cevabi telgrafta; DOMMC'nin taşrada şubesi varsa oraya yatırılması gerektiğini yoksa da bankada da tayyare ianesi için özel bir hesap açıldığı ve paraların buraya da yatırılabilceği belirtilmiştir¹⁷⁰.

2.3.2.5. Konya Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İaneleri

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tayyare ianesi için Konya vilâyetinden ne kadar para taahhüt edeceğini bildirmelerini istemiş, verilen cevapta 2800 kuruşun Mayıs'ın ortalarına kadar teslim edilebileceği bildirilmiştir¹⁷¹. Ancak Konya vilâyetinden merkeze gönderilen toplam iane miktarı 2687 kuruş 30 para olmuştur. Yani taahhüt edilenden 112 kuruş 20 para eksik gönderilmiştir¹⁷².

¹⁶⁸ Listenin eksik kalan isimleri belgenin geri kalan kısımlarının bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

¹⁶⁹ BOA. DH. MTV., 48/8, ek 4, 4 Eylül 1328 (17 Eylül 1912).

¹⁷⁰ BOA. DH. MTV., 48/8, ek 5, 4 Eylül 1328 (17 Eylül 1912).

¹⁷¹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 29, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

¹⁷² BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3.

Konya emniyet teşkilatı, bazı polislerin daha önce eğitim için buldukları yerde tayyare ianesini verdiklerini, dolayısıyla ikinci defa vermek istemediklerini belirterek, söz konusu bu polislerin gerçekten ianeyi verip vermediklerini soruşturmuştur. Konya mürettebatından olup Dersaadet Polis Mektebi'nde tahsilde bulunan polislerin tahsilde iken tayyare ianesi verip vermedikleri, vermişlerse miktarının bildirilmesini Dersaadet polis mektebinden istemiştir¹⁷³. Konya polis müdüriyetinde görev yapmaktayken Dersaadet polis mektebine eğitim için gönderilen Ahmet, Osman ve Ahmet Celil efendilerden eğitimleri esnasında toplam 30 kuruş tayyare ianesi alınmış olduğu bilgisi Konya vilâyetine verilmiştir. Dersaadet'ten alınan bilgi doğrultusunda bunlardan gerçekten tayyare ianesi alındığı tespit edilmiş ve adı geçen şahıslardan ikinci defa iane alınmamıştır¹⁷⁴.

Konya vilâyetinde de tayyare ianesinin gönderilmesinde gecikme meydana gelmiş ve Dâhiliye'den gönderilen telgrafta biran evvel ianenin gönderilmesi talep edilmiştir. Zira bu durum birçok merkezde görülmüştür. Taahhüt edilen miktarın gönderilmesinde gecikmeler olduğunda Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti veyahut Dâhiliye Nezâreti uyarılarda bulunmaktaydı.

Tablo 10: Konya vilâyeti merkez, kaza ve sancaklarından gönderilen tayyare ianesine iştirak edenlerin listesi aşağıda verilmiştir¹⁷⁵.

Vazife-i Memurin Esami	Sıra Numarası	Kuruş/Para
Polis Müdürü Tevfik Efendi		95
İkinci Polis Komiseri İsmail Efendi	1	31
İkinci Polis Komiseri Hüseyin Rahman Efendiler	2	31
İkinci Polis Komiseri Rıfât Efendi	3	25/20 Kuruş/Para
İkinci Polis Komiseri Neşet Efendi	4	25/20
Üçüncü Komiser İbrahim Efendi	1	28/20
Üçüncü Komiser Ahmet Hamdi Efendi	2	28/20
Üçüncü Komiser Hasan Efendi	3	28/20
Üçüncü Komiser Mehmet Efendi	4	28/20
Üçüncü Komiser İbrahim Efendi	5	28/20
Üçüncü Komiser Hasan Tahsin Efendi	6	28/20
Üçüncü Komiser Ahmet Süleyman Efendi	7	28/20

¹⁷³ BOA. DH. EUM. MTK., 3/52, 15 Temmuz 1329 (28 Temmuz 1913).

¹⁷⁴ BOA. EUM. MTK., 5/6, ek 6, 3 Ağustos 1329 (16 Ağustos 1913).

¹⁷⁵ BOA. DH. EUM. THR., 78/3, ek 8, ek 9, ek 10, 3 Receb 1330 (16 Haziran 1912).

Komiser Muavini Ömer Efendi	1	23/30
Komiser Muavini Bahri Efendi	2	23/30
Komiser Muavini Fevzi Efendi	3	23/30
Komiser Muavini Feyyaz Efendi	4	23/30
Komiser Muavini İbrahim Efendi	5	23/30
Komiser Muavini	6	23/30
Komiser Muavini Asım Efendi	7	23/30
Komiser Muavini Halit Efendi	8	23/30
Komiser Muavini İsmet Efendi	9	23/30
Komiser Muavini Hasan Hilmi Efendi	10	23/30
Komiser Muavini Mustafa Nuri Efendi	11	23/30
Komiser Muavini Arif Efendi	12	23/30
Komiser Muavini Hasan Basri Efendi	13	23/30
Komiser Muavini	14	23/30
Komiser Muavini Tevfik Efendi	15	23/30
Komiser Muavini Necip Efendi	16	25
Komiser Muavini Müslüm Efendi	17	23/30
Komiser Muavini Ali Rıza Efendi	18	23/30
Komiser Muavini Cemal Efendi	19	23/30
Komiser Muavini Ziya Efendi	20	23/30
Komiser Muavini	21	23/30
Polis Memuru Nafi Efendi	1	19
Polis Memuru Mehmet Tevfik Efendi	2	19
Polis Memuru Mustafa Efendi	3	19
Polis Memuru Hakkı Efendi	4	19
Polis Memuru Edip Efendi	5	19
Polis Memuru Rafet Efendi	6	19
Polis Memuru Atif Efendi	7	19
Polis Memuru Şevket Efendi	8	19
Polis Memuru Ahmet Necati Efendi	9	19
Polis Memuru Naci Efendi	10	19
Polis Memuru Osman Efendi	11	19
Polis Memuru Cemal Efendi	12	19
Polis Memuru Vahap Efendi	13	19
Polis Memuru Rüştü Efendi	14	19
Polis Memuru	15	19
Polis Memuru Ali Haydar Efendi	16	19
Polis Memuru Sefa Efendi	17	19
Nakl-i Yekûn:		1250 Kuruş 30 Para
Polis Memuru Osman Efendi	18	19
Polis Memuru Mehmet Fehmi Efendi	19	19
Polis Memuru Şefik Efendi	20	19
Polis Memuru Hüseyin Efendi	21	19
Polis Memuru Mahmut Nedim Efendi	22	19
Polis Memuru Selim Efendi	23	19

Polis Memuru Mahmut Şevket Efendi	24	19
Polis Memuru Mümtaz Efendi	25	19
Polis Memuru Ömer Latif Efendi	26	19
Polis Memuru Ahmet Hamdi	27	19
Polis Memuru Kuddûsi Efendi	28	19
Polis Memuru Zeki Efendi	29	19
Polis Memuru Ali Kazım Efendi	30	19
Polis Memuru Osman Nuri Efendi	31	19
Polis Memuru Aziz Efendi	32	19
Polis Memuru Selim Emin Efendi	33	19
Polis Memuru Recep Efendi	34	20
Polis Memuru Emin Efendi	35	19
Polis Memuru Süleyman Efendi	36	19
Polis Memuru Mehmet Salim Efendi	37	28/20
Polis Memuru Rıza Efendi	38	19
Polis Memuru Abdullah Efendi	39	19
Polis Memuru Ömer Efendi	40	19
Polis Memuru Ali Efendi	41	19
Polis Memuru Galip Efendi	42	19
Polis Memuru Hacı Tevfik Efendi	43	19
Polis Memuru Hacı Hakkı Efendi	44	19
Polis Memuru Tevfik Efendi	45	19
Polis Memuru Mustafa Efendi	46	19
Polis Memuru Mehmet Halil Efendi	47	19
Polis Memuru Hacı Sadık Efendi	48	19
Polis Memuru Mehmet şerif Efendi	49	19
Polis Memuru Ahmet Arif Efendi	50	19
Polis Memuru	51	19
Polis Memuru	52	19
Polis Memuru Mehmet Şükrü Efendi	53	19
Polis Memuru Ali Efendi	54	19
Polis Memuru Şükrü Efendi	55	19
Polis Memuru Cemal Efendi	56	19
Polis Memuru Sadettin Efendi	57	19
Polis Memuru Ahmet Şükrü Efendi	58	19
Polis Memuru Çerkez Mustafa Efendi	59	19
Polis Memuru Yordan? Efendi	60	19
Polis Memuru Hüseyin Efendi	61	19
Polis Memuru Salih Efendi	62	19
Polis Memuru Mustafa Fehmi Efendi	63	19
Polis Memuru Tevfik Efendi	64	19
Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	65	19
Polis Memuru Mehmet Hulusi Efendi	66	19
Polis Memuru Fettah Efendi	67	19
Polis Memuru Sadullah Efendi	68	19
Polis Memuru Ahmet Tevfik Efendi	69	19

Polis Memuru Alâeddin Efendi	70	19
Polis Memuru Mehmet Emin Efendi	71	19
Polis Memuru Ali Efendi	72	19
Polis Memuru Mustafa İzzet Efendi	73	19
Polis Memuru Yakup Efendi	74	19
Polis Memuru Besim Efendi	75	19
Polis Memuru Ahmet Bin Hüseyin Efendi	76	19
Polis Memuru Nuri Süleyman Efendi	77	19
Polis Memuru Neşet Efendi	78	19
Polis Memuru İbrahim Efendi	79	19
Polis Memuru Ahmet Muhittin Efendi	80	19
Polis Memuru Sait Efendi	81	19
Polis Memuru Hacı Halil Efendi	82	19
Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	83	19
Polis Memuru İbrahim Efendi	84	19
Polis Memuru Muhlis Efendi	85	19
Yekûn:		2553 Kuruş 10 Para

2.3.2.6. Trabzon Polis Müdürlüğü'nde Toplanan Tayyare İanesi

Trabzon vilâyet merkezi polis memurları tayyare ianesi için Nisan 1912'de 1773 kuruş taahhüt etmişlerdir. Fakat taahhüt edilenden 30 para fazla gönderilmiştir. Taahhüt edilen miktar kısa bir sürede polis müdürü Kadri imzasıyla postayla Dersaadet'e gönderilmiş ve Dersaadet'e gelen para Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından teslim alınmıştır. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, tayyare ianesi gönderen merkeze bir cevap göndererek paranın merkeze geldiğini ve en kısa sürede DOMMC'ne iletileceğini bildirilmiş, aynı zamanda bu tayyare ianesini verdiği dair bir pusula/makbuz da gönderileceği haberini vermiştir. Nitekim daha sonra buradan DOMMC'ne teslim edildiğinde Trabzon polis teşkilatına da haber gönderilmiştir¹⁷⁶. İncelenen belgelerde Trabzon vilâyetinde vilâyetin kendi adıyla bir tayyare alma girişimine rastlanılmamıştır.

¹⁷⁶ BOA. DH. EUM. THR., 76/45, ek 4, 6 Nisan 1328 (19 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. THR., 76/45, ek 1, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912).

2.3.2.7. Canik Polis Müdürlüğü'nde Toplanan Tayyare İanesi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Canik polis müdürlüğünden tayyare ianesi için ne kadar para göndereceklerini sormuş, Canik polis memuru Süleyman imzasıyla Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne verilen cevapta Dersaadet polis mektebinde bulunan altı memurumuzdan başka 460 kuruşun Nisan ayının sonuna kadar gönderileceği bilgisi verilmiştir¹⁷⁷. Ancak gönderilen meblağ 25 kuruş eksik çıktığından dolayı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bir telgraf göndererek taahhüt edilen miktarın tamamının gönderilmesini istemiştir. Canik polis teşkilatı ise verdiği cevapta; tayyare ianesi toplandığında personellerinden polis memuru Süleyman Fehmi Bey'den 50 kuruşun alındığı ve ona düşen geriye 25 kuruş kaldığı, ancak bu esnada adı geçen şahsın İzmit sancağına tayini çıktığı için bakiyenin tahsil edilmediği bildirilmiştir. Bunun üzerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de İzmit sancağı polis merkezine telgraf göndererek durumu izah edip, Süleyman Fehmi Bey'den 25 kuruş daha tayyare ianesi için alınmasını istemiştir. Zira İzmit sancağından gönderilen tayyare ianesi listesinde Süleyman Fehmi'nin de ismi geçmektedir¹⁷⁸.

2.3.2.8. Van Vilâyeti'nde Toplanan Tayyare İanesi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti diğer polis merkezlerinde de görüldüğü üzere Van polis merkezinden de tayyare ianesi için bir taahhüt vermesini istemiştir. Mart ayında Van polis müdüriyetinden verilen cevapta; polis memurlarının maaşlarından %10 hesabıyla bir kesinti yapılacağı ve bunun da 3080 kuruşa denk geldiğini bildirmiştir. Ayrıca söz konusu paranın Nisan ayı içerisinde ödeneceği bildirilmiştir¹⁷⁹. Burada da görüldüğü gibi Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin %5 kesinti yapılacağı kararına rağmen Van vilâyetindeki polis merkezi gibi bazı merkezler %10'luk bir kesinti de yaptıkları görülmektedir.

¹⁷⁷ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, ek 19, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/5, Haziran 1328 (1912).

¹⁷⁸ BOA. DH. EUM. MTK., 3/34, 15 Haziran 1329 (28 Haziran 1913).

¹⁷⁹ BOA. DH. EUM. THR., 77/8, ek 6, 18 Mart 1328 (5 Mart 1912).

Tayyare ianeleri Dersaadet'te bulunan DOMMC merkezine ulaştırılması için iane paraları ya banka şubesine¹⁸⁰ ya postayla veyahut DOMMC'nin orada şubesi varsa bu yerlere teslim edilerek Dersaadet'e ulaştırılmaya çalışılmıştır. Van polis müdüriyeti Nisan ayı içerisinde 2160 kuruşa denk gelen 20 Osmanlı lirasını Van'da bulunan Bank-ı Osmani şubesine teslim etmişlerdir¹⁸¹. DOMMC bu paranın kendilerine göndermeleri için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne haber vermişlerdir. Müdüriyet de Bank-ı Osmani'nin İstanbul'daki şubesine gönderdiği yazıda bu paranın DOMMC reisi Şefik Efendi adına teslim edilmesini istemiştir¹⁸². Nitekim Bank-ı Osmani de bu parayı DOMMC'ne göndermiş ve 2160 kuruşun teslim alındığı yazısı Van Polis Müdüriyeti'ne gönderilmiştir¹⁸³.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ve Dâhiliye Nezâreti, tayyare ianesini göndermekte geciken veyahut taahhüt edilen miktarı tamamlamayan merkezleri uyarılmışlardır. Zira Van polis merkezi de taahhüt ettiği 3080 kuruştan 2160 kuruş göndermiş ve geri kalan 920 kuruşu göndermediği için Dâhiliye Nezâreti tarafından bu bakiyenin ödenmesini istenmiş, fakat Van polis müdürü Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderdiği bir telgrafta, tayyare ianesi olarak geri kalan paranın gönderilemeyeceğini ve kendilerinin affedilmesini rica etmişlerdir. Gerekçe olarak da 784 kuruşun telefon giderlerine verildiği ve sabık müdür olan Mustafa Bey'in hiçbir memurun fikrini almadan maaşlarından %10'luk bir kesinti yaptığı gerekçesiyle memurlara geri kalan 136 kuruşun da dağıtıldığını belirtmiştir¹⁸⁴. Van polis müdüriyetinin tayyare ianesi bakiyesi olan 920 kuruşu 1914'e kadar ödemediği belgelerden anlaşılmaktadır. Dersaadet bu olay için Van polis merkezine herhangi bir yaptırım uyguladığı görülmemiştir. Fakat üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Bu dönemde *Bank-ı Osmani* adındaki Fransız ve İngiliz sermayesinin 1863 yılında kurduğu banka, Osmanlı Devleti'nin belirli yerlerinde şubeleri mevcuttu. Bkz. Kaya Bayraktar, "Osmanlı Bankasının Kuruluşu", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, 2002, s. 71-88.

¹⁸¹ BOA. DH. EUM. THR., 77/8, ek 8, 17 Nisan 1328 (4 Nisan 1912).

¹⁸² BOA. DH. EUM. LVZ., 8/77, ek 1, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912); BOA. DH. EUM. THR., 77/8, ek 6, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912).

¹⁸³ BOA. DH. EUM. THR., 77/8, ek 1, ek 11, 2 Cemaziy'el-ahir 1330 (19 Mayıs 1912).

¹⁸⁴ BOA. DH. EUM. MTK., 3/23, 2 Nisan 1329 (15 Nisan 1913).

¹⁸⁵ Söz konusu para Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılmasıyla muhtemelen unutulmuş ve daha sonraki belgelerde bahsedilmemiştir. BOA. DH. EUM. MTK., 75/13, ek 1, ek 3, ek 4, 7 Kanûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1914).

Van vilâyetinde de görüldüğü gibi bazen toplanılan paralar o vilâyetin veyahut sancağın acil giderleri için sarf edilmekteydi ve bu durumda tayyare ianesi için toplanan paralar ya merkeze gönderilmiyor ya da gecikmeli bir şekilde gönderilmekteydi¹⁸⁶.

2.3.2.9. Ankara Vilâyeti'nde Toplanan Tayyare İanesi

Ankara polis müdüriyeti tayyare ianesi için 12000 kuruş taahhütte bulunmuş ve bu parayı dört taksit olarak vereceklerini bildirmişlerdir¹⁸⁷. Müdüriyet ilk taksit için 12 Nisan'da 1512 kuruş göndermiştir¹⁸⁸. Mayıs ayında 1152 kuruş 30 para, Haziran ayında da 1857 kuruş Ankara polis müdüriyetinden tayyare ianesi olarak DOMMC'ne gönderilmiştir¹⁸⁹. Ayrıca Erzurum polis mektebinde eğitim için bulunan personellerinden söz konusu iane talep edilmemiş, Erzurum polis müdüriyeti tarafından bu iane kendilerinden alınmıştır¹⁹⁰.

Ankara vilâyeti polis müdüriyeti toplamda 4521 kuruş 30 para gönderdikten sonra, polislerin maddi sıkıntılar çektiklerini ve artık geri kalan tayyare ianesinin bakiyesini gönderemeyeceklerini bildirmiştir¹⁹¹. Van vilâyetinde de aynı durum meydana gelmiş ve Emniyet-i Umumiye veya Dâhiliye Nezâreti söz konusu polis merkezlerine herhangi bir yaptırım uygulamamıştır.

2.3.2.10. Adana Vilâyeti'nde Toplanan Tayyare İanesi

Adana polis merkezi tayyare ianesi için memurlarının üç aylık maaşlarının %5'i olan 7012 kuruşu taahhüt etmiştir. Müdür vekili Kemal Bey gönderdiği telgrafta taahhüt edilen miktarın Temmuz ayına kadar ödeneceği belirtilmiştir¹⁹². Fakta Adana polis

¹⁸⁶ BOA. DH. EUM. THR., 80/38, 15 Ağustos 1328 (28 Ağustos 1912).

¹⁸⁷ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

¹⁸⁸ BOA. DH. EUM. THR., 101/64, 12 Nisan 1328 (25 Nisan 1912).

¹⁸⁹ BOA. DH. EUM. MH., 35/77, 23 Haziran 1328 (6 Temmuz 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/23, ek 1, 10 Haziran 1328 (23 Haziran 1912).

¹⁹⁰ BOA. DH. EUM. THR., 78/3, ek 5, 20 Mayıs 1328 (2 Haziran 1912).

¹⁹¹ BOA. DH. EUM. MH., 59/56, 10 Haziran 1329 (23 Haziran 1913).

¹⁹² BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 31, ek 65, 21 Mart 1328 (3 Nisan 1912).

merkezi taahhüt edilen miktardan sadece 30 Osmanlı lirası gönderebilmiştir. Bu da 3240 kuruşa denk gelmektedir¹⁹³.

Tayyare ianeleri toplanan merkezlerin çoğunda bir defter tutularak kimin ne kadar verdiği, kime ne kadar para düştüğü gibi kayıtlar bu defterde tutulmaktaydı. Adana polis merkezi müdürü Kemal Bey, Konya'ya atanmış ve esnada tutulan tayyare ianesi defteri kaybolmuştur. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Adana vilâyetinin tayyare ianesi olarak taahhüt ettikleri meblağın bakiyesi olan 3772 kuruşun gönderilmesini istemiştir. Ancak kalan bakiyenin tahsilinin mümkün olmadığı, defteri kaybettiklerinden dolayı bakiyeyi hangi polislerden alacaklarını bilmediklerini ve bu yüzden tahsilin mümkün olmayacağını belirtmiştir¹⁹⁴. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Adana vilâyeti polis merkezine bir yaptırım yapmamıştır. Fakat birkaç defa tayyare ianesi bakiyesini göndermeleri için baskıda bulunmuşsa da bunun bir çözüm getirmediği incelenen belgelerden anlaşılmaktadır¹⁹⁵.

2.3.2.11. İçel Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi

İçel Sancağı tayyare ianesi toplanılmasına karar verdiklerini, bunun için ne kadar meblağın toplanılacağına belirlenmesi için bir tayyarenin fiyatının ne kadar olduğu Dâhiliye Nezâreti'ne sorulmuştur. Vilâyet ve sancaklara gönderilen tahrirlerde, bir tayyare fiyatının yedek parçalarıyla beraber 2500 liraya mal olduğu bildirilmiştir¹⁹⁶. İncelenen kaynaklarda İçel Sancağı'ndan ne kadar iane toplandığı bilgisine rastlanmamıştır.

¹⁹³ BOA. DH. EUM. THR., 79/27, ek 4, ek 40, Haziran 1328 (1912); BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 22, 7 Temmuz 1328 (20 Temmuz 1912).

¹⁹⁴ BOA. DH. EUM. MTK., 3/31, 6 Temmuz 1329 (19 Temmuz 1913).

¹⁹⁵ BOA. DH. EUM. MTK., 75/13, ek 1, ek 4, Kanûn-ı sâni 1329/Kanûn-ı evvel 1330 (Aralık 1913/Ocak 1914).

¹⁹⁶ BOA. DH. MTV., 4/48, Mart 1328 (Mart 1912); BOA. DH. MTV., 48/2, 19 Mart 1328 (1 Nisan 1912).

2.3.2.12. Tarsus Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi

Tarsus'ta tayyare ianesini teşvik etmek adına bir at yarışı düzenlenmiştir. Yarışı İsmail Efendi adında bir at sahibi kazanmış ve Harbiye Nezâreti de Dâhiliye Nezâreti'ne bir telgraf göndererek, yarışı kazanan İsmail Efendi'ye bir liyakat madalyası verilmesini istemiştir.

Düzenlen bu at yarışında, ne kadar iane toplandığıyla ilgili bir malumat verilmemekle birlikte, Tarsus da sancak adına alınacak bir tayyare için iane toplandığı anlaşılmaktadır¹⁹⁷.

2.3.2.13. Erzurum Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi

Osmanlı coğrafyasının bazı merkezlerinde polis mektepleri mevcuttu. Bu merkezlerden birisi de Erzurum vilâyetidir. Bu dönemde Erzurum merkez nüfusu 43,000 vilayete bağlı sancak ve kazalar ile birlikte 653,853 nüfusa sahipti¹⁹⁸. Erzurum'da bulunan polis mektebinde görevli polis memuru Turan imzasıyla gönderilen telgrafta tayyare ianesi olarak 2610 kuruşu taahhüt etmişlerdir¹⁹⁹.

Erzurum polis mektebi topladığı tayyare ianesi için bir defter tutmuş ve buraya kimden ne kadar iane alındığını kaydetmiştir. Alınan kayıtlar peyderpey Dersaadet'e, iane komisyonuna gönderilmekteydi. Polis mektebi ilk defa Nisan ayında 106 kuruş göndermişti²⁰⁰. Erzurum polis mektebi tayyare ianesi için tuttuğu defteri de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne göndermiştir. Gönderilen defterde de görüldüğü gibi Erzurum dışından mektebe eğitim için gelenlerden de tayyare ianesi alınmıştır. Erzurum'a eğitim için gelenler Mamuratül'aziz, Van ve Bitlis vilâyetlerinden gelmiş olup sayıları 20 kişidir.

¹⁹⁷ BOA. DH. KMS., 23/32, 27 Mayıs 1330 (9 Haziran 1914).

¹⁹⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, Haz. Cem Behar, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Tarihi İstatistikler Dizisi, C. II, Ankara 1996, s. 33, 47.

¹⁹⁹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 55, 27 Mart 1328 (9 Nisan 1912).

²⁰⁰ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 11, 22 Mart 1328 (4 Nisan 1912).

Tablo 11: Erzurum Vilâyeti tayyare ianesine iştirak edenlerin listesi²⁰¹.

Esami	Kuruş
Mektep müdürü Bedri Bey	108
Mektep Muallimi İsmail Bey	108
Mektep Kolağası Bayram Bey	86
Dâhiliye komiseri İbrahim Efendi	52/20 Kuruş/Para
Dâhiliye komiseri Mehmet Hayrettin Efendi	52/20
Muhasebeci Mustafa Efendi	31/20
Van mürettebatından Polis memuru Müştak Efendi	40
Mamuretül'aziz mürettebatından komiser muavini Mehmet Nuri Efendi	26/10
Mamuretül'aziz mürettebatından polis memuru İbrahim Halil Efendi	21
Mamuretül'aziz mürettebatından polis memuru Mustafa Hayri Efendi	21
Mamuretül'aziz mürettebatından polis memuru Sıtkı Efendi	21
Van mürettebatından polis memuru Hüseyin Efendi	21
Van mürettebatından polis memuru Haşim Efendi	21
Bitlis mürettebatından polis memuru Mehmet Efendi	20
Erzurum mürettebatından polis memuru Efendi	20
Erzurum mürettebatından polis memuru Mehmet Efendi	20
Erzurum mürettebatından polis memuru Ahmet Cemil Efendi	20
Erzurum mürettebatından polis memuru Sıdkı Efendi	20
Bitlis mürettebatından polis memuru Hamit Efendi	10/20
Bitlis mürettebatından polis memuru Mehmet Emin Efendi	10/20
Bitlis mürettebatından polis memuru Mehmet Sait Efendi	10/20
Bitlis mürettebatından polis memuru Fikri Efendi	10/20
Bitlis mürettebatından polis memuru Ziya Efendi	10/20
Bitlis mürettebatından Yusuf Efendi	10/20
Mamuretül'aziz mürettebatından polis namzedi Vasıf Efendi	10/20
Mamuretül'aziz mürettebatından polis namzedi Tevfik Efendi	10/20
Mamuretül'aziz mürettebatından polis namzedi Ahmet Efendi	10/20
Mamuretül'aziz mürettebatından polis namzedi Hakkı Efendi	10/20
Mamuretül'aziz mürettebatından polis namzedi Ali Efendi	10/20
Mamuretül'aziz mürettebatından polis namzedi İsmail Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi Mahir Efendi	11/10
Erzurum mürettebatından Hıdır Seyit Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi Mahmut Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi Mustafa Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi İlyas Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi Ali Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi Tevfik Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi Hüseyin Efendi	10/20
Erzurum mürettebatından polis namzedi İsmail Efendi	10/20

²⁰¹ Tahsilatlar üzerinde yaptığımız hesaplama göre 40 para 1 kuruşa denk gelmektedir, BOA. DH. EUM. THR., 76/46, ek 3, ek 4, Nisan 1328 (1912).

Mektep aşçıbaşı Abdülkerim Ağa	21
Mektep aşçıbaşı Dursun Ağa	10/20
Kethüdacı Arslan Ağa	21
Hademe Refik	20
Hademe Hakkı	15/30
Hademe Turan	10/20
Hademe Necip	10/20
Mektep Hademesi Osman	10/20
Erzurum Mürettebatından polis namzedi Ömer Efendi	10/20
Erzurum Mürettebatından polis namzedi Fazıl Efendi	10/20
Erzurum Mürettebatından polis namzedi Edip Efendi	10/20
Erzurum Mürettebatından polis namzedi Abdülrahman Efendi	10
Erzurum Mürettebatından polis namzedi İbrahim Hakkı Efendi	10
Erzurum Mürettebatından polis namzedi Ziya Efendi	10
Posta masrafı	6/20
Yekûn:	1116 kuruş 10 para

Yukarıda adı geçenlerin verdikleri para birkaç taksitle merkeze gönderilmiştir. 1857 kuruş da ayrı bir postayla DOMMC tayyare ianesi komisyonuna teslim edilmiştir. Başka yerlerde tahsilde bulunan talebe polislerden kesinti yapılmadığı da bildirilmiştir²⁰². Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti verdiği cevapta, gönderilen paranın DOMMC iane komisyonuna teslim edildiği bildirilmiştir²⁰³.

Erzurum polis mektebi Haziran 1912 tarihine kadar taahhüt edilen 2610 kuruştan 1944 kuruş göndermiştir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti geri kalan 666 kuruşun ianenin gönderilmesi için farklı zamanlarda dört defa hatırlatmada/uyarıda bulunmuştur²⁰⁴. Erzurum'dan gelen en son iane parası 1915 yılında 122 kuruş olarak Harbiye Nezâreti'ne gönderilmiştir²⁰⁵.

²⁰² BOA. DH. EUM. THR., 78/23, Mart 1328 (1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 71, 20 Mart 1328 (2 Nisan 1912).

²⁰³ BOA. DH. EUM. MH., 100/103, ek 5, 28 Mart 1331 (10 Nisan 1915).

²⁰⁴ BOA. DH. EUM. MH. 246/44, ek 2; BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MTK., 75/13, 7 Kânûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1913).

²⁰⁵ BOA. DH. EUM. MH., 100/103, ek 3, 12 Mart 1331 (25 Mart 1915).

2.3.2.14. Bitlis Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tayyare ianesi hakkında gerekli bilgiyi Bitlis vilâyeti polis müdüriyeti ile paylaşmış ve oradaki polis memurları, komiser ve diğer çalışanların maaşlarından %5'lik bir kesinti yaparak göndermesini istemiştir²⁰⁶.

Bitlis polis müdürü Hüseyin Bey de verdiği cevapta en kısa sürede bir defaya mahsus olmak üzere maaşlardan kesinti yapılarak tayyare ianesinin Dersaadet'e göndereceklerini bildirmiştir. Nitekim Bitlis vilâyeti polis merkezi Ekim 1912 tarihine kadar 1000 kuruş tayyare ianesi olarak DOMMC'ne göndermiştir. Ancak tutulan herhangi bir iane defterine rastlanmadığı için kimden ne kadar iane alındığı bilinmemektedir²⁰⁷. Bitlis polis müdüriyeti 1913 Haziran ayında 540 kuruşa denk gelen 20 mecdiye daha iane göndermiştir²⁰⁸. DOMMC'ne teslim edilerek karşılığında alınan makbuzun komisyon-ı mahsus adıyla bir yerde saklandığı ve daha sonra gönderileceği bilgisi Bitlis polis müdüriyetine verilmiştir²⁰⁹.

Bitlis vilâyeti polis müdüriyeti tayyare ianesi olarak ne kadar taahhüt ettiğini incelenen belgelerde saptanmamıştır. Fakat gönderilen telgraflardan anlaşıldığına göre toplamda 1540 kuruşun gönderildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Erzurum polis mektebinde eğitimde bulunan Bitlis polis müdüriyetine bağlı yedi memurdan 83 kuruş tayyare ianesi alınmıştır²¹⁰.

2.3.2.15. Mamuretül'aziz Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi

Mamuretül'aziz vilâyeti polis müdüriyeti tayyare ianesi olarak 2010 kuruş taahhüt etmiş ve bu parayı on beş gün içerisinde taktim edeceklerini bildirmiştir²¹¹. Fakat vilâyet polis müdüriyeti sadece 1721 kuruşu DOMMC'ne göndermiştir²¹².

²⁰⁶ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 45, 15 Nisan 1328 (28 Nisan 1912).

²⁰⁷ BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3.

²⁰⁸ Mecidiye: Bir Osmanlı altınının beşte biri değerindeki gümüş para. Bkz. *Tarih Terimleri Sözlüğü...s.* 92.

²⁰⁹ BOA. DH. EUM. MTK., 6/22; 28 Haziran 1329 (11 Temmuz 1913); BOA. DH. EUM. MTK., 6/17, 9 Haziran 1329 (22 Haziran 1913).

²¹⁰ BOA. DH. EUM. THR., 76/46, ek 3, ek 4, Nisan 1328 (1912).

²¹¹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 79, 23 Mart 1328 (5 Nisan 1912).

²¹² BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 24, 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912); BOA. DH. EUM. THR., 79/30, ek 2, 14 Temmuz 1328 (27 Temmuz 1912).

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti taahhüt edilen 2010 kuruş tayyare ianesinden 289 kuruş bakiyenin kaldığını ve Mamuretül'aziz vilâyeti polis müdüriyetinden bunun gönderilmesini istemiştir²¹³. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne Mamuretül'aziz polis müdürünün verdiği cevapta, söz konusu herhangi bir bakiyenin kalmadığı bildirilmiştir. Zira gerekçe olarak Erzurum polis mektebinde eğitimde olan 11 memurun ilk başta hesaba katılarak ona göre taahhütte bulunulduğunu ancak memurların Erzurum'da tayyare ianesini verdikleri için onlardan ikinci defa tayyare ianesi alınmayacağı bildirilmiştir²¹⁴. Gerçekten de diğer belgeler göz önüne alındığında Erzurum polis mektebinde bulunan Mamuretül'aziz polis memurlarından tayyare ianesi adı altında kesinti yapılmıştır. Ancak yapılan kesinti miktarı 126 kuruştur. Emniyet-i Umumiye müdüriyeti'nin istediği bakiye ise 289 kuruştur. Geriye 163 kuruş kalmış fakat Mamuretül'aziz polis müdüriyetinin söz konusu bu bakiyenin vermediği anlaşılmaktadır²¹⁵.

2.3.2.16. Urfa Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Bu dönemde Halep vilâyetine bağlı bulunan Urfa sancağı tayyare ianesi için 335 kuruş 30 para taahhütte bulunmuştur. Urfa sancağı Mayıs ayında 334 kuruş 30 para Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne göndermiştir²¹⁶. Taahhüt edilen miktardan 1 kuruş eksik gönderildiği görülmektedir. Bazı belgelerde sadece 10 para eksik gönderildiği bilgisi verilmişse de geri kalan bu bakiyenin tamamlanması için merkezden herhangi bir uyarı gitmemiştir²¹⁷.

²¹³ BOA. DH. EUM. MTK., 75/13, 7 Kânûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1913).

²¹⁴ BOA. DH. EUM. MTK., 5/19, 12 Ağustos 1329 (25 Ağustos 1913).

²¹⁵ BOA. DH. EUM. THR., 76/46, ek 3, ek 4, Nisan 1328 (1912).

²¹⁶ BOA. DH. EUM. MH., 35/22, 8 Mayıs 1328 (21 Mayıs 1912).

²¹⁷ BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3.

2.3.2.17. Karesi Sancağı'ndan Gönderilen Tayyare İanesi

Müstakil bir sancak durumunda olan Karesi sancağı polis merkezi, tayyare ianesi için 1000 kuruş taahhütte bulunmuştur²¹⁸. Karesi sancağı Polis merkezinden ilk olarak Nisan ayında 854 buçuk kuruş²¹⁹, Mayıs ayında da 60 kuruş tayyare ianesi adıyla Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiştir. Buraya gönderilen paralar DOMMC'ne teslim edilmiştir²²⁰.

Taahhüt edilen tayyare ianesinin geri kalan bakiyesi ancak 1913'ün Ocak ayında tamamlanabilmiştir. 86 kuruşun 80 kuruşu gönderilmiş, geriye 4 kuruş kalmışsa da bunun için merkezden ödeme talimatı gitmemiştir²²¹. Gönderilen iane paraları için tutulan defter de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiştir.

Tablo 12: Karesi Sancağı'ndan Gönderilen Tayyare İanesi Defteri²²².

Esami-i Memurin	Kuruş/Para
Liva komiseri Mehmet Zeki Bey	37 kuruş (37/20) 20 para
Merkez komiseri Tevfik Efendi	30
Merkez komiser muavini Ahmet Hamdi Efendi	25
Merkez komiser muavini Vasıt Efendi	25
Merkez polis memuru Haşim Efendi	20
Merkez polis memuru Nuri Efendi	20
Merkez polis memuru Kemal Efendi	20
Merkez polis memuru Raşit Efendi	20
Merkez polis memuru	20
Merkez polis memuru Beşar Efendi	20
Merkez polis memuru Abdülrahman Efendi	20
Merkez polis memuru Mustafa Efendi	20
Merkez polis memuru Rıfat Efendi	20
Merkez polis memuru Hurşit Efendi	20
Merkez polis memuru Minas Efendi	10
Bandırma komiseri Mehmet Nesimi Efendi	30
Bandırma komiser muavini Şükrü Efendi	-
Bandırma polis memuru Kazım Efendi	20

²¹⁸ BOA. DH. EUM. MH., 3/44, ek 17, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

²¹⁹ Yarım kuruş 20 para etmektedir.

²²⁰ BOA. DH. EUM. THR., 77/5, 14 Nisan 1328 (27 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 35/45, 12 Mayıs 1328 (25 Mayıs 1912).

²²¹ BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3.

²²² BOA. DH. EUM. THR., 77/5, ek 4, Nisan 1328 (1912).

Bandırma polis memuru Hüseyin Efendi	20
Bandırma polis memuru Hafız Mehmet Efendi	20
Bandırma polis memuru	20
Ayvalık komiseri Sadettin Efendi	29
Ayvalık komiser muavini Mustafa Efendi	25
Ayvalık Polis memuru İbrahim Efendi	20
Ayvalık Polis memuru Sabri Efendi	20
Ayvalık Polis memuru	20
Ayvalık Polis memuru Hulusi Efendi	20
Ayvalık Polis memuru Mümin Efendi	20
Ayvalık Polis memuru Hilmi Efendi	20
Ayvalık Polis memuru Hüsnü Efendi	20
Nakl-i Yekûn:	631/20
Sındırgı ²²³ Komiser Muavini Cafer Efendi	25
Polis memuru Efendi	20
Burhaniye ²²⁴ komiser muavini Salih Efendi	28
Edremit Komiser Muavini İbrahim Efendi	25
Edremit Polis Memuru Mustafa Efendi	-
Edremit Polis Memuru İbrahim Efendi	-
Edremit Polis Memuru Ferit Efendi	-
Erdek Komiser Muavini Talat Efendi	-
Erdek Polis Memuru Hasan Efendi	-
Erdek Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	-
Erdek Polis Memuru Osman Efendi	-
Erdek Polis Memuru Abdülkerim Efendi	-
Gönen Komiser Muavini Namık Efendi	-
Gönen Polis Memuru Rıza Efendi	-
Gönen Polis Memuru Musi? Efendi	20
Balya ²²⁵ Komiser Muavini Sadık Efendi	25
Balya Polis memuru Salih Efendi	20
Balya Polis Memuru Ali Osman Efendi	20
Yekûn: 854 Kuruş 20 Para	

2.3.2.18. İzmit Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Müstakil bir sancak olan İzmit sancağı, tayyare ianesi olarak 982 kuruş 20 para taahhütte bulunmuş ve bunun Nisan ayı içerisinde merkeze göndereceğini Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bildirmiştir²²⁶.

²²³ Karesi Sancağı'na bağlı kaza. Bkz. *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Hazırlayan: Tahir Sezen, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 445.

²²⁴ Karesi Sancağı'na bağlı kaza. Bkz. *Osmanlı Yer Adları...*, s. 95.

²²⁵ Karesi Sancağı'na bağlı kaza. Bkz. *Osmanlı Yer Adları...*, s. 62.

İzmit sancağı söz konusu ianenin bir taksitini 835 kuruş olarak göndermiştir. Geriye kalan bakiyenin Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından istenmesiyle bu bakiye de Temmuz ayında gönderilmiştir. Böylece taahhüt edilen 982 kuruş 20 para tamamlanmıştır. Ayrıca Bazı yerlerde ianeler mecrediye altınıyla da gönderildiği görülmüştür. İzmit sancağı polis müdüriyeti de ianenin bir kısmını mecrediye altınıyla ödemiştir²²⁷.

Tablo 13: İzmit Sancağı Polis Merkezi'nin Bazı Mensuplarının Verdikleri Tayyare İanesi İçin Düzenlenen Defter²²⁸.

Esami	Kuruş/Para
İzmit polis merkezi memuru Nafiz Bey	35
Üçüncü komiser Mehmet Rüştü Efendi	15
Komiser muavini İshak Efendi	12/20 Kuruş/Para
Polis Mehmet Nuri Efendi	10
Polis Mehmet seni? Efendi	10
Polis Osman Efendi	10
Polis Hasan Hüsnü Efendi	10
Polis Cemal Efendi	10
Polis İsmail Efendi	10
Polis Agsub? Efendi	10
Polis Mustafa Hilmi Efendi	10
Polis Agâh Efendi	10
Polis Ömer Efendi	10
Polis Nureddin Efendi	20
Adapazarı üçüncü komiseri Bahri Hilmi Efendi	15
Adapazarı komiser muavini Raşit Efendi	12/20
Polis Hulusi Efendi	10
Polis Halim Efendi	10
Polis Ahmet Sabri Efendi	10
Polis Mehmet Şevki Efendi	10

²²⁶ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

²²⁷ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 51, 27 Mart 1328 1328 (9 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 14, 2 Temmuz 1328 (15 Temmuz 1912).

²²⁸ Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü, gönderilen iane defterlerinin ardından merkezlere ianenin teslim alındığıyla ilgili bazen bilgiler verdiği de görülmektedir. Nitekim İzmit sancağı polis merkezine 28 Nisan'da gönderdiği yazıda: "Tayyare ianatu olarak İzmit Sancağı polis merkezinden gönderilen 300 kuruşun DOMMC Merkez-i Umumiyesi'ne teslim edildiğini" bildirmiştir. Bkz., BOA. DH. EUM. THR., 76/49, ek 4, ek 7, Nisan 1328 (1912); BOA. DH. EUM. THR., 79/13.

Polis İsmail Hakkı Efendi	10
Polis İbrahim Ethem Efendi	10
Polis Arda? Efendi	10
20 Mecidiye Kuruş Hesabıyla 300 Kuruştur²²⁹.	Yekûn: 300 Kuruş

2.3.2.19. Kale-i Sultâniye'den Gelen Tayyare İanesi

Biga sancak merkezi olan Kale-i Sultâniye Polis Merkezi, tayyare ianesi olarak 690 kuruş 20 para taahhütte bulunmuştur²³⁰. Burada ilginç bir şekilde diğer merkezlerde görülen durumun aksine taahhüt edilen miktardan 27 kuruş 10 para fazladan para gönderilmiştir²³¹. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti gönderilen tayyare ianesinin DOMMC'ne teslim edildiği bilgisini Kale-i Sultâniye polis merkezine de sonradan göndermiştir²³².

2.3.2.20. Bolu Sancağı'dan Gelen Tayyare İanesi

Müstakil sancak statüsünde bulunan Bolu sancağı polis teşkilatı olarak 500 kuruş tayyare ianesi için taahhüt etmiştir²³³. Fakat DOMMC'nde tutulan kayıtlara bakıldığında Bolu Sancağı Polis Müdüriyeti'nden 800 kuruşun gönderildiği anlaşılmaktadır²³⁴.

2.3.2.21. Aydın Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Aydın vilâyet ve İzmir polis merkezinin tayyare ianesi olarak ne kadar taahhüt ettiklerine rastlanılmamıştır. Ancak 1912 Temmuz ayında 50 Osmanlı lirasını tayyare ianesi olarak DOMMC'ne göndermişlerdir. İzmir'den gönderilen para polis müdürü

²²⁹ Burada verilen bilgiye göre 300 kuruşun 20 mecidiyeye karşılık geldiği belirtilmiştir, o halde 1 mecidiye 15 kuruşa tekabül etmektedir ve $15 \times 20 = 300$ kuruştur.

²³⁰ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

²³¹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 16, 2 Temmuz 1328 (15 Temmuz 1912).

²³² BOA. DH. EUM. THR., 76/52, 79/14 16 Nisan 1328 (29 Nisan 1912)/ Temmuz 1912.

²³³ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 73, 20 Mart 1328 (2 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. THR., 79/28.

²³⁴ BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 26, 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912); BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3; BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

Cemal imzasıyla gönderilmiştir. Bu dönemde İzmir Aydın vilâyetinin merkez sancağıydı. Gönderilen meblağ 5400 kuruş etmektedir²³⁵.

2.3.2.22. Çatalca Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Çatalca Serkomserliği'nden tayyare ianesi için taahhüt vermesini istemiş, Çatalca Serkomiserliği de verdiği cevapta 320 kuruş taahhütte bulunmuştur²³⁶. Ancak bunun öncesinde Çatalca Serkomiserliği tayyare ianesi için memurlardan ne kadar bir kesinti yapacağını öğrenmeye çalışmış ve bu yüzden de Emniyet-i Umumiye ile bir dizi yazışmalar sonucunda bu soruların cevabını almıştır²³⁷. Buna göre Çatalca polis merkezinde çalışanların maaşlarından bir defaya mahsus olmak üzere %5'lik bir kesinti yapıp, üç taksit şeklinde DOMMC'ne gönderilmiştir²³⁸. İlk taksit olarak 125 kuruş gönderilmiş, geri kalan 195 kuruş da iki taksitte gönderilmiştir. Ancak Bolu sancağında olduğu gibi buradan da fazladan 16 kuruş 20 para gönderilerek toplamda 336 kuruş 20 para teslim edilmiştir²³⁹.

2.3.3. Balkanlar'dan Gönderilen Tayyare İaneleri

Osmanlı'nın Balkanlar'da kalan son toprakları olan Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra ve Kosova vilâyeti ve bunlara bağlı sancak ve kazalarından toplamda 24,954 kuruş tayyare ianesi DOMMC'ne teslim edilmiştir. Belki de Osmanlı payitahtına Balkanlar'dan en son gelen para söz konusu tayyare ianesi paralarıdır. Çünkü Trablusgarp Savaşı'nın hemen akabinde Balkan Savaşları patlak vermiş ve Osmanlı sahip olduğu son Balkan topraklarını da kaybetmiştir.

²³⁵ BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 28, 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912); BOA. DH. EUM. THR. 79/25, 2 Temmuz 1328 (15 Temmuz 1912); Sezen, 2006: 260.

²³⁶ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 23, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

²³⁷ BOA. DH. EUM. THR. 75/54, 26 Mart 1328 (8 Mart 1912).

²³⁸ BOA. DH. EUM. THR., 75/54, ek 3, 26 Mart 1328 (8 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. THR., 76/51, 8 Nisan 1328 (21 Nisan 1912).

²³⁹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/34.

2.3.3.1. Selânik Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Selanik vilâyetinden tayyare ianesi için ne kadar para toplanacağı ve ne zaman gönderilebileceği konusunda bilgi verilmesini istemiştir. Selanik polis müdüriyetinde polis müdürü Haydar Bey'in verdiği cevapta 7405 kuruşun taahhüt edildiği ve bundan daha fazla toplanabileceğini belirtmiştir. Nitekim gerçekten de taahhüt edilen miktardan 1527 kuruş 30 para fazla gönderilmiştir. Böylelikle toplamda 8932 kuruş 20 para Selanik vilâyeti polis müdüriyetinden DOMMC'ne gönderilmiştir. Bu arada DOMMC'ne gönderilen para iane komisyonu reisi Celal isminde birine teslim edildiği anlaşılmaktadır²⁴⁰. 155 kuruş 20 para, 787 kuruş 30 para, 559 kuruş 10 para, 209 kuruş 10 para, 63 kuruş ve geri kalan da bir taksitte gönderilmiştir²⁴¹.

Bu dönemde Selanik'te bir polis mektebinin olduğu anlaşılmaktadır. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti söz konusu mektepten de tayyare ianesi için bir taahhütte bulunmasını istemiştir. Aslında Selanik vilâyetinden gönderilen tayyare ianelerini vilâyet merkezi polis memurlarının maaşlarından kesinti yaparak göndermiştir. Ancak Selanik polis mektebinden bazı efradın ianeye iştirak etmediği söylentilerinden dolayı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de harekete geçerek böyle bir istekte bulunmuştur. Selanik polis mektebi müdürü Zeynelabidin tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne verilen cevapta; iane vereceklerin vilayetten maaşlarının kesildiği, bu yüzden de mektepçe ianeyi vermeyeceklerini bildirmektedir. *Mektep müdavimlerinden iane vermeğe razı olanların ianesi mensup oldukları vilayetçe kat' edilmekte olduğundan mektepçe tekraren kat'i muvafık görülmediği maruzdur* denilerek iane gönderilmeyeceğini bildirmiştir²⁴². Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bunun üzerine verdiği cevapta; mektepte olanlardan tekrar tayyare ianesinin toplanmaması konusunda hemfikir olduklarını yalnız vilayetçe iane kesilmeyen mektep mensuplarının tespit edilerek bunlardan kesinti yapılması istenmiştir²⁴³. Bunun üzerine vilayetçe tayyare

²⁴⁰ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. THR., 76/13, ek 1, ek 3, 8 Mart 1328 (21 Nisan 1912).

²⁴¹ BOA. DH. EUM. MH., 35/46, 19 Mayıs 1328 (1 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/73, 12 Haziran 1328 (25 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 10, 12 Haziran 1328 (25 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/36/62, Haziran 1328 (1912).

²⁴² BOA. DH. EUM. THR., 76/6, ek 1, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

²⁴³ BOA. DH. EUM. THR., 76/6, ek 3, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912).

ianesi için kesinti yapılmayanlar tespit edilerek 559 kuruş 10 para mektep tarafından gönderilmiştir²⁴⁴.

Tablo 14: Selanik Vilâyeti'ne Bağlı Sancak ve Kazalarından Gelen Tayyare İaneleri²⁴⁵.

Merkez: 4011 Kuruş

Mülhakat: 2883 Kuruş 20 Para

Yekûn: 7394 Kuruş 20 Para

Kavala	Komiser-i Salis Salih Efendi	38
	Polis Memuru 16 Numaralı Yunus Efendi	19
	Polis Memuru 64 Numaralı Sadık Efendi	19
	Polis Memuru 79 Numaralı Ali Rıza Efendi	19
	Polis Memuru 159 Numaralı Cumhuriyet Efendi	19
	Polis Memuru 174 Numaralı Hafız Sadık Efendi	19
	Polis Memuru 184 Numaralı Ahmet Hamdi Efendi	19
	Polis Memuru 224 Numaralı Kerim Efendi	19
	Polis Memuru 265 Numaralı Ali Rıza Efendi	19
	Polis Memuru 148 Numaralı Mahmut Efendi	19
	Polis Memuru 309 Numaralı Besim Efendi	19
	Polis Memuru 67 Numaralı Ahmet Rüştü Efendi	19
	Polis Memuru 73 Numaralı Arif Efendi	19
	Yekûn:	266 Kuruş
Siroz	Komiser-i Salis İbrahim Efendi	38
	Komiser-i Salis Hafız Ahmet Efendi	38
	Polis Memuru 1 Numaralı Salim Efendi	19
	Polis Memuru 20 Numaralı Ahmet Efendi	19
	Polis Memuru 87 Numaralı Murat Efendi	19
	Polis Memuru 100 Numaralı Agus Efendi	19
	Polis Memuru 114 Numaralı Ali Efendi	19
	Polis Memuru 61 Numaralı Astfan? Efendi	19
	Polis Memuru 147 Numaralı Hasan Efendi	19
	Polis Memuru 153 Numaralı Akif Efendi	19
	Polis Memuru 155 Numaralı Mustafa Efendi	19
	Polis Memuru 164 Numaralı Habil Efendi	19
	Polis Memuru 171 Numaralı	19

²⁴⁴ BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3.

²⁴⁵ BOA. DH. EUM. THR., 77/18, ek 3, ek 4, Nisan 1328 (1912); BOA. DH. EUM. THR., 77/50, ek 8, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912).

Siroz	Polis Memuru 152 Numaralı Hüsni Efendi	19
	Polis Memuru 21 Numaralı Ethem Efendi	19
	Polis Memuru 28 Numaralı Müstan Efendi	19
	Polis Memuru 26 Numaralı Ahmet Hamdi Efendi	19
	Polis Memuru 178 Numaralı Emin Efendi	19
	Polis Memuru 212 Numaralı	19
	Polis Memuru 255 Numaralı Osman Efendi	19
	Polis Memuru 266 Numaralı Mustafa Efendi	19
	Polis Memuru 317 Numaralı Hüsni Efendi	19
	Polis Memuru 200 Numaralı İbrahim Şükrü Efendi	19
	Polis Memuru 282 Numaralı İbrahim Efendi	19
	Polis Memuru 316 Numaralı Halil Efendi	19
	Yekûn:	513 Kuruş
	Komiser-i Salis 17 Numaralı Mahmut Efendi	38
	Polis Memuru 69 Numaralı	19
Nevrekop	Polis Memuru 104 Numaralı Hüseyin Hüsni	19
	Polis Memuru 154 Numaralı Ahmet Hamdi	19
	Polis Memuru 123 Numaralı Ahmet Fikri Efendi	19
	Yekûn:	114
	Muavin Numarası 4 Tevfik Efendi	28/20
Razlık	Polis Memuru 2 Numaralı Ahmet Efendi	19
	Polis Memuru 227 Numaralı Cemal Efendi	19
	Polis Memuru 169 Numaralı	19
Yekûn:	85 Kuruş 20 Para	
Ağustos Nahiyesi	Komiser Muavini 19 Numaralı Hamdi Efendi	30
	Polis Memuru 205 Numaralı Mehmet Efendi	20
	Polis Memuru 234 Numaralı Ahmet Kemal Efendi	20
	Yekûn:	70
Karis	Komiser Muavini Kanber? Efendi	30
	39 Numaralı Polis Mehmet Nuri Efendi	20
	72 Numaralı Polis Dimitri Efendi	20
	80 Numaralı Polis Hüsni Efendi	20
	Yekûn:	90 Kuruş
	Üçüncü Komiser Hüseyin Avni Efendi	41/20
	Polis Muavini 4 Numaralı Ali Rıza Efendi	20
	Polis Muavini 88 Numaralı Hüseyin Hilmi Efendi	20
Drama	Polis Muavini 108 Numaralı Hüsni Efendi	20
	Polis Muavini 176 Numaralı Osman Efendi	20
	Polis Muavini 284 Numaralı Hafız Mahmut Efendi	20
	Polis Muavini 74 Numaralı	20
	Polis Muavini 3 Numaralı Ali Efendi	20
	Yekûn:	181 Kuruş 20 Para
	Üçüncü Komiser Mahmut Efendi	40
	Polis Muavini 123 Numaralı Aziz Efendi	20

Drama	Polis Muavini 122 Numaralı Hasan Hulusi Efendi	20
Gevgili	Polis Muavini 160 Numaralı İbrahim Efendi	20
	Polis Muavini 165 Numaralı Hayri Efendi	20
	Yekûn:	120 Kuruş
	Muavin Salih Efendi	30
	Polis Muavini 240 Numaralı Hasan Efendi	20
Avrethisar	Polis Muavini 272 Numaralı Celal Efendi	20
	Polis Muavini 274 Numaralı Bilal? Efendi	20
	Yekûn:	90 Kuruş
	Komiser-i Salis Şevket Efendi	40
	Polis Memuru 49 Numaralı Ali Efendi	20
Vodina	Polis Memuru 97 Numaralı	20
	Polis Muavini 115 Numaralı Hasan Hüsnü Efendi	20
	Polis Muavini 233 Numaralı Beşar Efendi	20
	Yekûn:	120 Kuruş
	Komiser Muavini İsmail Efendi	30
Karacaâbâd	Polis Memuru 186 Numaralı Halil Efendi	20
	Yekûn:	50 Kuruş
	Komiser Muavini Mustafa Efendi	30
Kesriye (Kastoria)	Polis Memuru 162 Numaralı İbrahim Efendi	20
	Polis Memuru 156 Numaralı Kadri Efendi	20
	Polis Muavini 270 Numaralı Gorgi Efendi	20
	Yekûn:	90 Kuruş
	Komiser Muavini Ali Osman Efendi	30
	Polis Memuru 70 Numaralı İştirin? Efendi	20
Doyran	Polis Memuru 278 Numaralı Abbas Efendi	20
	Polis Memuru 271 Numaralı Avaram Efendi	20
	Yekûn:	90 Kuruş
	Komiser-i Salis İsmail Efendi	40
	Polis Memuru 28 Numaralı Abdülrahman Efendi	20
Karaferye	Polis Memuru 102 Numaralı Hayreddin Efendi	20
	Polis Memuru 251 Numaralı Kemal Efendi	20
	Polis Memuru 212 Numaralı Abdurrahman Efendi	20
	Yekûn:	120 Kuruş
Pravişta	Polis Memuru 58 Numaralı Hafız Ahmet Efendi	19
	Komiser-i Salis Ali Rıza Efendi	40
Lankaza (Lankadas)	29 Numaralı Polis Memuru	20
	Polis Memuru 22 Numaralı Hüseyin Hüsnü Efendi	20
	Polis Memuru 106 Numaralı Mustafa Efendi	20
	Yekûn:	100 Kuruş
	Komiser Muavini Mahmut Efendi	24/20
	Polis Memuru 16 Numaralı Selahaddin Efendi	20
Demirhisar	Polis Memuru 43 Numaralı Ali Rıza Efendi	20
	Polis Memuru 142 Numaralı Hüseyin Efendi	20
	Polis Memuru 262 Numaralı Nebil Efendi	20

Demirhisar	Yekûn:	104 Kuruş 20 Para
	Komiser Muavini Ahmet Fuat Efendi	30
	Polis Memuru 180 Numaralı Salim Efendi	20
Petriç	Polis Memuru 122 Numaralı Rüstem Efendi	20
	Polis Memuru 260 Numaralı Halil Efendi	20
	Yekûn:	90 Kuruş
Taşoz	Polis Memuru 116 Numaralı Mustafa Efendi	20
	Yekûn:	40 Kuruş
Tikveş	Polis Memuru 45 Numaralı Ahmet Rüştü Efendi	20
	Komiser-i Salis Şemseddin Efendi	40
	Polis Memuru 22 Numaralı Nazif Efendi	20
	Polis Memuru 89 Numaralı Yakub Efendi	20
	Polis Memuru 40 Numaralı Kazım Efendi	20
	Polis Memuru 289 Numaralı Hüseyin Efendi	20
Yekûn:	120 Kuruş	
Aynaroz	Muavin Adil Efendi	30
	Polis Memuru 35 Numaralı Mustafa Efendi	20
	Yekûn:	50 Kuruş
	Muavin Kamil Efendi	30
	Polis Memuru 11 Numaralı Timur? Efendi	20
Cuma-i Bâlâ	Polis Memuru 24 Numaralı Ethem Efendi	20
	Polis Memuru Mehmet Hilmi? Efendi	20
	Yekûn:	90 Kuruş
Ostrovçe	Muavin 13 Numaralı Ali Rıza Efendi	30
	Polis Memuru 5 Numaralı Davut Efendi	20
	Polis Memuru 311 Numaralı Osman Efendi	20
	Polis Memuru 181 Numaralı Mustafa Hayreddin Efendi	20
	Polis Memuru 215 Numaralı Mustafa Efendi	20
	Polis Memuru 213 Numaralı Agus Efendi	20
	Yekûn:	130 Kuruş
Menlik	Komiser Muavini Ali Şerani	30
	Polis Memuru 173 Numaralı Mehmet Seyid Efendi	20
	Polis Memuru 228 Numaralı İbrahim Efendi	20
	Yekûn:	70 Kuruş
Zihne	Muavin Mahmut Efendi	30
	Polis Memuru 12 Numaralı İbrahim Efendi	20
	Polis Memuru 30 Numaralı Tevfik Efendi	20
	Yekûn:	70 Kuruş
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Mehmet Reşat Efendi Bin Salih	10
Selanik Polis Mektebi'nde	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Mehmet Sadık Efendi Bin Yusuf	10
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Selim Efendi Bin İbrahim	10

Selanik Polis Mektebi'nde	Polis-i Namzet Zeynel Efendi Bin Hasan	10
	İkinci Komiser Ahmet Efendi	37/20
	Komiser Muavini Hayrettin Efendi	25
	Polis Memuru Süleyman Bin Mustafa	20
Draç Sancağı	Polis Memuru Hüsnü Efendi Bin Sadık	20
	Polis Memuru Süleyman Efendi Bin Ali Rıza	20
	Polis Memuru	20
	Polis Memuru Tom Efendi Veled-i Anistas	20
	Polis Memuru Ali Efendi Bin Hüseyin	20
	Yekûn:	222 Kuruş 20 Para

Tablo 15: Selanik Vilâyeti Tayyare İanesini Veren Polis Komiserlerinin Cetvelidir²⁴⁶.

Esami	Kuruş/Para
Merkez Vilayette Ser komiseri	60
İkinci Komiser Hasan Efendi	50
İkinci Komiser Müslüm Efendi	50
İkinci Komiser Hüseyin Kemal Efendi	50
İkinci Komiser Refik Efendi	50
Üçüncü Komiser Ali Rıza Efendi	40
Üçüncü Komiser İbrahim Efendi	40
Üçüncü Komiser Yusuf Efendi	40
Üçüncü Komiser Sait Efendi	40
Üçüncü Komiser Süleyman Efendi	40
Üçüncü Komiser Behlül Efendi	40
Üçüncü Komiser	40
Üçüncü Komiser Saadetin Efendi	40
Üçüncü Komiser Nihat Efendi	40
Üçüncü Komiser Çelebi Efendi	40
Üçüncü Komiser Mürtefi Efendi	40
Üçüncü Komiser İsmail Efendi	40
Üçüncü Komiser Nikoli Efendi	30
Üçüncü Komiser Adil Efendi	40
Üçüncü Komiser İsmail Efendi	40

²⁴⁶ BOA. DH. EUM. THR., 77/18, ek 1, ek 2, Nisan 1328 (1912); BOA. DH. EUM. THR., 77/66, ek 5, 27 Mayıs (13289 Haziran 1912).

Üçüncü Komiser Kemal Efendi		40
Komiser Muavini Mito Efendi		30
Komiser Muavini Mehmet Salim Efendi		30
Komiser Muavini Mustafa Efendi		30
Komiser Muavini Veli Efendi		30
Komiser Muavini Hasan Tahsin Efendi		30
Komiser Muavini Akif Efendi		30
Komiser Muavini Ali Rıza Efendi		30
Komiser Muavini Kemal Efendi		30
Komiser Muavini Ali Efendi		30
Yekûn:		1160 Kuruş
Komiser Muavini Ali Arif Efendi		30
Komiser Muavini Ali Bahri Efendi		30
	Numarası	
Polis Memuru Ali Efendi	10	20
Polis Memuru Fikri Efendi	277	20
Polis Memuru Salman Efendi	151	20
Polis Memuru Mustafa Efendi	59	20
Polis Memuru Hüseyin Efendi	219	
Polis Memuru Hasan Bahri Efendi	33	20
Polis Memuru Yusuf Efendi	129	20
Polis Memuru Hasan Tahsin Efendi	131	20
Polis Memuru Cemal	161	20
Polis Memuru Fahri Efendi	76	20
Polis Memuru Muammer Efendi	68	20
Polis Memuru Yusuf Efendi	194	20
Polis Memuru	257	20
Polis Memuru Salih Efendi	10	20
Polis Memuru Ahmet Efendi	232	20
Polis Memuru Halil Efendi	112	20
Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	120	20
Polis Memuru (Silinmiş) Efendi	13	20
Polis Memuru Muhiddin Efendi	167	20
Polis Memuru Tahir Efendi	287	20
Polis Memuru İsmail Efendi	297	20
Polis Memuru Âdem Efendi	264	20
Polis Memuru Talât Efendi	21	20
Polis Memuru Şevki Efendi	7	20
Polis Memuru Hasan Efendi	256	20
Polis Memuru İbrahim Efendi	117	20
Yekûn:		1740 Kuruş
Polis Memuru Haşim Efendi	32	20
Polis Memuru	189	20
Polis Memuru Cemal Efendi	302	20
Polis Memuru Kemal Efendi	9	20
Polis Memuru Hasan Efendi	299	20

Polis Memuru İbrahim Efendi	103	20
Polis Memuru Nazmi Efendi	66	20
Polis Memuru Osman Efendi	50	20
Polis Memuru Ali Efendi	99	20
Polis Memuru Hüseyin Asım Efendi	191	20
Polis Memuru Süleyman Efendi	313	20
Polis Memuru Hafız Mehmet Efendi	44	20
Polis Memuru Şaban Efendi	179	20
Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	297	20
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	223	20
Polis Memuru Hasan Tahsin Efendi	41	20
Polis Memuru Nuri Efendi	311	20
Polis Memuru Ali Efendi	132	20
Polis Memuru	252	20
Polis Memuru Şerif Efendi	135	20
Polis Memuru Salih Efendi	263	20
Polis Memuru Mehmet Efendi	192	20
Polis Memuru Mehmet Hilmi Efendi	61	20
Polis Memuru Ahmet Ziya Efendi	30	20
Polis Memuru Ali Efendi	291	20
Polis Memuru Hasan Hüsnü Efendi	78	20
Polis Memuru İbrahim Efendi	92	20
Polis Memuru Mahmut Efendi	157	20
Polis Memuru Kasım Efendi	185	20
Polis Memuru Hasan Efendi	109	20
Polis Memuru Ali Efendi	93	20
Polis Memuru Hasan Tahsin Efendi	242	20
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	304	20
	Yekûn:	2405 Kuruş
Polis Memuru Mustafa Efendi	199	20
Polis Memuru Nail Efendi	175	20
Polis Memuru İsmail Efendi	81	20
Polis Memuru Kazım Efendi	280	20
Polis Memuru Ahmet Efendi	113	20
Polis Memuru Hayri Efendi	221	20
Polis Memuru Hüseyin Efendi	294	20
Polis Memuru Ahmet Tahsin Efendi	243	20
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	25	20
Polis Memuru Abdülrahman Efendi	58	20
Polis Memuru Mehmet Galip Efendi	226	20
Polis Memuru Mehmet Şükrü Efendi	193	20
Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	306	20
Polis Memuru Mustafa Efendi	220	20
Polis Memuru İbrahim Efendi	279	20
Polis Memuru Mahmut Efendi	128	10
Polis Memuru Mümin Efendi	213	20

Polis Memuru Ethem Efendi	279	20
Polis Memuru Ahmet Efendi	37	20
Polis Memuru Halil Efendi	150	20
Polis Memuru Süleyman Efendi	247	20
Polis Memuru Artin Efendi	125	20
Polis Memuru Mustafa Efendi	236	20
Polis Memuru Ahmet Abbas Efendi	211	20
Polis Memuru Sadettin Efendi	201	20
Polis Memuru Rıza Efendi	290	20
Polis Memuru Ziya Efendi	230	20
Polis Memuru İbrahim Efendi	239	20
Polis Memuru Abdülrahman Efendi	259	20
Polis Memuru Hamdi Efendi	126	20
Polis Memuru Ahmet Tevfik Efendi	229	20
Polis Memuru Fuat Efendi	54	20
	Yekûn:	3030 Kuruş
Polis Memuru Şevket Efendi	68	20
Polis Memuru Hakkı Efendi	55	20
Polis Memuru Ekrem Efendi	207	20
Polis Memuru Hamza Efendi	301	20
Polis Memuru İsmail Efendi	118	20
Polis Memuru Ömer Efendi	48	20
Polis Memuru Süleyman Efendi	238	20
Polis Memuru Hacı Rıfat Efendi	140	20
Polis Memuru Hüseyin Efendi	90	20
Polis Memuru Tevfik Efendi	269	20
Polis Memuru Feyzullah Efendi	222	20
Polis Memuru Hasam Efendi	318	20
Polis Memuru Yusuf Efendi	258	20
Polis Memuru Hüseyin Efendi	285	20
Polis Memuru Atıf Efendi	166	20
Polis Memuru Mustafa Efendi	235	20
Polis Memuru Mehmet Hulusi Efendi	84	20
Polis Memuru Ahmet Selami Efendi	204	20
Polis Memuru Saffet Ömer Efendi	281	20
Polis Memuru Sami Efendi	296	20
Polis Memuru Mehmet Raif Efendi	121	20
Polis Memuru Halil Efendi	52	20
Polis Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi	137	20
Polis Memuru Abdülrahman Efendi	244	20
Polis Memuru İsmail Efendi	18	20
Polis Memuru Hayati Efendi	47	20
Polis Memuru Mehmet Sadık Efendi	46	20
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	245	20
Polis Memuru Damiyan Efendi	273	20
Polis Memuru Ali Efendi	237	20

Polis Memuru Ahmet Efendi	77	20
Polis Memuru Celal Efendi	110	20
Polis Memuru Ali Seyit Efendi	83	20
	Yekûn:	3695 Kuruş
Polis Memuru Hasan Hulusi Efendi	63	20
Polis Memuru Ahmet Efendi	98	20
Polis Memuru Hakkı Efendi	253	20
Polis Memuru	15	20
Polis Memuru	24	20
Polis Memuru	172	20
Polis Memuru Ahmet Mevlut Efendi	111	20
Polis Memuru	206	20
Polis Memuru Salih Efendi	94	26
Polis Memuru Mehmet Efendi	288	20
Polis Memuru Şükrü Efendi	268	20
Polis Memuru Ömer Efendi	136	20
Polis Memuru İzzet Efendi	296	20
Polis Memuru Ferdi Efendi	216	20
Polis Memuru Hüseyin Efendi	195	20
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	141	20
Polis Memuru Muharrem Efendi	187	20
Polis Memuru Bojin Efendi	95	20
Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	144	20
Polis Memuru Süleyman Servet Efendi	241	20
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	60	20
Polis Memuru Numan Efendi	190	20
Polis Memuru Ali Efendi	139	20
Polis Memuru Hüseyin Efendi	315	20
Polis Memuru Hasan Efendi	197	20
Polis Memuru Süleyman Efendi	250	20
Polis Memuru Celal Efendi	246	20
Polis Memuru Endun Efendi	286	20
Polis Memuru Yusuf Efendi	119	20
Polis Memuru Ali Bahri Efendi	133	20
Polis Memuru Ahmet Nuri Efendi	238	20
Polis Memuru Fatik Efendi	96	20
Polis Memuru Tefvik Efendi	71	20
Polis Memuru Mahmut Cemal Efendi	168	20
Polis Memuru Ahmet Efendi	308	20
Polis Memuru Giritli Mustafa Efendi	209	20
Polis Memuru Hüsnü Efendi	106	20
Polis Memuru	51	10
Komiser Muavini Ali Efendi	28	30
Komiser Muavini İsmail Efendi	2	30
Komiser Akif Efendi		30

Polis Memuru	65	20
Polis Tahsin Efendi	124	20
Polis Memuru	134	20
Polis Cemalettin Efendi	170	20
Polis Nazmi Efendi	177	20
Polis Hüseyin Efendi	17	20
	Yekûn:	150 Kuruş

Vilâyetten taahhüt edilen miktara iştirak edenlerin listesi Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiş ve buna göre tayyare ianesini vermeyenler veya eksik verenler belirlenerek Selanik'e gönderilmiştir.

Tablo 16: Selanik Polis Müdüriyetin'de tayyare ianesini göndermeyen ve eksik gönderenlerin listesi²⁴⁷.

Esami	Künye No	Kuruş/Para
Polis Müdürü Mehmet Ziya Bey Efendi		150
Komiser-i Salis Feyzullah Efendi		40
Lazov Efendi	51	10
İsmail Efendi	312	20
Mehmet Nuri Efendi	254	20
Mümtaz Efendi	307	20
Seyfettin Efendi	149	20
İsmail Efendi	138	20
Ali Fevzi Efendi	27	20
Mehmet Efendi	91	20
Nadir Efendi	8	20
Hakkı Efendi	145	20
Besim Efendi	221	20
Fehmi Efendi	42	20
Murat Efendi	182	20
Mustafa Efendi	107	20
Cemil Efendi	267	20
Hacı Arif Efendi	86	20
Mustafa Efendi	105	20
Celal Efendi	53	20
Latif Efendi	143	20
Mehmet Nuri Efendi	23	20
Pablus Efendi	56	20
Salih Efendi	75	20

²⁴⁷BOA. DH. EUM. THR., 77/42, ek 1, Nisan 1328 (1912).

Tevfik Efendi	198	20
Hafız Hüseyin Efendi	218	20
Mustafa Efendi	186	20
Mehmet Rıfat Efendi	203	20
Hesap ve Emanet Memuru Hasan Tahsin Efendi	132	20
	Yekûn:	750 Kuruş

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kaleminden Selanik polis merkezine gönderilen yazıda, söz konusu 7394 kuruş 20 paranın DOMMC bünyesindeki tayyare ianesi hesabına nakledildiği bildirilmiştir²⁴⁸.

2.3.3.2. İşkodra Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

İşkodra vilâyeti polis müdüriyeti, 1107 kuruş tayyare ianesi taahhüdünde bulunmuştur. Ancak İşkodra'dan gelen meblağın toplamı 1165 kuruş 20 paradır. Yani 58 kuruş 20 para fazladan gönderilmiştir²⁴⁹.

Tayyare ianesi birkaç taksitle gönderilmiştir²⁵⁰. Selanik polis mektebinde bulunan İşkodra polis müdüriyetine bağlı bazı polis memurları da burada tayyare ianesini vermişlerdir. Bu dönemde Selanik'te eğitim gören İşkodra'ya bağlı olan polis adayları; Mehmet Reşat Efendi Bin Salih, Mehmet Sadık Efendi Bin Yusuf, Selim Efendi Bin İbrahim'dir²⁵¹.

²⁴⁸ BOA. DH. EUM. THR., 77/18, ek 1, ek 2, 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912).

²⁴⁹ BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912).

²⁵⁰ BOA. DH. EUM. MH., 35/23, 8 Mayıs 1328 (21 Mayıs 1912).

²⁵¹ BOA. DH. EUM. THR., 77/18, ek 3, ek 4, Nisan 1328 (1912).

Tablo 17: Tayyare ianesine iştirak eden komiser ve muavin ve polis memurlarının isimleriyle verdikleri para miktarını gösteren liste Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen liste²⁵².

İşkodra Vilâyeti	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından İkinci Komiser Abdullah Efendi	37/20 Kuruş/Para
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından İkinci komiser Ali Efendi	37/20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Üçüncü Komiser Muharrem Efendi	30
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Üçüncü Komiser Rasim Tahir Efendi	30
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Üçüncü Komiser Mehmet Hilmi Efendi	30
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Komiser Muavini Recep Efendi	25
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Ali Efendi Bin Fettah	25
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Ali Efendi	25
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Musi Efendi Bin Muhtar?	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Mustafa Efendi Bin İsmail	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Mustafa Efendi Bin Abdullah	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Ahmet Efendi Bin Abdulhalil	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru İdris Efendi Bin Muhtar	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis memuru Ahmet Rasim Efendi	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru İbrahim Efendi	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Hüseyin Efendi Bin Hasan	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Ömer Fevzi Efendi Bin Hasan	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Bahri Efendi Bin Hüseyin	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Halim Efendi Bin Muharrem	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Halit Efendi Bin Ahmet	20

²⁵² BOA. DH. EUM. THR., 77/50, ek 8, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912).

İşkodra Vilâyeti	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Mehmet Rıza Efendi Bin Mahmut	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Rıfat Efendi Bin Emin	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Mehmet Efendi Bin Ahmet	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Osman Efendi Bin Tahir	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Mürteza Efendi Bin Muhtar	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis Memuru Ömer Rıza Efendi Bin Hacı Kasım	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet	15
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Havas Efendi Bin Muharrem	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Latif Efendi Bin Bekir	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Abdullah Efendi Bin Hafız Ömer	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Mehmet Şükrü Efendi	20
	İşkodra Vilâyeti Mürettebatından Polis-i Namzet Ali Efendi Bin Hasan	20
	Komiser Muavini Şevket Efendi	30
	Polis Memuru Muharrem Efendi	20
	Polis memuru Kani Efendi	20
	Dersaadet Mürettebatından Olup İşkodra'da Mukim Bulunan	Polis Memuru Salih Efendi
Polis Memuru Mustafa Efendi		20
Polis Memuru Şefik Efendi		20
Polis Memuru Kazım Efendi		20
Yekûn:		885 Kuruş

2.3.3.3. Manastır Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İanesi

Manastır vilâyeti tayyare ianesi olarak 4700 kuruş taahhütte bulunmuştur. Ama Dersaadet'e gönderilen meblağa baktığımızda toplam 4860 kuruş gönderilmiştir. Yani 160 kuruş fazladan Manastır polis müdürü Sezai tarafından DOMMC'ne gönderilmiştir²⁵³.

Tablo 18: Manastır Vilâyeti Polislerinin Tayyare İanesi Defteri²⁵⁴.

Görev Yeri	Esami-i Memurin	Apolet No	Mülahazat	Kuruş /Para
Merkez	Polis Müdürü Bahri Sezi Bey	-		108
	İkinci Komiser Ali Efendi	-	20 kuruş evvelce vermiştir.	50
	İkinci Komiser Tevfik Efendi	-		50
	Üçüncü Komiser Hasan Bey	-	10 kuruş evvelce vermiştir.	30
	İkinci Komiser Resul Efendi	-	Çatalca'da iken ianeyi orda da verdiğini ifade etmiştir.	--
	Üçüncü Komiser Ali Şevket Efendi	-	10 kuruş evvelce vermiştir.	30
	Üçüncü Komiser Mehmet Hilmi Efendi	-		40
	Üçüncü Komiser İbrahim Efendi	-		-
	Üçüncü Komiser Hüseyin Hüsnü Efendi	-		40
	Üçüncü Komiser Naim Efendi	-		40
	Üçüncü Komiser İbrahim Hayri Efendi	-	8 kuruş evvelce vermiştir.	32
	Üçüncü Komiser Şevket Efendi	-		108
	Komiser Muavini Aziz Efendi	-		30
Komiser Muavini Tevfik Efendi	-		30	

²⁵³ BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3; BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 37, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912).

²⁵⁴ BOA. DH. EUM. THR., 78/37, ek 7, ek 8, ek 9, ek 10, 15 Receb 1330 (30 Haziran 1912).

Merkez	Komiser Muavini Hüseyin Hayri Efendi	-		30
	Komiser Muavini Süleyman Efendi	-	10 kuruş evvelce vermiştir.	20
	Komiser Muavini Ahmet Efendi	-		30
	Komiser Muavini Hayri Efendi	-		30
	Komiser Muavini Malik Efendi	-		30
	Komiser Muavini Hakkı Efendi	-		23
	Komiser Muavini İsmail Efendi	-		30
	Komiser Muavini Bekir Efendi	-		30
	Hesap Memuru Ahmet Hamdi Efendi	-		20
	Polis Memuru Rıza Efendi	55		20
	Polis Memuru Mustafa Naci Efendi	37		20
	Polis Memuru Nami Efendi	156		20
	Polis Memuru Halil Efendi	63		20
	Polis Memuru Rasim Efendi	87		20
	Polis Memuru Salih Efendi	127		20
	Polis Memuru İbrahim Efendi	59	5 kuruş evvelce vermiştir.	15
	Polis Memuru Hafız İsmail Efendi	138		20
	Polis Memuru Ömer Efendi	131		20
				Nakl-i Yekûn: 1006 Kuruş
	Polis Memuru Akif Efendi	98		20
	Polis Memuru Andria Efendi	25		20
	Polis Memuru Ömer Efendi	109		20
	Polis Memuru Vagpo Efendi	70		20
	Polis Memuru Arif Efendi	30	5 kuruş evvelce vermiştir.	15
	Polis Memuru Besim Efendi	81	Beş kuruş evvelce vermiştir.	15
	Polis Memuru Hasan Efendi	96		20
	Polis Memuru Fahri Efendi	10		20
	Polis Memuru Taşgu? Efendi	69		20
Polis Memuru Tesif Efendi	3		20	
Polis Memuru Gorgi Efendi	39		20	

Merkez	Polis Memuru Latif Efendi	91		20
	Polis Memuru Halil Efendi	29		20
	Polis Memuru Seyfettin Efendi	95	5 kuruş evvelce vermiştir.	15
	Polis Memuru Mustafa Cevat Efendi	101		20
	Polis Memuru Rasim Efendi	44		20
	Polis Memuru Hafız Ali Efendi	126		20
	Polis Memuru Salih Efendi	118		20
	Polis Memuru Faik Efendi	75		20
	Polis Memuru Malko Efendi	142		20
	Polis Memuru Ahmet Efendi	111		20
	Polis Memuru Ziya Efendi	60		20
	Polis Memuru Şâyib Efendi	14	5 kuruş evvelce vermiştir.	15
	Polis Memuru Şakir Efendi	20		20
	Polis Memuru Mustafa Efendi	62		20
	Polis Memuru Âdem Efendi	33		20
	Polis Memuru Kazım Efendi	94		20
	Polis Memuru İsmet Efendi	141		20
	Polis Memuru Osman Efendi	64		20
	Polis Memuru Hafız Kazım Efendi	100		20
	Polis Memuru Herstu Efendi	58		20
	Polis Memuru Ömer Efendi	121		20
	Polis Memuru Şevki Efendi	102		20
	Polis Memuru Abdülhalim Efendi	154		20
	Polis Memuru Nuri Efendi	161	5 kuruş evvelce vermiştir.	15
	Polis Memuru İsmail Efendi	171		20
	Polis Memuru Derviş Efendi	145		20
	Polis Memuru Hasan Efendi	35		20
	Polis Memuru Borin Efendi	67		20
	Polis Memuru Kemal Efendi	173		20
	Polis Memuru Şükrü Efendi	7		20
	Polis Memuru Eyüp Hayri Efendi	9		20
	Polis Memuru Latif Efendi	93		20
	Polis Memuru Hüseyin Hüsnu Efendi	28		20
Polis Memuru Nikoli Efendi	66		20	
Polis Memuru Nuri Efendi	152		20	
Polis Memuru Süleyman Efendi	97		20	

Merkez	Polis Memuru Ahmet Cemal Efendi	43	Beş kuruş evvelce vermiştir.	15	
	Polis Memuru Ali Nazmi Efendi	144		20	
	Polis Memuru Süleyman Efendi	166		20	
	Polis Memuru Rıza Efendi	160		20	
	Polis Memuru Aziz Efendi	16	Beş kuruş evvelce vermiştir.	15	
	Polis Memuru Ömer Efendi	79		20	
	Polis Memuru Yusuf Efendi	25		20	
	Polis Memuru Hasan Efendi	157		20	
	Polis Memuru Şaban Efendi	158		20	
	Polis Memuru Yusuf Efendi	140		20	
	Polis Memuru Besim Efendi	143		20	
	Polis Memuru İbrahim Efendi	38		20	
	Polis Memuru Hayrettin Efendi	170		20	
	Polis Memuru Halil Efendi	108		20	
				Nakl-i Yekûn:	2191 Kuruş
	Polis Memuru İsmail Efendi	57		20	
	Polis Memuru Ali Efendi	54		20	
	Polis Memuru Hasan Efendi	78		20	
	Polis Memuru Şükrü Efendi	84		20	
	Polis Memuru Rıfât Efendi	174		20	
	Polis Memuru Dilaver Efendi	164		20	
	Polis Memuru Recep Efendi	104		20	
	Polis Memuru Mehmet Efendi	65		20	
	Polis Memuru Câfer Efendi	172		20	
	Polis Memuru Kazım Efendi	53	5 kuruş evvelce vermiştir.	20	
	Polis Memuru Rıza Efendi	153		15	
	Polis Memuru İbrahim Efendi	24		20	
	Polis Memuru Cemal Efendi	77		20	
	Polis Memuru Ali Şemsettin Efendi	17		20	
	Polis Memuru Zekeriya Efendi	85		20	
	Polis Memuru Şakir Efendi	129	Namzet olması Münasebetiyle maaşı 200 kuruştur.	10	
	Komiser Muavini Mustafa Hayri Efendi	-		30	

Kraşova Nahiyesi	Polis Memuru Sıtkı Efendi	151		20
	Polis Memuru Necip Efendi	167		20
	Komiser-i Salis Bekir Sıtkı Efendi	-		40
	Komiser Muavini Yusuf Efendi	-		30
	Polis Memuru Hafız Mehmet Efendi	1		20
Pirlepe Kazası	Polis Memuru Cemal Efendi	4		20
	Polis Memuru Yanko Efendi	12		20
	Polis Memuru Timur Ali Efendi	15		20
	Polis Memuru Nuri Efendi	17		20
	Polis Memuru Hafız İbrahim Efendi	83		20
	Polis Memuru Raif Efendi	124		20
			Nakl-i Yekûn:	2776 Kuruş
Florina Kazası	Komiser-i Salis Yusuf Efendi	-		40
	Polis Memuru Emin Efendi	48		20
	Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	82		20
	Polis Memuru Zerik Efendi	112		20
	Polis Memuru Süleyman Efendi	125		20
	Polis Memuru Mustafa Âlim Efendi	136		20
	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	148		20
	Polis Memuru Timur Ali Efendi	150		20
	Polis Memuru İbrahim Efendi	163		20
Ohri Kazası	Komiser-i Salis Hilmi Efendi	-		40
	Polis Memuru Hüseyin Efendi	40		20
	Polis Memuru Mahmut Efendi	41		20
	Polis Memuru Hersto Efendi	71		20
	Polis Memuru Necip Efendi	86		20
Resne Kazası	Polis Memuru Osman Efendi	137		20
	Polis Memuru Agus Efendi	162		20
	Komiser Muavini Nuri Efendi	-		30
	Polis Memuru Halit Efendi	6		20
	Polis Memuru Âlkes Efendi	68		20
	Polis Memuru Zekeriya Efendi	105		20
	Polis Memuru İsmail Efendi	122		20
Kıraçova Kazası	Komiser Muavini Hayri Efendi	-		30
	Polis Memuru Mustafa Efendi	5		20
	Polis Memuru Zeynel Efendi	32		20
	Polis Memuru Vahit Efendi	110		20

Alasonya Kazası	Polis Memuru Yakup Efendi	49		20
	Polis Memuru Halil Efendi	106		20
	Polis Memuru Yusuf Efendi	146		20
	İkinci Komiser Himmettin Efendi	-		50
Serfiçe Merkez	Polis Memuru Hasan Efendi	76		20
	Polis Memuru İbrahim Efendi	128		20
	Polis Memuru Mehmet Efendi	36		20
	Polis Memuru İsmail Efendi	50		20
	Polis Memuru Mehmet Efendi	115		
	Üçüncü Komiser Mahmut Efendi	-		40
	Polis Memuru Mesudi Efendi	31		20
Kozana Kazası	Polis Memuru Ethem Efendi	80		20
	Polis Memuru Timur Ali Efendi	2		20
	Polis Memuru Polme Razmu? Efendi	119		20
	Komiser-i Salis Halit Efendi	-		42
Kayalar Kazası	Polis Memuru Rıza Efendi	155		31
	Polis Memuru İsmail Efendi	42	Vermemiştir.	-
	Polis Memuru Kani Efendi	113		20
	Polis Memuru İsmail Efendi	114		20
Nesliç Kazası	Polis Memuru Hamdi Efendi	123		20
	Polis Memuru İzvon Efendi	65		20
	Polis Memuru Ali Efendi	92		20
	Üçüncü Komiser Emin Efendi	-		40
Grebne Kazası	Polis Memuru Davut Efendi	46		20
	Polis Memuru	23		20
	Komiser-i Salis İslam? Efendi	-		40
Göriçe Liva Merkezi	Polis Memuru Selim Efendi	61		20
	Polis Memuru	13		20
	Polis Memuru Mehmet Niyazi Efendi	129		20
	Polis Memuru Ethem Efendi	8		20
	Polis Memuru Süleyman Efendi	51		20
	Polis Memuru Abdullah Efendi	133		20
	Polis Memuru Halit Efendi	139		20
	Komiser-i Salis İbrahim Efendi	-		40
	Polis Memuru Zekeriya Efendi	34		20
	Polis Memuru Atnas? Efendi	19		20

Kesriye Kazası	Polis Memuru Fazlı Efendi	89		20
	Polis Memuru Tevfik Efendi	117		20
	Polis Memuru Bekir Efendi	90		20
	Polis Memuru Hakkı Efendi	11		20
	Polis Memuru Mehmet Efendi	130		20
	Komiser Muavini Mahmut Efendi	-		30
İstarova Kazası	Polis Memuru Derviş Efendi	27		30
	Polis Memuru Hacı Efendi	107	5 kuruş evvelce vermiştir.	15
Kolonya Kazası	Polis Memuru Mehmet Emin Efendi	99		20
	Üçüncü Komiser Abdülkadir Efendi	-		40
	Polis Memuru Ali Rıza Efendi	45		20
İlbasan Liva Merkezi	Polis Memuru Besim Efendi	175		20
	Polis Memuru Âdem Hayri Efendi	74		20
Peklin Kazası	Polis Memuru Yunus Efendi	47		20
	Polis Memuru Mustafa Efendi	22		20
	İkinci Komiser Emin Efendi	-		50
	Polis Memuru Hayrettin Efendi	61		20
Debre Liva Merkezi	Polis Memuru Halil Efendi	73		20
	Polis Memuru Haydar Efendi	103		20
	Polis Memuru Mahmut Efendi	120		20
Debre-i Zîr Kazası	Komiser Muavini Aziz Efendi	-		30
	Polis Memuru Recep Efendi	72		20
Rakalar Kazası	Polis Memuru Hüsnü Efendi	149		20
Mat Kazası	Polis Memuru Abdülkerim Efendi	26		20
	Polis Memuru Mehmet Efendi	132		20
Merkez Vilâyet	Polis Memuru Timur Ali Efendi	147		20
	Polis Memuru Mustafa Efendi	135		20
	Polis Memuru Denis Efendi	134		20
	Polis Memuru Şaban Efendi	165		20
	Komiser-i Salis İbrahim	-		26
				Yekûn:

Polis müdüriyetinden gönderilen tayyare ianelerinin dışında da Manastır'dan tayyare ianesi gönderilmiştir. Mesela Manastır'da altıncı nişancı alayının birinci taburu efradı Mart'ın sekizinci gecesini aralarında topladıkları para ile kışlada Trablusgarp'ta şehit düşen askerlerimizin ruhlarına mevlid-i şerif okutmuşlar ve topladıkları parayı da tayyare ianesi olarak göndermişleridir²⁵⁵.

2.3.3.4. Kosova Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri

Kosova vilâyeti polis müdüriyeti tayyare ianesi olarak ne kadar taahhütte bulunulduğuna ulaşılammıştır. Ancak DOMMC'ne gönderilen tayyare ianelerinin toplamında 5146 kuruş göndermişlerdir²⁵⁶.

2.3.3.5. Üsküp Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Üsküp sancağı polis müdüriyeti taahhüt için herhangi bir miktar belirtmemiştir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti sancağa gönderdiği telgrafta tayyare ianesinde son durumun ne olduğunu sormuştur. Verilen cevapta şuna kadar 4850 buçuk kuruşun toplanabildiği bildirilmiştir²⁵⁷.

2.3.3.6. Yanya Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Yanya vilâyeti polis müdüriyetine gönderilen telgrafta tayyare ianesi için taahhütte bulunulması istenmiştir. Ancak verilen cevapta en kısa sürede hesaplanma yapıp bilgilendirme yapılacağı belirtilmişse de sonrasında incelenen belgelerde herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır²⁵⁸.

²⁵⁵ Zafer, "Şuûnât-ı Askerîye", 15 Mart 1328 (28 Mart 1912), s. 34.

²⁵⁶ BOA. DH. EUM. MH. 246/44, ek 33, 18 Temmuz 1328 (31 Temmuz 1912); BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3.

²⁵⁷ BOA. DH. EUM. THR., 78/48, 21 Haziran 1328 (4 Temmuz 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 15, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

²⁵⁸ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 25, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

2.3.4. Arap Coğrafyasından Gönderilen Tayyare İaneleri

Osmanlı Devleti'nin Arap coğrafyasında bulunan Bağdat, Basra, Musul, Suriye, Halep, Hicaz, Beyrut vilâyetleri ve bunlara bağlı sancak, müstakil sancak ve kazalardan toplamda 24,889 kuruş tayyare ianesi DOMMC'ne gönderilmiştir.

2.3.4.1. Bağdat Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Bağdat'ta bulunan polis mektebi müdürü Halil Bey, tayyare ianesi olarak personellerinin maaşlarından üç ay boyunca %5 oranında bir kesinti yaparak toplamda 1890 kuruş 8 para olan miktarın peyderpey gönderileceğini Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bildirmiştir²⁵⁹.

Ancak daha sonra gönderilen telgraflarda daha önce belirlenen taahhüt miktarı artırılmış ve 2470 kuruş yapılmıştır. Bağdat vilâyetinden Dersaadet'e gönderilen toplam iane miktarı ise 2746 kuruş 10 paradır. Yani 276 kuruş 10 para daha fazla gönderilmiştir²⁶⁰. Gönderilen paralar birkaç taksitle gönderilmiştir²⁶¹.

Tablo 19: Bağdat Polis Mektebi Mensuplarının Ödedikleri Tayyare İanesi²⁶².

Esami	Kuruş	Mülâhazat
Polis Müdürü Sami Bey	125	
Komiser İbrahim Efendi	64	
Komiser-i Salis Mustafa Efendi	74	
Komiser-i Salis Hüseyin Efendi	74	
Komiser-i Salis Sadık Efendi	74	
Komiser-i Salis Muammer Şedi Efendi	74	
Komiser-i Salis Mithat Efendi	79	
Komiser-i Salis Numan Efendi	30	
Komiser-i Salis Hami Efendi	28/20 Kuruş/Para	
Komiser-i Salis (Silik) Efendi	38	
Memur-ı Sani Şakir Efendi	38	

²⁵⁹ BOA. DH. EUM. THR., 76/14, ek 3, ek 5, 10 Nisan 1328 (23 Nisan 1912).

²⁶⁰ BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912).

²⁶¹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 33, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 82/3, 9 Mart 1330 (20 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MTK., 76/31, 9 Mart 1330 (22 Mart 1914); BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 18, 20, 2 Temmuz 1328 (15 Temmuz 1912).

²⁶² BOA. DH. EUM. THR., 76/14, ek 1, Nisan 1328 (1912).

Memur Muavini Kazım Efendi	62/20	
Memur Muavini Emin Efendi	62/20	
Memur Muavini Salih Efendi	62/20	
Memur Muavini Mehmet Efendi	120	
Memur Muavini Ali Efendi	62/10	
Memur Muavini Ziya Efendi	23	
Memur Muavini Abdülkazım Efendi	32	
Polis Muavini (silik) Efendi	50	Mumaileyh bilahare kayd-ı terkiye edilmiştir.
Polis Muavini	50	Mumaileyh muavinliğe terfi etmiştir
Polis Muavini Galip Efendi	50	
Polis Muavini Bahtiyar Efendi	50	
Polis Muavini Ali Efendi	50	
Polis Muavini Ahmet Rıfat Efendi	25	
Polis Muavini	10	
Polis Muavini Ethem Efendi	25	
Polis Muavini	50	
Polis Muavini Fazıl Efendi	50	Mumaileyhin bilahare kayd-ı terkiye edilmiştir.
Polis Muavini	50	
Polis Muavini Hacı Mehmet	50	
Polis Muavini	50	
Polis Muavini Hüseyin Hayri Efendi	50	
Polis Muavini Abdülziya Efendi	50	
Polis Muavini Mehmet Nuri Efendi	50	
Polis Muavini Nazmi Efendi	50	
Polis Muavini Ali Nefi	50	
Polis Muavini Hüseyin Efendi	50	
Polis Muavini	50	
Polis Muavini Endun Efendi	50	
Polis Muavini Sadullah? Efendi	50	
Polis Muavini Hulusi Efendi	50	Mumaileyh bilahare Konya vilâyetine becayış olmuştur.
Polis Muavini Bozkâhya Efendi	50	Mumaileyh Dersaadet'e becayış olmuştur.
Polis Muavini Ahmet Mehdi Efendi	50	
Polis Muavini İbrahim Naci Efendi	100	
Polis Muavini Nuri Efendi	50	
Polis Muavini Hakkı Efendi	5204	
Polis Muavini Rıfkı Efendi	52/04	
Polis Muavini Mustafa Efendi	50	
Polis Muavini Hüsnü Efendi	50	
Polis Muavini İsmail Efendi	25	
Polis Muavini Bekir Sami Efendi	50	Mumaileyh bilahare istifa etmiştir
Polis Muavini Fuat Efendi	100	

Polis Muavini Ziya Efendi	25	
Polis Emin Efendi	75	
Polis Tevfik Efendi	19	
Polis Memuru	19	
Polis Osman Nuri Efendi	19	
Polis Ali Nuri Efendi	19	
Polis Ali Ziya Efendi	19	
Polis Sami Efendi	19	
Polis Muvasır Kazım Efendi	19	
Polis Hamdi Efendi	25	
Polis Hayri Efendi	25	
Polis Ahmet Efendi	25	
Polis Hakkı Efendi	25	
Polis Feryat Efendi	25	
Polis Mustafa Nazmi Efendi	25	
Polis Efendi	25	
Polis Muharrem Efendi	100	
Polis Mustafa Efendi	100	
Polis İsmet Efendi	75	
Yekûn-ı Umumi	3861	

Tablo 20: Bağdat Vilâyeti Merkez Polis Memurlarının Ödedikleri Tayyare İanesi²⁶³.

Müdür Vekili Tevfik Efendi	37/20 Kuruş/Para
İkinci Komiser Şevki Bey	37/20
İkinci Komiser Mehmet Arif Efendi	37/20
İkinci Komiser Cafer Sadık Efendi	37/20
Üçüncü Komiser Ali Galip Efendi	30
Üçüncü Komiser Abbas Vasfi Efendi	30
Üçüncü Komiser Reşit Efendi	30
Üçüncü Komiser Hayri Efendi	30
Üçüncü Komiser Ahmet İzzet Efendi	30
Üçüncü Komiser Kasım Efendi	30
Üçüncü Komiser Hayri Efendi	30
Üçüncü Komiser Tevfik Efendi	30
Üçüncü Komiser Zennun Muhlis Efendi	30
Üçüncü Komiser Mehmet Tevfik Efendi	30
Üçüncü Komiser Yunus Vehbi Efendi	30
Üçüncü Komiser Abdülvahab Efendi	30
Üçüncü Komiser Kamil Efendi	30
Üçüncü Komiser İbrahim Ethem Efendi	30

²⁶³ BOA. DH. EUM. THR., 80/66, ek 11, 25 Temmuz 1328 (7 Ağustos 1912).

Polis Memuru Tevfik Efendi	19
Polis Memuru Cevat Efendi	19
Polis Memuru Hasan Bey	19
Polis Memuru İbrahim Efendi	19
Polis Memuru Necip Efendi	19
Polis Memuru Şükrü Efendi	19
Polis Memuru Ali Galip Efendi	19
Polis Memuru Mahmut Celal Efendi	19
Polis Memuru Abdülhamit Efendi	19
Polis Memuru Abdülyaşar Efendi	19
Polis Memuru İzzet Efendi	19
Polis Memuru Refik Efendi	19
Polis Memuru Abdülvahit Efendi	19
Polis Memuru İbrahim Ethem Efendi	19
Polis Memuru Tahir Efendi	19
Polis Memuru Reşit Efendi	19
Polis Memuru Sait Efendi	10
Polis Memuru Tevfik Efendi	19
Polis Memuru Mahmut Namık Efendi	19
Polis Memuru Ahmet Hamdi Efendi	19
Polis Memuru Ömer Cemal Efendi	19
Polis Memuru Abdülhaydar Efendi	10
Polis Memuru Abdülrahman Efendi	19
Polis Memuru Bekir Efendi	19
Polis Memuru Abdülhamit Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Rıfat Efendi	19
Polis Memuru Efendi	19
Polis Memuru Seyit Ali Efendi	10
Polis Memuru Mustafa Efendi	19
Polis Memuru Mecit Efendi	19
Polis Memuru Mahmut Efendi	19
Polis Memuru Süleyman Efendi	19
Polis Memuru Sait Efendi	19
Polis Memuru Abdülfettah Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	19
Polis Memuru Ahmet Şükrü Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Fevzi Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	19
Polis Memuru Kazım Efendi	19
Polis Memuru Hayri Efendi	19
Polis Memuru Seyit Halil Efendi	19
Polis Memuru Ali Rıza Efendi	19
Polis Memuru Hüseyin Fevzi Efendi	19
Polis Memuru Hüseyin Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Sait Efendi	19
Polis Memuru Ömer Tahir Efendi	19

Polis Memuru Salih Efendi	19
Polis Memuru Mustafa Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Sait Efendi	19
Polis Memuru Halil Efendi	19
Polis Memuru İbrahim Ethem Efendi	19
Polis Memuru Mustafa Efendi	19
Polis Memuru Cemal Efendi	19
Polis Memuru Şakir Efendi	19
Polis Memuru Katik? Efendi	19
Polis Memuru Reşit Efendi	19
Polis Memuru Muhittin Efendi	19
Polis Memuru Davut Efendi	19
Polis Memuru Seyit Ali Efendi	19
Polis Memuru Ahmet Fahri Efendi	19
Polis Memuru Seyit Efendi	19
Polis Memuru Hacı Aziz Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Şakir Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Cemil Efendi	19
Polis Memuru Zeynel Efendi	19
Polis Memuru Seyit Şakir Efendi	19
Polis Memuru Seyit Mahmut Efendi	19
Polis Memuru Ahmet Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Cemal Efendi	19
Polis Memuru Cesim Efendi	19
Polis Memuru Selman Hikmet Efendi	19
Polis Memuru Salih Bey	19
Polis Memuru Tevfik Efendi	19
Polis Memuru İbrahim Tevfik Efendi	19
Polis Memuru Nuri Efendi	19
Polis Memuru Reşit Rüştü Efendi	19
Polis Memuru Ali Galip Efendi	19
Polis Memuru Abdullah Efendi	19
Polis Memuru Tevfik Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Nuri Efendi	19
Polis Memuru Ahmet Tahir Efendi	19
Polis Memuru Abdülkadir Efendi	19
Polis Memuru Abdülvahab Efendi	19
Polis Memuru Mehmet Ali Efendi	19
Polis Memuru Mustafa Efendi	19
Polis Memuru Kasım Şefik Efendi	19
Polis Memuru Abdültayyar Efendi	19
Polis Memuru Hasan Faik Efendi	19
Polis Memuru Cevat Efendi	19
Polis Memuru Sait Efendi	19
Polis Memuru Cemil Efendi	19
Polis Memuru Aziz Efendi	19

Polis Memuru Mehmet Emin Efendi	19
Polis Memuru Cemal Efendi	19
Polis Memuru Mehdi Efendi	19
Polis Memuru Abbas Efendi	19
Polis Memuru Abdülkadir Efendi	19
Polis Memuru Nuri Efendi	19
Polis Memuru Bedri Efendi	19
Polis Memuru İsmail Efendi	19
	Yekûn: 2425 Kuruş

2.3.4.2. Samarra Kazası'ndan Gelen Tayyare İanesi

Hindistan Şehbederliğinden Begüm Sahib tarafından Samarra Komiseri Tevfik Beye iki lira hediye gönderilmiştir. Bu hediye nin niye gönderildiği bilgisi verilmemektedir. Ancak Tevfik Bey söz konusu bu yardımı tayyare ianesine bağışlamıştır²⁶⁴.

2.3.4.3. Basra Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile Basra vilâyeti polis müdürü Ruhi Bey arasında yapılan yazışmalardan sonra tayyare ianesi için 1055 kuruş verileceği taahhüt edilmiştir. Ancak gönderilen toplam iane miktarına baktığımızda 1110 kuruş 20 para gönderilmiştir. Yani 55 kuruş 20 para fazladan gönderilmiştir²⁶⁵.

Basra polis müdüriyetinden gönderilen ianeler birkaç taksitle gönderilmiş olup en son taksit 29 Mayıs'ta Dersaadet'e ulaşmıştır²⁶⁶.

²⁶⁴ BOA. DH. EUM. THR., 80/66, ek 11, 25 Temmuz 1328 (7 Ağustos 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/30, ek 32, Haziran 1328 (1912).

²⁶⁵ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 27, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. THR, 101/70, 18 Nisan 1328, (1 Mayıs 1912).

²⁶⁶ BOA. DH. EUM. THR, 76/12, ek 1, 10 Mart 1328 (23 Mart 1912); BOA. DH. EUM. THR, 76/12, ek 3, 9 Nisan 1328 (22 Nisan 1912).

2.3.4.4. Musul Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Musul vilâyeti polis müdürü Kasım Bey ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti arasında yapılan yazışmalar neticesinde Musul vilâyetinden 1095 kuruş tayyare ianesi için taahhüt edilmiştir. Ancak DOMMC'ne teslim edilen meblağın toplamı 1141 kuruş 20 paradır. Buradan da 46 kuruş 3 para fazla gönderilmiştir²⁶⁷. Musul'dan gelen paralar Dersaadet'e Musul postanesi vasıtasıyla birkaç taksitle gönderilmiştir²⁶⁸.

2.3.4.5. Suriye Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Suriye vilâyeti polis müdüriyeti tayyare ianesi için ilk başta 2820 kuruş taahhütte bulunmuş ve bundan başka gene polis memurlarından para toplanılacağını bildirmiştir²⁶⁹. Nitekim bir müddet sonra Suriye vilâyeti polis müdürü Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderdiği telgrafta taahhüt edilen miktarı 3557 kuruşa çıkarmıştır. Musul vilâyetinde gönderilen paralar peyderpey birkaç taksitle Dersaadet'e gönderilmiştir. Gönderilen meblağın toplamı 3530 kuruş 34 paradır²⁷⁰.

Suriye'den gönderilen tayyare ianesi taahhüt edilenden 21 kuruş 6 para eksik gönderilmiştir. Bu yüzden de Emniyeti umumiye müdüriyeti bakiye olarak 21 kuruş 6 paranın eksik gönderildiğini ve bunun tamamlanmasını istemiştir²⁷¹. İncelenen belgelerde söz konusu bakiyenin tamamlanıp tamamlanmadığına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Suriye vilâyeti polis merkezinden yapılan tayyare ianesinden başka vilâyetçe de tayyare alımları için yardımların toplandığı görülmektedir. Örneğin 1914 yılı başlarında tayyare ile İstanbul'dan Kahire, İskenderiye seferine çıkan ve Suriye topraklarında tayyarelerinin düşmesi sonucu şehit düşen Fethi ve Sadık Beylerin namına bir tayyare alınmasına karar verilmişti. Bu karar doğrultusunda vilâyetler de tayyare ianesi toplamışlardır. Bu doğrultuda Suriye vilâyeti de tayyare ianesini topladığını belirterek,

²⁶⁷ BOA. *DH. EUM. THR.*, 76/15, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912); BOA. *DH. EUM. LVZ.*, 19/102, ek 1, ek 2, ek 3; BOA. *DH. EUM. THR.*, 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912).

²⁶⁸ BOA. *DH. EUM. THR.*, 78/4, Mayıs 1328 (1912); BOA. *DH. EUM. MH.*, 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

²⁶⁹ BOA. *DH. EUM. MH.*, 36/44, ek 49, 1 Mayıs 1328 (14 Mayıs 1912); BOA. *DH. EUM. THR.*, 78/35.

²⁷⁰ BOA. *DH. EUM. THR.*, 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. *DH. EUM. MTK.*, 76/18, 30 Mart 1330 (12 Nisan 1914); BOA. *DH. EUM. MH.*, 36/72, 12 Haziran 1328 (25 Haziran 1912); BOA. *DH. EUM. THR.*, 76/44, ek 4, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912).

²⁷¹ BOA. *DH. EUM. MTK.*, 75/13, 7 Kânûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1913).

bu ianeyi nereye göndereceklerini Dâhiliye Nezâreti'ne sormuştur²⁷². Dâhiliye Nezâreti de Suriye vilâyetine verdiği cevapta; söz konusu tayyare ianesini Harbiye Nezâreti'ne gönderilmesini istemiştir²⁷³. Ancak ne kadar para toplandığı belirtilmemiştir.

2.3.4.6. Halep Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Halep vilâyeti tayyare ianesi için 5000 kuruş gönderebileceğini taahhüt etmiştir²⁷⁴. Vilâyette toplanan paralar birkaç taksitle DOMMC'ne gönderilmiştir. Gönderilen taksitler 3793 kuruş 5 para²⁷⁵ gönderilmiş daha sonra da 5000 kuruşa tamamlanmıştır. Ayrıca Halep vilâyetine bağlı Urfa sancağı da 335 kuruş 30 para göndermiştir²⁷⁶.

2.3.4.7. Kudüs-i Şerif Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

1874 yılından itibaren müstakil bir sancak statüsünde olan Kudüs sancağına Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından gönderilen telgrafta toplanmakta olan tayyare ianesi hakkında bilgi verilmiş ve sancağın ne kadar taahhüt edeceğini bildirmesini istemiştir. Kudüs polis müdüriyeti de verdiği cevapta ne kadar kesinti yapacağını sormuş ve verilen tahriratta aylık %5 kesinti yapılacağını bildirmiştir²⁷⁷. Buna göre Kudüs polis müdüriyeti 1972 kuruş 20 para tayyare ianesi için göndereceğini taahhüt etmiştir. Kudüs polis müdüriyeti, taahhüt edilen miktardan topladığı ianeyi verenlerin listesini Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne göndermiştir²⁷⁸.

²⁷² BOA. DH. İ. UM. EK., 68/45, ek 4, 13 Şubat 1329 (26 Şubat 1914).

²⁷³ BOA. DH. İ. UM. EK., 68/45, ek 2, 24 Şubat 1329 (9 Mart 1914).

²⁷⁴ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 13, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 8, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

²⁷⁵ BOA. DH. EUM. MH., 246/44, ek 12, 23 Haziran 1328 (6 Temmuz 1912).

²⁷⁶ BOA. DH. EUM. MH., 35/22, 8 Mayıs 1328 (21 Mayıs 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/60, 1328 (Temmuz 1912).

²⁷⁷ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 77, 23 Mart 1328 (5 Nisan 1912).

²⁷⁸ BOA. DH. EUM. THR., 78/7, 7 Mayıs 1328 (20 Mayıs 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

Tablo 21: Kudüs Polis Müdüriyeti'nden Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi²⁷⁹.

Mektep Memuru	87 Kuruş 20 Para
İkinci Komiser	75
Üçüncü Komiser	120
Komiser Muavini	175
Polis Memurları	1320
	Yekûn: 1817 Kuruş 20 Para

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti yaptığı hesaba göre Kudüs sancağından 1906 kuruş 20 paranın gönderildiği ve taahhüt edilen 1972 kuruş göz önüne alındığında 66 kuruşun eksik gönderildiğini Kudüs sancağı polis müdüriyetine bildirmiştir²⁸⁰. Ancak söz konusu bu para geç gönderilmiştir. Tayyare ianesinin bakiyesi ancak 1913 Temmuz ayında Dersaadet'e ulaşmıştır²⁸¹.

2.3.4.8. Hicaz Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Hicaz vilâyeti tayyare ianesi için 1855 kuruş göndereceğini taahhütte bulunmuştur²⁸². Ancak burada ilginç bir şekilde Hicaz vilâyetine bağlı olan Medine-i münevvere sancağı, polis memurlarının bir aylık maaşlarından %10'luk bir kesinti yapamaya karar verdiklerini Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bildirmişlerdir. Genel olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti %5 bir kesinti yapılmasına karar vermişti. Medine-i münevvere sancağı polis müdüriyeti ise %10 kesinti yapacağını bildirmiştir ve buna gerekçe olarak da yapılan tayyare ianelerinin Osmanlı Devleti'nin şanı-ı şerifi için çok mühim olduğunu bu yüzden de ellerinden gelen katkıyı sağlamak istediklerini belirtmiştir²⁸³.

Hicaz vilâyetinden tayyare ianesi için toplanan paralar birkaç taksitle gönderilmiştir. Taahhüt edilen 1855 kuruştan 1666 kuruş gönderilmiş olup geri kalan 66

²⁷⁹ BOA. DH. EUM. THR., 78/7, ek 3, Mayıs 1328 (Mayıs 1912).

²⁸⁰ BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3.

²⁸¹ BOA. DH. EUM. MTK., 13/19, ek 1; 15 Temmuz 1329 (28 Temmuz 1913); BOA. DH. EUM. MTK., 13/19, ek 4, 8 Teşrin-i sâni 1329 (21 Kasım 1913).

²⁸² BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 8, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

²⁸³ BOA. DH. EUM. VRK., 9/29, ek 3, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 46, 30 Nisan 1328 (13 Mayıs 1912); BOA. DH. EUM. THR., 101/77.

kuruş incelenen belgelerde gönderilmediği görülmüştür²⁸⁴. Gönderilen ianeye iştirak edenler listede belirtilmiştir.

Tablo 22: Hicaz Vilâyeti Polis Memurlarının Aldıkları Maaş Miktarı²⁸⁵.

Memur	Maaşı	Kesinti Miktarı %10
Polis Müdürü	2500 Kuruş	250 Kuruş
İkinci Komiser	750	75
Üçüncü Komiser	600	60
Muâvin	1500	150
Polis Memurları	13200	1320

2.3.4.9. Zor Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Suriye vilâyetine bağlı olan Zor sancağı tayyare ianesi için 390 kuruş göndereceğini taahhüt etmiştir²⁸⁶. Taahhüt edilen miktar Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiş, buradan da Zor Sancağı'na paranın teslim alındığına dair bilgi verilmiştir²⁸⁷.

2.3.4.10. Mısır'dan Gelen Tayyare İanesi

Mısır'dan Dersaadet'e gönderilen şifreli telgrafta; Cuma günü tayyare ianesini teşvik için toplantı yapılacağı ve aynı zamanda tayyare ianesi toplanması için bir komitenin kurulduğu belirtilmiştir²⁸⁸. Telgrafın gönderildiği tarihe bakıldığında bundan çok az bir zaman önce Türk tayyareciler İstanbul-Kahire hava seferini icra ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla Mısırlıların toplamaya karar verdikleri tayyare ianesinde bu hava seferinin de etkili olduğu söylenebilir²⁸⁹. Fakat burada toplanan ianenin miktarı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

²⁸⁴ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. THR., 79/45.

²⁸⁵ Söz konusu maaş listesi o dönemde polis teşkilatı bünyesine çalışanların ne kadar maaş aldıkları ile ilgili fikir vermesi açısından da önemlidir. BOA. DH. EUM. VRK., 9/29, ek 1, 29 Rebiu'l ahir 1330 (17 Nisan 1912).

²⁸⁶ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

²⁸⁷ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 39, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); BOA. DH. EUM. THR., 78/20, Mayıs 1328 (1912).

²⁸⁸ BOA. A. MTZ, (05), 39/30, 13 Mayıs 1330 (26 Mayıs 1914).

²⁸⁹ BOA. DH. KMS., 15/2, (1914).

Yukarıda yazılanlardan başka Mısırlı Prens Celaleddin tarafından da Deperdussin tipi bir tayyare Osmanlı ordusuna hediye edilmiştir. Bu tayyare İstanbul-Kahire hava seferinde kullanılmıştır²⁹⁰.

2.3.4.11. Beyrut Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İanesi

Beyrut vilâyeti polis müdüriyeti tayyare ianesi için ilk başta 3062 kuruş taahhüt etmiştir²⁹¹. Diğer vilâyetlerden farklı olarak Beyrut'ta bulunan polis mektebi de iane kampanyasına katılmış ve 3918 kuruş 16 para taahhüt ederek bunu iki taksitte göndereceğini belirtmiştir²⁹².

Beyrut vilâyeti polis müdüriyeti taahhüt ettiği miktardan 1359 kuruş 10 para fazla olarak toplamda 4421 kuruş 30 parayı DOMMC'ne göndermiştir²⁹³. Ancak polis mektebi taahhüt ettiği parayı, incelenen belgelere göre 1913 senesinin başına kadar gönderememiş ve bu yüzden de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beyrut polis mektebine söz konusu taahhüt edilen miktarın gönderilmesini istemiştir²⁹⁴. Beyrut vilâyeti polis müdüriyetinde tayyare ianesine iştirak edenlerin listesi daha sonra Emniyet-i umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiştir.

Tablo 23: Beyrut Vilâyeti Polis Müdüriyetinde Tayyare İanesine İştirak Edenlerin Listesi²⁹⁵.

Esami	Künye No	Kuruş/Para
Polis Müdürü Âlim Bey		150
Serkomiser Sait Bey	1	50
İkinci Komiser Hacı Ethem Efendi	2	37/20 Kuruş/Para
İkinci Komiser Hacı Sadettin Efendi	4	37/20
İkinci Komiser Salih Efendi	6	37/20
Komiser-i Salis Tevfik Efendi	7	30
Komiser-i Salis Ali Kemal Efendi	9	30
Komiser-i Salis Kazım Efendi	11	30
Komiser-i Salis Abdurrahman Mirza Efendi	12	30

²⁹⁰ Keyüsk, 1950: s. 49.

²⁹¹ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 7, ek 8, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

²⁹² BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

²⁹³ BOA. DH. EUM. THR., 77/68, ek 1, 24 Cemaziye'l-ahir 1330 (10 Haziran 1912); BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 3; BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 21, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).

²⁹⁴ BOA. DH. EUM. MTK., 75/13, 7 Kânûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1913).

²⁹⁵ BOA. DH. EUM. THR., 77/51, ek 6, ek 7, 17 Mayıs 1328 (30 Mayıs 1912).

Komiser-i Salis Ahmet Mümtaz Efendi	15	30
Komiser-i Salis Ahmet Efendi	16	30
Komiser-i Salis Selim Ahmet Efendi	17	30
Komiser-i Salis Lütfullah Efendi	18	30
Komiser-i Salis Aziz Efendi	20	50
Muavin Ahmet Mustafa Efendi	27	25
Muavin Feyzullah Efendi	28	25
Muavin Abdullah Mustafa Efendi	29	25
Muavin Ahmet Refik Efendi	30	25
Muavin Sait Abdürrahim Efendi	32	25
Muavin Hacı Arif Efendi	33	25
Muavin Nurettin Efendi	34	25
Muavin Tevfik Efendi	36	25
Muavin İbrahim Efendi	37	25
Muavin Abdullah Efendi	38	25
Muavin Selim Yusuf Efendi	40	25
Muavin Mehmet Hikmet Efendi	41	25
Muavin Racit Hüseyin Efendi	45	25
Muavin Mehmet Hayri Efendi	47	25
Muavin Mehmet Zafer Efendi	44	25
Muavin Şefik Mütesut? Efendi	48	20
Muavin Yusuf Abdürrahim Efendi	51	20
Muavin Halil İbrahim Kazım? Efendi	52	20
Muavin Salih Bin Hasan Efendi	53	20
Abdullah Efendi	57	20
Edip Efendi	58	20
Halit Nazif Efendi	60	20
Muhyittin Aşi Efendi	62	20
Polis Memuru	63	20
Yusuf Halil Efendi	69	20
Abdurrahman Aziz Efendi	70	20
? Sıdkı Efendi	71	20
Abdullah Abdülmelik Efendi	73	20
Muhammed Mahmut Efendi	74	20
Abdulvelid Efendi	75	20
Zekeriya Rezan Efendi	76	20
Veli Omeddin Efendi	77	20
Cemil Efendi	80	20
Ahmet Efendi	83	20
Raşit Efendi	84	20
Habib Niyaz Efendi	85	20
Ali Rıza Nuri Efendi	86	20
Salih Haşim Efendi	88	20
Muhittin Bin Amr Efendi	90	20
Semir Bin Hayf Efendi	91	20
Yusuf Efendi	94	20

Mustafa Efendi	96	20
Cemil Bin Hasan Efendi	77	20
Yusuf Hafız Efendi	97	20
Mehmet Sait Viran? Efendi	99	20
Mehmet Hilmi Hacı Sait Efendi	101	20
Mehmet Sıtkı Efendi	104	20
Mehmet Neşet Efendi	107	20
Sabahattin Efendi	108	20
Ahmet Naci Efendi	109	20
Tevfik Efendi	110	20
Abdür-rauf Tayyare Efendi	114	20
Tahir salim Efendi	117	20
Ali Hafız Bin Salih Efendi	118	9
Ali Selim Mahmut Efendi	124	20
İsmail Kemal Efendi	126	20
Ali Cevheri Efendi	129	20
Polis Memuru	130	20
Ömer Şevki Efendi	135	20
Abdüsselam Efendi	136	20
Mehmet Efendi	137	20
Hasan Efendi	138	20
Mehmet İmam Efendi	141	20
Mehmet Sadettin Efendi	142	20
Ali Niyazi Efendi	143	20
Polis Memuru	144	20
Mehmet Fahrettin Efendi	145	20
Rıza Latif Efendi	147	20
Mustafa Şevki Efendi	148	20
Zekeriya Bin Ali Efendi	149	20
Mehmet Ziya Efendi	150	20
Ahmet Muhsin Efendi	152	20
Osman Feyzi Efendi	155	20
Hasan Abdürrahim Efendi	158	20
Hasan Nuri Efendi	160	20
Zekeriya Bin Halil Efendi	166	20
Polis Memuru	167	20
Sadettin Efendi	171	20
Cemil Mustaz Efendi	173	20
Hasan Hüsnü Efendi	176	20
Ahmet Mahmut Ali Efendi	180	20
Hasan Mahmur Efendi	182	20
Mehmet İbrahim Efendi	184	20
Ahmet Rüştü Efendi	186	20
Mehmet Halileddin Efendi	189	20
Mehmet Fuat Rıza Efendi	189	20
Reşit Abdüllah Efendi	191	20

Sait Kasım Efendi	194	20
Polis Memuru	195	20
Ahmet Tevfik Efendi	196	20
Hasan Sıdkı Efendi	198	20
Mehmet Şerif Efendi	199	20
Mehmet Fahrettin Efendi	200	20
Mahmut Hilmi Mustafa Efendi	202	20
Polis Memuru	201	12/20
Ahmet Hafız Efendi	203	20
Mustafa Fazıl Efendi	204	20
Mustafa Suri Efendi	205	20
Meavas Yusuf Efendi	206	20
Ahmet Raşit Efendi	208	20
Hafız Halil Efendi	212	20
Hakkı İbrahim Efendi	116	20
Mehmet Remzi Efendi	224	20
Mehmet Sadık Efendi	226	20
Arif Efendi	227	20
Mehmet Nuri Efendi	228	20
Ahmet Akif Efendi	233	20
Muhsin Efendi	234	20
İsmail Osman Efendi	235	20
Reşit İbrahim Efendi	236	20
Ali Efendi	172	20
Abdülkerim Emin Efendi	151	20
Abdülkadir Livab Efendi	183	20
Komiser Bedri Efendi	8	38/20
Komiser Muavini Hacı Ömer Efendi	25	25
Yunus Ahmet Efendi	95	20
Hüseyin Fevzi Efendi	119	20
Polis Abdullah Efendi	140	20
	Yekûn:	3032 Kuruş 20 Para

Tablo 24: Beyrut Vilâyeti Merkez Ve Mülhakatından Gelen Tayyare İanesi²⁹⁶.

	Esami	No	Kuruş/Para	
Merkez-i Vilâyetten	Ali Rıza Efendi		20	
	Hüseyin Raci Efendi		20	
	Hasan Şerif Efendi		20	
	Fahri Kamil Efendi		20	
	Mehmet Havi Efendi		20	
	Abdullah Efendi		20	
	Ali Şükrü Efendi		20	
	Nurettin Efendi		20	
	Kazım Efendi		20	
	Ali Çerkez Efendi		10/20 Kuruş/Para	
		Yekûn:	190 Kuruş 20 Para	
		Komiser muavini Hüseyin Hakkı Efendi	-	25
		Hafız Ömer Efendi	97	20
		Abdulkadir Bin Mehmet Efendi	222	20
		Şefik Siyami	179	20
		Mehmet Salih Efendi	102	20
Trablusşam Merkez Livası	Mustafa Ali Efendi	67	20	
	Reşit Efendi	187	20	
	Rüştü Fevzi Efendi	56	20	
	Mehmet Efendi	93	20	
	Mehmet Hani Efendi	215	20	
	Abdülkadir Efendi	113	20	
	Hikmet Efendi	154	20	
	Cemil Hasan Efendi	127	20	
	Yusuf Efendi	89	20	
Akka Kazası	Ahmet Celal Efendi	133	20	
Hayfa Kazası	Ahmet Talip Efendi	131	20	
Cebelül Ekrad	Sait Süleyman Efendi	59	20	
Trablus Merkez Livası	Mustafa Efendi	122	20	
	Komiser Ahmet Makavi Efendi	30	30	
	Muavin Mustafa Selim Efendi	-	25	
	Polis Fuat Naci Efendi	-	20	
	Polis Faris Efendi	-	20	

²⁹⁶ BOA. DH. EUM. THR., 78/22, ek 4, ek 5, 5 Mayıs 1328 (18 Mayıs 1912).

Hayfa Kazası	Polis Salih Efendi	-	30
	Polis Bekir Efendi	-	20
	Polis Mehmet Nuri Efendi	-	20
	Polis Halil Efendi	-	20
	Polis Ahmet Cemal Efendi	-	20
	Polis Abdür-rauf Efendi	-	20
Akka Merkez Livası	Komiser-i Salis Süleyman Efendi	-	37/20
	Polis Abdülmuttalib Efendi	-	20
	Polis İbrahim Efendi	-	20
Safed Kazası	Polis Yusuf Efendi	-	20
	Komiser Abdülrahman Efendi	-	30
	Polis Nedim Efendi	-	20
	Polis Cemal Efendi	-	20
	Polis Selim Kamil Efendi	-	20
Nâsıra Kazası	Komiser Hasan Servet Efendi	-	40
	Polis Mustafa Efendi	-	20
	Polis Ali Osman Efendi	-	20
	Polis Ali Rıza Efendi	-	20
Taberiye Kazası	Komiser Arif Efendi	-	30
	Polis Ali Seyit Efendi	-	20
	Polis Mustafa Şaban Efendi	-	20
Trablus Merkez			365
Hayfa Kazası			235
Akka Merkez Liva ve Mülhakatı			367/20
Merkezden			190/20
		Yekûn:	1158

2.3.4.12. Yemen Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Yemen sancağı polis merkezi müdürü Nuri Bey Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderdiği telgrafta, tayyare ianesi için 5567 buçuk kuruş taahhütte bulunduğunu bildirmiştir²⁹⁷. Söz konusu taahhütten 2574 kuruş gönderilmiş²⁹⁸ geri kalan bakiye incelenen belgelere göre gönderilmemiştir. Bunun üzerine Emniyet-i

²⁹⁷ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 85, Mayıs 1328 (Mayıs 1912).

²⁹⁸ BOA. DH. EUM. LVZ., 19/102, ek 1, ek 2, ek 3.

Umumiye Müdüriyeti kalan 2993 kuruş bakiyenin gönderilmesi için Yemen sancağına telgrafla uyarıda bulunmuştur²⁹⁹.

2.3.5. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nden Gönderilen Tayyare İaneleri

2.3.5.1. Limni Sancağı'ndan Gönderilen Tayyare İanesi

Cezayir-i Bahr-i Sefid vilâyetine bağlı olan Limni sancağı, tayyare ianesi için Komiser Mehmet Garbet Efendi, muavin Ali Rıza Efendi, polis memurları Mustafa, Şevket ve Mehmet Ali Efendilerin maaşlarından bir defaya mahsus olmak üzere %5 kesinti yapılarak 115 kuruşu göndermişlerdir. Burada verilen bilgiye göre normalde Rodos'taki postanesi kullanılmaktayken, İtalyan donanmasının Rodos'u işgal ettiğinden dolayı direk İzmir postanesine gönderildiği bildirilmiştir³⁰⁰.

2.3.5.2. Rodos Sancağı'ndan Gelen Tayyare İanesi

Rodos sancağı tayyare ianesi için 2000 kuruşu iki taksitte olmak üzere Nisan ve Haziran aylarında göndereceğini Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne Mart 1912 tarihinde bildirmiştir. Ancak İtalyanlar adayı Mayıs ayında işgal ettiklerinden dolayı söz konusu para gönderilememiştir³⁰¹.

2.3.5.3. Sakız Sancağı'nda Toplanan Tayyare İanesi

Sakız sancağı tayyare ianesi için 160 kuruş göndermiş ve DOMMC'ne söz konusu paranın teslim edildiği ile ilgili Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından bir makbuz gönderilmiştir³⁰².

²⁹⁹ BOA. *DH. EUM. MTK.*, 75/13, 7 Kânûn-ı sâni 1329 (20 Ocak 1913); BOA. *DH. EUM. THR.*, 79/19.

³⁰⁰ BOA. *DH. EUM. THR.*, 78/48, ek 4, 5 Temmuz 1328 (18 Temmuz 1912); BOA. *DH. EUM. MH.*, 246/44, ek 20, 2 Temmuz 1328 (15 Temmuz 1912).

³⁰¹ BOA. *DH. EUM. MH.*, 36/44, ek 67, 20 Mart 1328 (2 Nisan 1912).

³⁰² BOA. *DH. EUM. THR.*, 78/29, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912); BOA. *DH. EUM. MH.*, 56/61, 13 Haziran 1328 (26 Haziran 1912).

2.3.5.4. Trablusgarp Vilâyeti'nden Gelen Tayyare İaneleri

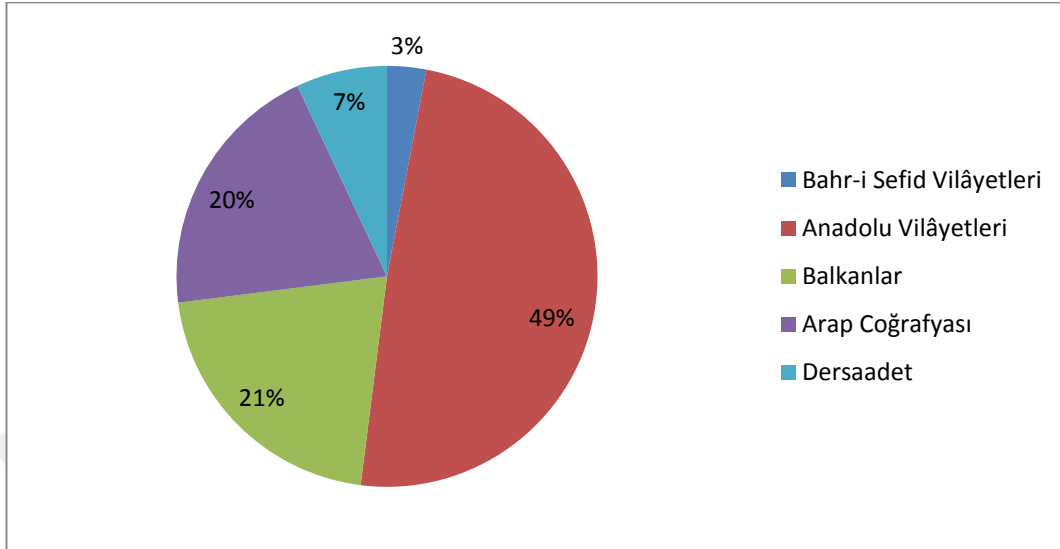
Trablusgarp vilâyeti polis müdüriyeti tayyare ianesi için ne kadar taahhütte bulunduğu belirtilmemiştir. Ancak Mart ayında bir taksit olmak üzere polis memurlarının maaşlarından %5 kesinti ile tayyare ianesi toplandığı görülmektedir³⁰³.

Tablo 25: Trablusgarp Vilâyeti Polis Merkezi Memurlarının Ödedikleri Tayyare İanesi Listesi³⁰⁴.

Lokantacı İbrahim Ağa	20
Trablusgarp Vilâyeti Polis Encümenleri Komiserliğinden Nasır Bey Efendi	20
Trablusgarp Vilâyeti Polis Encümenleri Komiserliğinden Muhiddin Bey Efendi	20
Trablusgarp Vilâyeti Polis Encümenleri Komiserliğinden Nasuri Bey Efendi	20
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Abbas Efendi	15
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Muhtar Efendi	15
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Salim Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Cuma Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Mahmud Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Kamil Vehbi Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Fahir Ali Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Sadık Efendi	
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavinlerinden	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Receb Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavinlerinden	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Ziya Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Muhtar Efendi	10
Trablusgarp Vilâyeti Komiser Muavini Abdullah Ali Efendi	10
	Yekûn: 250 Kuruş

³⁰³ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 6, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

³⁰⁴ BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 6, 7 Receb 1330 (22 Haziran 1912).

Grafik 1: Emniyet-i Umumiye Teşkilatlarından Toplanan İaneler.

2.4. Yapılan Diğer İaneler

Osmanlı ordusunda bir tayyare filosu kurulabilmesi amacıyla başlatılan yardım kampanyasına Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bağlı polis merkezlerinin dışında Adliye, Nâfiâ, Posta Telgraf nezâretleri ve Jandarma mensupları da iştirak etmişlerdir³⁰⁵. Posta, Telgraf ve Telefon memurları arasında toplanan tayyare ianesi ile üç tayyare alınmıştır. Alınan tayyarelere, “Posta, Telgraf ve Telefon” ismi verilmiştir³⁰⁶. Nafiâ Nezâreti memurları da “Nafiâ Tayyaresi” adıyla bir tayyare satın alınması için iane toplamaya başlamışlardır. Memurları arasında iane toplayarak bir tayyare parasını biriktirip Harbiye Nezâreti'ne göndermişlerdir³⁰⁷.

“Daire-i Meşîhat³⁰⁸” kurumu da 1912 Mart ayında bir tayyare satın almak için iane toplamaya başlamıştır³⁰⁹. Tayyare Komisyonu'nun başında bulunan Süreyya

³⁰⁵ BOA. DH. EUM. MEM., 10/14, ek 3, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912).

³⁰⁶ BOA. DH. EUM. MH., 35/37, Cemaziye'l-ahir 1330 (Mayıs 1912).

³⁰⁷ Zafer, “Şuûnât-ı Askerîye”, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912), s. 34.

³⁰⁸ Din işleriyle ilgilenen kurum. Bkz., Bilgin Aydın ve İlhami Yurdakul, “Şeyhülislamlık (Bab-ı Meşîhat) Arşivi Defterleri”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 24, Şubat 2015, s. 100-101.

³⁰⁹ Zafer, “Şuûnât-ı Askerîye”, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912), s. 34.

Bey'in babası sabık Serasker Rıza Paşa tarafından Blériot askeri tipi bir tayyare Osmanlı ordusuna hediye edilmiştir. Bu tayyareye “Vatan” ismi verilmiştir³¹⁰.

2.4.1. Maliye Nezâreti Tayyare İanesi

2.4.1.1. Maliye Tayyare Komisyonu

Maliye Nezâreti kurulacak olan tayyare teşkilatına katkıda bulunmak adına kendisine bağlı mensuplarından tayyare ianesi toplamaya karar vermiştir. Bunun için *Maliye Tayyare Komisyonu* adıyla bir komisyon kurarak toplanacak olan ianenin organizasyonunu sağlamayı amaçlamıştır. 6 Mayıs 1912’de kurulan komisyon, tıpkı diğer nezâretlerin yaptığı gibi tayyare ianesiyle Osmanlı havacılığına katkı sağlamayı hedeflemiş bunun için de bünyesinde söz konusu komisyonu kurmuştur³¹¹.

Maliye Nezâreti, bu kararını Dâhiliye Nezâreti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile paylaşmıştır. Gönderilen yazıda, bu dönemde Osmanlı’da havacılığa ve tayyarelere bakışın nasıl olduğuyla ilgili bilgiler verilmektedir. Dönemin havacılığa bakış açısı şu şekilde belirtilmektedir; *“Bugün herkesçe kabul edilmiştir ki milletlerin bekası, teçhizatlarının ve sanayilerinin ne kadar ileri bir seviyede olduğuna bağlıdır. Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadar Avrupa ailesinde yer almamasının sebebi ordu ve donanmasını bu ölçütlere göre yenileyememesinden kaynaklanmıştır. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı ordusundaki yenilikler Avrupalı devletlerin dikkatini cezbetmeye sebebiyet verecek nitelikteydi. Osmanlı milleti, donanmanın ihyasında ve harp alat ve edevatında orduya destek çıkmışlardır. Trablusgarp’a saldıran düşmanın bizden üstün olmalarının sebebi istikşâfat için en mühim olan vasıtaya yani tayyare filosuna sahip olmasıydı. Bu noksanımızı gidermek için dört bir yandan ianeler toplanmaya başlanmıştır. Posta Telefon ve Telgraf memurları dahi üç tayyare satın alınmasına yeterli olan bağışta bulunmuşlar ve bu bağışla da Posta, Telefon ve Telgraf namlarıyla birer tayyare satın alınmıştır. Bu babta Harbiye, Nafia, Adliye, Rüsumat memurları da ordumuza birer tayyare alınması için harekete geçmişleridir. Hazine-i Celile-i Maliyece iki tayyare alınarak orduya bağışlanmaya karar verilmiştir. Bunun için Maliye içerisinde bir komisyon kurulmuş ve bir reis ile bir muhasebeci tayin edilmiştir.*

³¹⁰ Keyüsk, 1950: 49.

³¹¹ BOA. DH. EUM. MH., 35/37, ek 4, 5 Cemaziye'l-ahir 1330 (22 Mayıs 1912).

Zikredilen komisyon, Osmanlı'da kaza, liva ve vilâyetlerde görev yapan maliye memurlarıyla irtibata geçecek ve bunların isimlerini, vazifelerini ve verecekleri meblağları kaydedecektir. Maliye memurlarınca toplanan iane “Maliye Tayyare Komisyonu Riyaseti” adıyla merkeze gönderilecek ve ianeyi verene de verdiklerine dair hususi biletler verilecektir. Maliye memurlarının maaşlarının bir defaya mahsus ve isteyen iki taksitle yüzde 5 ile yüzde 10 kesintiyle bağış yapılması düşünülmüştür. Ayrıca daha fazla bağış yapmak isteyenlerin bağışları da kabul edilecektir. İaneye iştirak edenlere adlarına münhasır birer makbuz verilecektir. Makbuz üzerinde ne kadar bağışladığı ve ismi yazılacaktır”³¹² diye belirtilmiştir.

İanelerin toplanması için Maliye Nezâreti'nin bünyesinde kurulan bu komisyon, sadece maliye memurlarının verecekleri ianeleri bir düzene sokmak adına kurulmuştur³¹³. Komisyonun nizamnamesinde görev ve sorumlulukları belirtilmiştir³¹⁴.

Madde 1: Maliye Nezâretinde *Maliye Tayyare Komisyonu* namıyla bir komisyon teşkil etmiştir.

Madde 2: Komisyonun amacı bütün maliye çalışanlarından alınacak tayyare ianelerini toplamaktır.

Madde 3: Komisyon reisi ve muhasebecisi seçimle belirlenecek ve bunlara ayrıca bir maaş verilmeyecektir.

Madde 4: Toplanan ianeler tayyare satın alınıncaya kadar münasip bankada tutulacaktır.

Madde 5: İaneler sadece tayyare satın alımında kullanılacaktır. Fazla kalan para diğer bir tayyare alımı için yeterli değilse kalan para Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'ne verilecektir.

Madde 6: İanat 5, 10, 20 ve 100 kuruşluk basılı ve koçanlı komisyonun mührüyle mühürlenecek ve taşradan gelecek yardımların sahiplerine de makbuzlar gönderilecektir.

³¹² BOA. DH. EUM. MH., 35/37, ek 1, ek 2, 5 Cemaziye'l-ahir 1330 (22 Mayıs 1912).

³¹³ Tayyare ianelerle ilgili birkaç sığ çalışma mevcuttur. Bunlardan birinde Maliye Nezâreti bünyesinde kurulan söz konusu komisyonun, bütün kamu kurumlarının içerisinde kurulan iane komisyonlarının çalışma şartların belirleyen hüviyete sahip olduğu ifadesi yer almaktadır. Ancak incelenen belgelerde bu komisyonu sadece Maliye Nezâreti'ne bağlı bulunan memurlardan tayyare ianesi aldığını göstermektedir. Bkz., Batmaz, 2013: 197.

³¹⁴ BOA. DH. EUM. MH., 35/37, ek 3, 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912).

Madde 7: Taşra memurun maliyesi tarafından gönderilen meblağ doğrudan doğruya Maliye Nezâreti'nde "Tayyare Komisyonu Riyaseti" namına gönderilecektir.

Madde 8: Taşradan gönderilen meblağ gönderen zevat adına düzenlenecek makbuzlar başış sahibine teslim edilecektir.

Madde 9: Toplanan paralar bankaya yatırılacak ve bununla ilgili masraflar için komisyon buna mahsus bir defter tutacaktır.

Madde 10: Bankaya para yatırma ve gerektiğinde para çekildiğinde verilecek makbuzlar, çekler reis ve muhasebeci tarafından mühürlenecektir.

Madde 11: Komisyon haftada bir kere toplanacak ve alınan kararlar deftere kaydedilecektir.

Maliye Nezâreti kurduğu komisyonla tayyare ianelerini toplamış ancak toplanan ianenin miktarı hakkında bilgilere ulaşamamıştır.

2.4.2. Kaymakamlardan Tayyare İanesi Toplanması

Osmanlı Devleti'nde havacılık teşkilatlanmasına özellikle İtalya'ya kaybedilen Trablusgarp ve adalardan sonra hız verilmiştir. Birçok devlet kurumu gibi kaymakamlar da tayyare ianesine katkıda bulunmak istemişlerdir.

İskenderun kaymakamı Said Bey, Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği telgrafta, tayyare İanesine katkıda bulunmak için 250 kuruşu DOMMC'ne gönderdiğini bildirmiştir. Said Bey aslında ilk başta maaşının %10'unu her ay göndereceğini ve bu miktar bir tayyare alınmaya yeterli olduğu zaman da "*Sultan Selim*" namıyla bir tayyare alınmasını hedeflemiştir. Ancak Dâhiliye Nezâreti'ne verdiği teklifte, bu uygulamayı bütün kaymakamlara yaymanın, Osmanlı'da havacılığı bir an önce teşkilatlanmasına fayda sağlayacağını belirtmiştir. Dâhiliye Nezâreti bu teklifi uygun görmüş olmasına rağmen İskenderun kaymakamı Said Bey'in gönderdiği meblağ haricinde başka bir ödemeye rastlanmamaktadır³¹⁵.

³¹⁵ BOA. DH. MTV., 48/4, 28 Mayıs 1328 (10 Haziran 1912).

3. BÖLÜM

OSMANLI HAVACILIĞININ SAVAŞLARDAKİ DURUMU

3.1. Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Havacılığı

1871'de birliğini tamamlayan İtalya, sömürge yarışında diğer devletlerden geri kalmamak için harekete geçerek gözünü Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da bulunan son toprağı olan Trablusgarp'a dikmişti. Esasında İtalya, Tunus'u almak istemekteydi, fakat Fransa'nın Tunus'u işgal etmesiyle Fransa ve Almanya, Trablusgarp'ı İtalya'ya önermişlerdir. İtalya Trablusgarp'ı işgali halinde diğer devletlerin takınacakları tutumu lehine çevirmek için diğer devletlerin onayını almış ve 1911'de harekete geçmiştir. İtalya 28 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne bir nota vermiştir³¹⁶. Bir gün sonrasında ise İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir³¹⁷.

Savaşın başlamasıyla İtalya Trablusgarp ve Bingazi'yi denizden kuşatarak, gemiden top atışlarıyla vurmaya başlamışlardır. İtalyanlar bu savaşta dünya tarihinde ilk defa savaşta tayyareyi kullanan devlet olma unvanına sahip olmuşlardır. İtalya 1884 yılında askerî balon birliğini kurmuş ve balonu 1887'de Eritre'yi işgalde kullanmışlardır. 1905'de ilk tayyare denemelerini yapan İtalya, havacılık konusunda sürekli bir atılım halindeydi. İtalya'nın hava gücüne baktığımızda 1910 yılı itibariyle 8 tayyare, 2 güdümlü balon, 54 subay ve havacılık alanında 1397 teknisyene sahiptiler³¹⁸. Ayrıca 1911 yılında askerî okul açmışlardır. Bu dönemde İtalyan pilotlar, Fransa'da gerçekleştirilen tayyare yarışlarına katılmışlar ve yeteneklerini sergilemişlerdir³¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin havacılık alanındaki gücüne bakıldığında Osmanlı havacılığının henüz emekleme aşamadınsa olduğu söylenebilir. Birinci bölümde ayrıntılarına değindiğimiz Osmanlı havacılığının başlangıcı tam da bu döneme denk

³¹⁶ Notada geçen "bölgeye medeniyet götürülmesinin zorunlu olduğu" ibaresi dikkat çekicidir. Bkz., Hale Şıvgın, "Trablusgarp Savaşı", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, 2002, s. 498.

³¹⁷ Şıvgın, 2002: s. 499; Zafer Gölen, *Şark Meselesi ve Milli Mücadele*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2012, s. 62.

³¹⁸ Bazı kaynaklarda İtalyanların, 28 tayyare ve 2 kabil-i sevk balona sahip oldukları, ayrıca savaş devam ederken Çanakkale'nin bombardımanı sırasında kullanmak amacıyla 2 kabil-i sevk balonu daha yaptıkları belirtilmektedir. Bkz. Kansu vd., 1971: 121.

³¹⁹ Koloğlu, 1988: 13.

gelmiştir. Maddi zorluklar, yetişmiş personel eksikliği gibi olumsuzluklar Osmanlı Devleti'nin havacılık alanında kısa sürede gelişmesini önlemiş ve havacılık alanında güçlü olan İtalya ile kendisini bir savaşta görmüştür³²⁰.

İtalyan pilotlar Trablusgarp Savaşı'nda ilk uçuşlarını Trablusgarp'ta 23 Ekim, Bingazi'de 28 Kasım, Derne 4 Aralık ve Tobruk'ta 8 Aralık'ta yapmışlardır. İtalyanlar, Trablusgarp'ta balonu da 10 Kasım'da kullanmaya başlamışlardır. İtalyanlar Trablus'ta 6, Bingazi'de 3 tayyareyi kullanmışlardır³²¹. 22 Ekim 1911'de İtalyan pilot Piazza, Türk karargâhının üzerinden uçarak ilk deneme uçuşunu yapmıştır. 23 Ekim'de Piazza, Aziziye kışlası üzerinde keşif uçuşu icra etmiştir. İtalyanlar bu uçuş sayesinde Türklerin 30 bini aştığı söylenen kuvvetlerinin abartılı olduğunu ve ancak 5-6 binlik bir kuvvetleri olduğunu görmüşlerdir. İtalya'nın tayyareler sayesinde fayda sağladığı bir diğer husus da ellerindeki haritaların coğrafi yanlışlıkları düzeltmek olmuştur. İtalyan pilotlar çektikleri fotoğraflarla haritalarını düzelterek, yapacakları harekâtları ne tarafa doğru yapmaları hususunda doğru kararlar vermelerinde fayda sağlamıştır. İtalyan pilot Gavotti, 1 Kasım 1911'de Osmanlı cephelerinin üzerine bombalar atmıştır. Pilot, bir eliyle tayyarenin kontrolünü sağlıyor, diğer eliyle de bombayı alıp, ağzıyla pimini çekip yere bırakmaktaydı³²². Aslında Lahey'de 1899 ve 1907'de düzenlenen barış konferanslarında hava araçlarından ateş açmayı yasaklamıştı. Ancak 1911 Mayıs ayında Uluslararası Hukuk Enstitüsü bu kararı bozmuştur. İtalyan kuvvetleri Mart 1912'ye kadar 153 uçuş gerçekleştirmişlerdir. Bu bombardımanlar esnasında, Türk-Arap birlikleri bilinçsiz bir şekilde sırt üstü yatarak tayyare ve balonlara tüfeklerle ateş etmekteydiler. Bombaların verdiği zayıyat tam olarak tespit edilememekle beraber, bir bombardıman esnasında 400 kişi ölmüştür³²³. Osmanlı ordusunun Trablusgarp'ta verdiği zayıyat basına da sık sık yansımıştır. Örneğin 21 Mart 1912 tarihli bir haberde; Trablusgarp Kumandanı Miralay Neşet Paşa'nın verdiği bilgiye göre muharebede beş

³²⁰ BOA. BEO., 4013/300907, ek 124, Şubat 1327 (Mart 1912).

³²¹ Commodore W. H. Beehler, *1911-1912 Türk İtalyan Savaşı*, Çev: Leyla Yıldırım, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 42.

³²² Trablusgarp'ta İtalyanlar tayyareden bombalar atmışlardır ancak bunun ilk denemeleri Amerika'da gerçekleştirilmiştir. Bkz. Rebecca Hancock Cameron, *Training to Fly: Military Flight Training 1907-1945*, Air Force History and Museums Program, Washington DC, 1999, p. 33.

³²³ Koloğlu, 1988: 13-23.

şehit ve dokuz yaralılarının olduğu bildirilmiştir. Verilen bilgilerde İtalyanların tayyarelerin yanında balonları da kullandıkları anlaşılmaktadır³²⁴.

Havadan bombardımanın etkili olabilmesi için İtalyan pilotların uçuş yüksekliklerini bin metrenin altına indirmeleri gerekmektedir. Bu durum ise yerden açılan ateş tayyareye ulaşabildiğinden risk teşkil etmekteydi. Bu duruma örnek olarak, savaş sırasında 30 Kasım 1911’de İtalyan tayyaresinin yere çok yaklaştığı bir sırada yerden açılan kurşunla tayyare isabet almıştır. Ancak yere düşecek kadar bir zarara uğramamıştır. İtalyanların Trablusgarp’ta tayyareleriyle bir başka hava harekâtları sırasında, Osmanlı cephelerinden tüfeklerle tayyarelere ateş edilmesi sonucu İtalyan pilot Yüzbaşı Carlo Monti yaralanmıştır³²⁵. Tayyareler bazen de görev esnasında arıza vererek zorunlu iniş yapmak durumunda kalmışlardır. Örneğin bir uçuş görevi esnasında İtalyan pilot Moizo Riccardo, kullandığı 50 beygir gücündeki Nieuport tipi tayyaresinin arıza vermesiyle Osmanlı cephelerine zorunlu iniş yapmış ve esir düşmüştür³²⁶.

Osmanlı Devleti, İtalyanların havadan bombardımanlarına karşı uluslararası anlamda suç işlediklerini iddia ederek İtalyanlara baskı yapmaya çalışmıştır. İtalya’nın da imzalamış olduğu Lahey’deki düzenlemelere göre, hava araçlarının mermi atmaları ve ateşli silah kullanmaları yasaklanmıştı. Bunu dayanak gösteren Osmanlı Devleti, İtalyanların Trablusgarp ve Bingazi’yi ilhak ettikleri esnada uçaklarla mermi ve bomba attıklarını belirterek, bu hareketin uluslararası savaş kurallarına aykırı olduğunu vurgulamıştır. Bu ihlalin de başka devletlere bildirileceği belirtilmektedir³²⁷. İtalya, eleştirilere karşı verdiği cevapta kendilerinin beş yıl süreyle söz konusu anlaşmayı imzaladıklarını ve bunun da süresinin 1904’te bittiğini belirtmiş ve herhangi bir sorumluluğun altına girmemiştir. Böylece Osmanlı Devleti’nin İtalyan hava

³²⁴ Zafer, “Osmanlı-İtalya Harbi”, 8 Mart 1328 (21 Mart 1912), s. 24.

³²⁵ Zafer, “Tüfenk Ateşine Maruz Bir Tayyare”, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912), s. 1; Zafer, “Harb ve Harbi Müstakbelde Tayyare ve Balonlar”, 29 Mart 1328 (11 Nisan 1912), s. 52-53; bu haberi doğrulayan ayrıntılı bilgi için bkz., Beehler, 2014: s. 70-71.

³²⁶ 1909 yılında Wilbur Wright Roma’ya gelmiş ve burada deniz albayı olan C. Calderera’ya tayyare kullanmayı öğretmiştir. Trablusgarp’ta Osmanlı’ya esir düşen bu pilottur. Bkz., Kansu vd., 1971: 94; Kural, 1975: 4; Robin Higham, *Hava Gücü Özlü Bir Tarih*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 23; Koloğlu, 1988: 15;

³²⁷ BOA. HR. HMF. İŞO., 203/25.

kuvvetlerine karşı çaresizliğinden, uluslararası arenanın desteğini alarak kurtulma girişimi başarısızlıkla neticelenmiştir³²⁸.

İtalya savaşta tayyarelerden keşif ve bombardımanın yanı sıra, halka beyanname dağıtılmasında da faydalanmıştır³²⁹. Osmanlı Devleti, söz konusu beyannamelerin dağıtılması durumunun hukuk dışı olduğunu iddia etmiştir. Osmanlı, buna bir önlem olarak İtalyanları diğer devletler nezdinde zor durumda bırakmak istemiştir. Bu amaç doğrultusunda büyük devletlere bu durum şikâyet edilmiştir. Söz konusu şikâyette İtalyanların tayyarelerle Osmanlı ordugâhına attıkları beyannamelerin, Osmanlı halkını ihtilale teşvik ettiği ve bunun savaş hukukuna aykırı olduğu ayrıca büyük bir devlet olan İtalya'ya bu hareketin yakışmadığı ifade edilmiştir³³⁰.

İtalyanlar, içlerinde Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal ve Kurmay Binbaşı Enver beylerin de bulunduğu, güçsüz bir durumda olan Osmanlı birliklerine karşı Trablusgarp'ta bir türlü üstünlük sağlayamayarak itibar kaybetmeye başladı. İtalya Devleti hem kaybetmeye başladığı itibarı geri kazanmak hem de Osmanlı Devleti'ni Trablusgarp'ı bırakmaya sıkıştırmak için savaşı Ege ve Akdeniz'e kaydırmaya karar vermiştir. İtalyan donanması, Osmanlı Devleti'nin Ege ve Akdeniz'e olan kıyılarını bombalayarak bazı yerleri işgal etmiştir. Osmanlı Devleti bu saldırılara karşı İtalya'yı protestodan ileri gidememekteydi³³¹.

Osmanlı Devleti güçlü bir donanmaya sahip olmadığı için Trablusgarp'a yardımları ancak kaçak yollarla gönderebilmekteydi³³². Harbiye Nezâreti'nin başında bulunan Mahmut Şevket Paşa, savaşta kullanmak üzere Avrupa'dan tayyare ve balonları personelleriyle birlikte kiralamak suretiyle kaçak yollarla Trablusgarp ve Bingazi'ye göndermeye karar vermiştir. Aslında bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nin Fransa'dan aldığı iki tayyare İstanbul'a getirilmişti. Fakat henüz tayyareler iki saatten fazla havada

³²⁸ Koloğlu, 1988: 24.

³²⁹ İtalyan tayyarelerinden atılan beyannamelerde; *"Trabluslu Araplara: Bizimle gelmek için ne bekliyorsunuz? Camilerinizde ibadet etmek arzusunu duymuyor musunuz? Ailelerinizle sakin yaşamak istemiyor musunuz? Bizim de kitabımız var, biz de namuslu ve dindarız. İtalya babanızdır. Çünkü memleketimiz, anneniz Trablus'la evlenmiştir"* ifadeleri geçmektedir. Bkz., Kansu vd., 1971: 123.

³³⁰ BOA. BEO, 4033/ 302426, 15 Nisan 1328 (28 Nisan 1912); Kansu vd., 1971: 123.

³³¹ İtalya'nın Rodos Adası'nı 17 Mayıs'ta işgal etmesinden dolayı, adada toplanan tayyare ianeleri İstanbul'a gönderilememiştir. Bkz. BOA. DH. EUM. MH., 36/44, ek 67, 20 Mart 1328 (2 Nisan 1912); Hasan Babacan, "Trablusgarp Harbi'nde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi", *Arayışlar İnsan Bilimleri Araştırmaları*, S. 2, 1992/2, s. 93-100.

³³² Kıyıları İtalyan donanmasıyla kuşatıldığı için Osmanlı Devleti kaçak yolları kullanarak Trablus'a nakliye yapmaktaydı. Mısır-Trablus kıyı sınırındaki Sallum, Türk gönüllüleri ve kaçak savaş malzemeleri için ana rotaydı. Bkz., "Beehler, 2014: 7-73.

kalamadıkları için Osmanlı Devleti, elindeki bu tayyareleri havadan Trablus'a naklemezdi. Aynı zamanda pilotluk eğitimlerinden yeni dönen Yusuf Kenan ve Fesâ Bey de henüz bir tayyareyle savaşa katılabilecek tecrübeye sahip değillerdi. Harbiye Nezâreti de Avrupa'da bulunan heyet vasıtasıyla tayyare ve balonları kiralamak suretiyle cepheye göndermeyi planlamıştır. Tayyare ve balonlar monte edilmeden deniz yoluyla Mısır ve Tunus üzerinden cepheye gönderilmeye çalışılmıştır³³³.

Fakat ne Tunus ne de Mısır Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde değildi. Fransa Tunus'u 1881'de işgal etmiş, İngiltere de Mısır'ı 1882 yılında işgal etmişti³³⁴. İşte bu yüzden kaçak yollarla gönderilen yardımların oraya ulaşip ulaşmayacağı kesin değildi. Mahmut Şevket Paşa'nın bu kararı almasında Trablusgarp Komutanı Neşet Bey'in de etkisi olmuştur. Neşet Bey, İstanbul'a yazmış olduğu telgrafta, tayyarelerin burada kullanılması gerekliliğini bildirmiştir. Harbiye Nezâreti 7 Mayıs 1912'de Tayyare Komisyonu'nun başında bulunan Süreyya Bey ve komisyonun üyelerinden İstihkâm Binbaşı Mehmet Ali Bey'i havacılık alanında incelemelerde bulunmak ve Trablusgarp'ta kullanmaları için pilot ve tayyare ayarlamaları amacıyla Avrupa'ya göndermiştir³³⁵.

Osmanlı Devleti Trablusgarp'a tayyare göndermek için iki girişimde bulunmuştur. İlki Kasım 1911'de Fransa'daki Deperdussin tayyare fabrikasından iki tayyare satın alınıp, iki de pilotu da sözleşmeyle Trablusgarp'a göndermeye teşebbüs edilmiştir. Söz konusu bu tayyareler 171,000 lira 147 kuruş 10 paranın Harbiye Nezâreti'nin 1910, 1911, 1912 seneleri fevkalade bütçesinden karşılanmıştır³³⁶. Ancak pilotlar ile kontrat dahi imzalanmasına rağmen pilotların gitmediği anlaşılmaktadır. İkinci teşebbüs ise Alman Mösyö Hans adındaki bir zengin tarafından Osmanlı Devleti'ne iki tayyare hediye edileceği bildirilmiştir. Bu tayyarelerin Mısır üzerinden Bingazi'ye gönderilmesi planlanmışsa da gönderilip gönderilmedikleri hakkında bir bilgi mevcut değildir³³⁷. Bir

³³³ Koloğlu, s. 20; Şıvgın, 2002: 512.

³³⁴ Babacan, *Trablusgarp...*, 2002: 91; Zafer Koçlu, "Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, 2002, s. 522.

³³⁵ İlmen, 1947: 36-37.

³³⁶ BOA. *BEO.*, 4190/314180, ek 2, 27 Teşrin-i evvel 1327 (9 Kasım 1911).

³³⁷ BOA. *BEO.*, 3990/29943; Kural, s. 138-145; Bazı kaynaklarda bu tayyarelerin Cezayir'de Fransızlar tarafından el konulduğu iddia edilmektedir. Bkz., Yıldız, 2013: 166.

ara Türklerin de tayyare kullanacakları haberleri üzerine İtalyanlar tayyarelerini ayırt edebilmek için üzerlerine tanıtıcı işaretler dahi koymuşlardır³³⁸.

Erkân-ı Harbiye Nezâreti İtalyan donanmasının Adalar Denizi'nde³³⁹ dolaştığı ve gerekli hazırlıklarının ardından Çanakkale Boğazı'na saldıracaklarının istihbaratını aldıkları dolayısıyla acilen bir balonun alınması için harekete geçilmesini emir vermiştir. Bu emir doğrultusunda Avrupa'da bulunan Tayyare Komisyonu üyeleri ilk önce Paris'teki balon fabrikalarında incelemelerde bulunmuşlardır. Fransa'dan balon satın alınıp hemen Trablusgarp'a nakletmenin imkânsız olduğu cevabını alan heyet Almanya'ya gitmiştir. Burada da yeni bir balonun yapımı uzun ve maliyetli olacağı görüşü ağır basmıştır. Netice itibariyle ikinci el bir Parseval³⁴⁰ balonu alınmıştır. Fakat balonun İstanbul'a getirilmesi 1913'e kadar uzamıştır³⁴¹. Böylece bu balondan Trablusgarp'ta yararlanılamamıştır. Balkanlar'da karışıklıklar çıkmaya başlamasıyla Osmanlı Devleti, İtalya ile Uşi Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve böylece Osmanlı Devleti'nin havacılık konusunda verdiği ilk sınav olan savaş da bitmiştir³⁴².

Trablusgarp savaşı askeri havacılık tarihi açısından ilklere sahne olmuştur. Trablusgarp Savaşı'yla İtalya, hava kuvvetlerinden nasıl faydalanacakları konusunda büyük bir tecrübeye sahip olmuştur. Ayrıca havacılık tüm dünyada önemi kavranan bir duruma gelmiştir³⁴³. Osmanlı Devleti'nde ise 22 Temmuz 1912 göreve gelen Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetiyle göreve gelen Harbiye Nâzırı Nazım Paşa, havacılık alanında yaşanan gelişmelerin önünü tıkayan bir siyaset izlemiştir. Böyle bit hal içerisinde Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'na katılmıştır.

³³⁸ Koloğlu, 1988: 18.

³³⁹ Ege Denizi.

³⁴⁰ Bazı kaynaklarda *Percival* diye de geçmektedir. Bkz., *The Motoring Annual and Motorist's Year Book for 1904*, Hardcover Publisher, London, 1904, s. 7.

³⁴¹ İhsanoğlu, s. 522; Kural, s. 95; Yalçın, "Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçaklar...", 2010: 195-196; Kansu vd., s. 124.

³⁴² Şıvgın, 2002: 513.

³⁴³ Higham, 1983: 24-25.

3.2. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Havacılığı

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında Trablusgarp Savaşı daha neticelenmeden, Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'ni Balkan topraklarından çıkartıp bu toprakları aralarında paylaşmak amacıyla Osmanlı'ya karşı bir cephe oluşturmuşlardır. 13 Mart 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan, 29 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Yunanistan, Ağustos 1912'de Karadağ ile Bulgaristan, 6 Ekim 1912'de ise Karadağ-Sırbistan aralarında ittifak anlaşmaları imzalamışlardır³⁴⁴. Kendi aralarında ittifak kuran Balkan devletleri; Osmanlı Devleti'ne sırasıyla Karadağ (8 Ekim 1912), Bulgaristan (17 Ekim), Sırbistan (17 Ekim) ve Yunanistan (19 Ekim) ayrı ayrı savaş ilan etmişlerdir. Böylece 30 Mayıs 1913'e kadar süren Balkan Savaşları'nın ilk safhası başlamış oldu³⁴⁵.

Osmanlı Devleti'nin genel askeri durumundan ziyade konumuzu itibariyle havacılık durumuna baktığımızda ise bu tarihe kadar havacılığın teşkilatlanmasında büyük emek sarf eden Mahmut Şevket Paşa istifa etmişti. Tayyare Komisyonu'nun başında bulunan Süreyya Bey de Avrupa'da havacılık alanında incelemelerde bulunduktan sonra yurda dönmüştü. Süreyya Bey'in öncülüğünde Yeşilköy'de bir tayyare mektebi, müdüriyet dairesi, tamirhaneler, benzin deposu, yatakhane, hastane, hamam ve ahırdan oluşan bir proje hazırlanmıştır. Bunun için ihale yapılmış ve buna göre 1600 liraya bu proje tamamlanacaktı. Fakat Mahmut Şevket Paşa'dan sonra Harbiye Nâzırı olan Nazım Paşa, bu projeye; "*İşkodra'da asker açıktadır. Ben sana İstanbul'da tayyare mektebi yaptırmam*" diyerek, Süreyya Bey'i geri çevirmiştir³⁴⁶. Seferberliğin 1 Ekim 1912'de ilan edilmesiyle Süreyya Bey, Harbiye Karargâhı 2. Şubeye memur edilmişti. Havacılık da doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti'ne bağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin hava gücüne baktığımızda ise savaşın başlangıcında Yeşilköy'de yapılan tayyare merkezinde iki hangar bitirilmişti. Tayyare, pilot ve rasıt sayıları aşağıda verilmiştir.

³⁴⁴ Halaçoğlu, 2002: 534.

³⁴⁵ Halaçoğlu, 2002: 535-536, 539.

³⁴⁶ İlmen, 1947: 105-107, 124.

Tablo 26: Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin Elindeki Tayyareler³⁴⁷.

Askerî/Eğitim/Model	Menşei	Adedi
Eğitim ve Askerî/Blériot-Deperdussin	Fransa	4
REP ³⁴⁸	Fransa	4
Askerî-Eğitim/Bristol	İngiltere	7
Askerî/Harlan	Almanya	2

Bu arada Fransa'dan REP model bir tayyare satın alınmış ancak tayyare trenle İstanbul'a gönderildiği sırada Sırp tarafında el konulmuştur³⁴⁹.

Tablo 27: 1912-1913 Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Tayyarecileri³⁵⁰.

	Unvanı	Görevli Olduğu Yer
Salim Efendi	Topçu Yüzbaşı	Tayyare Mektebi Müdür Muavini Pilot
Fesâ Efendi	Süvari Yüzbaşı	Tayyare Mektebi Muallimi
Feyzi Efendi	Piyade Yüzbaşı	Pilot
Nuri Efendi	Topçu Teğmen	Pilot
Fethi Efendi ³⁵¹	Bahriye Çarkçı Teğmen	Pilot, Makinist
Fazıl Efendi	Piyade Teğmen	Pilot
Reinhold Jahnnow	Subay	Pilot
Adolf Rentzel	Subay	Pilot
Granil	Subay	Pilot
Fransız ³⁵²	Subay	Pilot
Fransız ³⁵³	Subay	Pilot

³⁴⁷ İlmen, 1947: 110-111; Bu tayyarelerden Blériot modelinden bir tanesini Süreyya İlmen'in babası sabık Serasker Rıza Paşa orduya hediye etmiştir. Tayyareye "Vatan" ismi verilmiştir; Keyüsk, 1950: 49, 165-167.

³⁴⁸ Eğitim mi askerî mi olduğu tespit edilemedi.

³⁴⁹ Kansu vd., 1970: 129; Kurter, 2009: 119.

³⁵⁰ Kurter, 2009: 106, 119; ilk tayyarecilerimiz Fesâ ve Kenan beylerdi. Bkz. İlmen, 1947: 77.

³⁵¹ Avrupa'ya havacılık eğitimi için gönderilen üçüncü katile Temmuz 1912'de İngiltere'deki Bristol Fabrikası'na gönderilmiştir. Sanayi-i Harbiye Teğmeni Aziz ve Fethi beyler makinist eğitimi için gönderilmişlerdir. Ancak Fethi Bey becerikliliğinden dolayı pilot olmuştur. İstanbul-Kahire-İskenderiye Hava Seferi'nde şehit düşmüştür. Bkz., Kansu vd. a.g.e., s. 126-127; *Şehit Pilot Çarkçı Yüzbaşı Mehmet Fethi*, Türk Deniz Kuvvetleri Yayınları, İstanbul, 2014, s. 7-19.

³⁵² İsmi tespit edilemedi.

³⁵³ İsmi tespit edilemedi.

Osmanlı pilotları yeterince tecrübeye sahip olmadıkları için Fransa'dan üç, Almanya'dan iki pilot ve râsıtlarla sözleşme imzalamıştır. Savaşın başlamasından sonra Almanya'dan MARS model iki tayyare satın alınmıştır. Bu tayyarelerle birlikte iki Alman pilotla da anlaşma yapılmıştır. Bu pilotların isimleri Fray ve Mauricio Scherff'dir. Ayrıca Avrupa'da havacılık öğrenimi için bulunan Osmanlı zabıtları da vardı. Bunlar; Mülâzım-ı evvel Mithat ve Mülâzım-ı evvel Şükrü' idi. Bu pilotların Avrupa'da gördükleri eğitimler yetersizdi. Tek başlarına uzun bir uçuş yapabilecek kabiliyete henüz sahip olamamışlardı. Bu yüzden Yeşilköy'deki havacılık merkezinde kendi çabalarıyla bunu kazanmaya çalışmaktaydılar. Temmuz ayında Fransa'dan Mr. Bresson adlı bir Fransız öğretmen de Yeşilköy'deki tayyare mektebinde istihdam edilmiştir. İki Fransız marangoz ve makinistle de sözleşme imzalanmıştır³⁵⁴.

9 Ekim 1912'de Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfetişliği'ne gelen bir emirle üç tayyare müfrezesinin hazırlanması istenilmiştir. Bu müfrezeler Şarkî Rumeli ordusu karargâhına, Garbi Rumeli ordusu karargâhına ve Edirne'ye gönderilmesi istenilmiştir³⁵⁵. Erkan-ı Harbiye Nezâreti, Edirne kalesi için bir balon almıştı. Faka balonun uçurulabilmesi için hem eleman eksikliği hem gaz yetersizliği vardı³⁵⁶. Söz konusu emir gereği Garbi Rumeli'ye gönderilmek üzere bir Blériot ve bir REP model tayyare ile birlikte Yüzbaşı Fesâ, Üsteğmen Fethi, Üsteğmen Nuri, Teğmen Abdullah ve bir Fransız makinist trenle Selanik'e gönderilmiştir. Şarkî Rumeli'ye ise iki HARLAN model tayyare ile birlikte Cemal Bey, Alman pilot Adolf Rentzel, Reinhold Jahnow, râsıd ve subaylardan müteşekkil 15 kişilik bir müfreze Kırklareli'ne Yeşilköy'de bulunan tayyare merkezinden nakledilmiştir. Edirne'ye gönderilmek üzere trenle sevk edilen iki tayyare ise Edirne'ye ulaşmadan Bulgarların ileri harekâtından dolayı tayyare merkezine geri getirilmiştir³⁵⁷.

Balkan kuvvetlerinin hava güçlerine baktığımızda ise Bulgaristan'ın Rusya'nın yardımıyla yaklaşık olarak 10 tayyaresi mevcuttur. Pilot olarak da Taraxçiflis, Simeon Petrof, Milkov ve Almanya'dan kiraladıkları Bückner ile Rupp adında 5 pilotla savaşa katılmışlardır. Bulgarların hava kuvvetlerinin merkezi Eski Zağra bölgesindeydi. Yunanistan'ın hava gücü ise Teselya Yenişehir merkezli 6 tayyareden müteşekkil bir

³⁵⁴ Kurter, 2009: 118-119; İlmen, 1947: 111; Kansu vd., 1970: 129.

³⁵⁵ Keyüsk, 1950: 75.

³⁵⁶ İhsanoğlu vd., 1995: 521.

³⁵⁷ Kurter, 2009: 121; Keyüsk, 1950: 75-76.

hava bölükleri mevcuttu. Yunan hava birliğinin büyük çoğunluğunu Fransız pilot ve Fransa'dan alınan tayyareler oluşturmaktaydı. Fransa'dan 6 tayyare satın almışlardı. Sırbistan da Fransız ağırlıklı 5-6 tayyareden teşkil bir hava gücüne sahiplerdi. Karadağ'ın ise hava gücü yoktu³⁵⁸.

24 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli kuvvetleri Bulgarlar tarafından bozguna uğramıştır. Geri çekilen ordu Çatalca'ya kadar gelmişlerdir. Bu bozgun karşısında havacı müfrezesi, burada bulunan iki tayyareyi kullanılamaz bir halde bırakıp orduyla birlikte geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Tayyareler o gün için 2 saat havada kalabilmekteydiler. Osmanlı tayyareleri cepheden Yeşilköy'deki havacılık merkezine gidip gelebilmekteydiler ancak yakıt masrafından dolayı tayyareler cephe gerisinde bulunduruluyordu. Netice itibariyle bu harekâta iki taraf da tayyareyi kullanamamışlardır³⁵⁹. Osmanlı'nın Garbi Rumeli kuvvetlerine baktığımızda ise onlar da Yunanistan karşısında tutunamamıştır. Burada Osmanlı'nın hava gücü olarak bir Blériot ve bir REP model tayyare ile birlikte Yüzbaşı Fesâ, Üsteğmen Fethi, Üsteğmen Nuri, Teğmen Abdullah ve bir Fransız makinist bulunmaktaydı. Ayrıca 6 bidon benzin, 2 bidon yağ ve 8 er de müfrezenin içerisinde bulunmaktaydı. Burada bulunan tayyarelerle Selânik-Karaferya arasında keşif uçuşları yapılmıştır. Ancak 9 Kasım 1912'de Yunanlılar Selânik'e girince burada bulunan havacı müfrezesi iki tayyareyi yakıp, geri çekilmişlerdir. Müfrezede görev yapan Abdullah Bey haricindekiler İstanbul'a kaçmışlardır. Abdullah Bey ise Yunanlılara esir düşmüştür. Fransız pilot ve rasıtlar, birkaçı haricinde, işlerin kötüye gitmesinden faydalanarak ülkelerine dönmüşlerdir³⁶⁰. Yunan hava kuvvetlerinde baktığımızda ise Fransız pilot Yüzbaşı Bares, Şarkî Rumeli'de birçok uçuş gerçekleştirmiştir. Bu uçuşlarının birinde yerden açılan ateş sonucu kalçasından yaralanmış ve Fransa'ya gönderilmiştir³⁶¹. Gelibolu'da bulunan Osmanlı kuvvetlerinin emrine de bir tayyare gönderilmeye karar verilmiştir. Fethi, Salim, Alman pilotlardan Fray ve râsıd Yarbay Brikner MARS tayyaresiyle Gelibolu'ya deniz yoluyla gönderilmişlerdir. Fakat tayyare keşif uçuşu icra ettikten sonra iniş sırasında şiddetli bir fırtınaya yakalanmış ve ağır hasar görmüştür. Bunun

³⁵⁸ Keyüsk, 1950: 76; Kansu vd., 1970: 130; Kurter, 2009: 119-120; Ole Nikolajsen, *Turkish Military Aircraft Since 1912*, Dutch Aviation Society and Scramble, Netherlands, 2005, s. 7; Kural, 1975: 115.

³⁵⁹ Bazı kaynaklarda tayyarelerin tahrip edilmeden düşmana terk edildiği belirtilmiştir. Bkz., *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*, 1971: 495; Karal, 2011: 307; Kansu vd., 1970: 132; İlmen, 1947: 112.

³⁶⁰ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*, 1971: 495; Kurter, 2009: 130; Kline, 2002: 71.

³⁶¹ Bares, daha sonraları Fransa havacılığında yüksek mevkilere getirilmiştir. Bkz., Keyüsk, 1950: 76.

üzerine Tayyare ve pilotlar İstanbul'a gönderilmiştir. Alman pilot ve râsîd da memleketlerine gönderilmiştir³⁶².

Edirne, Bulgarların ilerlemesi karşısında işgal tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Edirne'yi savunan Şükrü Paşa, 8 Kasım 1912'de topçu atışlarının düşman hedeflerine atılmasında keşif yapılmasında yarar sağlayacağını düşündüğü için derhal bir tayyarenin şehre gönderilmesini istemiştir. Ancak şehir Bulgar kuvvetlerince kuşatıldığı için şehirle karadan bağlantı mümkün değildi. Dolayısıyla tayyare ancak havadan şehre girebilirdi. Yeşilköy'den Edirne'ye kadar 210 km uçabilecek kabiliyete sahip bir tek Fransız pilot Granil vardı. Granil, görevin riskli olmasından çekinerek çeşitli bahaneler öne sürmüş ve bu görevi yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Granil ile birlikte diğer Fransız pilot ve râsîtlarla olan sözleşme feshedilmiştir³⁶³. Tayyare mektebi müdürlüğüne göre Edirne'ye tayyarenin gönderilememesinin bir diğer sebebi de Edirne'ye tayyare gönderilse bile şehirde tayyare için yeterli benzin ve yedek parça bulunmadığından dolayı iş görmeyeceğini belirtmiştir³⁶⁴.

Bulgar güçlerinin, ellerindeki balon ve tayyareleri cephelerde sık sık kullandıkları görülmektedir. Bulgarlar ilk defa olarak 28 Ekim 1912'de balonu Kemal köyünün batı sirtlarında uçurmuşlardır. Kasım ayının sonlarından itibaren Bulgarlar, Edirne ve civarını havadan kontrol altında tutma amacıyla balon ve tayyare uçuşlarının sayısını artırmışlardır. Bulgarların bu uçuşlardaki amaçları, keşif uçuşları sayesinde karşı cepheden gelebilecek tehlikeleri önceden haber alıp, buna göre önlemler almaktır. Keşif uçuşları sırasında bazen karşı cepheden ateş edilmekteydi. Bu durumda pilotlar olabildiğince yüksekte uçmaya gayret etmişlerdir. Örneğin Bulgar balonuna Türk cephesinden gelen ateş sonucu Bulgarlar hemen balonu yere indirmişlerdir. Bulgarlar tayyarelerden asıl amaç olarak keşif görevlerinden yararlanmalarının yanında bazen bombardıman ve beyanname atma amaçlarıyla da faydalanmışlardır. 31 Ekim ve 2 Aralık 1912 tarihlerinde Bulgar tayyareleri kuşatma altında bulunan Edirne üzerinden uçtukları sırada beyannameler atmışlardır³⁶⁵. 30 Kasım'da da Bulgar tayyaresi un

³⁶² Kansu vd., 1970: 134.

³⁶³ Keyüsk, 1950: 84-87; Kurter, 2009: 13.

³⁶⁴ Kurter, 2009: 142.

³⁶⁵ Atılan beyannamelerde, kalenin teslim olmasını isteyen Bulgarlar: “*Biz Osmanlı hükümetiyle harb ediyoruz. Müslüman ahalisine karşı değiliz. Maksadımız kan dökmek değil, sizi gaddar Osmanlı hükümetinden kurtarmaktır. Gelin teslim olun*” yazılı beyannameler atmışlardır. Bkz., Keyüsk, 1950: 86-87.

fabrikasına bomba atmışsa da bomba isabet etmemiş ve bir zayıyata sebep olmamıştır³⁶⁶. Ayrıca Bulgar tayyareleri Edirne üzerinde keşif uçuşları yaptıkları esnada şehrin fotoğraflarını da çekmişlerdir. Bu fotoğrafları muhasara altında tuttıkları şehre yapacakları saldırılarda kullanmışlardır³⁶⁷. Bulgarların Edirne üzerinde keşif yapan pilotları şunlardır: Bückner, Taraxchieflis ve Petrof³⁶⁸.

Osmanlı'nın Garp ordusu Kumanova ve Manastır'da Sırp-Yunan güçlerine yenildikten sonra Adriyatik kıyılarına çekilmiş, buradan vapurlarla Anadolu'ya getirilmişlerdir. Şark ordusu da Bulgar kuvvetlerinin ileri harekâtını ancak Çatalca önlerinde durdurabilmiştir. Başkomutanlık Vekâleti, Bulgar kuvvetlerinin durumunu öğrenmek için tayyare ile bir keşif uçuşu yapılmasını emretmiştir. Bu emir doğrultusunda Teğmen Nuri Bey havacılık merkezinden REP model tayyaresiyle havalanarak yaklaşık bir saat keşif uçuşu yapmıştır. Bu başarılı uçuştan dolayı Nuri Bey'e 5000 kuruş ödül verilmiştir³⁶⁹. Bulgarlar hem Edirne'de hem de Çatalca'da çok yıpranmışlardı. Osmanlı Devleti de sıkıntılı bir durumdaydı. Osmanlı Devleti, Aralık ayının başında Yunanistan haricindeki³⁷⁰ diğer Balkan devletleriyle ateşkes imzalamıştır. Osmanlı Devleti dışarda bu savaşları yürütürken içerde de bir takım sıkıntılarla çalkalanmaktaydı "Büyük Kabine" olarak da bilinen Ahmet Muhtar Paşa kabinesi istifa ederek yerine İngiltere ile yakınlığıyla bilinen Kâmil Paşa hükümeti kurulmuştu. Savaşın getirdiği sıkıntıların da etkisiyle Kamil Paşa hükümeti baskı altındaydı. İttihat ve Terakki Partisi'nin üyelerinin başını çektiği bir grup, 23 Ocak 1913'te Bâb-ı Âli Baskını'yla Harbiye Nâzırı Nazım Paşa'yı öldürüp, Kamil Paşa hükümetinin istifa etmesini sağlamışlardır. Mahmut Şevket Paşa Sadrazam ve Harbiye Nâzırı olarak atanmıştır³⁷¹. Ateşkes döneminde Yeşilköy'de bulunan tayyare mektebinde de çalışmalar devam etmekteydi. Mahmut Şevket Paşa, Süreyya Bey'i tekrar hava işlerinin takibinde görevlendirilmiştir. Süreyya Bey, yardımcıları Kaymakam Refik, Binbaşı Mehmet Ali, Binbaşı Zeki ve Zeki beyler ile birlikte

³⁶⁶ Keyüsk, 1950: 86-87.

³⁶⁷ Kurter, 2009: 133.

³⁶⁸ Kansu vd., 1970: 129-130; Keyüsk, 1950: 76-77; Kurter, 2009: 119-120, 133.

³⁶⁹ Kurter, 2009: 136.

³⁷⁰ Yunanistan'ın aşırı isteklerinden dolayı onunla ateşkes imzalanmıştır.

³⁷¹ Karal, 2011: 322, 334-335; Kurter, 2009: 129.

mektebin ikmal eksikliklerini gidermek için mesai yapmaktaydılar. Tayyare mektebi müdürlüğüne de Binbaşı Veli Bey atanmıştı³⁷².

Ateşkes döneminde Londra'da barış görüşmeleri yapılmışsa da görüş ayrılıklarından dolayı bir anlaşmaya varılamamıştır. Bunun üzerine Balkan kuvvetleri harekâtlarına devam etmişlerdir. Yunan kuvvetleri hava filolarına kattıkları deniz tayyaresi ile Çanakkale'de demirleyen Osmanlı donanmasına bombalar atmıştır. Ancak atılan bombalar hedefi bulmamış ve herhangi bir zayiata sebep olmamıştır³⁷³. Bu sırada Çatalca hattında Osmanlı kuvvetleri de Üsteğmen Fethi ve Yüzbaşı Salim Bey idaresindeki tayyarelerle keşif yapmaya başlamıştı. 5-6 Şubat 1913 tarihlerinde Bulgar birliklerinin üzerinde keşif uçuşu yapan Osmanlı tayyarelerine Bulgar askerleri ateş açmışlarsa da isabet etmemiştir. Bulgar kuvvetleri de Çatalca ve kuşatma altında bulunan Edirne'de tekrar harekete geçmişlerdir. Bulgarlara ait bir Rus yapımı tayyare, 21 Şubat'ta Edirne üzerinde icra ettiği keşif uçuşu sırasında yanlışlıkla Edirne'ye iniş yapmış ve Osmanlı kuvvetleri tarafından esir edilmiştir. Yine Şubat ayı içerisinde bir Bulgar tayyaresi düşmüştür. Bunun üzerine Bulgarlar tayyare ile keşif uçuşlarına ara vermişlerdir. Bu arada Yüzbaşı Fesâ Bey idaresindeki tayyare de Bulgar birlikleri üzerinde keşif uçuşu yaptığı esnada yerden açılan ateş sonucu isabet almıştır. Ancak bu tayyareyi düşecek kadar önemli bir zayiata sebep olmamıştır. Süreyya Bey bu dönemde Harbiye Nezâreti'ne havacılık ile ilgi gönderdiği bir raporda; pilotlara teşvik mahiyetinde ödüllerin verilmesini önermiştir. Fakat Süreyya Bey, ikinci kez tayyare işlerinden uzaklaştırılarak, yeni kurulan 4. Kolordu Kurmay Başkanlığı'na atanmıştır³⁷⁴. Mart ayında Osmanlı kuvvetleri Çatalca hattında tayyare ile keşif çalışmalarına hız vermiştir. Bu keşifler sayesinde düşman birliklerinin cephe hattındaki durumları orduya haber verilmiş ve Çatalca muharebesinin kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Özellikle Fesâ Bey'in keşif uçuşları düşman ordugâhı hakkında önemli bilgiler vermiş ve bu yüzden 10. Kolordu Kumandanlığı Fesâ Bey'i 10 altın ödülle mükâfatlandırmıştır. Bulgar kuvvetleri, bu keşif uçuşlarında tayyarelere ateş açmaktaydı. Bazen de Osmanlı

³⁷² İlmen, 1947: 110; Kurter, 2009: 140-141.

³⁷³ Kurter, 2009: 141.

³⁷⁴ İlmen, 1947: 114; Kurter, 2009: 143-144; Kansu vd., 1970: 133-135.

birlikleri keşif uçuşundan haberleri olmadığı zaman bu tayareleri Bulgar tayareleri ile karıştırmış ve ateş açtıkları görülmüştür³⁷⁵.

Mart 1913'te Alman pilot Mauricio Scherff ve râsıd Kemal Bey birkaç keşif uçuşu icra etmişlerdir. 22 Mart'ta râsıd Kemal ve Alman pilot Mauricio Scherff, dört saatlik keşif uçuşu gerçekleştirmişlerdir. 29 Mart'ta da aynı pilot idaresindeki tayarreden top mermileri Bulgar kuvvetlerinin üzerine atılmıştır³⁷⁶. Edirne'yi kuşatma altında tutan Bulgarlar hava kuvvetlerinin de yardımıyla 26 Mart 1913'te Edirne'yi işgal etmiştir. Bulgarlar işgal sırasında şehri yağmalamışlardır³⁷⁷. Nisan ayında ise Osmanlı tayareleri keşif uçuşu gerçekleştirdikleri ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu tarihe kadar dört tayare savaş meydanlarında Bulgarlara terk edilmiş ve birkaç tayare de çeşitli sebeplerden ötürü bozulmuştur. Yeşilköy'de havacılık merkezinde ise faal durumda üç tayare kalmıştı. Tayare mektebi müdürlüğü görevinden alınan Binbaşı Cemal, REP fabrikasından ikinci el tayareler aldıklarını iddia ederek Süreyya Bey ve ekibini eleştirmekteydi. Mektebin müdürlüğüne Binbaşı Veli Bey getirilmiştir³⁷⁸. Süreyya Bey de üçüncü defa havacılık işleriyle görevlendirilmiştir. Süreyya Bey, Mehmet Ali ve Teğmen pilot Nuri Bey ile birlikte Almanya'dan satın alınan güdümlü balonu Mayıs ayında gidip teslim almışlardır³⁷⁹.

30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması ile I. Balkan Savaşı ilk safhası sona ermiştir. Fakat 1913 Haziran'ının sonlarında Balkan devletleri kazandıkları toprakları paylaşma noktasında ihtilafa düşmüşlerdir ve böylece savaşın ikinci safhası başlamıştır³⁸⁰. Bu sıralarda Osmanlı Devleti içerde yeni sıkıntılarla boğuşmaktaydı. 11 Haziran'da Mahmut Şevket Paşa bir suikast sonucu öldürüldü. Bunun üzerine Sadrazamlığa Mehmet Sait Paşa, Harbiye Nazırlığı'na da Ahmet İzzet Paşa getirilmiştir³⁸¹. Osmanlı Devleti, Balkan müttefiklerinin kendi aralarındaki mücadeleden yararlanmak amacıyla 13 Temmuz 1913'te Bulgarlara karşı harekete geçmiş ve 22 Temmuz'da Edirne'yi Bulgarlardan geri almayı başarmıştır. Bu sırada havacılık merkezinde faal durumda üç tayarresi vardı. Diğer tayareleri ise tamirattaydı. Hazır durumda olan tayareler

³⁷⁵ Kansu vd., 1970: 135.

³⁷⁶ Kline, 2002: 73.

³⁷⁷ Bkz., Hasan Babacan, "Selimiye'de Bulgar Yağması", *Tarih ve Medeniyet*, S. 47, Şubat 1998, s. 35-36.

³⁷⁸ İlmen, 1947: 123; Kansu vd., 1970: 138.

³⁷⁹ Kansu vd., 1970: 138; Keyüsk, 1950: 112.

³⁸⁰ Halaçoğlu, 2002: 540.

³⁸¹ Karal, 2011: 341; Kurter, 2009: 162.

Blériot, REP ve Mars tayyareleriydi. Pilot olarak da Fesâ, Nuri, Fazıl, Fethi ve Salim beyler hazır durumdaydılar. Tayyare mektebinde bulunan Alman pilotlar Walther Fray ve Mauricio Scherff ile birlikte Alman râsıtlar da memleketlerine dönmüşlerdir. Böylece Osmanlı hava gücünde Alman hiç kimse kalmamıştır. Fransız pilot Mr. Bresson ve makinistler ise hâlâ görevlerine devam etmekteydiler. Böylece havacılık merkezinde râsıd ve makinist eksikliği baş göstermiştir. Zira tayyarelerin tamir edilmesi için tamircilere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu eksikliği gidermek için bahriye tersanelerinden Çarkçı Teğmen Tophaneli İbrahim Murat, İsmail, Hüseyin, Yahya, Ömer ve Seyit tayyare mektebinde eğitime alınmışlardır. Bunlardan bazıları ilerleyen zamanlarda pilot da olmuşlardır³⁸².

Osmanlı kuvvetlerinin yaptıkları ileri harekâta, Yeşilköy'den iki tayyare 18 Temmuz'da Çorlu'ya hareket etmiştir. Osmanlı tayyareleri, ilerleyen birliklere eşlik ederek keşif amacıyla birliklere yardımcı olmaktadır. Osmanlı askerleri, keşif yapan tayyareleri “düşman tayyaresidir” diye ateş açmaları sonucu bir tayyare isabet almış fakat tayyarenin düşmesine sebep olmamıştır. Bunun üzerine Başkomutanlık Vekâleti ordu komutanlıklarına yazdığı yazıda; “...şimdiki halde muntika-i harekâtımız dâhilinde düşman tayyareleri mevcut olmamakla beraber yine ihtiyaten bundan böyle tayyarelerimizin uçacakları gün, ayrıca bildirileceğinden tayyarelerimize ateş edilmekten sakınılması...” noktasında dikkat etmelerini istemiştir. Fethi ve râsıdı Kemal Bey idarelerindeki Mars tayyaresiyle, Babaeski ve Dimetoka istikametini takip ederek Edirne'ye varmışlar ve burada keşif faaliyetinde bulunmuşlardır. Fesâ Bey de Blériot model tayyaresiyle Babaeski'den Kırıkkale'ye gelmiştir. Nuri Bey de REP model tayyare ile Yeşilköy'den Babaeski'ye gelip burada kalmıştır. Osmanlı tayyareleri yaptıkları keşif uçuşlarıyla ordunun ileri harekâtında önemli bir vazife üstlenmişlerdir. Fesâ Bey 3 Ağustos'ta Ahlatlı-Umur-Fakih arasında yaklaşık 1,5 saat keşif uçuşu yapmıştır. Bu da Türk tayyarecilerin artık işi kavradıklarını gösteren bir emaredir. Fakat Fesâ Bey ve râsıd Kemal Bey Hasköy-Yanbolu bölgesinde keşif uçuşu yaptıkları sırada tayyarede meydana gelen bir arızdan dolayı tayyare Meriç Nehri'ne düşmüştür. Fesâ ve Kemal beyler yaralı olarak kurtulmuşlardır³⁸³.

³⁸² Kural, 1975: 265.

³⁸³ Düşen tayyare, Yeşilköy'de bulunan havacılık merkezine nakledilerek tamir edilmiştir. Bkz., Keyüsk, 1950: 129.

Keşif faaliyetlerine devam etmek için Yeşilköy’de bulunan Deperdussin ve Bristol tayyareleri de cepheye gönderilmiştir. Fazıl Bey Bristol tayyaresiyle keşiflere devam etmiştir. Edirne alındıktan sonra şehir üzerinde gösteri uçuşları da yapılmıştır. Trakya’nın düşman işgalinden kurtarılmasında, başarılı keşif uçuşlarıyla gösterdikleri yaradan dolayı Fesâ, Salim, Fethi, Refik, Nuri ve Fazıl beylere taltif amacıyla bir maaş ikramiye verilmiştir³⁸⁴. Havacılık merkezinde 5 Ağustos’ta Parseval balonu, Kaptan Binbaşı Hackstetter yönetiminde yardımcıları makinist Barker ve Yüzbaşı Murat ile birlikte bir uçuş gösterisi gerçekleştirmişlerdir. Uçuş yaklaşık bir saat sürmüştür³⁸⁵.

29 Eylül 1913’te II. Balkan Savaşı sona ermiştir. Tayyare mektebinde bir tamirat atölyesi bulunmasına rağmen gerekli teçhizatın eksikliğinden dolayı henüz burası faal durumda değildi. Bunun için tamiri gerekli parçaların tamiri, bazı parçaların üretimi için Zeytinburnu’nda bulunan İmalat-ı Harbiye Fabrikası’na başvurulmaktaydı. Fakat burada da işlerin yoğunluğu ve bürokrasinin sıkıntılarından dolayı işler uzamaktaydı. Böylece en ufak bir parça için bile Avrupa devletlerine sipariş verilmek zorunluluğu doğmaktaydı. Bu duruma çözüm için tayyare mektebinde bulunan atölyenin faal duruma getirmek amacıyla Bahriye’nin fabrikalarından iş gören bazı makinaları tayyare mektebine getirilmiştir. Temmuz ayı içerisinde de ianelerle Blériot model bir tayyare daha alınmış ve tayyareye “muavenet-i milliye” ismi verilmiştir³⁸⁶.

Osmanlı havacılığı Balkan Savaş’ları sırasında özellikle savaşın ikinci safhasında yararlılık gösterebilmiştir. Savaş sonunda Osmanlı havacılığı 9 tayyare kaybı vermiştir. Bir pilot adayı da esir düşmüştür. Bu kişi, Osmanlı ordusu Selanik’ten çekilirken Yunanlılara esir düşen Teğmen Abdullah’tır³⁸⁷.

3.3. Balkan Savaşları’ndan Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Osmanlı Havacılığı

Balkan Savaşları’ndan I. Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde Osmanlı havacılığında bir dizi gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan ilki Süreyya İlmen kesin bir şekilde havacılık işleri ile uğraşmayı bırakmış olmasıdır. İkincisi ise hava kuvvetlerinin

³⁸⁴ Kansu, 1970: 138-139; Keyüsk, 1950: 115

³⁸⁵ Halaçoğlu, 2002: 542-544; Kurter, 2009: 169-170; Kansu, 1970: 138-139; Keyüsk, 1950: 115

³⁸⁶ Kurter, 2009: 171-173.

³⁸⁷ Avni Okar, *Türkiye’de Tayyarecilik (1910-1924)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 10-11; Kurter, 2009: 197.

ıslah edilmesi amacıyla Fransız hava kuvvetleri kumandanı General Bernard'ın önerisiyle Fransız hava Yüzbaşısı De Goys 4 Mayıs 1914'te İstanbul'a getirilmiş ve Yeşilköy'de bulunan tayyare mektebine müdür yapılmıştır. De Goys'un tayyare mektebi müdürlüğü döneminde önemli bir adım atılmıştır. Bu dönemde 14 Mayıs 1914'te Osmanlı hava sahalarını kullanma ve seyahatlerin nasıl yapılacağına dair bir "Sefâin-i Havaiyyeye Ait Menatik-ı Memnu'a Nizamnâmesi" hazırlanmıştır. De Goys'un Osmanlı havacılığında attığı önemli adımlardan birisi de satın alınacak tayyare tiplerinin seçiminin tayyare mektebine bırakılması temin etmesi olmuştur³⁸⁸. Bu arada Macar havacı Oszkar Asboth adında bir Macar havacı, Osmanlı Devleti'nde havacılığın gelişimi için bir projeyle 13 Ağustos 1913'te Osmanlı Devleti'ne başvurmuştur. Macar havacının 13 Ağustos 1913 tarihli projesine göre bir pilot mektebi, bir tayyare ve motor tamirhanesi kurulmasından sonra tayyare imal edilecek bir fabrika tesis edilecekti. Ancak bu proje uygun görülmeyerek uygulamaya konulmamıştır³⁸⁹.

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan yenilgiyle ayrılması, hem yöneticilerin hem de halkta büyük bir moral bozukluğuna sebebiyet vermişti. İşte bu yüzden Osmanlı Devleti, sarsılan imajını bir nebze de olsa düzeltmek amacıyla İstanbul-Kahire-İskenderiye hava seferinin gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

3.3.1. İstanbul-Kahire-İskenderiye Hava Seferi

Osmanlı Devleti'ni İstanbul-Kahire-İskenderiye hava seferini³⁹⁰ gerçekleştirmeye iten sebepleri anlayabilmek için dönemin içtimai-siyasi atmosferine bakmamız bu hava seferinin niye düşünüldüğünü anlamamıza yarar sağlayacaktır. Osmanlı Devleti İtalya ile giriştiği Trablusgarp Savaşı'ndan sonra 15 Ekim 1912 tarihinde Uşi Antlaşması'nı imzalamış ve savaşın neticesinde Trablusgarp ve On İki Ada'yı kaybetmiştir. 1551'den 1912'ye kadar 361 sene Osmanlı idaresinde bulunan bu topraklar kaybedilmiş halkın morali bozulmuştu³⁹¹.

³⁸⁸ Beyoğlu, 2000: 146.

³⁸⁹ George Hazai, "Macar Havacı Oszkar Asboth'un Türk Havacılığına Ait Bir Projesi", *Çağın Yakalayan Osmanlı*, İstanbul, 1995, s. 491-495.

³⁹⁰ BOA. DH. KMS., 15/2, 1 Şubat 1329 (14 Şubat 1914).

³⁹¹ Şıvgın, 2002: 513; Karal, 2011: 284-287.

Osmanlı Devleti daha İtalya ile barış anlaşmasını imzalamadan bu kez de Balkan Savaşları başlamış ve bu savaş neticesinde de Avrupa'da bulunan 175.000 km² toprağını kaybetmiştir. Payitaht İstanbul, Bulgar işgali tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve dönemin Sadrazamı Kamil Paşa Padişah'ın ve hükümetin Bursa'ya taşınmasını bile önermişse de Padişah bunu reddetmiştir. İngiltere, Rusya, Fransa, ABD gibi devletlerin donanmaları İstanbul'da bulunan tebaalarının can güveliğini sağlamak bahanesiyle İstanbul sahillerine demir atmış, askerlerini karaya çıkarmışlardı. Bu kadar sıkıntılı bir duruma düşen Osmanlı Devleti Enver Paşa'nın isteğiyle, savaşlar sonucu halkın moralini ve devletin bozulan imajını düzeltmek ve Arap coğrafyasındaki yurttaşlarıyla bağlarını kuvvetlendirmek amacıyla bu seferin düzenlenmesine karar vermiştir³⁹².

Osmanlı Devleti'nin böyle bir girişime sevk eden bir diğer sebep de havacılık alanında gerçekleşen olaylardır. Zira 1913 senesine havacılık alanında daha önce hiç görülmemiş gelişmeler yaşanmaktaydı. Uçaktan paraşütle ilk defa atış yapılmış, tayyare müsabakaları yapılmakta hatta tayyare ile akrobasi gösterileri dahi yapılmaktaydı. 1913'lerde havacılık alanında Fransa lider durumdaydı ve bu liderliğinin bir kanıtı olarak uzun mesafeleri kat edecek, kıtalararası uçuşlar yapmaya karar vermiş ve buna yönelik üç girişimde bulunmuşlardır. 28 Eylül 1913 tarihinde Fransa'da havacılık işlerine bakan hava kulübü, rotasının Paris-İstanbul-Kahire olan bir hava seyahati yapılacağını ilan etmiş ve bu seyahati başaracak pilot-pilotların mükâfatlandırılacaklarını beyan etmiştir. Bu seyahate üç kişi başvurmuştur. Bu pilotlardan ilk olarak Daucourt, 20 Ekim 1913 tarihinde Paris'ten havalanıp İstanbul'a 10 Kasım'da gelmiştir. Yeşilköy'de havacılık merkezine inen Daucourt 20 Kasım'da Kahire'ye gitmek üzere hareket etmiş ancak Pozantı civarında tayyarenin motorunun arızalanmasından dolayı zorunlu iniş yapmış ve uçağının yanmasından dolayı seferden vazgeçip Paris'e geri dönmüştür. Aralık ayında Marc Bonnier, Nieuport markalı tayyaresiyle Yeşilköy'e gelmiştir. 5 Aralık 1913'te de Vedrines İstanbul'a gelmiştir. Fransız tayyarecilerin İstanbul'a gelmesi halkta ve Yeşilköy'de bulunan havacılık mektebi mensuplarında heyecan uyandırmıştır. İki Fransız pilot İstanbul'a geldiklerinde burada gösteriler yapmışlardır. Osmanlı tayyarecileri de onlara iştirak etmişlerdir. Fransız pilotların İstanbul'da buldukları sırada, Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir Türk

³⁹²Keyüsk, 1950: 180-181; Keysük, 1950: 180-181; Yalçın, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında...", 2014: 327; Karal, 2011: 324-337.

kadını tayyare ile havalanmıştır. 30 Kasım 1913 tarihinde Yeşilköy’de bulunan havacılık merkezinde tayyareci Fethi Bey, yanına aldığı Belkıs Şevket hanımla tayyaresiyle bir uçuş gerçekleştirmiştir³⁹³. İki Fransız pilot birer günlük arayla Kahire’ye doğru yola çıkmışlardır. Kahire’ye ilk olarak 29 Aralık 1913’te Vedrines varmıştır. Bonnier ise Konya civarlarında tayyaresinde meydana gelen bir arıza sebebiyle Vedrines’ten sonra varabilmiştir³⁹⁴. Kahire’de gösteriler yapan Vedrines, para karşılığında isteyen ahaliyi tayyaresine almış, onlara uçuş keyfini yaşatmıştır. Osmanlı Devleti, yaşanan gelişmeleri yakından takip etmekteydi. İstanbul’dan kalkan Fransız pilot Vedrines kumandasındaki tayyaresinin akıbetini takip etmiştir. Vedrines Beyrut’a vardığında, burada bulunan yöneticiler bu haberi Dersaadet’te bildirilmişlerdir³⁹⁵. Fransız pilotlarının bu başarılı uçuşları, Osmanlı devlet ricalini özellikle de İzzet Paşa’nın istifa etmesiyle yerine Harbiye Nâzırlığı’na terfi eden Enver Paşa’yı etkilemiş ve İstanbul-Kahire-İskenderiye hava seferinin yapılması kararının verilmesinde önemli bir etken olmuştur³⁹⁶.

İstanbul-Kahire-İskenderiye hava seferinin düzenlenmesine karar verildikten sonra seyahatte takip edilecek rota çizilmiştir³⁹⁷. Sefere Fransızların yaptığı gibi iki tayyare ile çıkılmasına karar verilmiştir. Az sayıda olan tayyareler arasından, iane paralarıyla alınan “Muavenet-i Milliye” namındaki Blériot model tayyare ve orduya hediye edilen “Prens Celaleddin” adındaki Deperdussin model tayyareler seçilmiştir. Bu iki tayyare de 1912 senesinde Fransa’dan satın alınmıştı. Osmanlı pilotlarının hepsi bu sefere katılmaya gönüllü olmuşlar ancak aralarında en iyileri olan Yüzbaşı Fethi Bey ve pilot Üsteğmen Nuri Bey İstanbul-Kahir-İskenderiye hava seferine memur edilmişlerdir³⁹⁸. Muavenet-i Milliye tayyaresini idare edecek Fethi Bey’in yardımcısı râsıdı Mülâzim-i evvel Sadık Bey, Prens Celaleddin tayyaresini idare edecek olan Nuri

³⁹³ “Müdafaa-yi Hukuk-u Nisvân” adındaki bir cemiyetinin de kurucusu olan Belkıs Hanım, uçuş esnasında halktan tayyare ianelerinde bulunmalarını talep eden bildiriler de atmıştır. Bkz., Kansu vd., 1971: 143; Yalçın, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında...”, 2014: 331.

³⁹⁴ Beyoğlu, 2000: 146-147; İhsanoğlu vd., 1995: 545-546.

³⁹⁵ BOA. *DH. KMS.*, 10/8, 17 Kanûn-ı evvel 1329 (30 Aralık 1913).

³⁹⁶ BOA. *İ. DÜİT.*, 8/92, 21 Kanûn-ı evvel 1329 (3 Ocak 1914); Beyoğlu, 2000: 147; Keyüsk, 1950: 185; İhsanoğlu vd., 1995: 546; Kansu vd., 1971: 149.

³⁹⁷ BOA. *DH. KMS.* 15/2, Şubat 1329 (1914); Kansu vd., 1971: 149.

³⁹⁸ Fethi Bey, 3 Temmuz 1912’de İngiltere’de bulunan Bristol Tayyare Mektebi’ne gönderilmiştir, burada pilotaj eğitimi almıştır. Nuri Bey de Mühendishane-i Berî-i Hümayundan 1910 senesinde mezun olmuş, 1912 senesinde Fransa’da bulunan Bucq Uçuş Okulundan mezun olmuştur. Bkz., Yalçın, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında...”, 2014: 331; F. Rezzan Ünalp, “İstanbul-Kahire Seferi ve Ardındaki Tarihi Gerçek”, *Türk Hava Kuvvetleri’nin 100’üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu*, Mayıs 2013, s. 137; Kansu vd., 1971: 149; İhsanoğlu vd., 1995: 546; Beyoğlu, 2000: 147.

Bey'in yardımcısı ise Yüzbaşı İsmail Hakkı idi. 8 Şubat 1914 tarihinde yola çıkacak olan tayyareler sırasıyla; Eskişehir, Afyonkarahisar, Konya, Adana, Halep, Humus, Beyrut, Şam, Kudüs-ü Şerif, El-Ariş, Port Said, Kahire ve en nihayetinde İskenderiye varacaktı. Yolculuğun süresi ise 15 gün olacağı tahmin edilmiştir³⁹⁹.

2.500 km mesafe olan seyahat için tayyarelerin geçeceği güzergâhın bazı noktalarına önceden benzin, hintyağı ve yedek parçalar gönderilmiştir. Örneğin Port Said, El-Ariş ve Kahire'ye hintyağı ve benzin gönderilmiş ve bunun takibatı yapılmıştır. Eksik olan yerlerde levazımın temin edilmesi yönünde emirler verilmiştir⁴⁰⁰. Tayyarelerin tamirâtı için de makinist Cemal ve Murat adındaki ustalar memur edilmiştir. Makinistler, tayyarelerin takip edecekleri güzergâhları onlar da karadan takip edeceklerdir. 8 Şubat 1914 tarihinde Yeşilköy'de Enver Paşa, Cemal Paşa'nın da hazır bulunduğu bir devlet töreniyle önce Nuri Bey'in tayyaresi daha sonra da Fethi Bey'in tayyaresi havalanarak sefer başlamıştır. Nuri Bey'in tayyaresi Lefke'ye⁴⁰¹ vardığında buradan birini Bilecik, diğerini Eskişehir'de bırakmak üzere iki posta almıştır⁴⁰². Bu Osmanlı Devleti'ndeki havadan yapılan ilk posta nakliyatı olma özelliğine sahiptir⁴⁰³.

10 Şubat'ta Toros dağlarını geçen Fethi Bey, Tarsus ve Adana'dan sonra 13 Şubat'ta Halep'e varmıştır. Fethi Bey Adana ve Halep'te gösteri uçuşları yapmış ve halk da nerdeyse bir tayyare parası kadar da tayyare ianesinde bulunmuştur. Prens Celaleddin tayyaresiyle Nuri Bey ve râsıdı İsmail Hakkı Bey, birkaç defa arızayla baş etmek zorunda kalmışlardır. 19 Şubat'ta Nuri Bey ve râsıdı İsmail Hakkı Bey Torosları aşmak için havalanmışlar ancak ağırlıktan dolayı tayyare, dağları aşacak kadar yeterli bir irtifaya çıkamamıştır. Bunun üzerine Nuri Bey, yardımcısı İsmail Hakkı Bey'i Karaman'da bırakıp ancak bu şekilde Toros dağlarını aşabilmiştir. İsmail Hakkı Bey de karadan Tarsus'a geçmiş ve Nuri Bey ile burada buluşup yollarına devam etmişlerdir.

³⁹⁹ BOA. *DH. KMS.* 15/2, Şubat 1329 (1914).

⁴⁰⁰ BOA. *A. J MTZ.(05)*, 32/369, 28 Kanûn-ı sâni 1329 (10 Şubat 1914); BOA. *A. J MTZ.(05)*, 32/372, 30 Kanûn-ı sâni 1329 (12 Şubat 1914); Kansu vd., 1971: 149.

⁴⁰¹ (Osmaneli/Bilecik)

⁴⁰² Tayyareler ile ilk posta nakliyatı 1913'de Fransa'da vaki olmuştur. Sonra İtalya tatbikata başlamış, Roma'dan bazı mühim İtalya şehirlerine tayyare ile postalar gönderdiği gibi bir tecrübe olmak üzere Torono'dan Londra'ya bir tayyare postası sevk etmiştir. Bu tayyare 1050 km mesafeyi 7 saat 30 dakikada kat etmiştir. Amerikalılar da özel bir posta yolunu 1917 Mayıs ayında açmıştır. Bkz., *Yeni Gün*, "Havayı Postalara İhtiyacımız Var", 20 Kânunuevvel 1334, s. 1.

⁴⁰³ Osmanlı basınında sonraki yıllarda havadan posta taşımacılığı yapılması gerektiği ile ilgili yazılar çıkmıştır. Bunlardan biri de Şakir Hazım'ın kaleme aldığı makalesidir. Bkz., *Tasvir-i Efkâr*, "Münâkalat-ı Havaiye Meselesi", 25 Kanunü evvel 1334 (25 Aralık 1918), s. 1; Kansu vd., 1971: 149-150; İhsanoğlu vd., 1995: 546-547; Ünalp, 2013: 138.

İstanbul'daki devlet ricali de seferdeki tayyarelerden haber almaktaydı. Beyrut Valisi Bekir Sami Bey, tayyarelerin Beyrut'a ne zaman geleceği ile ilgili Dâhiliye Nezareti'nden bilgi almış ve buna göre devletin merkezindekileri haberdar etmiştir⁴⁰⁴.

Fethi Bey'in idaresindeki Muavenet-i Milliye tayyaresi 19 Şubat'ta Beyrut'a varmıştır, buradan hareketle 24 Şubat'ta Şam'a iniş yapmıştır. Burada büyük bir kalabalık onları karşılamış, izzet, ikramda bulunmuştur. Fakat yollarına devam eden Fethi ve yardımcısı Sadık Bey'in tayyaresi, 27 Şubat 1914 tarihinde Taberya gölü civarında Cehennem Vadisi mevkiinde kayalıklara düşmüştür. Bu elim olayda Yüzbaşı Pilot Fethi Bey ve yardımcısı Sadık Bey şehit düşmüşlerdir. Kazanın tam olarak neden kaynaklandığı belirlenememiştir. Bu sırada tayyare mektebi müdürlüğünde bulunan Binbaşı De Goys; kazanın sebebinin tayyarenin motorunda kopan tellerden kaynaklandığını belirtmiştir⁴⁰⁵. Şehitler Şam'a getirilmiş ve burada bulunan Şam Emeviye Camii'inde Selâhaddin Eyyubi türbesinin yanına defnedilmişlerdir. Fethi ve Sadık beyleri şehadeti büyük bir üzüntüye sebep olmuş, Beyrut başta olmak üzere devletin birçok yerinden Bâb-ı Âli'ye başsağlığı telgrafları gelmiştir⁴⁰⁶. Osmanlı Devleti, şehitlerinin adını yaşatmak için Şehit düşen Fethi Bey ve yardımcısı Sadık Bey adına bir tayyare alınması için iane toplamaya karar vermiş⁴⁰⁷ ve ayrıca kazanan meydana geldiği yere resmi törenle bir abide dikilmiştir⁴⁰⁸.

Prens Celaleddin tayyaresiyle seyahate devam eden Nuri Bey ve yardımcısı da kazanın olduğu gün Şam'a ulaşmıştır. Arkadaşlarının şehadet haberlerini alınca cenaze merasimine katıldılar. Harbiye Nezâreti, düşen tayyarenin görevini tamamlayabilmek amacıyla pilot Salim ve râsıd Kemal Beyler memur edilmiştir. "Ertuğrul" adındaki Blériot model tayyare Salim Bey'in idaresine verilmiştir. 6 Mart 1914 tarihinde Yeşilköy'de devlet ricalinin de hazır bulunduğu bir tören yapılmıştır. Burada mevlût ve dualar eşliğinde tayyare havalanmıştır. Fakat tayyare, Edremit yakınlarında zorunlu iniş yapmış ve bu esnada tayyarede hasar meydana geldiği için ve sefer de iptal edilmiştir. Bu olaya üzülen Edremit halkı, tayyare ianesi toplamaya karar vermişlerdir. Edremit

⁴⁰⁴ BOA. *DH. KMS.*, 15/2, ek 4, 30 Teşrin-i sâni 1329 (13 Aralık 1913); İhsanoğlu vd., 1995: 547, Kansu vd., 1971: 151; Beyoğlu, 2000: 147; Yalçın, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında...", 2014: 331.

⁴⁰⁵ İhsanoğlu vd., 1995: 547; Kansu vd., 1971: 154, 188; Ünalp, 2013: 139.

⁴⁰⁶ BOA. *İ. MBH.*, 14/1332, 18 Şubat 1329 (3 Mart 1914); BOA. *BEO.*, 4265/319822, 13 Şubat 1329 (26 Şubat 1914).

⁴⁰⁷ BOA. *DH. İ. UM. EK.*, 68/45, 14 Şubat 1329 (27 Şubat 1914).

⁴⁰⁸ BOA. *BEO.*, 4272/320368, 17 Mart 1330 (30 Mart 1914); İhsanoğlu vd., 1995: 549.

halkının topladığı ianelerle Blériot model bir tayyare alınmış ve buna “Edremit” ismi verilmiştir. Bu arada sefere devam eden Nuri Bey, 11 Mart 1914’te Yafa’dan hareket etmiş ancak kalkışından kısa bir süre sonra tayyaresi denize düşmüştür. Elim kazada Nuri Bey boğularak şehit olmuş, İsmail Hakkı Bey ise kurtarılıp daha sonra İstanbul’a gönderilmiştir. İsmail Hakkı Bey’in kazadan kurtarılması ve İstanbul’a gönderilmesine yardımcı olan Yafa Belediye reisi Ömer ve Yafa liman idarecileri Bâb-ı Âli tarafından madalya ile mükâfatlandırılmışlardır. Şehit Nuri Bey Şam’da bulunan şehit Fethi ve Sadık Beylerin yanında defnedilmiştir⁴⁰⁹.

Harbiye Nezâreti, üç şehit verilmiş olmasına rağmen hava seferinin tamamlanmasında karalıydı. Bu yüzden pilot Salim ve râsıd Kemal beyler yeni bir sefere memur edildiler. Fakat yaşanan elim kazaların tekrar yaşanması riskinden dolayı bu sefer tayyare, pilot ve râsıdın İstanbul’dan bir vapurla gönderilmesine karar verilmiştir. 11 Nisan 1914’te Edremit tayyaresiyle Salim ve Kemal beyler Saidiye vapuru ile önce Beyut’a, buradan da şehit Nuri Bey’in kaza geçirdiği Yafa’ya getirilmiştir. Edremit tayyaresi 31 Mart’ta Kudüs’e hareket etmiş ve rotası üzerinde önceden belirlenmiş yerlerde mola vererek 1 Mayıs günü Kudüs’e varmıştır. Burada tayyarecileri karşılayan yaklaşık 3.000 kişilik bir cemaatle Mescid-i Aksa’da namaz kılınmış⁴¹⁰ ve burada birkaç gün geçirildikten sonra 6 Mayıs’ta El-Ariş üzerinden Port Said’e varmıştır. Burada da tayyareyi halk ve yöneticiler karşılamıştır⁴¹¹. Buradan Edremit tayyaresiyle sefere devam eden Salim ve Kemal beyler, nihayet 9 Mayıs 1914’te Kahire’ye varabilmişlerdir. Böylece Kahire’ye ulaşan ilk Osmanlı tayyaresi Edremit tayyaresi olmuştur. Edremit tayyaresi Kahire’de büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılanmıştır.

Kahire’de kaldıkları beş gün boyunca ziyafetler verilmiş, düzenlenen organizasyonlarda Osmanlı’yı öven şiirler, kasideler okunmuştur. Edremit tayyaresi 15 Mayıs günü Kahire’den hareketle İskenderiye’ye ulaşmıştır. Pilot Salim ve râsıd Kemal beyler burada da çok büyük bir coşkuyla karşılanmışlardır. Hatta konakladıkları yerin

⁴⁰⁹ BOA. *DH. KMS.*, 23/34, 27 Mayıs 1330 (9 Haziran 1914); Yalçın, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında...”, 2014: 333-334; Kansu vd., 1971: 154-155; Beyoğlu, 2000: 146-147; İhsanoğlu vd., 1995: 548; Ünalp, 2013: 140-141.

⁴¹⁰ BOA. *A./MTZ. (05)*, 35/68, 18 Mart 1330 (31 Mart 1914); Kansu vd., 1971: 155; İhsanoğlu vd., 1995: 458.

⁴¹¹ BOA. *A./MTZ. (05)*, 39/29, 11 Nisan 1330 (24 Nisan 1914); Kansu vd., 1971: 155; Beyoğlu, 2000: 148.

önünde halk toplanıp sevgi gösterisinde bulunmaları İngiliz askerlerini rahatsız etmiş ve askerler otelde asılı duran Osmanlı bayrağını indirmeye çalışmışlardır. Tayyarecilerimiz Daçya vapuru ile 22 Mayıs'ta 60.000 bine yakın İskenderiye halkının uğurlamasıyla İstanbul'a doğru yola çıkmışlar ve 24 Mayıs'ta İstanbul'a varmışlardır. Bu seyahat sırasında 7 tayyare alınacak kadar iane toplanmıştır⁴¹².

Meclis-i Vükela'nın aldığı karar doğrultusunda yapılan hava seyahatinden dolayı makinistlere ve râsıtlara altın, gümüş ve tunçtan mamul birer madalya hediye edilmiştir⁴¹³. Ayrıca şehit olan Fethi ve Nuri beylerin adlarına birer tayyare alınması için iane toplanmaya başlanmıştır. Suriye Vilâyeti, şehit tayyareciler namına alınması için topladıkları ianeleri nereye göndereceklerini Dâhiliye Nezareti'ne sormuşlar, Dâhiliye Nezareti de paraların Harbiye Nezareti'ne göndermelerini istemiştir⁴¹⁴. Ayrıca Nuri Beyin validesine aylık bin kuruş maaş bağlanmıştır. Meclis-i Vükela'dan çıkan karar aynen şu şekildedir;

“Tayyareci Nuri beyin ordu-yı hümayunun ilan-ı şanı uğrunda iltizam-ı fedakârı ile ihrâz-ı rütbe-i şehâdet etmiş olmasına mebni hazine-i celile-i maliye hidemat-ı vataniye tertibatından tediye olunmak ve hayatta bulunduğu müddetçe yalnız kendisine i'ta kılınmak üzere mumaileyh Nuri beyin validesine şehri bin kuruş maaş tahsis kılınmıştır. İşbu madde-i kanuniyenin icrasına Harbiye ve Maliye Nâzırları memurdur.

MEHMED REŞAD

-Maliye Nazırı Vekili: Talat -Harbiye Nazırı: Enver -Sadrazam:
Mehmed Said⁴¹⁵.

Osmanlı Devleti böyle bir sefer yapmak suretiyle havacılık alanında var olduğunu göstermeye çalışmış, halkın Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan sonra bozulan moralini ve devletin imajını düzeltmeye çalışmıştır. Ancak ne yazık ki sefer tamamlanmasına rağmen, Fethi, Nuri ve Sadık beyler şehit düşmüşlerdir.

⁴¹² Fikret Arıt, *Adlarını Göklere Yazdırdılar*, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1964, s. 71-73; Kansu vd., 1971: 155-156; İhsanoğlu vd., 1995: 548-549; Keyüsk, 1950: 191-194.

⁴¹³ BOA. MV., 234/92, 23 Mart 1330 (5 Nisan 1914); İhsanoğlu vd., 1995: 549.

⁴¹⁴ BOA. DH. İ.UM.EK., 68/45, 1329 Şubat (1914).

⁴¹⁵ BOA. A. DVN. MKL., 58/16, 4 Mart 1330 (17 Mart 1914).

3.4. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Havacılığı

1914 senesine gelindiğinde dünyada büyük bir savaşın başlangıcına delil olan bloklaşmalar meydana gelmişti. Devletlerarasında süregelen rekabet ve çıkar çatışmalarından dolayı İngiltere, Fransa ve Rusya Üçlü İtilaf bloğunu, Almanya, Avusturya-Macaristan ve sonrada saf değiştirecek olan İtalya ise Üçlü İttifak bloğunu oluşturmuşlardı. Osmanlı Devleti ise ilk başlarda kalabildiği kadar tarafsız kalmak, tarafsızlığı sürdüremeyeceği zaman da güçlü bir tarafa dâhil olmayı planlamıştı. Çok geçmeden Osmanlı Devleti, tarafsızlığın mümkün olmayacağını kanaatine varmış ve İngiltere'ye yanaşmak istemiştir. Ancak İtilaf bloğu Osmanlı'yı yanlarına almak istememelerinden dolayı, Osmanlı Devleti de çareyi Almanya'ya yakınlaşmakta bulmuştur. İki devlet arasında gerçekleşen görüşmeler neticesinde Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 2 Ağustos 1914'te İstanbul'da gizli bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti aynı gün umumi seferberlik ilan etmiş ve 11 Kasım 1914'te İtilaf devletlerine savaş ilan etmiştir⁴¹⁶.

Savaşın başlangıcından sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin askeri gücü çağdaşlarına nazaran daha zayıf bir haldeydi. Uzun süredir bu zayıflığının farkında olan ve buna yönelik adımlar atan Osmanlı Devleti, ileri bir durumda olan çağdaşlarını takip ederek ordusunu revize etmeye çalışmaktaydı. Mesela 1885'ten itibaren Osmanlı ordusunun eğitimi Almanya tarafından yürütülmekte ve gerek duyulan askeri malzemelerinin çoğu bu devletten tedarik edilmeye çalışılmaktaydı. Aynı durum Birinci Dünya Savaşı'nda da devam etmiştir. Zira Almanya ile yapılan anlaşma gereği Osmanlı ordusunda iyileştirmeler yapılması amacıyla Islahat Heyeti İstanbul'a gelmiştir. Heyetin başında bulunan Tümgeneral Liman von Sanders,⁴¹⁷ 1. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır. Hemen ardından da Mareşal Von Der Goltz Paşa Osmanlı Devleti'ne gelmiştir⁴¹⁸.

Osmanlı'nın hava kuvvetlerine baktığımızda, Balkan Harbi'nden sonra 1914'te Kıtâat-ı Fenniyye Mevâki-i Müstahkeme Müfettişliğinin sorumluluğundan alınan

⁴¹⁶Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara, 2002, s. 613, 617.

⁴¹⁷Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Çev: Osmanlı Genel Kurmayı Askerî Tarih Encümeni Tercüme Heyeti, Yeditepe Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s. 26.

⁴¹⁸Uçarol, 1988: 33; Jacques Thobie, "I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Gücü", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara, 2002, s. 653; Eraslan, 2002: 619-620.

havacılık teşkilâtı, Muharebe ve Muvasala şubesine bağlanmıştır. Teşkilatın başına Binbaşı Veli Bey, Tayyare Mektebi Müdürlüğüne ise hava kuvvetlerinin ıslah edilmesi amacıyla 4 Mayıs 1914'te Fransız hava kuvvetleri kumandanı General Bernard'ın önerisiyle Fransız hava Yüzbaşısı De Goys getirilmiştir. De Goys'un tayyare mektebine müdür olmasıyla birlikte önemli adımlar atıldığı görülmüştür. Osmanlı hava sahalarını kullanma ve seyahatlerin nasıl yapılacağına dair bir "Sefâin-i Havaiyyeye Ait Menatik-ı Memnu'a Nizamnâmesi" hazırlanmıştır. De Goys'un Osmanlı havacılığında attığı önemli adımlardan birisi de satın alınacak tayyare tiplerinin seçiminin tayyare mektebine bırakılması temin etmesi olmuştur⁴¹⁹. Bu dönemde ayrıca Fransa'dan tayyare mektebinde eğitim vermek amacıyla zabıtlar getirilip, tayyareler sipariş edilerek mektep geliştirilmeye çalışılmıştır⁴²⁰. Tayyare mektebinde eğitim öğretime de bir düzen getirildiği görülmüştür. Bu dönemde tayyare mektebinde eğitime hız verilerek zabıtların eğitimi için kitapların basıldığı görülmektedir⁴²¹. Mektepte havacılık eğitimi üç döneme ayrılmış, her dönemde 15-20 pilot adayı mektebe alınmaktaydı. Mezun olanlar bölük kadrosuna gönderilemeye hazır duruma gelmekteydiler. Orduda teşkil edilen tayyare bölükler de bu pilotlar gönderilmiştir⁴²².

3.4.1. Osmanlı Devleti'nde Uçuşa Yasak Bölgeler

De Goys'un tayyare mektebi müdürlüğü döneminde atılan önemli bir adım da 6 Haziran 1914'te askeri havacılığa ait ilk nizamname olan "Sefâin-i Havaiyye'ye Ait Menatik-ı Memnu'a Nizamnamesi"dir. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girmeden hemen önce sınırları içerisinde bazı yerlerde yabancı devletlere ait balon ve tayyarelerin uçmasını yasaklamıştır. Osmanlı Devleti'nin bu kararı almasında savaş dolayısıyla topraklarını güvende tutmak istemesinin yanında, çok sayıda yabancı tayyare ve balonların Osmanlı toprakları üzerinde izinsiz uçmaya başlaması da bu kararı almasında önemli bir etken olmuştur. Çatalca ve Çanakkale üzerinde Bulgar tayyarelerinin keşif uçuşları yapmaları Harbiye Nezâreti'ni harekete geçirmiş ve bunun için uçuşa yasak olan bölgelerin tespit edilmesi için talimat vermiştir. Kurmay Albay

⁴¹⁹ Beyoğlu, 2000: 146.

⁴²⁰ BOA. BEO., 4262/ 319591, ek1, 10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914).

⁴²¹ *Tayyarelerin Üzerine Endaht İçin Muvakkat Talimname*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1331, s. 1-6.

⁴²² Yalçın, "Yalçın, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında...", 2014: 344.; Kansu vd., 1971: 157.

Süreyya Bey bu konu üzerinde durmuş ve nihayet 9 Aralık 1913 tarihinde uçuşa yasak bölgelerin haritası çıkartılarak ilgililere dağıtılmıştır⁴²³.

Dâhiliye Nezâreti'nin gönderdiği haritaya göre Edirne ve İstanbul civarı, Ege Denizi kıyıları, Akdeniz'de Adana, Halep civarları, Erzurum ve civarı uçuşa yasaklı bölgeler olarak belirlenmiştir. Bu bölgelerde herhangi bir hava aracının görülmesi durumunda Dâhiliye Nezâreti'ne haber verilmekte ve Nezâret de yapılacak muamelenin ne olacağını hemen haber vermekteydi. Örneğin Eylül ayında Suriye Vilâyeti'ne bağlı Hama Sancağı'ndan Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda, uyuğu belirsiz bir tayyarenin görüldüğü ve ne yapmaları gerektiği sorulmuştur⁴²⁴.

Harita 1: Osmanlı Devleti'nde yabancı balon ve tayyarelere yasak bölgeler (Ölçek 1/5000000)⁴²⁵.

⁴²³ BOA. DH. İD., 176/65, Haziran 1330 (Haziran 1914); BOA. HR. HMŞ. İŞO.,120/36, 13 Haziran 1330 (26 Haziran 1914); Karacagil, 2012: 49.

⁴²⁴ Dâhiliye Nezâreti'nin verdiği cevaba ulaşılammıştır. Bkz., BOA. DH. EUM.5.Şb, 1/53, 7 Eylül 1330 (20 Eylül 1914).

⁴²⁵ BOA. DH. İD. 176/65; BOA. HRT.h.. Gömlek: 380.

3.4.2. De Goys'tan Sonra Yaşanan Gelişmeler

Savaşın başlamasıyla Fransız pilot ve uzmanlar ülkelerine geri çağırılmış, Fransa Osmanlı Devleti'nin sipariş ettiği kara ve deniz tayyarelerine el koymuştur. Havacılık teşkilatının bağlı olduğu Muhârebe ve Muvâsala Dairesi de havacılık kısmıyla birlikte genel karargâha bağlanmıştır. Böylece tayyare mektebindeki eğitimler aksamaya başlamıştır⁴²⁶. De Goys'dan sonra mektebin müdürlüğüne Abdüllatif Bey atanmıştır. Kasım ayı itibariyle Yeşilköy'de bulunan havacılık merkezinde; 3 Blériot, 2 Nieuport deniz tayyaresi, 1 Rumpler, 1 Deperdussin ve 1 Ponnier model tayyare vardı. Ayrıca eğitim tayyaresi olarak da 3 Blériot ve 1 Deperdussin model tayyare vardı. Pilot ve râsîd olarak ise Üsteğmen Şakir, Salim ve Mehmet Ali, Yüzbaşı Fesâ ve Fâzıl beyler hazır durumda olanlardı. Mektepte eğitim veren Fevzi ve Mîthat beyler de görevlerine devam etmekteydiler. Bu arada Yeşilköy'de Deniz Tayyare Mektebi⁴²⁷ de Bahriye Nezâreti'ne bağlı olarak açılmıştır. Mektep, Bahriye Yüzbaşısı Necmi'nin yönetiminde kurulmuş fakat Alman heyet gelince mektebin kontrolü onlara bırakılmıştır⁴²⁸.

Yeşilköy'de bulunan tayyare mektebi zabitleri, râsîd eğitimi için Almanya'ya gönderilmişlerdir⁴²⁹. Almanya'dan getirtilen Mülâzım-ı evvel Serno, yüzbaşılığa terfi ettirilerek tayyare mektebinin başına getirilmiştir⁴³⁰. Yüzbaşı Serno, Almanya'ya giderek tayyare teminine yönelik çalışmalarda bulunmuş ve ayrıca Yeşilköy'de tayyare merkezinde bir pervane imalathanesi kurulmasını sağlamıştır. Savaş sırasında Almanya'dan sağlanan uçaklarla Tayyare Bölükleri kurulmaya başlanmıştır. 1915 sonunda Yeşilköy'de bulunan tayyare mektebinden başka yedi tayyare bölüğü kurulmuştur. Bu bölüklerin görev yerleri şu şekildedir:

- 1. ve 6. Tayyare Bölükleri Çanakkale,
- 2. Tayyare Bölüğü Irak,
- 3. Tayyare Bölüğü Uzunköprü
- 4. Tayyare Bölüğü Adana

⁴²⁶ Beyoğlu, 2000: 146; Karacagil, 2012: 48-49.

⁴²⁷ Osmanlı Devleti bu dönemde deniz tayyarelerine önem vermiş ve havacılık filosunun oluşturulmasında bu tayyarelerin de satın alınmasına çalışılmıştır. Bkz., *Donanma Dergisi*, "Bahri Tayyareler", S. 1-49, s. 3-4.

⁴²⁸ Kansu, vd., 1971: 177-182.

⁴²⁹ BOA. *DH. EUM. SSM.*, 55/76, (28 Teşrin-i sâni 1329) 11 Aralık 1913.

⁴³⁰ BOA. *BEO.*, 4330/ 324700, 22 Kanunü evvel 1330 (4 Ocak 1915).

- 5. Tayyare Bölüğü 2. Ordu

- 7. Tayyare Bölüğü Kafkas Cephesi'ne gönderilmek üzere hazırlanmıştır. Ayrıca Şam ve Keşan'da da birer tayyare bölüğü kurulmuştur⁴³¹. Deniz tayyare birliğinde de 2 Nieuport, 1 Curtis⁴³² ve 8 Gotha olmak üzere toplam 11 uçak bulunmaktaydı⁴³³.

Gerek görülen kuvvetlerin emrine birer tayyare bölüğü verilmiştir. Tayyare bölüğü verilen yerler şu şekildedir:

-1. ve 6. Tayyare Bölük'leri 5. Ordu emrinde Çanakkale'de,

- 2. Tayyare Bölüğü 6. Ordu emrinde Irak'ta,

- 3. Tayyare Bölüğü Kuva-yı Mürettebe emrinde Maan⁴³⁴'da,

- 4. Tayyare Bölüğü 4. Ordu emrinde Adana'da,

- 7. Tayyare Bölüğü 3. Ordu emrinde Suşehri'nde,

- 9. Tayyare Bölüğü ve sekiz uçaklı bir bölük Başkomutanlık Vekâleti emrinde İstanbul hava savunması için Yeşilköy'de,

- 300. Paşa Tayyare Bölüğü 4. Ordu emrinde Filistin'de,

- 5. Tayyare Bölüğü ve Deniz Müfrezesi İzmir'de,

- İki uçaklı Kavak Tayyare Müfrezesi İstanbul Boğazı Komutanlığı emrinde ve bir deniz uçağı Ereğli'de,

- Beş uçaklı bir Deniz Tayyare Bölüğü Çanakkale'de Boğazlar Genel Komutanlığı emrine verilmiştir⁴³⁵.

Yüzbaşı Serno'nun Türk askeri havacılığının gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. 1918 yılına kadar Osmanlı hava gücünü 17 bölükten oluşan bir kuvvet haline getirmiştir. Ayrıca meteoroloji teşkilâtı⁴³⁶, onarım ve bakım atölyeleri açmış ve savaş sonuna kadar orduya tayyare temini için büyük çaba sarf etmiştir⁴³⁷. 1915 sonlarına

⁴³¹ Kansu, vd., 1971: 181.

⁴³² Osmanlı Devleti 1914'te Curtiss model bir deniz tayyaresi satın almıştır. Bkz., Keyüsk, 1950: 132.

⁴³³ Kansu, vd., 1971: 181.

⁴³⁴ Suriye'de bulunan Hama'nın 30 km kuzeyinde.

⁴³⁵ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, C. IX, Ankara, 1969, s. 69.

⁴³⁶ Karadeniz ve Ege'de yapılacak uçuşların güvenliği için Alâim-i Cevviye isimli rasat merkezleri açılmış ve bunları takiben Almanların isteğiyle Rasadat-ı Havaiyye şubesi açılmıştır. Bkz., Kansu, vd., 1971: 182.

⁴³⁷ Kurter, 2009: 239.

doğru Almanya'dan getirilen tayyare ve zabitlerle birlikte Osmanlı havacılık filosu da genişlemiştir. Savaş süresince Almanların desteğiyle 90'dan fazla tayyare Osmanlı cephelerinde görev almıştır. Bu rakama Alman Paşa Bölükleri'nin 150 uçağı da dâhildir. Osmanlı Devleti, savaşın başladığı dönemde yaklaşık 10 pilota sahipken, savaşın sonunda bu sayı 100'e yakın pilot ve râsıda ulaşmıştır. Yüzbaşı Serno'nun çabalarıyla Almanya'dan gelen havacı zabitler şunlardır: Frank Seidler, Hugo Garber, Christoph Preussner, Albert Schafer, Kurt Giror, Hermann Röder, Johann Stockhausen, Benno Konig, Funfhausen, Böhm ve Baldsum'dur. Savaş boyunca Almanya'dan 1520 tamirci, 100 pilot ve 90'ı aşkın kadar uçak Osmanlı'ya gönderilmiştir⁴³⁸.

Tayyare sayı ve mürettebatının çoğalmasından dolayı 13. Sahra Seyr-i Havaiyye Şubesi kurularak havacılık işleri buraya devredilmiş, Kasım ayında ise 13. Şubenin ismi "Umûr-ı Havaiyye" olarak değiştirilmiştir. Başına Serno, muavinliğe de Mülâzım-ı evvel Şakir Bey getirilmiştir. Şube Harbiye Nezâreti'ne bağlı olarak faaliyetlerine devam etmiştir. 1916 senesinde Almanların desteğinin artmasıyla birlikte Osmanlı havacıları savaş alanlarında kendini göstermeye başlamışlardır. 1916 yılının sonunda, Osmanlı ordusunda 90 uçak, 81 pilot, 58 râsıd mevcuttu. Havacılık teşkilatı, biri Deniz Tayyare Bölüğü biri de Almanlardan oluşun üçüncü Paşa Bölüğü ile 10 ayrı yerde birer bölük olmak üzere toplam 12 bölüğe ulaşmıştır. Aynı zamanda havacılık teşkilâtını düzenleyecek olan nizamname çalışmaları 1916'da tekrar başlamıştır. Buna göre 27 Haziran 1916'da "Tayyarecilerle Râsıd Zabitane Verilecek Âlamet-i Mahsusâ ve Âlamet-i Hatıra Hakkında Laiyiha-ı Nizamiye" yayımlanmıştır. Nizamname, havacılık teşkilâtında görev yapmakta olan pilot ve râsıdlara verilmek üzere hazırlanması düşünölen rozetlerin usulüyle alakalı düzenlemeler getirmiştir. Osmanlı havacılık teşkilatını düzenleyen "Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ile Umur-ı Havaiyye Şubesinin Teşkilat ve Vezaifine Dair Nizamname Lâyihası" da 13 Ocak 1917 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir⁴³⁹.

Havacılığın bir düzene oturtulması adına çıkartılan nizamnameler dışında Yüzbaşı Serno, deniz ve kara tayyarelerinin iki ayrı nezarete bağlı olmasının idari açıdan zorluklara sebebiyet verdiğine dikkat çekerek, bunun çözümü için Bahriye Nâzırı Cemal

⁴³⁸ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarih*, Derya Kitabevi Yay., Trabzon, 1999, s. 349-350.

⁴³⁹ BOA., *İ. DÜİT*, 19/21, 9 Haziran 1332 (22 Haziran 1916); Kansu, vd., 1970: 181; Beyoğlu, 200: 148-149; Karacagil, 2012: 53-54.

Paşa'ya ordu ve donanma havacılığının tek bir komuta altına alınmasını önermiştir. Nitekim Enver Paşa'nın emriyle donanma havacılığı da tekmil ve komuta konularında 13. Şubeye bağlanmıştır⁴⁴⁰.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde havacılık alanında Fransızlar lider durumdaydılar. Daha sonra savaşa katılacak olan Amerika Birleşik Devletleri de havacılık alanında ileri bir seviyeye ulaşmış ve savaş boyunca devletlere uçak satışı yapmıştır⁴⁴¹. Birinci Dünya Savaşı başladığında devletlerin havacılığı şu şekildeydi:

Tablo 28: Birinci Dünya Savaşı Başlangıcında Devletlerin Sahip Oldukları Tayyareler ve Tayyareci Sayısı⁴⁴²:

Ülke	Askerî Tayyare	Mülkî Tayyare	Tayyareci
Fransa	200	250	500
Almanya	60	80	150
Rusya	60	40	140
İngiltere	10	50	65
İtalya	15	20	60
Avusturya-Macaristan	10	15	20

Osmanlı Devleti'nde 2 Ağustos 1914 günü seferberlik ilan edilmesiyle Başkomutanlık Vekâleti, Yeşilköy hava uçuş okulundaki tayyare bölüğünde bulunan uçakların ve havacıların da hazır hale getirilmesini istemiştir. Bu emir doğrultusunda Yeşilköy'de bulunan deniz tayyarelerinden ikisi İzmir, birisi de Çanakkale Müstahkem Mevzi Komutanlığı emrine verilmiştir. Almanlar Çanakkale cephesi dışındaki

⁴⁴⁰ Bülent Yılmaz, *Çanakkale Hava Savaşları*, Mönch Türkiye Yayınları, Ankara, 2005, s. 31.

⁴⁴¹ *American Aviation Heritage...*, 2011: 54; Amerika'da tayyare ve balonlardan bomba atma tatbikatları 1912 senesinde başlamıştır. Osmanlı basını da bu tatbikatlara dikkat çekmiştir. Necmeddin adlı bir yazarın kaleme aldığı makalede, ileride bu tayyare ve balonların savaşlarda en önemli vasıta olacaklarını ileri süren görüş beyan etmiştir. Bkz., *Ceride-i Askeriye*, "Tayyare Bombardımanlarının İstikbali" 30 Nisan 1328 (13 Mayıs 1912), s. 9-10.

⁴⁴² Avusturya-Macaristan da 1911'lerde Viyana'da bulunan Lohner vagon fabrikasında *Etrich* tipinde tayyareler imal etmekteydiler. Almanya'nın 1912'lerde Harlen tipi tayyareden başka ürettiği diğer tayyareler; *Emil Jeannin*, *Rumpler Taube* ve *G. Schulze* tayyareleridir. Bkz., Keyüsk, 1950: 62-64.

cephelerde Osmanlı ordusuna sağladığı destek çok sınırlı kalmıştır. Bu yüzden Osmanlı hava harekâtları en çok Çanakkale’de icra edildiği görülmektedir⁴⁴³.

3.4.3. Çanakkale Cephesinde Osmanlı Havacılığı

Osmanlı Devleti’nin Almanya yanında savaşa girmesiyle müttefikler, boğazları ve İstanbul’u ele geçirilmesiyle Osmanlı Devleti’ni savaş dışı kalmasını sağlamak ve boğazlardan Rusya’ya yardım ulaştırılması gibi sebeplerle Çanakkale cephesinin açılmasına sebep olmuşlardır⁴⁴⁴.

Almanya, Birinci Dünya Savaşı’nda diğer askerî konularda olduğu gibi havacılık konusunda da Osmanlı Devleti’ne büyük destek vermiştir. Seferberliğin ilanı ile birlikte tayyare merkezinden, Çanakkale Mevkii Müstahkem Komutanlığı emrine üç tayyare sevk edilmiştir. Fakat ilk gönderilen tayyareler arızalandıklarından merkeze geri gönderilmiştir. Hemen akabinde bir Nieuport tayyaresi Fazıl Bey idaresinde cepheye gönderilmiştir. Bu tayyare 17 Ağustos 1914’te Çanakkale’ye varmıştır. 5 Eylül’de Fazıl idaresindeki Nieuport, bir saat on dakika uçarak Çanakkale’de ilk keşif görevini yerine getirmiştir⁴⁴⁵. Bu keşifler, İngilizlerin hareket planları hakkında Osmanlı ordu karargâhının fikir edinmesi açısından önemli olmuştur⁴⁴⁶. 19 Ekim 1914’te Bahriye Yüzbaşı Savmi, Mahmut Şevket Paşa isimli Nieuport bahriye tayyaresi Çanakkale’ye gönderilmiş, ancak yolda arızalandığı için denize zorunlu iniş yapmıştır. Tayyare deniz üzerinde uzun bir müddet kaldıktan sonra bir motorbotla çekilerek Çanakkale’ye götürülmüştür. Ekim ayının sonlarına doğru Çanakkale cephesinde Müstahkem Mevki Komutanlığı emrine bağlı olarak 1. Tayyare Bölüğü kurulmuştur. Bölük, üç tayyare ve Türk-Alman havacı personelinden müteşekkildi. Bu bölük kurulduğu günden savaşın sonuna kadar görevini sürdürmüştür. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı emrindeki hava kuvvetleri 1. Tayyare Bölüğü dışında şu şekildeydi⁴⁴⁷:

⁴⁴³ Kansu vd., 1971: 170-172.

⁴⁴⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1915*, Alkım Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 113.

⁴⁴⁵ *Tasvir-i Efkâr*, “Tayyareler Arasında Harb”, 13 Temmuz 1331 (26 Temmuz 1915), s. 8; Kansu, vd., 1971: 172.

⁴⁴⁶ Ergüder Gediz, *Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihi 1911-1918*, C. 1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 1981, s. 112.

⁴⁴⁷ Cemal Anadol, *Türk Havacılık Tarihi*, İstanbul, 1990, s. 93.

Pilot-Râsıd

Yüzbaşı Serno
 Mülâzım-1 evvel M. Ali
 Mülâzım-1 evvel Cemal
 Mülâzım-1 evvel Abdullah
 Mülâzım-1 evvel Ali Rıza
 Bahriye Yüzbaşı Hüseyin Sedat
 Mülâzım Osman Tayyar
 Mülâzım Cevdet
 Mülâzım Süleyman Sırrı
 Mülâzım-1 evvel Hüseyin Hüsnü
 Mülâzım-1 evvel Salih Refet
 Mülâzım-1 evvel Ahmet Fehmi
 Mülâzım Orhan
 Mülâzım Şakir Hazım
 Scheider
 4 Alman teknik personel

Tayyare

Blériot XI- 2
 Rumpler BI
 Albatros BI
 Albatros CI
 Fokker EI

Osmanlının Devleti Çanakkale cephesinde teşkil ettiği hava bölükleri ve yerleri ise şu şekildedir:

1. Tayyare Bölüğü Gelibolu'da bulunan Galata'da
6. Tayyare Bölüğü Erenköy ve Nara'da
3. Bahriye Tayyare Bölüğü Köseburun ve Nara'da
- Fokker Bölüğü Gelibolu'da bulunan Galata'da
15. Hava Bölüğü de Uzunköprü'de

Osmanlı tayyareleri keşif görevini havadan fotoğraf çekerek veya râsıdın not alması suretiyle icra etmekteydi. Keşif ile ilgili alınan notlar ve izlenimler de birlik kumandanlığına bildirilmekteydi. 1914'ün son aylarında ilk keşifler yapılmıştır. Bu keşifler, İngiliz kuvvetlerinin Çanakkale'ye karşı bir harekât hazırlığını göstermesi

bakımından önemli olmuştur. Zira bu keşifler sayesinde İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin konumu, Bozcaada'nın batı ve güneyinde müttefiklere ait dört muhrip, bir kruvazör, bir muharebe kruvazörü, iki muharebe gemisi, iki denizaltının varlığı keşfedilerek yerdeki birliklere haber verilmiştir⁴⁴⁸. Temmuz 1915'te Çanakkale cephesindeki Osmanlı hava birliği Galata'da⁴⁴⁹ yapılan havaalanına taşınmıştır⁴⁵⁰. Hava kuvvetlerinden bu sene içerisinde de yararlanılmaya devam edilmiştir. Pilot Cemal, râsıd Osman Tayyar, Seidler ve Deniz Yüzbaşı Hüseyin Sedat, Serno ve Scheider Osmanlı Devleti adına keşif uçuşlarını icra eden pilot ve râsıtlardır. Almanya'ya getirilen ve Gelibolu'da Galata alanına yerleştirilen 6. Tayyare Bölüğü, özellikle av sınıfından uçaklarla düşmana karşı başarılar elde etmeye başlamıştır⁴⁵¹. Bu dönemde tayyarelerden keşif görevinin yanında, bombardıman amacıyla da yararlanıldığı görülmektedir. Tayyare ile yapılan bombardımanlarda; tayyare düşman ordugâhının üzerine geldiğinde râsıd, eline aldığı bombaları düşmanların üzerine bırakmaktaydı. Osmanlı hava kuvvetlerinin hava bombardımanı sonucu İngiliz gemisi isabet alarak, içerisinde bulunan 145 mürettebatıyla batmıştır⁴⁵². 27 Eylül 1915'te Alman Üsteğmen Karl Kettembeil Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı Devleti adına düşman uçağını düşüren ilk râsıd olmuştur⁴⁵³. Ayrıca 30 Kasım 1915'te Pilot Üsteğmen Ali Rıza kontrolündeki Albatros CI AKI tayyaresi ile Maurice Farman MF11 tipinde bir Fransız tayyaresini düşürme başarısını göstermiştir⁴⁵⁴.

1915 senesi içerisinde Çanakkale cephesinde icra edilen hava harekâtında tayyarelerin zarar görmesiyle Osmanlı Devleti'nin buradaki tayyare sayısı azalmış ve hava kuvvetleri bakımından müttefikler karşısında zayıf bir duruma düşmüştür. Bu sebeple tayyare sıkıntısını çözmek için Yüzbaşı Serno Almanya'ya gitmiştir. Böylece bir süre uçuşlara ara verilmek zorunda kalınmıştır⁴⁵⁵. Yüzbaşı Serno, Alman Genel Karargâhı'na Çanakkale cephesinde hava harekâtları için ihtiyaçları içeren bir rapor

⁴⁴⁸ *Harb Mecmû'ası*, "Tayyareler ile İstikşâf", S. 3, s. 37-42; *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 26-27.

⁴⁴⁹ Çanakkale'de bir köy.

⁴⁵⁰ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1915 – Ocak 1916)*, V. Cilt, 3'ncü Kitap, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1980, 517; Yılmaz, 2005: 83.

⁴⁵¹ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 85-86.

⁴⁵² *Harb Mecmû'ası*, "Tayyareler ile İstikşâf", S. 3, s. 37.

⁴⁵³ Yılmaz, 2005: 99.

⁴⁵⁴ Yılmaz, 2005: 101; Anadol, 1990: 104.

⁴⁵⁵ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 48.

sunmuştur. Bu raporda yeni tayyareler ve personeller talep edilmiştir. Serno'nun talepleri olumlu karşılanmış ve 3 Fokker av bölüğü bu bölgeye tahsis edilmişti. 300. Alman Hava Birliği bu amaçla 1915 Aralık ayında Çanakkale'ye gelmişti. Bu birlik daha sonra Osmanlı ordusunda 300. Paşa Bölüğü ismiyle anılacaktır. 1915 Aralık ayı sonlarında avcı uçaklarının dâhil olmasıyla Osmanlı Devleti hava gücü olarak güçlü bir duruma yükselmiştir. Avcı tayyarelerin yüksek kabiliyette olması büyük bir avantaj sağlamaktaydı⁴⁵⁶. 1916 ve 1917 senelerinde cephede tarafların havacılık faaliyetleri yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde cepheye Almanlar tarafından 4 silahlı Albatros CIII ve bir Fokker avcı tayyaresi takviye edilmiştir⁴⁵⁷.

Müttefiklerin Çanakkale cephesindeki hava kuvvetlerine baktığımızda, İngilizler 1914 yılında Çanakkale'ye Arc Royal tayyare gemisini göndermişlerdi. Hava kuvvetlerinin başında Binbaşı Samson'un kumandasında 18 tayyarelik bir birlik vardı. İtilâf Devletleri'nin tayyare sayıları savaş boyunca artmış ve İttifak bloğundaki devletlerin tayyare sayısından daima fazla olmuştur. Müttefikler Haziran 1915'te Arc Royal savaş gemisi yerine ondan daha büyük olan "Ben My Chree" adlı tayyare gemisini cepheye göndermişlerdir⁴⁵⁸. Düşman tayyareleri bazen şehri bombaladıkları da görülmüştür. 15 Temmuz 1917'de sekiz düşman tayyaresi Çanakkale'yi bombalamışsa da fazla hasara sebebiyet vermediği kayıtlardan anlaşılmaktadır⁴⁵⁹. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Yaz ayında hasat zamanı kuru ekinlerin düşman tayyarelerince sabotaj ihtimallerine karşı dikkat edilmesi yönünde uyarılarda bulunmuştur⁴⁶⁰. Çanakkale hezimetinin ardından İtilaf devletleri, yenilgilerinin izini silmek adına İzmir'in karşısında bulunan Kösten'i işgal etmişler ve buradan İzmir'e tayyarelerle saldırılarda bulunuyorlardı. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri 1916 yılında Kösten adasını tekrar ele geçirmiştir. Düşman kuvvetleri içinde tayyaresi bulunan hangarı da geride bırakıp kaçmışlardır⁴⁶¹.

Cephede bulunan tayyarelerin bakım ve tamiri durumunda tayyareleri İstanbul'da bulunan havacılık merkezine göndermekteydi. Cephede bir tayyarenin tamiri için 1917

⁴⁵⁶ *Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930*, Yay. Hazırlayan: H. İbrahim Fırına, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 26-27; Kurter, 2009: 324.

⁴⁵⁷ Kurter, 2009: 505.

⁴⁵⁸ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 49; Kansu, vd., 1970: 190-191.

⁴⁵⁹ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 17/69, 15 Temmuz 1333 (Temmuz 1917).

⁴⁶⁰ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 18/22, 31 Temmuz 1333 (Temmuz 1917).

⁴⁶¹ *Harb Mecmû'ası*, "Kösten Adası'nın İşgali", S. 12, s. 188.

yılı sonunda üsteğmen Cemal ve Alman makinist Vahram ile birlikte İstanbul'a hareket etmiş, fakat Şarköy civarında yere düşmüştür. Tayyare parçalanmış, pilot ve yardımcısı ise kurtarılmıştır. Osmanlı hava kuvvetleri Çanakkale cephesinde icra ettiği hava harekâtında Almanlardan hem tayyare hem eleman bağlamında büyük destek almıştır. 1918 yılında Osmanlı hava kuvvetlerindeki tayyarelerin sayısı azalmış olmasına rağmen, ateşkesin imzalanacağı tarihe kadar 1. Tayyare Bölüğü Almanların desteğiyle keşif ve taarruz harekâtlarına devam etmiştir⁴⁶². İngilizler bu 1918 Ekim ayında mütarekeden önce İstanbul'a da hava saldırılarında bulunmuşlardır. Bu saldırıların birini Albatros tayyaresiyle havalanan Fazıl Bey savunmaya çalışmıştır. Beş İngiliz tayyaresiyle tek başına mücadele etmek zorunda kalan Fazıl Bey, saldırıyı püskürtmeyi başarmışsa da yaralanmıştır. Mütarekenin imzalanmasıyla hava saldırıları da sona ermiştir⁴⁶³.

3.4.4. Kafkas Cephesinde Osmanlı Havacılığı

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti bütün cephelerde Almanların desteği almıştır. Kafkas cephesinde Ruslara karşı savaşan birliklerin emrine ilk olarak 1914'te "Tarık Bin Ziyad" ve "Edremit" adlı tayyareler gönderilmek istenmiş ancak bunda başarı sağlanamamıştır. Tayyareler Trabzon'a gönderilmek üzere İstanbul'dan vapura bindirilip yola koyulmuşsa da vapur, bir Rus savaş gemisi tarafından batırılmıştır. Vapurda bulunan pilot-râsîd Yüzbaşı Fesâ ve Salim beyler Ruslar tarafından esir edilmişler ve savaşın sona erdiği tarihe kadar Sibiryâ'da tutulmuşlardır. 1915 senesinde de Yeşilköy'de bulunan havacılık merkezinde var olan tayyareler Çanakkale'ye gönderildiğinden dolayı, cepheden tayyare istenilmesine rağmen tayyare gönderilememiştir. Ruslar ise bu sene içerisinde keşif uçuşlarına başlamışlardı. 27 Mart 1915'te keşif görevini yapan bir Rus tayyaresi Murgul⁴⁶⁴ üzerinde düşmüştür⁴⁶⁵.

Osmanlı Devleti Kafkas cephesine ilk olarak 1916'da 2 tayyareden oluşan bir hava bölüğü göndermiştir. Osmanlı Devleti'nin Doğuda savaşan 7., 8. ve 10. Bölüklerin emrine verilen hava personeli şu şekildedir:

⁴⁶² Ünalp, 2013: 140.

⁴⁶³ *Tasvir-i Efkâr*, "Tayyareci Fazıl Bey'in Mecruhiyeti Etrafında", 27 Teşrin-i evvel 1334 (27 Ekim 1918), s. 1.

⁴⁶⁴ Artvin'e bağlı bir ilçe.

⁴⁶⁵ Kansu, vd., 1971: 174, 209, 213.

Pilot

Mülâzım-1 evvel Abdullah
 Mülâzım Vecihi
 Mülâzım Fünfhausen
 Mülâzım-1 evvel Vastfal
 Mülâzım-1 evvel Sadettin
 Mülâzım Anscwitz
 Mülâzım-1 evvel Cevdet
 Zabit Brent
 Zabit vekili Jakop
 Zabit Frankel
 Başçavuş Hayrettin
 Abdülhalim
 Hasan Basri
 Hikmet
 Zabit Klieinich
 Muns

Rasit

Mülâzım-1 evvel Muhsin
 Mülâzım-1 evvel Ahmet Muzaffer
 Mülâzım-1 evvel Mehmet Nuri
 Mülâzım-1 evvel Hüseyin Mazlum
 Mülâzım Bahattin
 Mülâzım-1 evvel Ziya
 Savmi ve Muzaffer
 Mülâzım Mahmut Fikri
 Mülâzım-1 evvel İbrahim Ethem
 Mülâzım Celal
 Hauptland
 Runkel
 Riga

Kafkas cephesinde Osmanlı Devleti adına 11 Albatros ve 2 Rumpler model tayyare görev almıştır⁴⁶⁶. 1916 Mayıs ayında Rusların Karadeniz’de donanmalarının görülmesi üzerine keşif amacıyla havalandan Yüzbaşı Fevzi ve Rasit Teğmen Sami idaresindeki Deperdussin tipi tayyarenin Belgrat ormanına düşmesi sonucu Fevzi ve Sami Bey şehit olmuşlardır. Bu havacılar Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin ilk hava şehitleri olmuştur⁴⁶⁷. 12 Aralık 1916’da Rus tayyareleri Kemah ve Refahiye’yi bombalamıştır. 1916 senesinde keşif görevini icra eden 3 Rus tayyaresi cephede düşmüştür⁴⁶⁸. Osmanlı Devleti de cepheye takviye olarak 7. Tayyare Bölüğü’ne 2 adet Gotha model tayyareyi İstanbul’dan göndermiştir. Fakat bu tayyarelerden

⁴⁶⁶ Kansu, vd., 1971: 252-253, 386-389.

⁴⁶⁷ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 37.

⁴⁶⁸ Kansu, vd., 1971: 274.

istenildiği gibi fayda sağlanmamış ve tayyareler arızalanmaları sonucu geri gönderilmiştir⁴⁶⁹.

1917 Ekim ayında Rusların eline geçen Erzincan'daki Rus karargâhını bombalama ve keşif yapma emrini alan Vecihi ve râsıdı Bahattin'in idaresindeki tayyare, görev sırasında Erzincan'a zorunlu iniş yapmıştır. Vecihi ve Bahattin beyler Ruslara esir düşmüşlerdir. Vecihi 1918'de esaretten kurtulup Yeşilköy'de havacılık merkezine geri dönmüştür⁴⁷⁰.

Osmanlı Devleti Kafkas cephesinde yaklaşık 15 tayyareden keşif uçuşlar için faydalanmıştır. Ruslarla 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk ve Ermenilerle yapılan 4 Haziran 1918 tarihli antlaşmalardan sonra Kafkas cephesindeki hava hareketi de sona ermiştir. Cephe savaşı bitmesiyle tayyare bölükleri önce Trabzon'a oradan da İstanbul'a nakledilmiştir⁴⁷¹.

3.4.5. Kanal Harekâtı ve Filistin Cephesinde Osmanlı Havacılığı

Osmanlı Devleti Almanya'nın da desteğiyle, İngilizlerin ilerleyişini durdurmak amacıyla Kanal harekâtını başlatmıştır. Cemal Paşa komutasında bulunan 4. ordu, keşif görevini yerine getirebilmesi için cepheye bir an önce tayyare gönderilmesini talep etmiş, bu talep üzerine de havacılık merkezinden "Fethi" isimli Rumpler model tayyare pilot Şakir Fevzi Bey idaresinde cepheye gönderilmesine karar verilmiştir. Tayyare ilk başta İskenderun'a, buradan da Halep ve Şam üzerinden cepheye gönderilmesi düşünülmüştür. Fakat tayyare 28 Aralık 1914'te Halep'ten Şam'a giderken arızalanmış ve cepheye varamamıştır. Böylece Osmanlı ordusu savaşın ilk senesinde Filistin cephesinde tayyare kullanamamıştır. İngilizler ise 1914 senesinin sonundan itibaren cepheye tayyarelerden yoğun olarak faydalanmaktaydılar. Harbiye Nezâreti, İngilizlerin tayyare faaliyetlerine karşı bölgedeki askerî kuvvetlerini uyararak, tayyarelere karşı mukavemette bulunmalarını ve merkezi bilgilendirmelerini emretmiştir. Bunun üzerine Hayfa üzerinde İngilizlere ait bir tayyarenin uçması hasebiyle 2. Ordu müfettişliği,

⁴⁶⁹ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 74-79.

⁴⁷⁰ *Vecihi Hürkuş: Bir Tayyarecinin Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, Yay. Haz. Gönül Hürkuş Şarman ve Sevim Hürkuş Maxon, I. Baskı, İstanbul, 2000, 38-45; Kansu, vd., 1971: 314.

⁴⁷¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Kafkas Cephesi*, Genel Kurmay Basımevi, C. I, Ankara, 1993, s. 178; Kansu, vd., 1971: 389.

durumu Harbiye Nezâreti'ne bildirmiştir. Nezâret de verdiği emirde; hiç bir ecnebi tayyaresinin hava sahamızda uçmasına izin verilmemesi ve bu gibi tayyarelere müdahale edilmesini bildirmiştir. Bu cephede müttefik kuvvetlerden İngilizlerin yanı sıra Fransızlar da tayyareleriyle harekâta katılmışlardır. Fransızlar, Osmanlı Devleti'nin savaştan önce sipariş ettiği 6 tayyareye el koymuş ve bu tayyareleri cephede Osmanlı kuvvetlerine karşı kullanmaktaydılar⁴⁷².

1915 senesinin başlarında Almanya'dan 24 tayyare Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiştir. Senenin bitimine kadar Almanya'dan 37 tayyare gönderilmiştir. Bunlardan bir kısmı Filistin cephesine gönderilmiştir. 4 tayyareden oluşan ilk tayyare müfrezesi Birussebi'ye gönderilmiştir. Ancak tayyarelerin birçoğu sene içerisinde kaza ve arızalardan dolayı faaliyet dışı kalmışlardır. Müttefiklerin yaptıkları hava harekâtında 4 tayyareleri Osmanlı kuvvetleri tarafından düşürülmüştür⁴⁷³.

Cepheye 1916'da Alman ve Türklerden oluşturulan 300. Paşa Tayyare Bölüğü gönderilmesiyle Osmanlı Devleti'nin ciddi bir hava gücüne erişmiştir⁴⁷⁴. 300. Paşa Bölüğü; 6 Rumpler C savaş tayyaresi, 2 Pfalz E ve 1 Fokker E model avcı tayyaresinde oluşmaktaydı. Bölüğün başında Yüzbaşı Von Heemskerek vardı. 11 pilot ve 7 râsıd bölükte görev yapmaktaydı. Paşa Bölüğü önemli hava harekâtlarında bulunmuştur. 1916 Nisan ayından itibaren Port-Sait'te bulunan İngiliz hava karargâhını bombalamıştır. Aynı zamanda El'ariş, Gazze, Hanyunus ve Filistin coğrafyasının hemen hemen yer yerinde sene boyunca keşif uçuşları yapmıştır. Paşa Bölüğü, 1916 senesi itibariyle çok sayıda⁴⁷⁵ İngiliz tayyaresini düşürerek önemli başarılar göstermiş ve müttefiklerin lehine olan hava hâkimiyetini genel olarak kendi lehlerine çevirmeyi başarmıştır. Bu dönemde Fazıl, Rıfat, Şakir, Kamil, Saim ve Nurettin beyler cephede Osmanlı'nın en çok görev alan pilot ve râsıtları idi. Fakat bunlardan Saim Bey, tayyaresinin düşmesiyle şehit olmuştur⁴⁷⁶.

1917 senesinde Bağdat İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine şehri kurtarmak için "Yıldırım Orduları" adında bir birliğin kurulmasına karar verilmiştir. Kurulan

⁴⁷² BOA. *BEO*, 4305/ 322829, 23 Ramazan 1332 (16 Ağustos 1914); Kansu, vd., 1971: 175-176.

⁴⁷³ Kansu, vd., 1971: 182-213.

⁴⁷⁴ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara. 1986, s. 21.

⁴⁷⁵ 1916 senesinde tespit edilebildiği kadarıyla bu cephede 39 İngiliz tayyaresi düşmüştür. Kansu, vd., 1971: 274-275.

⁴⁷⁶ Kansu, vd., 1971: 224-225, 257-265.

birliğin emrine, 301, 302, 303 ve 304. Tayyare bölükleri tahsis edilmiştir. Ordunun emrinde yaklaşık 50 tayyare, 80 pilot ve râsıd vardı. Fakat Yıldırım Ordularının Irak'ta yapılması planlanan taarruzundan vazgeçilerek, Filistin cephesine kaydırılmıştır. Böylece bu cephedeki Osmanlı hava kuvvetleri güç kazanmıştır⁴⁷⁷.

İngiliz hava kuvvetleri daha üstün bir vaziyette olmasına karşın Osmanlı hava kuvvetleri de faaliyetlerine hız vermektedir. Bu dönemde Fazıl ve Osman Tayyar beyler başarılı uçuşlar yapmaktaydı. İngilizler de tayyareleriyle bombardıman ve keşif faaliyetlerine hız vermişlerdi. I., II. ve III. Gazze savaşlarında havalarda kıyasıya bir mücadele olmuştur. İki taraf da birbirine üstünlük sağlamak için en iyi tayyarelerini cepheye sürmekteydiler. Dört Fransız tayyaresi Beyrut'u bombalaması neticesinde dört Osmanlı askeri şehit olmuş ve büyük çapta da maddi hasara sebebiyet vermişlerdir. Ayrıca cepheleri üzerinde keşifleri önlemek için İngilizler bazen bütün tayyarelerini uçurmaktaydı. İngilizler 1917 Kasım ayından itibaren üstünlük sağlamalarıyla Osmanlı tayyare bölüklerini tedricen geriye çekilmek zorunda bırakmışlardır. Buna rağmen bu yılda da Osmanlı hava kuvvetleri 30'u aşkın İngiliz tayyaresini düşürmeyi başarmıştır⁴⁷⁸.

1918 senesine İngilizler cephede tamamen hâkim duruma gelmişlerdir. 301 ve 304. Tayyare Bölükleri, İngilizlerin Cenin ve Afule'yi ele geçirmesinden sonra esir düşmüştür. 302. Tayyare Bölüğü Hayfa'ya, Cenin'den kaçabilen 303. Tayyare Bölüğündeki tayyarelerin bir kısmı da Dera'ya çekilmek zorunda kalmışlardır. İngilizler, ilerleyişlerine devam etmesiyle Osmanlı tayyare bölükleri daha da geriye çekilmek zorunda kalmışlar ve geri çekilme sırasında birçok tayyare hasara uğramış, birçoğunu da geride bırakmak zorunda kalmasıyla, bu cephede Osmanlı Devleti'nin elinde ait çok az sayıda tayyare kalmıştır. Tayyare bölüklerinin personeli çok zor şartlar altında Halep'ten Konya'ya geçmişlerdir. Böylece cephede Osmanlı Devleti adına hava harekâtı sona ermiştir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ Kansu, vd., 1971: 319.

⁴⁷⁸ BOA. DH. EUM. 6.Şb., 19/27, 17 Ağustos 1333 (Ağustos 1917); Kansu, vd., 1971: 324-343.

⁴⁷⁹ Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı, 1969: 178.

3.4.6. Irak Cephesi

Irak cephesinde Osmanlı Devleti, 1916 yılına kadar Von Der Goltz Paşa'nın kumandasındaki 6. Ordunun emrine tayyare gönderememiştir. Cephede Osmanlı'nın hava kuvvetlerinin önemli bir bölümünü düşen ya da düşürülen müttefiklerin tayyarelerinden oluşmuştur. 1915 senesinde bu cephede İngilizlerin 8 tayyaresi ele geçirilmişti. Ele geçirilen bu tayyarelerden faydalanmak için pilot Fazıl 1915 Eylül ayında Irak cephesine gönderilmiştir. Fazıl Bey İngilizlerden ele geçirilen Farman ve Caudron model tayyarelerin tamiratlarını yaparak uçuşa hazır hale getirmiştir. Fazıl Bey'e yardımcı olmak amacıyla Mülâzım-ı evvel Fettah Bey de cepheye gönderilmiş ve tamir edilen tayyareler ile Aziziye-Kut'ül Amare arasında keşif uçuşları icra edilmiştir. Osmanlı hava kuvvetlerinin cephede havacılık açısından en önemli faaliyeti düşman uçaklarının etkisiz hale getirilerek yere indirmek olmuştur. Eylül ayında İngilizlerin yaptığı keşif uçuşları sırasında bir tayyareleri Osmanlı topçu ateşi sonucu düşürülmüştür. Esir edilen pilotun sorgusunda İngilizlerin Irak'ta bu tarihte 7 tayyare bulundurduğu anlaşılmıştır⁴⁸⁰.

1916 senesi Ocak ayında Fazıl ve Fettah Bey idaresindeki tayyareler keşif uçuşlarına devam etmişlerdir. Ancak Fazıl Bey hastalandığından İstanbul'a dönmek zorunda kalmış ve onun yerine Cemal Bey cepheye gönderilmiştir. Osmanlı Devleti bu sene içerisinde Bağdat'ta bir tayyare bölüğü teşkil etmiştir. Bölükte, İngilizlerden ele geçirilen 5 tayyare ve Almanların getirdikleri 4 Fokker model tayyare mevcuttu. Bölük komutanı Yüzbaşı Von Aulok ve Yüzbaşı Niemayer idi. Pilot ve râsıd olarak ise; Yüzbaşı Mehmet Ali, Schüz, Croneiss, Mülâzım Cemal, Schefer, Baldsum, Fox, Konrad, Von Schlichting, Kadri, Süleyman Sırrı, Ziya Preveze, Rinkel, Loos, Meyer, Hüseyin Hüsnü ve Levin'den bölüğün kadrosunu oluşturmaktaydı. 1916 Şubat ayında Mehmet Ali Bey tayyaresiyle yaptığı kaza sonucunda bacaklarının kırılmasıyla pilotluğu bırakmak zorunda kalmıştır. 1916 Mart ayında da Von Der Goltz Paşa tifüsten ölmüş, yerine Halil Paşa tayin edilmiştir. Cephede İngiliz işgali altında bulunan Kut'ül Amare, Osmanlı hava kuvvetleri tarafından bombalanmıştır. Aynı zamanda bu dönemde gece keşif ve bombardıman uçuşlarının yapıldığı görülmektedir. İngilizler şehrin savunmasını takviye etmek için Basra'dan tayyarelerle şehrin üzerine malzemeler

⁴⁸⁰ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, 1969: 58-63, 81, 225; Kansu, vd., 1971: 212-213.

bırakmaktaydılar. Fakat İngilizlere nazaran güçlü bir vaziyette olan Osmanlı kuvvetleri hava kuvvetleri, 24 Nisan'da Kut'ül Amare üzerine İngilizce beyannameler atarak, teslim olmalarını istemiştir. 4 ay 23 gün süren kuşatmada Osmanlı hava kuvvetleri tayyarelerle keşif ve bombardıman harekâtlarını sürekli sürdürmüştür. Osmanlı kuvvetlerinin baskısı sonucunda İngilizler 29 Nisan 1916'da Charles Vere Ferrers Townshend ve beraberindeki 12828 asker ile birlikte teslim olmuşlardır. Osmanlı Devleti bu başarısında istifade ettiği tayyarelerin büyük faydasını görmüştür⁴⁸¹.

Kut'ül Amare'yi kaybeden İngilizler, kuvvetlerini takviye ederek güç kazanmış ve hava hâkimiyetini lehlerine çevirmeyi başarmışlardır. Buna rağmen 1916 senesinin sonuna kadar 14 İngiliz tayyaresi Osmanlı kuvvetlerince düşürülmüştür. İngilizler de Osmanlı karargâhlarını bombalamışlardır. 6 Aralık 1916'da İngilizlerin yaptıkları bombardımanda 12 Osmanlı askeri şehit olmuştur. 1917 senesinde Osmanlı birliklerinin İngiliz kuvvetler karşısındaki müşkül durumları kötüleşerek devam etmiştir. İngilizlerin ileri harekâtına karşı Bağdat'ta bulunan 2. Tayyare Bölüğü 1917 Mart ayında Hammare'ye Nisan ayında Tikrit'e nakledilmiş ve elde az sayıda tayyare kalmıştır. Osmanlı'nın hava ikmal de bu sıralarda Musul'a taşınmıştı. Bu geri çekilme esnasında Osmanlı kuvvetleri, İngilizlerin hızlı ilerlemeleri karşısında tayyarelerinden bazılarını tahrip ederek geride bırakma zorunda kalmışlardır. İngilizler tayyareleri 1917 Aralık ayında Osmanlı tayyare karargâhlarını bombardıman altına almış ve beyannameler atmıştır. İngiliz lehinde gelişen bütün bu olumlu durumlara karşı, Osmanlı kuvvetleri de 1917 senesi içerisinde 20 İngiliz tayyaresini düşürmeyi başarmışlardır⁴⁸².

1918 senesinde mütarekeye kadar geçen dönemde Osmanlı kuvvetleri ikmal ve yiyecek sıkıntısı çekmiştir. Yine de Osmanlı tayyarecileri ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır. Tayyareci Mülâzım Cemal Efendi bir İngiliz tayyaresini düşürmeyi başarmıştır⁴⁸³. Ancak İngilizler cephede hava kuvvetleri olarak hâkimiyetlerini kurmuşlardır. 1918 Ekim ayında Musul'un İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine burada bulunan Osmanlı hava kuvvetleri Musul'dan karayolu ile Mardin ve

⁴⁸¹ *Report on The Defence of Kut-Al-Amarah*, Government Central Branch Press, 2016, s. 4-5; Kansu, vd., 1971: 266-268.

⁴⁸² Kansu, vd., 1971: 269-270, 335-340.

⁴⁸³ *Tasvir-i Efkâr*, "Hâkimiyet-i Havaiye Kahramanlarımızdan", 26 Mart 1334 (26 Mart 1918), s. 1.

Diyarbakır'a nakledilmiş, böylece Osmanlı Devleti'nin buradaki hava harekâtı da sona ermiştir⁴⁸⁴.

3.5. Savaşın Sonunda Osmanlı Havacılığı

Birinci Dünya Savaşı İtilâf bloğunun kazanmasıyla sona ermiştir. Osmanlı Devleti ile 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve akabinde 13 Kasım 1918'de İngiliz ve Fransız güçleri İstanbul'a girmişlerdir⁴⁸⁵.

Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerinin uygulanmasıyla askerler terhis edilip, silahlara el konulmuş ve önemli görülen yerler gözetim altında bulundurulacağına dair müttefiklerce karar verilmişti. Müttefik kuvvetler Yeşilköy'de bulunan Osmanlı havacılık merkezini de gözetim altında tutmuşlardır. İngiliz ve Fransız tayyarecileri Yeşilköy'de bulunan havacılık merkezine yerleşmişlerdir⁴⁸⁶. Osmanlı Devleti'nin havacılığında sorumlu olan Kuva-yi Havaiye Müfettiş-i Umumiliği'nin (Hava Kuvvetleri Genel Müfettişliği) kadroları boşaltılarak etkisiz bir hale getirilmesiyle sadece kâğıt üzerinde bir ad olarak kalmıştır. Bu sırada tayyare mektebinde komutan olan Mehmet Ali Bey emekliye ayrılmış ve yerine vekâleten râsîd Yüzbaşı Nüzhet tayin edilmişti. Müttefik kuvvetleri Osmanlı'nın havacılık merkezine yerleştikten kısa bir süre sonra havacılık merkezinin boşaltmasını emretmişlerdir. Bunun üzerine havacılık merkezinde bulunan malzemeler Maltepe'ye taşınmıştır. Alman havacı personeli ülkeden ayrılmıştır. Bu esnada Yüzbaşı Nüzhet'in yerine Topçu Binbaşı Lâtif Bey getirilmişse de o da çok kısa bir süre kaldıktan sonra yerine vekâleten Yüzbaşı İsmail tayin edilmiştir. Osmanlı havacılığı işgal altından kurtarılıp Anadolu'da teşkilatlandırılması için adım atılmış, buna göre İstanbul, İzmir, Konya ve Erzurum'da birer tayyare istasyonu teşkil edilmesine karar verilmiştir. Savaştan arta kalan tayyareler bu merkezlerde toplanması planlanmıştır. Fakat müttefikler, Osmanlı tayyarecilerinin İstanbul'da bulunan tayyareleri Anadolu'ya kaçırıp Milli Mücadele'ye katılacaklarına dair şüphelenmeye başlamışlar ve Damat Ferit Paşa hükümetine baskı yaparak böyle bir hareketin gerçekleşmesini önlemeye çalışmışlardır. Gerçekten de İstanbul'da bulunan

⁴⁸⁴ Kansu, vd., 1971: 412.

⁴⁸⁵ Zekeriya Türkmen, "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, S. 11, 2000, s. 623.

⁴⁸⁶ Uçarol, 1988: 36.

başta Vecihi ve diğer tayyareciler, burada işe yarar durumda bulunan birkaç tayyareyi uçurarak Anadolu'daki harekete katılmayı düşünmüşlerdir. Ancak savaş sonunda İstanbul'da bulunan tayyarelerin çoğu tamire muhtaç durumdaydı. Bunlardan sadece birkaçını uçuşa hazırlayabilen tayyareciler, gizlice uçmaya çalışmışlarsa da bunu başaramamışlardır.

Tablo 29: Savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin elinde kalan tayyareler⁴⁸⁷.

MODEL	ADET
Rumpler B. I	5
Albatros B. I	2
Albatros C. I	2
Albatros C. III	8
Halberstadt D. V.	21
AEG C. IV	11
Albatros D. II	2
Neiuport 17	2
Fokker D. VII	7
LVG C. V.	1

Daha sonraki günlerde tayyareci Kazım Bey Albatros model bir tayyare ile kaçmayı başararak Milli Mücadeleye katılmıştır. Başta Vecihi olmak üzere geriye kalan tayyareciler de gizlice kaçarak Anadolu'ya iltihak etmişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti'nin Yeşilköy'de bulunan havacılık merkezinin faaliyetleri sona ererek 1911 senesinden beri yapılan faaliyetler 1918 yılında sona ermiştir⁴⁸⁸.

⁴⁸⁷ Kurter, C. IV, 2009: 309.

⁴⁸⁸ Okar, 2004: 44-51; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*, 1971: 499-500.

SONUÇ

Uçma arzusuna sahip olan insanlar, arzularını gerçekleştirmek için çok eski zamanlardan beri çaba sarf etmişlerdir. Bu çabalar, ilk önce paraşüt, daha sonra balon ve planör ve nihayetinde uçağın icadıyla neticelenmiştir. İlk defa André-Jacques Garnerin paraşütle başarılı bir uçuş gerçekleştirdikten sonra, 1783'te Joseph ve Etienne Montgolfier kardeşler de balonla ilk kez uçmayı başarmışlardır.

Balon uçuşlarından sonra XIX. yüzyılda motorsuz planörle ilk başarılı uçuşu gerçekleştiren Alman Otto Lilienthal olmuştur. XX. yüzyılın başında ise yapılan sayısız başarısız denemeden sonra da ilk defa Amerika'da Wilbur ve Oliver Wright kardeşler yaptıkları uçağı 1903'te uçurabilme başarısını göstermişlerdir. Bundan sonra uçaklar başta Fransa'da olmak üzere hızla bütün Avrupa'da ilgi odağı haline gelmiştir. İlk başta gösteriler için bir eğlence unsuru olarak görülen uçaklar kısa bir süre sonra ordularda kullanılmaya başlanmıştır. Böylece ordularda kara ve deniz kuvvetlerinin yanında üçüncü bir güç olarak hava kuvvetleri kurulmaya başlanmıştır. Uçaklar ordularda ilk olarak keşif amaçlı, daha sonra hem keşif hem de taarruz amaçlı kullanılmıştır.

Avrupa'da yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı Devleti de ordusunda uçaklardan faydalanmak için girişimlerde bulunarak birçok Avrupa devletiyle aynı tarihlerde havacılık teşkilatını kurmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti ilk başta Avrupa'da bulunan ataşelerini bu konuda araştırma yapmaları için görevlendirmiş ve kısa bir süre sonra da 1911 senesinde havacılık işleriyle meşgul olması için Havacılık Komisyonu'nu kurmuştur. Bu tarih, günümüzde Türk Hava Kuvvetleri'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde hava kuvvetlerinin Osmanlı ordusunda bulunması için özellikle komisyonun da başında bulunan Erkân-ı Harbiye Kaymakamlarından Süreyya İlmen ve Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa çok mesai sarf eden isimler olmuştur. Zira Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sıkıntılara rağmen orduda havacılık teşkilatının kurulmasına karar vermiş ve bunun için Fransa'ya ilk olarak iki zabıt göndermiştir.

1912 senesinde Osmanlı Devleti'nin ilk pilotları unvanını alan Fesâ ve Kenan Beyler yurda dönmüşlerdir. Aynı sene içerisinde Yeşilköy'de havacılık merkezi kurulmuş ve ilk uçaklar Fransa'dan alınmıştır. Fakat yaşanan mali sıkıntılar Osmanlı havacılığını sekteye uğrattığı için "tayıre ianesi" adı altında bir yardım kampanyası

başlatılmış ve bu sayede Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her yerinden bu yardıma katılım sağlanmıştır. Tayyare ianesi kapsamında yaklaşık 300.000 kuruş iane Osmanlı Devleti'nin 45 merkezinden toplanmıştır. O dönemde bir uçak bedelinin 1000 lira olduğu düşünüldüğünde bu ianelerin önemi daha da iyi anlaşılabilir. Söz konusu ianeler, tayyare alımında ve Yeşilköy'de açılan havacılık merkezinin açılmasında kullanılmıştır. Osmanlı havacılığının kuruluş döneminde, devletin üst üste girdiği Trablusgarp (1911-1912), Balkan Savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşları (1914-1918) Osmanlı'nın büyük bir sarsıntı geçirmesine sebep olmuştur. İtalyanların Trablusgarp Savaşı'nda uçaklardan faydalanmalarına rağmen, Osmanlı Devleti ise çok uğraştığı halde bu savaşta uçaklardan faydalanamamıştır. Avrupa'dan pilot ve uçak kiralayan Osmanlı Devleti, İtalyan ablukasından dolayı bunları cepheye nakletememiştir. Bu savaşın hemen akabinde başlayan Balkan Savaşları'nda ise Osmanlı Devleti uçaklardan faydalanabilmiştir.

Osmanlı Devleti, uçaklardan daha çok keşif amaçlı faydalanmış olsa bile savaşta bombardıman yapma amacıyla da kullanmıştır. Ancak bu sık gerçekleşen bir durum değildi. Zira o dönemde uçaklarda radar sistemi veya yüksek bir irtifadan aşağıları gözetlemeyi sağlayacak bir sistem mevcut değildi. Bu yüzden uçaklar, bomba atmak için yerdeki birlikleri tespit etmek amacıyla yere yaklaşınca, düşman birliklerinin açtıkları ateşle düşürülebilme tehlikesi içerisindeydiler. Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti, havacılık teşkilatının geliştirilmesi için Fransa'dan uzman havacılar getirtmiştir. Fakat bir sene sonra 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti, havacılık teşkilatlanmasını Almanlara bırakmıştır. Almanlar, savaş boyunca Osmanlı Devleti'ne çok sayıda uçak, pilot ve teknik eleman sağlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılan Osmanlı Devleti ile İtilâf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve müttefik kuvvetlerin teçhizatlara el koyarak askerî yerleri ele geçirmesiyle Osmanlı havacılığı da tedricen sona ermiştir.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri⁴⁸⁹

Bâb-1 Âli Evrak Odası (*BEO.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şb. (*DH. EUM. 5. Şb.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 6. Şb. (*DH. EUM. 6. Şb.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası (*DH. EUM. VRK.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Levazım Kalemî (*DH. EUM. LVZ.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Mektûbî (*EUM. MTK.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurin Kalemî Evrakı (*DH. EUM. MEM.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemî (*DH. EUM. MH.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemî (*DH. EUM. SSM.*)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemî (*DH. EUM. THR.*)

Dâhiliye Nezâreti İdâre (*DH. İD.*)

Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umumiye Ekleri (*DH. İ. UM. EK.*)

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûsa (*DH. KMS.*)

Dâhiliye Nezâreti Mütenevvia (*DH. MTV.*)

Hariciye Nezâreti İstişare Odası (*HR. HMS. İŞO.*)

Haritalar (*HRT. h.*)

İrâde Dosya Usûlü İrâdeler Tasnifi (*İ. DUİT.*)

İrâde Mabeyn-i Hümayûn (*İ. MBH.*)

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (*MV.*)

⁴⁸⁹ Belgelerin dosya ve gömlek numaraları dipnotlarında belirtilmiştir.

Sadâret Divan Mukavelenameler (A.DVN. MKL.)

Sadâret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemî, Mısır Kataloğu (A. MTZ. (05))

Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)

B. KİTAP VE MAKALELER

Abdurrahman Velid, (1329), *Tayyarecilik Mâzisi Ehemmiyeti Terakkiyat-ı Hâzırası İstikbâli*, Matbaa-i Ebüzziya, Konstantiniyye.

Ahmet Zeki Paşa, (1328), *Âlem-i İslâmda Tayyarecilik*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul.

Anadol, C., (1990), *Türk Havacılık Tarihi*, İstanbul.

Anderson, J., D., and Emeritus, P., (2005), *Introduction to Flight*, 4'nd Ed., Mc Graw-Hill, London.

Arit, F., (1964), *Adlarını Göklere Yazdırdılar*, Kanaat Yayınları, İstanbul.

Armaoğlu, F., (2004), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1915*, Alkım Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Aydın, B., ve Yurdakul, İ., (Şubat, 2015), “Şeyhülislamlık (Bab-ı Meşihat) Arşivi Defterleri”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 24, (100-107).

Babacan, H., (1992), “Trablusgarp Harbi'nde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi”, *Araştırmalar İnsan Bilimleri Araştırmaları*, S. 2, (91-100).

_____, (1998), “Selimiye’de Bulgar Yağması”, *Tarih ve Medeniyet*, S. 47, (33-36).

_____, (2002), “Enver Paşa”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara, (263-273).

Batmaz, Ş., (2013), “Türk Havacılığının Kuruluşunda Emniyet Teşkilâtının Yardımları”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 23, (195-206).

Baykal, B. S., (1974), *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Bayraktar, K., (2002), “Osmanlı Bankasının Kuruluşu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, (71-88).

Beehler, C. W. H., (2014), *1911-1912 Türk İtalyan Savaşı*, Çeviren: Leyla Yıldırım, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Behar, C., (1996), *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Tarihi İstatistikler Dizisi, C. II, Ankara.

Beşikçi, M., (2011), “İhtiyat Zâbiti'nden “Yedek Subay”a: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi Olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar 1891-1930”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 13, Güz, (45-89).

Beyoğlu, S., (2000), “Osmanlı Havacılığı ve İlk Havacılık Teşkilatı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 1, İstanbul, (143-154).

Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı, (1969), Genelkurmay Basımevi, C. IX, Ankara.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Kafkas Cephesi, (1993), Genelkurmay Basımevi, C. I, Ankara.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi, (1986), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Boitani, P., (2007), *Winged Words: Flight in Poetry and History*, The University of Chicago Press, Chicago.

Cameron, R. H., (1999), *Training to Fly: Military Flight Training 1907-1945*, Air Force History and Museums Program, Washington DC.

Crouch, T. D., (1989), *The Bishop's Boys A life of Wilbur and Orville Wright*, W.W. Norton Company Publishing, United States of America.

Deniz Kuvvetleri, (2014), *Şehit Pilot Çarkçı Yüzbaşı Mehmet Fethi*, Deniz Kuvvetleri Yayınları, İstanbul.

Devellioğlu, F., (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, Ankara.

Eraslan, C., (2002), “I. Dünya Savaşı ve Türkiye”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara, (608-644).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (1314), Cilt I, Dersaadet İkdam Matbaası.

Gediz., E., (1981), *Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihi 1911-1918*, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, C. 1, Ankara.

Genel Kurmay Başkanlığı, (1971), *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)*, Gn. Kur. Basımevi, C. III, Ankara.

Gölen, Z., (2012), *Şark Meselesi ve Milli Mücadele*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

Halaçoğlu, A., (2002), "Balkan Savaşları 1912-1913", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, (296-307).

Hazai, G., (1995), "Macar Havacı Oszkar Asboth'un Türk Havacılığına Ait Bir Projesi", *Çağını Yakalayan Osmanlı*, İstanbul, (491-495).

Higham, R., (1983), *Hava Gücü Özlü Bir Tarih*, Gnkur. Basımevi, Ankara,

İhsanoğlu, E. ve Kaçar M., (1995), *Çağını Yakalayan Osmanlı-Osmanlı Devleti'nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri* "Osmanlı Havacılığına Genel Bir Bakış", IRCICA Yayınları, İstanbul.

İlmen, S., (1947), *Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi*, Hilmi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Kaehne, H., (2000), *Leonardo Da Vinci: Dreams, Schemes and Flying Machines*, Prestel Publishing, Munich.

Kansu, Y., Şenöz, S., Öztuna, Y., (1971), *En Eski Çağlardan I. Dünya Savaşı'na Kadar Havacılık Alanında Türkler I*, Hava Kuvvetleri Yayınları, Ankara.

Karacagil, Ö. K., (2012), "Osmanlı Havacılık Teşkilatının Kuruluşuna Dair Nizamnameler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 27, (43-75).

Karal, E., Z., (2011), *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. IX, 3. Baskı, Ankara.

Karpat, K. H., (2002), *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Keyüsk, M., (1950), *Türk Havacılık Tarihi (1912-1914)*, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir.

Kline, S., (2002), *A Chronicle of Turkish Aviation (Türk Havacılık Kronolojisi)*, Havaş Yayınları, İstanbul.

Koloğlu, O., (Şubat, 1988), “İlk Hava Savaşı”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 50, (13-25).

Koylu, Z., (2002), “Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali ”*Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, (291-295).

Kural, F., (1975), *Kuruluş Yıllarında Türk Askerî Havacılığı Belgeleri*, Hv. Bas. ve Neş. Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Kurt, E., (2011), *Türkiye’de Ana Jet Üslerinin Kuruluşu ve Gelişimi (1951-2010)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kurter, A., (2009), *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi*, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, C. 1, İstanbul.

Kütükoğlu, Mübahat S., (2014), *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Türk Tarih Kurumu. Yayınları, II. Baskı, Ankara.

Lord Alexandra, M., (2011), *American Aviation Heritage, Identifying and Evaluating Nationally Significant Properties*, The National Historic Landmarks Program Cultural Resources National Park Service, Washington, D.C.

Mccullough, D., (2016), *Wright Kardeşler*, Lemur Yayınları, Çeviren: Ceylan Uşaki Erali, İstanbul.

Mete, Ş., (1998), “Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 8, (261-292).

Mithad Nuri, (1914), *Vasıta-i Tayyare*, İstanbul.

Nikolajsen, O., (2005), *Turkish Military Aircraft Since 1912*, Dutch Aviation Society and Scramble, Netherlands.

Okar, A., (2004), *Türkiye’de Tayyarecilik (1910-1924)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Orbay, Z., (2009), *Türkiye’de Havacılık ve Uçak Yapımı*, Türk Bilim Tarihi Kurumu Yayınları, İstanbul.

Orgeneral Muzaffer Ergüder’in Havacılık Anıları 1922-1930, (1981), Yayıma Hazırlayan: H. İbrahim Fırtına, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.

Özcan, A., (2007), “Osmanlılar (Askerî Teşkilat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33., İstanbul, (509-512).

Özcan, A., “Osmanlılar (Askerî Teşkilat)”, *DİA*, C. XXXIII, (509-512).

Özçelik, S., (2000), *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sanders, L., V., (2013), *Türkiye’de Beş Sene*, Çeviren: Osmanlı Genel Kurmayı Askerî Tarih Encümeni Tercüme Heyeti, Yeditepe Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.

Saydam, A., (1999), *Osmanlı Medeniyeti Tarih*, Derya Kitabevi Yayınları, Trabzon.

Sezen, T., (2006), *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şakul, K., (2005), “Osmanlı’da Balonlar ve Balonculuk Gökten Çadır Düştü”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 117, Eylül, (30-34).

Şıvgın, H., (2002), “Trablusgarp Savaşı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, (274-290).

Tayyarelerin Üzerine Endaht İçin Muvakkat Talimname, (1331), Matbaa-i Askeriye, İstanbul.

Terzioğlu, A., (2008), “Türk-İslâm Kültür Çevresinde IX. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Uçma Denemeleri ve Tekniğe Ait El yazma Eserler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 254, Şubat, (30-38).

The Motoring Annual and Motorist's Year Book for 1904, Hardcover Publisher, London.

Thobie, J., (2002), “I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Gücü”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara, (645-655).

Tunalı, A., C., (2003), “Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1915 – Ocak 1916), (1980), V. Cilt, 3’ncü Kitap, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Türkmen, Z., (2000), “30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, S. 11, (615-632).

Ünalp, F. R., (2013), “İstanbul-Kahire Seferi ve Ardındaki Tarihi Gerçek”, *Türk Hava Kuvvetleri’nin 100’üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu*, (134-148).

Vecihi Hürkuş: Bir Tayyarecinin Anıları, (2000), Yapı Kredi Yayınları, Yay. Haz. Gönül Hürkuş Şarman ve Sevim Hürkuş Maxon, I. Baskı, İstanbul.

Wilks, J., (1684), *A Discovery of a New World*, Printed By T.M. & F.A., London.

Yalçın, O., (2008), “*Türk Hava Harp Sanayi Tarihi*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

_____, (2010), “Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçaklar ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 6, C. 3, s. 191-212.

_____, (2013), *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

_____, (Aralık, 2014), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında Bir Kararlılık Gösterisi: Kıtalararası Osmanlı Hava Seferi”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, S. 2, C. IV, (327-347).

_____, (2015), “Hava Kuvvetleri Tarihinde Hava Okulu ve Harp Okuluna Geçiş Süreci”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 9, S. 17, (229-260).

Yıldız, G., (2013), *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askerî Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, B., (2005), *Çanakkale Hava Savaşları*, Mönch Türkiye Yayınları, Ankara.

Uçarol, R., (1988), *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul.

C. SÜRELİ YAYINLAR

1. Gazete ve Mecmualar

Ceride-i Askerîye

Donanma Dergisi

Harb Mecmû'ası

Müdafaa-i Milliye

Ordu ve Donanma

Sabah

Tasvir-i Efkâr

Yeni Gün

Yeni Yol

Zafer

D. İnternet Kaynakları

20. Yüzyıl Osmanlı Vilâyetleri:

<http://tarhvedenediyet.org/documents/makaleler/20.%20yy%20Osmanli%20Vilayetleri.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.13.2015).

Report on The Defence of Kut-Al-Amarah, Government Central Branch Press:

<https://www.bl.uk/collection-items/report-on-defence-of-kut-al-amarah-under-maj-gen-charles-verre-ferrers-townshend>, (Erişim Tarihi: 09.12.2016).

Smithsonian National Air and Space Museum: airandspace.si.edu/multimedia-gallery/si-98-15068hjpg, (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

EKLER

Ek 1: Wright Kardeşlerin “Flayer” Adını Verdikleri Uçaklarıyla Kitty Hawk’ta İlk Başarılı Uçuşları. (17 Aralık 1903)⁴⁹⁰.

Ek 2: Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmeden önce İngiltere’de bulunan Bristol Tayyare Fabrikasından satın aldığı tayyarelerin kayıtları⁴⁹¹.

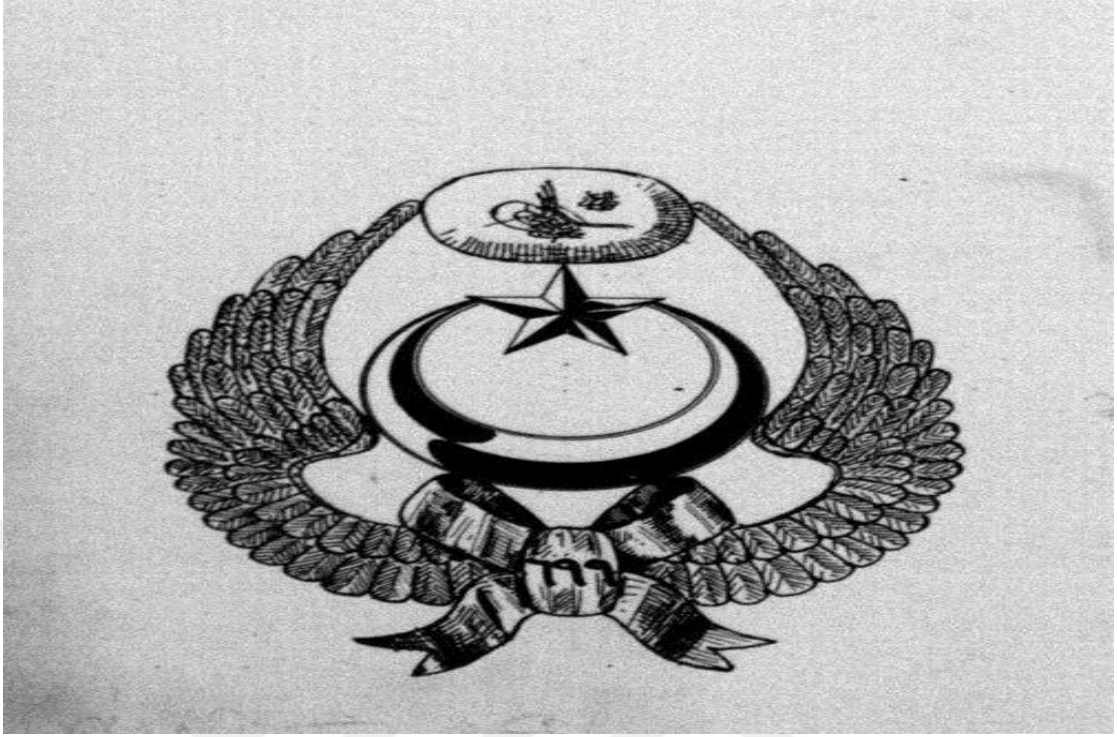
Works Nos.	Pusher or Tractor	Monoplane or Biplane	Name	Engine	No. of seats	Designer	Destination
82, 85, 87 89, 91, 130 155, 156.	T	M	Frier-Dickson	50 H.P.	2	Frier & Dickson	Lengthened fuselage and fixed tailplane. No. 91 to War Office (as No 261)
86, 88	T	M	Frier-Dickson	70 H.P.	2	Frier & Dickson	For Turkey, as No. 82 but with bigger engine.

Works Nos.	Pusher or Tractor	Monoplane or Biplane	Name	Engine	No. of seats	Designer	Destination
112, 113	T	B	G E J	80 H.P.	2	Gordon England	Tandem seats, intended for Turkey, not successful.

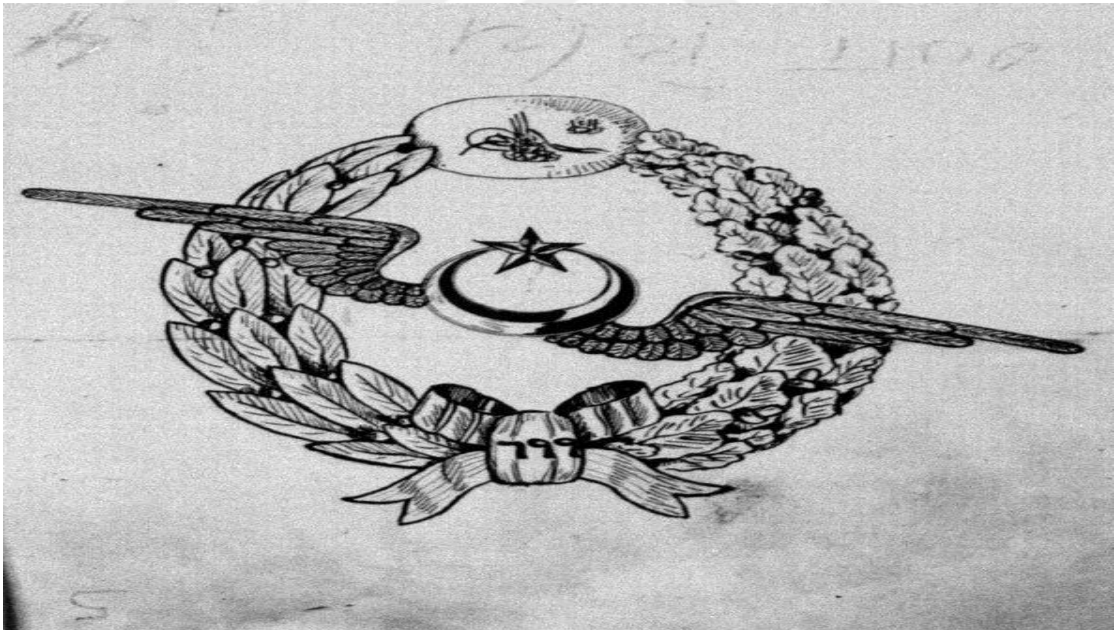
⁴⁹⁰ McCullough, 2016: 203.

⁴⁹¹ England Bristol Archive, HER box 156 p.3 extract; HER box 156 p.4 extract.

Ek 3: Pilot ve Râsıtların Brövesi⁴⁹².

Ek 4: Pilot ve Râsıtların Brövesi⁴⁹³.

⁴⁹² BOA. İ. DUİT., 19/21, ek 4.

⁴⁹³ BOA. İ. DUİT., 19/21, ek 5.

Ek 5: Osmanlı Devleti'nin İlk Pilotlarından Yusuf Kenan Bey⁴⁹⁴.

Ek 6: Osmanlı Devleti'nin 1912'de Fransa'dan Satın Aldığı Tayyarelerden Deperdussin⁴⁹⁵.

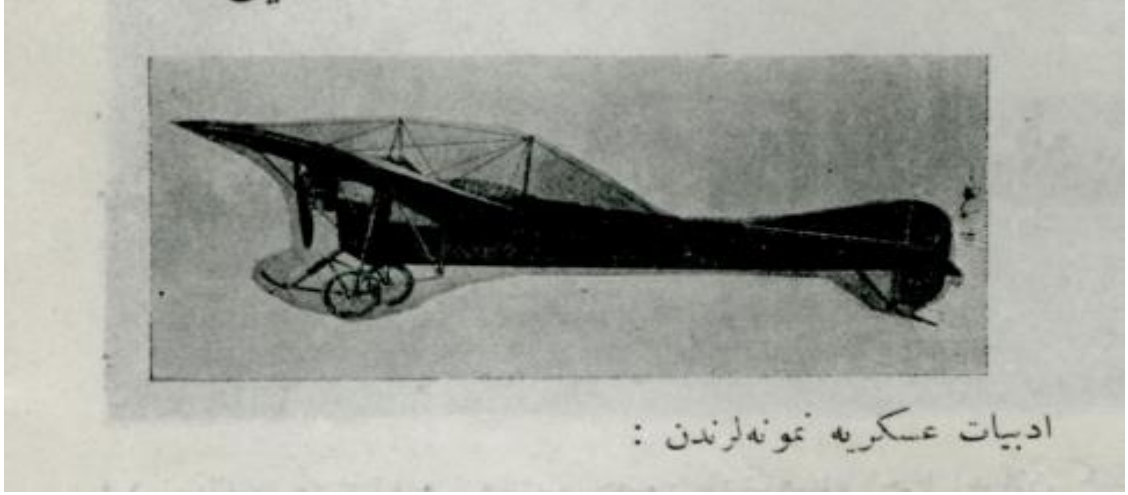

دوپر دوسهين سيستمنده كي طياره
(اردو انچون مبايزه ايديلان سيستمدر)

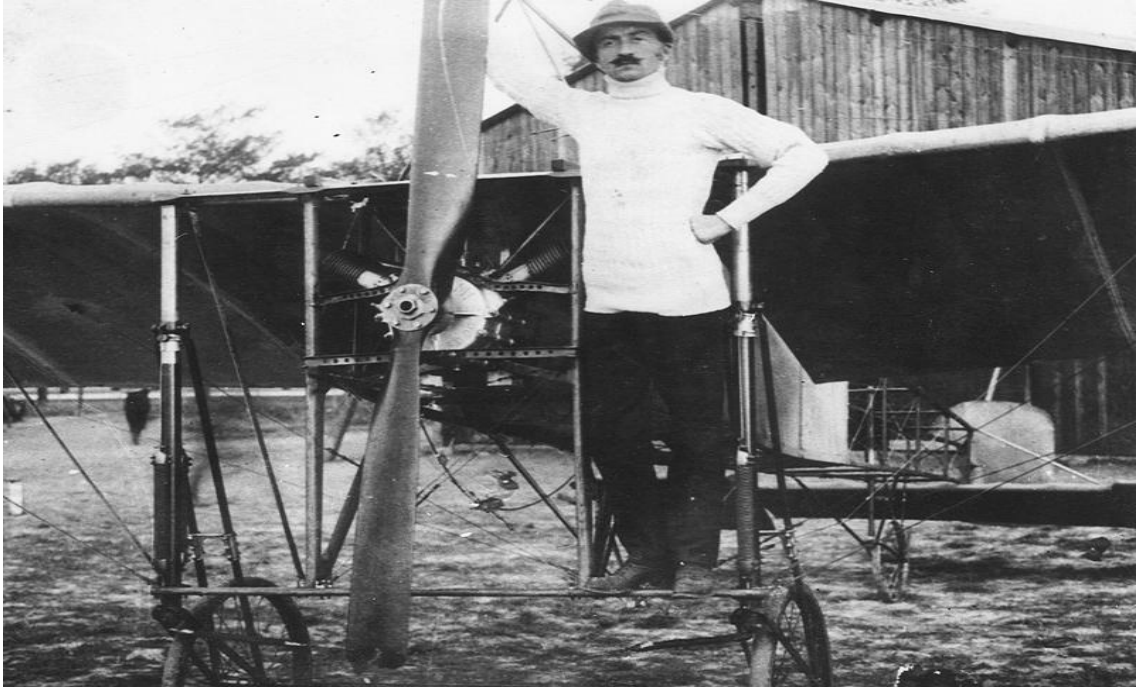
⁴⁹⁴ Zafer, 15 Mart 1328 (28 Mart 1912), s. 31.

⁴⁹⁵ Zafer, 8 Mart 1328 (21 Mart 1912), s. 14.

Ek 7: İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin İlk Hava Gösterisi.⁴⁹⁶

Ek 8: Osmanlı Devleti'nin İlk Pilotlarından Yüzbaşı Fesâ Bey⁴⁹⁷.

⁴⁹⁶ Zafer, 10 Mayıs 1328 (23 Mayıs 1912), s. 138.

⁴⁹⁷ www.hvkk.tsk.tr/tr-tr/Türk_Hava_Kuvvetleri/Hakkımızda/Tarihçe/Kuruluş_Yılları, (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Ek 9: Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, Ayastefanos'ta Bulunan Havacılık Merkezinde Tayyarecilerle⁴⁹⁸.

Ek 10: Tayyarelerimizden çekilen bir fotoğraf. Gelibolu'da düşman ihrac mahalli⁴⁹⁹.

⁴⁹⁸ Zafer, 3 Mayıs 1328 (16 Mayıs 1912), s. 124.

⁴⁹⁹ Harb Mecmû'ası, "Tayyareler ile İstikşâf", S. 3, s. 37.

Ek 11: Tayyare toplarımızdan düşman tayyarelerine ateş edilirken⁵⁰⁰.

Ek 12: Çanakkale Cephesinde Düşürülen Fransız Tayyaresi⁵⁰¹.

⁵⁰⁰ Harb Mecmû'ası, S. 3, s. 44.

⁵⁰¹ Fransız tayyaresinin tayyaremizle havaî muharebe ve mitralyöz ateşi neticesinde düşmanın râsıdı yaralı ve pilotu ölü ele geçirilirken ters döne düşman tayyaresi önünde çekilen fotoğraftır. Resmin sağ köşesindeki şahıs tayyareci mülâzım "Buddecke" bu olayın kahramanıdır. Harb Mecmû'ası, S. 3, s. 67.

Ek 13: Kuşadası'nda İçinde Tayyaresiyle Düşmanın Terk Ettiği Büyük Tayyare Hangarı⁵⁰².

Ek 14: Çanakkale Cephesi 15. Tayyare Bölüğü⁵⁰³.

⁵⁰² *Harb Mecmû'ası*, "Kösten Adası'nın İşgali", S. 12, s. 188.

⁵⁰³ www.hvkk.tsk.tr/tr-tr/Türk_Hava_Kuvvetleri/Hakkımızda/Tarihçe/1911-1918, (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Ek 15: Ayastefanos'ta Havaçılık Merkezinde Tayyare Montajı⁵⁰⁴.

Ek 16: Galata Köprüsü üzerinde deniz tayyarelerimizden⁵⁰⁵.

⁵⁰⁴ www.hvkk.tsk.tr/tr-tr/Türk_Hava_Kuvvetleri/Hakkımızda/Tarihçe/1911-1918, (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

⁵⁰⁵ *Harb Mecmû'ası*, S. 3, s. 172.

Ek 17: Salim ve Kemal Bey. Kahire’de Karşılanmaları⁵⁰⁶.

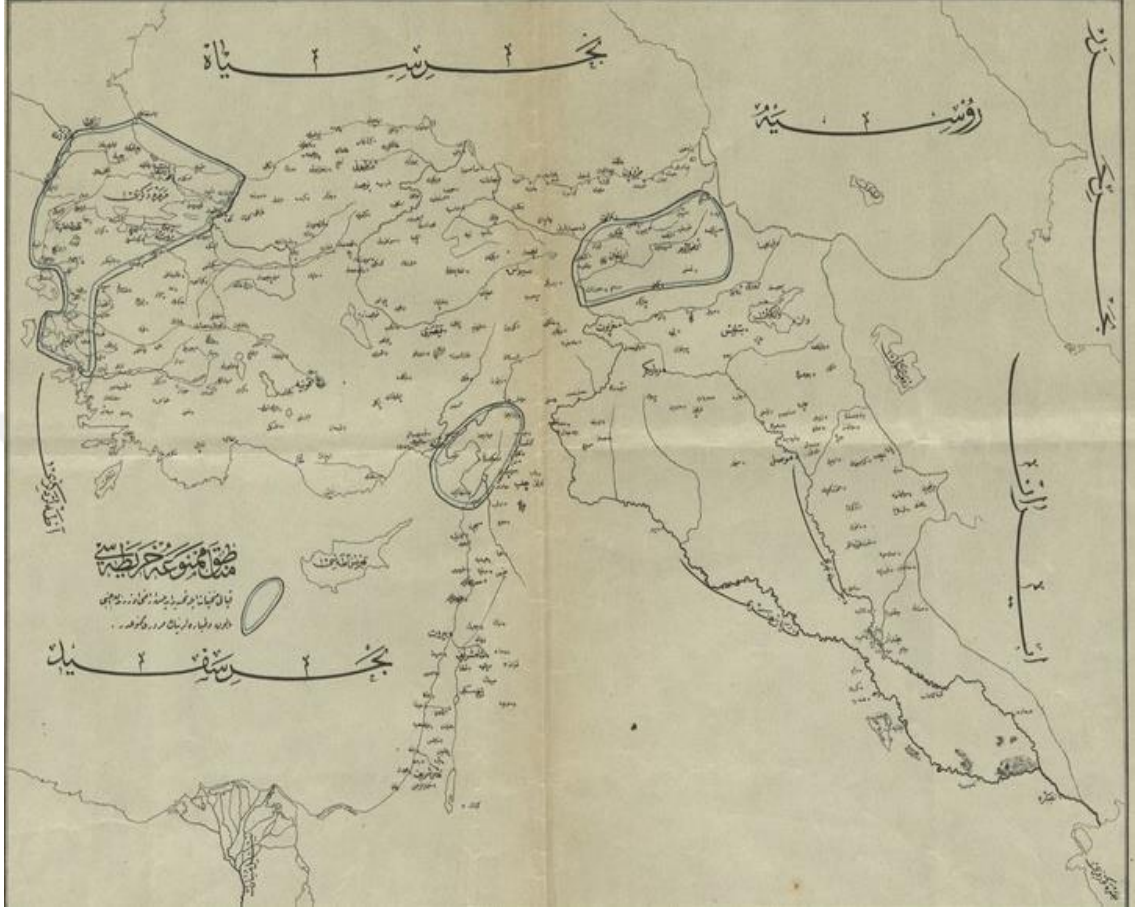
Ek 18: Kösten Adası’nda düşmandan ele geçen bir tayyare⁵⁰⁷.

⁵⁰⁶ www.hvkk.tsk.tr/tr-tr/Türk_Hava_Kuvvetleri/Hakkımızda/Tarihçe/1911-1918, (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

⁵⁰⁷ *Harb Mecmû’ası*, S.3, s. 188.

Ek 19: Osmanlı Devleti'nde Uçuşa Yasak Bölgeler⁵⁰⁸.

⁵⁰⁸ BOA. DH. İD., 176/65.

Ek 20: Tayyare İanesi Makbuzu⁵⁰⁹.

⁵⁰⁹ BOA. DH. EUM. MH, 35/23, ek 1.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Ferit Arı

Medeni Hali: Evli

E Posta: ar.ferit@yahoo.com

Tlf: 0543 2579495

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 2009-2013

Yabancı Dil ve Düzeyi: YDS 73,75